

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ÇEVRESEL MÜŞTEREKLERİN YÖNETİMİNDE
YETKİ MESELESİ: TRAKYA'DA MÜŞTEREK
MERA YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR ALAN
ARAŞTIRMASI

İlknur GÜL
2502090421

DANIŞMAN
Doç. Dr. Sevim BUDAK

İSTANBUL – 2024

ÖZ

ÇEVRESEL MÜŞTEREKLERİN YÖNETİMİNDE YETKİ MESELESİ: TRAKYA’DA MÜŞTEREK MERA YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI İLKNUR GÜL

Müşterekler kavramı içeriği itibariyle çok eski tarihlerden bu yana kimsenin özel mülkü olmayan, toplumun ortak olarak yararlandığı, kullandığı malları tanımlamaktadır. Mantıken, insanlar müşterekleri kullandıkça kaçınılmaz olarak onlara zarar vermektedirler ve daha fazla insanın kullanımı daha fazla zararın ortaya çıkması demektir. Herkese ait olan ve gelecek nesiller için korunması, yaşatılması gereken varlıklar olarak müştereklerin en iyi biçimde nasıl yönetilebileceği konusu çok önemlidir. Müştereklerin yönetimine dair literatür ve tartışmalar Garrett Hardin’in ünlü “Müştereklerin Trajedisi” isimli makalesi üzerinde yükselmiş; Elinor Ostrom’un “Müşterekleri Yönetmek” isimli çalışması ile de günümüzün en çok üzerinde konuşulan konularından biri haline gelmiştir. Bu yönde yaptığı çalışmalarıyla Nobel ödülüne de layık görülen Ostrom’a göre müşterekler devlet tarafından kontrol edilmeden ya da özelleştirme yoluna gidilmeden de yalnızca o müştereki kullanan kişiler tarafından sürdürülebilir ve etkin biçimde yönetilebilir. Ostrom’un müşterekler yönetimine ilişkin çalışmaları başta olmak üzere bu alanda yapılan diğer çalışmaları da göz önünde bulundurarak hazırlanan bu çalışmada mera müştereki alan konusu olarak seçilmiştir ve Trakya Bölgesi meralarının yönetiminden hareketle yetki meselesinin tartışılması amaçlanmıştır. Çalışmanın verileri, konuyla ilişkili bilgi birikime sahip 23 katılımcıyla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış soruların kullanıldığı görüşmeler vasıtasıyla toplanmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular ile bölgedeki mera yönetiminin hem şu anki durumu görülecek hem de Ostrom’un topluluklarını gücünü öncelediği vizyonuna merkezin ve yerelin hazır olup olmadığı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Müşterekler, Elinor Ostrom, Yetki, Topluluk Temelli Yönetim, Mera Yönetimi, Trakya Bölgesi.

ABSTRACT

THE ISSUE OF AUTHORITY IN THE MANAGEMENT OF ENVIRONMENTAL COMMONS: A CASE STUDY ON COMMON PASTURE MANAGEMENT IN THRACE REGION

İLKNUR GÜL

The concept of commons, in terms of its content, defines goods that have not been the private property of anyone since ancient times, but have been used and enjoyed in common by the community. Logically, when people use the commons, they inevitably damage them, and the more people use them, the more harm is caused. The issue of how best to manage the commons as resources that belong to the public and need to be protected and preserved for future generations is crucial. The literature and debate on the governing of the commons began with Garrett Hardin's famous article "The Tragedy of the Commons" and has become one of the most talked about topics of our time with Elinor Ostrom's "Governing the Commons". According to Ostrom, who was awarded the Nobel Prize for her work in this field, commons can be sustainably and effectively managed by the people who use them, without state control or privatization. In this study, which was prepared by taking into consideration Ostrom's studies on the governing of commons and also other studies in this field, the pasture commons was chosen as the field of study and it was aimed to discuss the issue of authority based on the management of pastures in the Thrace Region. The data of the study were collected through semi-structured interviews with 23 participants who had relevant knowledge and experience on the topic. Content analysis technique was used to evaluate the data obtained from the answers. With the findings of the study, both the current situation of pasture management in the region will be seen and it will also assess whether or not the center and the local authorities are ready for Ostrom's vision that prioritizes the power of communities.

Keywords: Commons, Elinor Ostrom, Authority, Community-Based Management, Pasture Management, Thrace Region.

ÖNSÖZ

Yıllar önce çıktığım doktora yolculuğum, içinde inişli çıkışlı birçok durumu barındıran kah eğlenceli kah yorucu bir maceraydı. Şimdi sonuna geldiğim bu macerada beni destekleriyle ve yardımlarıyla yalnız bırakmayan insanları hatırlamanın ve onlara teşekkür etmenin zamanı geldi.

Her şeyden önce tez öğrencisi olarak onunla çalışmaktan gurur duyduğum danışman hocam Doç. Dr. Sevim Budak’a teşekkürü bir borç bilirim. Gerek İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde araştırma görevlisi olarak çalıştığım altı yıllık dönemde gerekse sonrasında bana verdiği paha biçilmez destek, rehberlik ve tavsiyeleri için kendisine olan derin minnettarlığımı belirtmek isterim.

Bu yolculukta yanımda olan hem tez izleme komitemde hem de savunma jürimde bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Semra Cerit Mazlum ve Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu çalışmanın her aşamasında muazzam katkılarda ve yapıcı eleştirilerde bulundular. Kendilerine verdikleri ilham ve geribildirimleri için özel teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Savunma jürimde bulunmayı kabul eden Prof. Dr. Rüveyda Kızılböğâ Özaslan ve Doç. Dr. Cemal Salman’a da tezimi okumak için ayırdıkları zaman, değerli yorumları ve önerileri için ayrıca çok teşekkür ediyorum.

Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi dekanı değerli hocam Prof. Dr. Ünal Çağlar’a ve mensubu olduğum Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünün çok değerli hocalarına da çalışmanın yazım sürecinde bana sağladıkları esneklikler için minnettarım. Desteklerini her zaman yanımda hissettim ve onlarla uzun süre bir arada çalışacağım için kendimi ayrıca çok şanslı hissediyorum.

Tez sürecinin başından sonuna kadar yaşadığım heyecana da endişelere de ortak olan, beni dinleyen tüm arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler. Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin bana armağanı olan Ayşecan Hazal Ak Yıldırım, Seda Yurtcanlı Duymaz, Merve Özkan Borsa, Ayşegül Özbebek Tunç ve Merve Samioğlu arkadaşlığınız benim için çok kıymetli. Tez sürecindeki destekleriniz için teşekkür ederim. Kırklareli Üniversitesi’nden arkadaşlarım, Zeynep Miray Çakır, Ömer Faruk Güleç, Aslı Okay Toprak, Nuri Gökhan Toprak, Canan Eğri ve Taha Eğri, sizler

ihtiyacım olduğuunda hep yanı başımdaydınız. Gün geldi ben kendime inanmadığımda siz bana inandınız. İyi ki varsınız. Ve doktora yolculuğumdaki yol arkadaşlarım, Fulya Solmaz ve Yaşag l Ekinci. Sizlerle gece yarılara kadar birlikte ağladık birlikte güldük. O kadar çok anımız var ki, yazsak kitap olur. Doktoranın en büyük kazanımlarındansınız. Teşekkür ederim.

Son olarak, hayatım boyunca giriştiğim tüm işlerde beni destekleyen, bilim insanı olma yolunda adım adım ilerlerken tüm sevgi ve cesaretlendirmeleri ile her zaman yanımda olan aileme teşekkür etmek istiyorum. Babam, annem, kardeşlerim İlker ve İlhan ve ailemize sonradan katılmakla birlikte benim için kız kardeşten farksız olan Sali , iyi ki benim ailemsiniz. Sizler olmasaydınız bugünler de olmazdı...

Bu tezi, tez sürecinde kaybettiğim rahmetli babama ve ailemize katılarak yaşama tutunmamıza yardımcı olan, yüzümüzü güldüren yeğenim Duru'ya ithaf ediyorum.

 lknur G L
 stanbul, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU MALLARI TEORİSİNDEN MÜŞTEREKLERİN YENİ EKONOMİ POLİTİĞİNE: TARİHSEL VE KURAMSAL BİR BAKIŞ

1.1. Kamu Malları Teorisi: Tarihsel ve Teorik Altyapı	6
1.1.1. Malların Tipolojisi ve Müştereklerin Tipolojideki Yeri.....	12
1.1.1.1. Özel Mallar.....	14
1.1.1.2. Kamu Malları	16
1.1.1.3. Kulüp Malları	19
1.1.1.4. Ortak Mallar (Müşterekler)	21
1.1.2. Kamu Mallarının ve Müştereklerin Arzında Karşılaşılan Temel Sorunlar	22
1.2. Yeni/Eski Bir Paradigma Olarak Müşterekler	29
1.2.1. Garrett Hardin: Müştereklerin Trajedisi	32
1.2.1.1. Yerel- Küresel Müştereklerden Örnekler.....	34
1.2.1.2. Trajediden Kaçınmak.....	43
1.2.1.3. Hardin'in Alegorisine Çeşitli Eleştiriler	46
1.2.2. Elinor Ostrom: Müşterekleri Yönetmek	51
1.2.2.1. Elinor Ostrom, Ekonomik ve Kurumsal Yönetişim	52
1.2.2.2. Kurumların Sağlamlığı İçin Gerekli Koşullar: Kurumsal Tasarım İlkeleri.....	59
1.2.2.3. Laboratuvar Deneyleri	62
1.2.2.4. Müşterekler Problemine Elinor Ostrom'un Katkıları	65

İKİNCİ BÖLÜM

MÜŞTEREKLER PERSPEKTİFİNDEN ÇEVRE YÖNETİM MODELLERİ

2.1. Yukarıdan Aşağıya Müştereklerin Yönetimi.....	70
2.1.1. Doğrudan Devlet Kontrolü	71
2.1.1.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Devlet Kontrolleri.....	74
2.1.1.2. Gelişmiş Ülkelerde Devlet Kontrolleri	78
2.1.1.3. Başarısızlığın Kökenleri.....	81
2.1.2. Piyasa Temelli Yaklaşım	88
2.1.2.1. Bireysel Devredilebilir Kotalar	89
2.1.2.2. Bireysel Devredilebilir Kotalarda Özyönetim.....	92
2.1.2.3. Bireysel Devredilebilir Kotalarda Sınırlar ve Başarılar	94
2.2. Aşağıdan Yukarıya Müştereklerin Yönetimi.....	96
2.2.1. Müştereklerin Topluluk Temelli Yönetimi	97
2.2.1.1. Topluluğu Tanımlamak.....	100
2.2.1.2. Topluluk Yönetiminin Güçlü Tarafları.....	106
2.2.1.3. Topluluk Yönetiminin Sınırları	112
2.2.2. Müştereğin Birlikte Yönetimi: Topluluk-Merkez Ortaklığı	116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MÜŞTEREKLERİN YÖNETİMİ VE BİR MÜŞTEREK OLARAK MERALAR

3.1. Türkiye’de Müştereklerin Yönetimi: Örnek Uygulamalar.....	121
3.1.1. Müştereklerin Mevzuattaki Yeri: Kamu Malı	121
3.1.2. Kıyı Yönetimi ve Müşterekleştirme Pratikleri	126
3.1.3. Orman Yönetimi ve Müşterekleştirme Pratikleri.....	131
3.2. Topraklarla İlgili Düzenlemelerin Tarihçesi ve Bu Düzenlemelerde Meraların Yeri	138
3.2.1. Eski Hukukumuzda Toprak Düzenlemesi ve Meralar	138
3.2.1.1. Arazi Kanunnamesi’nden Önceki Dönem	139
3.2.1.2. Arazi Kanunnamesinden Sonraki Dönem.....	139
3.2.2. Cumhuriyet Döneminde Toprak Düzenlemesi ve Meralar	141
3.3. Meranın Tanımı, Unsurları ve Önemi	147
3.3.1. Meranın Tanımı	147

3.3.2. Meranın Unsurları	149
3.3.2.1. Tabii Unsur	149
3.3.2.2. Beşeri Unsur	150
3.3.2.3. Hukuki Unsur	150
3.3.3. Meranın Önemi	152
3.4. Meranın Tabi Olduğu Hukuki Rejim	155
3.4.1. Mülkiyet Bakımından	155
3.4.2. Tasarruf Bakımından	156
3.4.2.1. Hukuki Tasarruflar	156
3.4.2.2. Fiili Tasarruflar	159
3.4.3. Yararlanma Bakımından	161
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
TRAKYA BÖLGESİ MERALARININ ÇEVRE YÖNETİMİ PRATİĞİ	
ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA	
4.1. Trakya Bölgesi Meralarının Mevcut Durumu	163
4.2. Trakya Bölgesi Meralarının Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler Bağlamında	
Analizi	164
4.2.1. Yöntem	164
4.2.2. Veri Toplama Tekniği: Görüşme	167
4.2.3. Görüşme Soruları	170
4.2.4. Evren ve Örneklem	172
4.2.5. Veri Analizi	175
4.2.6. Bulgular	177
4.2.6.1. Mevcut Durum Analizi	177
4.2.6.2. Meracılık Faaliyetinde Kurumların Yeri	194
4.2.6.3. Mera Yönetiminde Aktörler ve Kolektif Eylem	208
SONUÇ VE ÖNERİLER	211
KAYNAKÇA	223
EKLER	276
ÖZGEÇMİŞ	282

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Malların Sınıflandırılması.....	15
Tablo 1.2: Kurallar Arasındaki Bağlar ve Analiz Düzeyleri.....	57
Tablo 4.1: Meranın Anlamı	178
Tablo 4.2: Meraya Yönelik Tehditler	182
Tablo 4.3: Meraların Korunması	188
Tablo 4.4: Yönetimdeki Aktörler.....	209

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1: Devlet Malları Sınıflandırması	125
Şekil 4.1: Verilerin Analiz Süreci	176

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
Bkz	: Bakınız
BDK	: Bireysel Devredilebilir Kotalar
CFP	: Ortak Balıkçılık Politikası
FAO	: Food and Agriculture Organization
TACs	: Toplam Müsaade Edilebilir Av Miktarı
IUCN	: Dünya Doğayı Koruma Birliği
OSB	: Organize Sanayi Bölges

GİRİŞ

Müşterektir gündüz ve gece - müşterektir toprak ve sular,
Tarlanız - işiniz, ticaretiniz, mesleğiniz,
Altındaki demokratik bilgelik ise herkes için sağlam bir zemin gibidir.
Walt Withman, “The Commonplace”,

Müşterekler tüm insanlığa ait içerisinde topraktan suya, havadan sokaklara, müzikten yemeklere, internetten bilimsel ve kültürel gelişmelere kadar birçok değerli varlığı barındıran gelecek nesillere aktarmak için korumamız ve geliştirmemiz gereken büyük bir ortak mirastır. Ortak olan, ortak olduğu için de ortak yönetilmesi gereken müşterek miras gün geçtikçe ciddi tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Burada mirasın kime bırakıldığı, kimin haklar ve borçlara sahip olduğu, yani mirasın öznesi önemlidir. Bu durumda müşterek mirasın öznesi insanlıktır. Soyut bir kavram olarak insanlık, hukuk öznesi olmadığı için müşterek mirasın hak sahibi de değildir. Müşterekler doğası gereği kimseye ait değildir.

Çalışmanın alan konusu meralar da dâhil pek çok doğal varlığın müşterekler kategorisinde değerlendirilmesi, varlıkların üzerinde herhangi bir mülkiyet hakkının bulunmaması ve taşıdıkları dışlanmazlık özelliği dolayısıyla kullanıcıların yararlanmada herhangi bir engelle karşılaşmamaları ve bireysel çıkarlarını maksimize etmeye çalışmaları müşterekleri ve onların sürdürülebilirliğini oldukça önemli kılmaktadır.

Sosyal bilimciler bireysel ve kolektif çıkarlar arasındaki çatışma durumunu ifade etmek için sosyal ikilem kavramını kullanırlar. İnsanların da sosyal ikilemle karşılaştıkları durumlarda kötümser ve iyimser olmak üzere iki tür bakış açısı geliştirdiği söylenir. Kötümser bakış açısında durumun kötü yanları görülür. Garrett Hardin’in 1968 tarihli “Müştereklerin Trajedisi” adlı makalesi sosyal ikilemlere ilişkin kötümserliğin en etkili ifadelerinin yer aldığı bir metindir. Hardin şöyle diyordu:

“Müştereklerin içsel mantığı acımasızca trajedi üretir... Müşterek paylaşımında özgürce hareket etmeye inanan bir toplumda her biri kendi çıkarı peşinde koşacak olan bütün insanların yöneldiği varış noktası yıkımdır. Müşterek paylaşımında özgürlük herkese yıkım getirir”.

İçinde yaşadığımız dönemde müştereklerin trajedisinin gerçek olmadığını söylemek, her gün bir şekilde karşılaştığımız çevresel sorunlara karşı duyarsız olmak ve bu sorunlara karşı gözlerimizi sıkıca kapamamız demektir. Evet, müşterekler trajedisi diye bir şey vardır fakat kötümser bir bakış açısıyla değerlendirerek kaçılmaz veya önlenemez olduğu da söylenemez. Hardin için müştereklerin kurtuluşu, korunması ve sürdürülebilirliği müşterekler üzerinde kamu veya özel mülkiyet tahsis etmek yoluyla kamulaştırmadan veya özelleştirmeden geçmektedir. Bu iki çözüm yoluna alternatif olarak sonraki yıllarda üçüncü bir yol daha bulunmuş ve geniş bir taraftar çevresi edinmiştir. Bu da, müştereklerin kullanıcısı olan toplulukça kolektif bir şekilde korunması ve yönetilmesi gerektiği düşüncesidir.

Müştereklerin nasıl ve kim tarafından yönetileceği sorusuna 1990'lı yıllarda Elinor Ostrom başta olmak üzere birçok bilim insanı devlet kontrolü veya piyasa temelli kontrole alternatif bir cevap olarak topluluk temelli yönetimi önermiştir. Çok sayıda uluslararası ödül ve onursal derecelere sahip, Nobel ödülünü alan ilk kadın olarak da ismi tarihe kayıt düşülen, Elinor Ostrom, "*Müşterekleri Yönetmek*" adlı eserinde bu yönetim biçiminden detaylı olarak bahseder.

Ostrom, bireylerin her zaman kendi çıkarlarını gözetken rasyonel birey olduğu varsayımını terk ederek, müştereklerin sürdürülebilirliğini sağlamak için farklı motivasyonların da olabileceğini söylemektedir. Onun anlayışındaki birey, geleneksel iktisadın duygularından arındırılmış rasyonel birey değil; bulunduğu konuma, yaşadığı şartlara, sahip olduğu değerlere göre farklı davranış kalıpları geliştirebilen bireydir.

Ostrom'un müştereklerin yönetimi hakkındaki görüşlerinin temelinde yerele verdiği değer yatmaktadır. Müştereklerin yönetim sürecinde karar alma mekanizmalarının yerel kullanıcılarda olması gerektiğini düşünen Ostrom, her müşteregin kendine özgü bir sistemle yönetilmesi sayesinde daha iyi, daha verimli sonuçların ortaya çıkacağına inanmaktadır. Çünkü kararların tepeden yani yukarıdan alındığı ve müşteregin içinde bulunduğu koşulların ve müşteregi doğrudan kullanan yerel halkın göz ardı edildiği bir sistemde ne halkı müşteregin sürdürülebilirliği için teşvik edecek bir durum vardır ne de oluşturulacak tek tip düzenlemeler her müşterek için geçerli olacaktır.

Aslında Elinor Ostrom nasıl ki hastasını gören doktorun onu tedavi etmek için reçete yazması gibi, müşterekle ilgili de bir sıkıntı olduğunda bizlere onu nasıl tedavi edebileceğimizin yollarını göstermiştir. Ostrom bizlere, insanların birbirine güvendiklerinde neleri başarabileceklerini, nelerin mümkün olduğunu, sorunların üstesinden nasıl gelebileceklerini öğretmiştir. Duruma böyle bakıldığında ilk anda Ostrom için çok iyimser bakış açısına sahip biri de denilebilir ancak o müşterekler üzerinde yıllarca çalışmış biri olarak bulgularını yalnızca teorilere değil, yaptığı saha çalışmalarına ve laboratuvar deneylerine dayandırmasıyla çok da gerçekçidir.

Bu çalışmanın odak noktası müşterekler ve müştereklerin yönetimidir. Çalışmanın amacı, dünya çapında oldukça destek alan toplulukların müşterekleri yönetiminde yetkili olması halinin Trakya Bölgesi mera yönetimi uygulamalarına bakarak çevresel müşterekler üzerindeki yetki meselesini tartışmaktır.

Araştırma temelde iki soru üzerinde kurgulanmaktadır. Özelde meraların genelde çevresel müştereklerin daha iyi yönetilebilmesi için yetki kimde olmalıdır? Elinor Ostrom'un müşterekleri kullanan yerel halk tarafından sürdürülebilir ve etkin biçimde yönetilebileceği fikri Trakya meraları için uygulanabilir midir?

Bu araştırma sonucunda, Trakya bölgesi meralarının yönetimindeki mevcut durumunun güçlü ve zayıf yanları görülmüş olacak aynı zamanda tüm ülke meralarını kapsayacak genel çıkarımlarda bulunulabilecektir. Araştırma sorularından elde edilecek derinlemesine bilgiler ile var olan ve istenen yönetim modeli hakkında da bilgi edinilecektir. Bu bağlamda araştırmanın alana en büyük katkısı müştereklerin sürdürülebilir, verimli ve etkin bir şekilde yönetilmesinde uygun yönetim modelini ortaya koyması olacaktır.

Bu çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Nitel yöntem, sosyal olguların doğal ortamlarında derinlemesine anlaşılmasını amaçlayan bir sorgulama sürecidir. Sosyal olguların “ne”sinden ziyade “neden”ine odaklanan bu yöntem ile katılımcıların doğrudan deneyimleri üzerinden çalışma alanına yönelik konuyu hangi bağlamda ele aldıkları görülecek ve değerlendirilecektir. Araştırmada nitel araştırma

yönteminin tercih edilmesindeki sebepler¹; bu yöntemin doğal ortama duyarlılık sağlaması, araştırmacının katılımcı rolü olması, bütüncül bir yaklaşıma sahip olması, algıların ortaya konmasını sağlaması, araştırma deseninde esnekliği olması ve tümevarımcı bir analize sahip olması gibi özellikler taşımasıdır.

Nitel araştırmada bir problemin çözümüne ilişkin gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılmaktadır. Bu çalışmada belirtilen tekniklerden nitel veri toplama tekniği olarak görüşme (mülakat) tekniği kullanılarak katılımcıların konuyla ilgili bakış açılarına, yorumlarına ve sübjektif görüşlerine odaklanılmıştır. Görüşme türleri arasından da yarı yapılandırılmış görüşme türü seçilmiş olup bu şekilde hazırlanmış görüşme formunda yer alan soruların duruma göre yeri değiştirilmiş ve yeni sorular sorulmuştur. Ayrıca gerekli durumlarda cevaplarda derinlemesine bilgi edinmek ve detaylara ulaşabilmek amacıyla sondaj soru tiplerinden de faydalanılmıştır.

Tez çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, çalışmanın odak noktasına paralel olarak müşterekler kavramı üzerine yoğunlaşmıştır. İki alt bölüme ayrılan bu bölümün ilk alt bölümünde öncelikle kamu malları teorisinin tarihsel ve düşünsel çerçevesine; sonrasında ise müşteregin kamu malları ile arasındaki farkın belirginleştirilmesi açısından mallar tipolojisindeki yerine yer verilmiştir. İkinci alt bölümde ise, müşterekler teorisi dendiğinde akla gelen iki ismin –Hardin ve Ostrom-teoriye katkıları paylaşılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde çevre yönetim modellerine müşterekler perspektifinden bakılarak yönetim modelleri ile müşterekler arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Bu yönetim modellerinin üzerinde yapılmış ayrıntılı literatür incelemesi Trakya bölgesi meralarının yönetim modeli hakkında çıkarım yapmayı kolaylaştırmıştır. Ayrıca elde edilen bilgilerden bulgular ve sonuç bölümlerini yazarken de faydalanılmıştır.

Tezin üçüncü bölümüne ise, Türkiye’deki müştereklerin yönetimine kıyı ve orman yönetim modellerinden güncel örnekler verilerek başlanmıştır. Bölümün devamında ise, alan araştırmasına geçmeden evvel alanı tanıyabilmek açısından mera

¹ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2011, s. 39-43.

müştereğinin tanımı, önemi, Türk hukuk sistemi içerisinde yerine dair yapılan açıklamalar bulunmaktadır.

Tezin son bölümünde Trakya Bölgesi meralarının yönetimi pratiğı üzerine yapılan alan araştırması yer almaktadır. Nitel yöntem kullanılan bu araştırmada veriler, Trakya Bölgesi mera yönetiminde gerek mera komisyonlarında aldıkları görevle gerekse komisyonda bulunmamakla birlikte fikirleriyle yönetimi etkileyebilecek 23 katılımcıyla iki aylık süre zarfında (Eylül - Kasım 2002) yapılan görüşmeler neticesinde elde edilmiştir. Toplanan veriler içerik analizine tabi tutularak belirlenen temalar çerçevesinde değerlendirilmiş ve böylelikle önceden belirtilen araştırma sorularına cevap aranmıştır. Amaç, mera müştereğinin yönetiminde yetki meselesinin altında yatan sosyal gerçekliğı daha iyi anlamak ve gerçekliğın içindeki saklı bilgiyi keşfetmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU MALLARI TEORİSİNDEN MÜŞTEREKLERİN YENİ EKONOMİ POLİTİĞİNE: TARİHSEL VE KURAMSAL BİR BAKIŞ

Bu bölümde, günümüzde gerek iktisat gerekse siyaset bilimi literatüründe müşterekler üzerine söylemleriyle ve sunduğu somut başarılı örneklerle adından söz ettiren Elinor Ostrom'un ortaya attığı yeni ekonomi politik, teorik ilkeleriyle ve kökenleriyle incelenecektir. Konunun üç alt başlıkta düzenlenmesi düşünülmüştür.

İlk olarak, çalışmanın zeminini oluşturmak ve müşterekler meselesinin arka planını anlamaya yarayacak şekilde konuya daha üst bir perspektiften bakabilmek amacıyla, yalnızca kamu malları üzerine yazılan literatüre yer verilecek ve kamu mallarının tarihsel ve teorik kökenleri, politik ve ideolojik varsayımlara referanslar verilerek tartışılacaktır. Daha sonra malların belirli özellikleri ön plana çıkartılarak gruplandırmak suretiyle tanımlanması girişiminde bulunulacak ve böylelikle müştereklerin mallar tipolojisindeki yeri belirlenecektir.

Müşterekler hakkındaki tartışmalara hem 1968'de Garrett Hardin'in müşterekler üzerine yazdığı makale hem de Elinor Ostrom'un büyük eseri "*Müşterekleri Yönetmek*", ekonomi bilimi ve siyaset bilimi düzeyinde teorik bir cevap vermektedirler. Bu bağlamda öncelikle Hardin'in Müştereklerin Trajedisi'yle ilgili teorisinin bir tanıtımı ve eleştirel değerlendirmesi yapılacaktır. Sonrasında, Ostrom'un formülasyonun ana katkıları üzerine yoğunlaşılacaktır; bunu yaparken saha çalışmalarından ve laboratuvar deneylerinden bazı örnekler verilecektir.

1.1. Kamu Malları Teorisi: Tarihsel ve Teorik Altyapı

Kamu malları konusundaki tartışmalar, genellikle, farklı siyasi ve ekonomik varsayımlarla şekillenen devletin rolü nedir sorusuyla yakından ilgilidir. Her ne kadar kamu mallarının devlet tarafından sunumu modern bir olgu² olsa da

² Filiz Kartal, "Public Goods", **Political and Civil Leadership: A Reference Handbook**, Ed. by. Richard A. Couto, Thousand Oaks CA, Sage Publications, 2010, p. 154.

günümüzde kamu malı olarak değerlendirilen birçok malın sunumunun uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğu görülmektedir.

Orta Çağda birçok kamu malı devlet tarafından değil; gönüllü eylemler yoluyla bireylerce sunulmuştur. Örneğin 13. ve 14. yüzyılda hastaneler kiliseler ve hayır kurumları tarafından özel olarak yönetilmiş ve finanse edilmiştir. Ancak bu tür hastaneleri harekete geçiren şey sadece merhamet hissi değildi; bu hisse enfeksiyon kapma ve ölüm korkusu da eşlik etmiştir. Benzer şekilde yoksullara hizmet verilen evler de yalnızca hayırseverlik düşüncesinden değil, bunun yanı sıra suça ve toplumsal huzursuzluklara karşı önlem olarak kurulmuştur. Nitekim bu çağda, özellikle de kıtlıkla karşılaşıldığında, fakir halkın kasabaları istila ettiği sıklıkla görülmüştür³.

Orta Çağ sonlarında ise yavaş yavaş gelişerek ortaya çıkan tüccarlarla, devrin ulus devletlerini şahıslarında temsil eden krallar işbirliği içerisindeyler. Tarihe Merkantilist ekonomi politikalarının uygulandığı 16. ve 18. yüzyıllar olarak geçen bu dönem; mahiyeti ve gelişme koşulları itibarıyla, devlet gücüne, özel imtiyazlara, muafıklara, tekellere, çeşitli himaye ve koruma tedbirlerine dayanmıştır⁴. 18. yüzyıla kadar olan dönemde kamu mallarının sunumu çoğunlukla savaşlar ve savunma harcamaları ile ilişkiliydi ve halkın yararına değil, zengin ve güçlü grupların menfaatleri katkıda bulunmak için var idi⁵.

Fransa ve Kuzey Amerika'daki çifte siyasi devrimlere paralel olarak 18. yüzyılın sonlarına doğru filizlenen Sanayi Devrimi, devletin doğasında bir dönüşüme yol açmıştır. Endüstriyel kapitalizm kitleler halinde çalışan bir nüfus yaratmıştır. Bu nüfus özellikle tekstil ve diğer ürünler üretmek amacıyla buhar gücünün kullanıldığı yerlerde kentsel alanlarda yoğunlaşmıştır. Fransız ve Amerikan Devrimleri bir siyasi gücün kaynağı olarak vatandaşlık kavramını da yaratmıştır⁶. Bir siyasi kurum olarak vatandaşlığın ortaya çıkışı, devletlerin karakterinde de değişikliklere sebep olmuştur, şöyle ki -halkın aksine- vatandaş, devlete karşı bireysel bir takım haklara sahip kişi

³ Meghnad Desai: "Public Goods: A Historical Perspective", **Providing Global Public Goods. Managing Globalization**, Ed. by. Inge Kaul, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 66.

⁴ Burhan Ulutan, **İktisadi Doktrinler Tarihi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1978, s.185.

⁵ Kartal, **a.g.e.**, s. 154

⁶ Desai, **a.g.e.**, s. 67.

olarak tanımlanmıştır. 19. yüzyılda vatandaşlık; bir yandan piyasadaki eşitsizlikleri dengelemek için politik eşitliği imtiyazları ve seçimleri genişletme yolları gibi yollarla kurumsallaştırırken diğer yandan devlet müdahalesi de özellikle kentsel altyapı yatırımları, büyüyen kentsel nüfus ve endüstriyel kalkınmanın negatif etkilerine kentsel yoksulların uyum sağlayabilmesi konularında gündeme gelmiştir⁷.

19. yüzyılda klasik iktisatçılar ve siyaset felsefecileri devletin sınırlı ekonomik işlevlere sahip olması gerektiğini savunmuşlardır. Aslında bu davranış 18. yüzyılda devletin müdahalesinin yarattığı çarpıklıklara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Keynes'in de belirttiği gibi devletin 18. yüzyılda sınırlı işlevini aşan hemen her şey başarısız olarak değerlendirilmiştir. Klasik iktisatçılara göre devletin rolü iç güvenlik, dış güvenlik ve yönetimle kısıtlandırılmalıdır. Çünkü devlet, bu işlevler dışında başkaca rasyonel işlevlere sahip değildir⁸. Klasik iktisadın önemli kuramcılarından biri olarak bilinen Adam Smith de benzer şekilde devlete üç temel görev yüklemiştir. Bu görevlerden ilki, toplumu şiddetten, saldırılardan korumak; ikincisi, toplumu adaletsizlik ve zulme karşı korumak amacıyla bir adalet sistemi kurmak; üçüncüsü herhangi bir bireyin veya küçük bir topluluğun ödemekten kaçınacağı masraflara yol açan kamu hizmetlerini sağlamak ve sürdürmektir. Bu hizmetler, çocuklara eğitim, her yaş gruba ahlaki eğitim ve altyapı hizmetlerini - yollar, köprüler, kanallar, limanlar gibi- kapsamaktadır⁹. Bir diğer önemli kuramcı John Stuart Mill ise, bireyin başkalarına zarar veren fiillerini önlemek veya cezalandırmak için devlet müdahalesinin haklı görülebileceğini iddia etmektedir. Gücün, uygar bir topluluğun herhangi bir üyesine kendi iradesi dışında uygulanabilmesinin tek sebebi vardır. Bu da bireyin diğer bireylere zarar vermesini önlemektir¹⁰.

Smith'e göre ekonomik bir faaliyette bulunan birey kendi menfaatleri peşinde koşarken diğer insanların da menfaatlerine katkıda bulunmaktadır. Toplumun genel

⁷ Kartal, **a.g.e.**, s. 154.

⁸ Vito Tanzi, Ludger Schuknecht, **Public Spending in the 20th Century**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, p.3-4.

⁹ Daniel Rauhut, "Adam Smith: A Champion for the Poor", **Economists and Poverty: From Adam Smith to Amartya Sen**, Ed.by. Daniel Rauhut, Neelambar Hatti, Carl-Axel Olsson, New Delhi, Vedam Books, 2005, p. 29.

¹⁰ John Stuart Mill, **On Liberty (1859)**, Kitchener, Batoche Books, 2001, p. 13.

refahı toplum içindekilerin bireysel refahlarının toplamıdır. Toplumda ekonomik faaliyette bulunan her birey başka bireyler ile yüz yüze gelmese de piyasa aracılığıyla bir araya gelmektedir. Görünmez el tarafından örgütlenen ve dengelenen bu bir araya geliş doğal uyumluluk ve bütünleşmeyi ifade etmektedir. Devlet eliyle yapılacak olan müdahale doğal uyumu ve bütünleşmeyi ortadan kaldırmaktadır. Devletin ekonomiye müdahale etmesi bireyin özgürlüklerinin kısıtlanması ve diğer bireyler üzerinde baskı uygulaması demektir. Klasik İktisadın temel sloganın “*laissez-faire*” (bırakınız yapsınlar) olarak ifade edilmesinin sebebi de bu durumdur¹¹. Bununla birlikte yukarıda belirtilen görevlerin devletçe yerine getirilmesi de şarttır¹². Devletin belirli görevleri yerine getirmemesi piyasanın da işleyişini bozmaktadır.

1. Dünya Savaşı sonrasında devletin rolüne yönelik genel tavır, Keynes’in 1926’da yayımlanan “*Bırakınız Yapsınlar’ın Sonu*” (The End of Laissez-Faire) başlıklı kitabıyla değişmeye başlamıştır. Kitabında Keynes, bireylerin halihazırda yapabildikleri şeylerin devletçe daha iyi veya daha kötü yapılmasının önemli olmadığını belirtmektedir. Önemli olan şey, hiçbir şekilde yapılmayanın yapılmasıdır¹³. Nitekim 1929’da yaşanan ve dünya üzerindeki tüm ülkeleri etkileyen ekonomik bunalım devlete olan bakış açısını değiştirmiştir. Yaşanan Büyük Bunalım, piyasanın görünmez elinin yerine devletin görünür elinin ikame edilmesine sebep olmuştur.

Bu dönemde devletin ekonomik ve sosyal alanda tam bir tarafsızlığa sahip olamayacağı görülmüş; jandarma devlet anlayışı yerini müdahaleci sosyal devlet anlayışına bırakmıştır. Keynes de devletin ekonomiye müdahalesini zorunlu görmüş, devleti iktisadi ve sosyal refahtan, ekonomik kalkınma ve istikrardan sorumlu tutmuştur¹⁴. Birçok Avrupa ülkesinin ilkel sosyal güvenlik sistemlerini bu yıllarda

¹¹ Gencay Şaylan, **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1995, s. 27-28.

¹² Rauhut, **a.g.e.**, s. 30.

¹³ Tanzi, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁴ Nazım Öztürk, **Piyasa Başarısızlığından Kamu Ekonomisinin Başarısızlığına: Devletin Ekonomide Değişen Rolü**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2007, s. 37.

uygulamaya koyması, sosyal programları da içeren çeşitli harcama politikalarının yürürlüğe girmesi hep bu anlayışın ürünleridir¹⁵.

Keynesyen politikalar, birçok Avrupa ülkesinde 1929 Buhranı ve 2. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda uygulanmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında yalnızca uluslararası düzen değil, ulus devletler de yeniden oluşum sürecine girmiştir. Bu yeniden oluşum sürecinin ürünü olan refah devleti; hakim, güçlü ve genişleyen devlettir. Yeni oluşumda devletten beklentiler kesin çizgilerle ayrılmış değildir¹⁶. Özellikle 1945-1975 yılları arası Keynesyencilüğün altın çağı olarak kabul edilmiştir. Daha yüksek gelirlerin kazanıldığı bu dönemde gelire paralel olarak beklentilerde meydana gelen artış, devletin sunduğu kamu mallarında da çeşitliliği sağlamıştır. Kamu mallarının sunumu üç biçimde değişmiştir¹⁷:

- Eğitim ve yollar gibi halihazırda devletçe sunulan mal ve hizmetler daha geniş ölçekte sunulmaya başlamıştır.
- Yükseköğretim, sağlık, barınma ve sosyal hizmet gibi birçok yeni alanda devlet tarafından sunum sağlanmıştır.
- Yeni hak sahiplerine transfer ödemeleri yapılmış; transfer ödemeleri eski hak sahiplerine de emeklilik maaşları, sosyal güvenlik üzerinden yapılan ödemeler yoluyla genişletilmiştir.

Kamu malları teorisinin sistematik biçimde formüle edilişi de yine bu döneme rastlamıştır. Samuelson'un 1954 ve 1955 yıllarında kaleme aldığı makaleler ulusal ve uluslararası düzende Keynesyen politikaların uygulandığı döneme denk düşmektedir. Bu dönemde kamu malları konusu piyasa başarısızlığı olarak değerlendirilmektedir ve hayırsever devlete düşen görev, piyasa başarısızlığını ortadan kaldırmak üzere kamu mal ve hizmeti sunmaktır.

1970'li yıllara gelindiğinde o zamana kadar rastlanılmamış yeni bir krizle karşılaşmıştır. Fiyatlardaki yükselişin ve ekonomide durgunluğun aynı anda

¹⁵ Tanzi, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁶ Seriya Sezen, **Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama**, Ankara, TODAİE, 1999, s. 42-43.

¹⁷ Desai, **a.g.e.**, s. 68.

yaşanıyor oluşu Keynesyen politikaların yetersizliğini ortaya çıkarmıştır¹⁸. Bu da, Yeni Sağ teorisyenlerince ortaya atılan devletin faaliyet alanının sınırlı olması gerektiğine yönelik fikirleri yeniden filizlendirmiştir. Smith'in görünmez el metaforuna benzer şekilde, Friedrich von Hayek (1960) sözleşme ve mülkiyet yasalarıyla yaratılmış olan piyasanın doğal düzeninden bahsetmiş ve asgari devlet müdahalesini savunmuştur. Hayek için devlet, mülkiyetin korunması ve güvenliği gibi halka açık iki mal ve hizmetin sunumundan ve yine halkça çok istenen hizmetlerin dağıtımından sorumludur ve bu sorumluluğu belirlenmiş davranış kurallarını uygulayarak yerine getirmelidir. Yeni Sağ fikirleri, 1980'lerde ABD (Ronald Reagan yönetimi altında) ve Birleşik Krallık (Başbakan Margaret Thatcher ile özdeşleşen ve Thatcherizm denilen) siyasetinde etkili olmuş ve son otuz yıldır dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. Yeni Sağ'ın mal ve hizmetlerin üretiminde ve tahsisinde piyasa güçlerine olan güvenine uygun olarak, devletin çeşitli mal ve hizmetlerin sunumundaki rolü daralmıştır. Bu durumun politikaya yansımaları ise, kamu malları söz konusu olduğunda, devlet tarafından sunulan bu malların kasıtlı bir biçimde asgariye indirilmesi olarak görülmüştür¹⁹.

21. yüzyıl başında ise ulus devletler artık etkin bir siyasi iktidara sahip değillerdir. Geçmişte karşılaşılan sorunlar, ulus devletin kendi çıkarlarını gözeterek götüğü diplomatik ilişkiler vasıtasıyla çözülürken bugünün karmaşık sorunları için bu güç hem yetersizdir hem de uygun değildir. Nitekim artık iktidar; ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde çeşitli aktörlerce paylaşılmaktadır. En güçlü devletin bile tek başına hareket ettiğinde uzun vadede başarı elde edemeyeceği bu dünyada; devletler çok katmanlı, çok aktörlü bir yönetim sistemi içerisinde dirler. Özellikle güçlü yönetişime sahip yerlerde küresel kamu mallarının sunumunun daha etkili olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda çağımızın yeni mottosu *“Daha iyi bir dünya yaratmak için birlikte çalışmak ve gücü kolektif kullanmak dışında bir alternatif*

¹⁸ Öztürk, a.g.e., s. 44.

¹⁹ Kartal, a.g.e., s.155.

yoktur” olmuştur²⁰. Bu ise demokrasinin her açıdan ve her alanda güçlendirilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

1.1.1. Malların Tipolojisi ve Müştereklerin Tipolojideki Yeri

İnsan şimdiki ve gelecekteki isteklerinin gerçekleşmesi için bazı “şey”lere ihtiyaç duymaktadır. Bahsedilen şeyler, mallar ve hizmetlerdir. Avusturya Okulu’nun kurucusu Carl Menger’e göre bir şeyin mal özelliği kazanabilmesi için dört koşulun eş zamanlı olarak mevcut olması gerekmektedir. Bunlar; (1) insan ihtiyacı, (2) var olan şey ile ihtiyacın karşılanabilmesi arasında illiyet bağı, (3) illiyet bağı hakkında insanın bilgisi ve (4) ihtiyacın karşılanması için şeye yönelen irade²¹. Yani, hiç kimse tarafından istenilmeyen şey, mal veya hizmet olarak adlandırılmaz.

Mallar insanın isteklerini gerçekleştirme kabiliyetine sahip, görülebilen, dokunulabilen maddi şeylerdir. Hizmetler ise, insanın isteklerini gerçekleştirme kabiliyetine sahip, görülemeyen, dokunulamayan sadece etkileri hissedilebilen maddi olmayan şeylerdir. Aç olduğumuzda yediğimiz sandviç, hastalandığımızda aldığımız ilaç, çalışırken okuduğumuz kitap, yazdığımız defter mala örnektir. Saç kestirmek, ayakkabı tamir ettirmek, elbise diktirmek veya üniversitede eğitim görmek gibi isteklerimiz ise mallar ile değil alınacak hizmetler vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir ve bu hizmetler berber, ayakkabıcı, terzi ve öğretmen tarafından karşılanmaktadır²².

Mallar ve hizmetler çok çeşitlidir. Bununla birlikte bu mal ve hizmetleri farklı açılardan sınıflandırmak mümkündür. *Serbest - Ekonomik Mallar ve Hizmetler*: Serbest mallar doğanın karşılıksız olarak hediye ettiği, sınırsız arzı olan ve elde etmek için herhangi bir ödemenin yapılmadığı mallardır. Deniz, hava, güneş ışığı, çöldeki kumlar örnek olarak verilebilir. Serbest hizmetler ise, piyasada satılamayan ve sevgi, şefkat vb. duygulardan ibaret olan hizmetlerdir. Ebeveynler tarafından çocuklarına verilen hizmetler bu gruba girmektedir. Ekonomik mallar; sebzeler,

²⁰ David Held, Anthony McGrew, “Political Globalization: Trends and Choices”, **Providing Global Public Goods. Managing Globalization**, Ed. by. Inge Kaul, Oxford, Oxford University Press, 2003, pp. 190-196.

²¹ Carl Menger, **Principles of Economics**, Trans. by. James Dingwall, Bert Hoselitz, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2007, p. 52.

²² Tushar Seth, “Goods and Services Meaning and Classification of Goods and Services”, 2014, (Çevrimiçi) <http://www.economicdiscussion.net/articles/goods-and-services-meaning-and-classification-of-goods-and-services/2014>, Erişim Tarihi: 25 Mart.2018.

tahıllar, balıklar gibi piyasada satılan ve piyasadan satın alınan ve doğanın sınırlı arzına konu olan mallardır. Ekonomik hizmetler ise, berberler, ayakkabıcılar, öğretmenler tarafından sunulan ve piyasadan satın alınabilen hizmetlerdir. *Tüketim (Tüketici) – Sermaye Malları ve Hizmetleri*: Tüketim amacıyla kullanılan mallar tüketim malları olarak bilinmektedir. Ekmek, ayakkabı, balık, kalem birer tüketim malıdır. Tüketicilerin isteklerini gerçekleştirmek için kullanılan hizmetler ise tüketime yönelik hizmetlerdir. Terzinin diktği elbise bu hizmete örnektir. Sermaye malları, tüketim mallarının üretiminde kullanılan mallardır. Tohum, gübre, makine, hammadde birer sermaye malıdır. Hizmetler, üreticiler tarafından diğer mal ve hizmetleri üretmek için kullanıldığında ise, sermaye hizmetleri olarak adlandırılmaktadır. Terzinin hazır giyim eşyası için bir gömlek diktğinde onun verdiği hizmet, bir sermaye hizmettir. *Dayanıksız - Dayanıklı Mallar ve Hizmetler*: Tek kullanımlık olan ve yalnızca bir kere tüketilen mal ve hizmetler dayanıksız mal ve hizmetlerdir. Ekmek, süt, meyve tek dayanıksız tüketim malları iken tohumlar, gübreler, hammaddeler dayanıksız sermaye mallarıdır. Belirli bir süre içinde tekrar tekrar kullanılabilen mal ve hizmetler ise dayanıklı mallar kategorisinde değerlendirilmektedir. Masa, sandalye, ayakkabı dayanıklı tüketim malları iken, traktör, dikiş makinesi dayanıklı sermaye mallarıdır. *Özel - Kamu Malları ve Hizmetleri*: Bir mal veya hizmet mahiyeti itibarıyla özel mülkiyete konu oluyorsa özel; kamunun veya idarenin birlikte mülkiyetine konu oluyorsa kamu malı veya hizmetidir. Ev, araba, kitap, ekmek özel mala; yollar, köprüler, hastaneler, devlet okulları kamu mallarına örnek olarak verilebilir²³.

Uzunca bir süre iktisatçılar malları özel mal - kamu malı olarak sınıflandırmış ve bütün malların bu şekilde ikiye bölünmesi ile birlikte de piyasanın etkili bir şekilde çözümleyeceği durumlar ile devletin üretimini ve sunumunu gerektirecek durumlar hakkındaki görüşlerini dile getirmişlerdir²⁴. 1970’lerde yaşanan ve malların ikiden fazla tipi olduğuna dair ortaya atılan fikirler ise bu alanda yaşanan büyük bir yeniliktir. Politik-ekonomi literatüründe malların dört geniş mal sınıfında

²³ A.e.

²⁴ Richard Musgrave, *The Theory of the Public Finance: A Study in Public Economy*, New York, McGraw-Hill, 1959.

tanımlanmasını sağlayacak iki önemli özellik belirlenmiştir²⁵. Bu özellikler, (1) maldan faydalanma hususunda bireylerin birbirlerini dışlamasının zorluğu ve (2) bir birey tarafından tüketilen faydanın diğer bireylere sunulan faydaları azaltmayacağıdır²⁶. Günümüzde sahip oldukları bu özelliklerin derecelerine göre mallar özel, kamu, kulüp, ortak mallar olarak dört grupta tasniflenmektedir.

1.1.1.1. Özel Mallar

Serbest piyasa ekonomisinde alıcı, bir mal veya hizmete para vererek veya başka bir mal ile takas ederek sahip olmaktadır. Alıcı ve satıcıyı bir araya getiren piyasa mekanizmasıdır ve her şey kusursuz bir şekilde çalışırsa; ekonomi, kaynakların en etkin kullanıldığı maksimum verimlilik seviyesine ulaşacaktır. Serbest piyasada temel şart, malın kullanımının veya mülkiyetinin aktarılabilir veya reddedilebilir olmasıdır²⁷. Bu piyasa içinde mübadeleye konu olan mallar özel mallardır.

Özel mallar, diğer mallardan rakiplik ve dışlanabilirlik özellikleriyle farklılık gösterirler. Dışlanabilirlik, belirli bir malın sahibi mal üzerindeki mülkiyet hakkı sahibi olması dolayısıyla o malı satmayı düşündüğü fiyattan o malı satın almayı istemeyenleri malın erişiminden engelleyebileceği bir durumu ifade etmektedir. Rakiplik ise, bir mal veya hizmetin birileri tarafından kullanımı veya tüketimi sebebiyle bir başkası tarafından artık kullanılamayacak ya da tüketilemeyecek olma durumudur. Bu iki özellik -rakiplik ve dışlanabilirlik- piyasa işleminin gerçekleştirilmesi için gereken koşullardır. Paul Samuelson bu ikisine ek olarak özel malların dışsallık²⁸ üretmiyor olma gerçeğini üçüncü bir unsur eklemiştir²⁹.

²⁵ Charlotte Hess, Elinor Ostrom, "Ideas, Artifacts, and Facilities; Information as a Common-Pool Resource", **Law&Contemporary Problems**, Vol. 66, No. 1, 2003, s. 119.

²⁶ Elinor Ostrom, Roy Gardner, James Walker, "Rules, Games and Common Pool Resource Problems", **Rules, Games and Common Pool Resources**, Ed. by. Elinor Ostrom, Roy Gardner, James Walker, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1994, p. 6.

²⁷ Inge Kaul, Isabelle Grunberg, Marc A. Stern, "Defining Global Public Goods", **Global Public Goods: International Cooperation in The 21st Century**, Ed. by. Inge Kaul, Isabelle Grunberg, Marc A. Stern, New York, Oxford University Press, 1999, p. 3.

²⁸ Dışsallıklar bir veya daha fazla ekonomik aktörün faaliyetlerinin, diğer aktörlerin refahı üzerinde, herhangi bir değişim veya sözleşme yapılmaksızın sonuçlar doğurması durumudur. Dışsallık, kirlilik durumunda olduğu gibi negatif; arıların çiçeklerdeki tozlaşmaya yardımcı olması gibi pozitif olabilir.

Richard Musgrave de benzer şekilde özel malların faydalarından sadece onlar için ödeme yapan tüketicilerin yararlanacağını belirtmektedir. Yani, faydalar içselleştirilmiştir ve tüketimde rakiplik söz konusudur³⁰. Örneğin, ayakkabı özel bir maldır çünkü biri onu giydiğinde bir başkası giyemeyecektir (tüketimde rakiplik) ve ayakkabının sahibi istediği zamanda istediği birinin onu kullanmasına karar verebilecektir (dışlanabilirlik). Aynı şekilde, bir bardak çay da özel bir maldır. Çayın sahibi diğer bireyleri çayını tüketmekten dışlayabilir ve çay bir kez tüketildiğinde bir daha tüketilmesi mümkün değildir. Malların dışlanabilirlik/dışlanamazlık ve rakiplik/rakip olmama özellikleri Tablo 1.1’de gösterilmiştir.

Tablo 1.1: Malların Sınıflandırılması

	DIŞLANABİLİRLİK Kolay	DIŞLANABİLİRLİK Zor
RAKİPLİK Var	<i>Özel Mallar</i> Kişisel bilgisayarlar, arabalar, yiyecekler	<i>Ortak Mallar</i> (<i>Müşterekler</i>) Sulama sistemleri, kütüphaneler
RAKİPLİK Yok	<i>Klüp Malları</i> Kablolu televizyon, özel bakım merkezleri	<i>Kamu Malları</i> Gün batımı, temiz hava, ulusal güvenlik

Kaynak: Hess, Ostrom, a.g.e., s. 120.

Piyasa mekanizmaları aracılığıyla saf bir kamu malı tahsis etmek neredeyse imkansızdır. Saf kamu malları dışındaki diğer bütün malların gerek tahsisinde gerekse sunumunda piyasalar baskın bir araç haline gelmiştir ve günümüzün mevcut eğilimi piyasalara giderek artan bağılıktır. Üçüncü milenyumun başlangıcında piyasalar kaynak tahsisinde en etkili yol olarak görülmektedir ve serbest piyasaların yaygın bir dünya ideolojisi olduğu bile bu bağlamda söylenebilir. Kendisini

²⁹ Paul A. Samuelson, “The Pure Theory of Public Expenditure”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 36, No. 4. 1954, pp. 387-389.

³⁰ Musgrave’den aktaran Olga Bychkova, “Categories of Goods in Economics and Public Choice Literature as Applied to Heat and Water Utilities”, **Political Theory and Community Building in Post-Soviet Russia**, Ed. by. Oleg Kharkhordin, Risto Alapuro, London, Routledge, 2011, p. 58.

Marksizmin en saf koruyucusu olarak gören Çin Komünist Partisi bile “*piyasa sosyalizmi*”³¹ adı altında devlet tahsisi ve planlamayı piyasa mekanizmalarıyla yer değiştirmiştir³².

1.1.1.2. Kamu Malları

Günümüzün hem siyasal hem iktisadi yönleri hakim paradigması olan neoliberalizm ortaya çıktığı andan beri birçok olumsuz eleştiriyi karşı karşıya kalmıştır. Özellikle neoliberal sürecin serbest piyasayı merkeze almasıyla birlikte refah devleti, sürdürülebilirlik, kamu malları gibi önemli konuların devlet politikalarında geri planda tutulması oldukça eleştirilmiştir³³. Ancak bu gelişmelere rağmen kamu malları konusunun akademik çalışmalarda güncelliğini sürdürdüğü ve hatta diğer mal çeşitlerine kıyasla üzerinde çok daha fazla çalışma yapıldığı görülmüştür. Hatta kamu malları kavramı üzerine araştırma yapılırken alternatif kavramlarla da karşılaşılmıştır. “*Kolektif mallar*”³⁴ bunlardan biridir. “*Sosyal mallar*”³⁵ bir diğeridir. Bu iki kavram -kolektif mallar ve sosyal mallar-, hem ortak kullanımı çağrıştırdığı hem de malın aynı anda kullanıldığı gibi bir hisse bizleri yönelttiği için bazı avantajlara sahiptir. Kamu mallarını tanımlamak için kullanılan

³¹ 1980’li yıllarda neoliberalizm adı altında ortaya çıkan yeni serbest piyasa modeli hemen hemen her ülkenin olduğu gibi sosyalist bir ülke olan Çin Halk Cumhuriyeti’nin de ilgi alanına girmiştir. Çin Komünist Partisi piyasa ekonomisine çok kontrollü yaklaşmış ve kapitalist sistemin bir parçası olan piyasa ekonomisi ile sosyalist rejim uyumlaştırılmıştır. Amin’e göre piyasa sosyalizmini saf kapitalizmden ayıran temel ölçüt, kamu mülkiyetince domine edilen önemli sektörlerin varlığıdır. Samir Amin, “Theory and Practice of the Chinese ‘Market Socialism’ Project: Is Market Socialism an Alternative to Liberal Globalization?”, **The Chinese Model of Modern Development**, Ed. by. Tian Yu Cao, Oxon, Routledge, 2005, pp. 128-129.

³² Paul C. Trogen, “Public Goods”, **Handbook of Public Sector Economics**, Ed. by. Donijo Robbins, New York, Taylor&Francis, 2005, p. 169.

³³ Henry A. Giroux, “Neoliberalism, Corporate Culture, and the Promise of Higher Education: The University as a Democratic Public Sphere”, **Harvard Educational Review**, Vol. 72, No. 4, 2002.

³⁴ Kamu malı kavramı yerine kolektif mal kavramını kullanan eserlere Samuelson, **a.g.e.**, pp. 387-389; James Buchanan, **The Collected Works of James Buchanan: Vol. 4, Public Finance and Democratic Process**, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 1967; Jeffrey Hart, Peter Cowhey, “Theories of Collective Goods Reexamined”, **The Western Political Quarterly**, Vol. 30, No. 2, 1977, pp.351-362; Earl A. Thompson, “The Perfectly Competitive Production of Collective Goods”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 50, No.1, 1968, pp. 1-12. örnek verilebilir.

³⁵ Kamu malı kavramı yerine sosyal mal kavramını kullanan eserlere Richard Musgrave, **Public Finance in Democratic Society**, Brighton, Wheatsheaf Books, 1986; Robert Strotz, “Two Propositions Related to Public Goods”, **Review of Economics and Statistics**, Vol. 40, No. 4, 1958, pp. 329-331; Lars-Hendrik Röller, Zhentang Zhang, “Bundling of Social and Private Goods and the Soft Budget Constraint Problem”, **Journal of Comparative Economics**, Vol. 33, No. 1, 2005, pp. 47-58; Ernesto Screpanti, “Taxation, Social Goods and the Distribution of Freedom”, **Metroeconomica**, Vol. 57, No. 1, 2006, pp. 1-12. örnek verilebilir.

bu kavramlar zihinde belirli belirsiz ama farklı imgelerle çağrışım yapsalar da özü itibariyle hepsinde topluma fayda sağlama fikri bulunmaktadır³⁶.

Kamu malları ile ilgili en az iki farklı tanım bulunmaktadır. Bunlardan ilki, anlaması kolay olmakla birlikte daha basittir ve kesin değildir. İkincisi ise, kesin ve soyuttur ve anlaşılabilmesi için ek başka tanımlamalar gerektirmektedir³⁷. İlk tanımlamaya bilimsel olmayan, ikinci tanımlamaya bilimsel tanımlama da denmektedir³⁸. Bilimsel olmayan/basit kullanımda kamu malları sokak lambalarından savunmaya, adalet hizmetlerine kadar kamu sektörü tarafından sağlanan her şeydir³⁹. Fakat özel malların sadece özel sektör tarafından sağlanmadığı gibi kamu sektörü tarafından sunumu yapılan malların tümünün kamu sektörü tarafından üretilmediği de bilinmektedir⁴⁰. O halde bu tanım eksiktir ve bilimsel/kesin tanıma bakmak faydalı olacaktır. Bilimsel kullanım ise dışlanabilirlik ve rakiplik gibi iki anahtar özelliğe sahiptir.

Literatürde kamu malları teorisi Samuelson'a⁴¹ dayandırılmıştır. Samuelson kamu malları kavramını titizlikle geliştirmiş ve hala geçerliliğini koruyan bir tanımlama yapmıştır. Ona göre tam kamusal mal iki temel özellik gösterir: - Faydadan dışlanmazlık ve tüketimde rakip olmama -yukarıda belirtilen iki özellik-. Rakip olmama özelliği, bir bireyin kamu malı tüketiminin diğer birey veya bireylerin

³⁶ Trogen, **a.g.e.**, s. 172-173.

³⁷ Trogen, **a.g.e.**, s. 173.

³⁸ Erdem Seçilmiş, M. Cahit Güran, "Kamusal Malların Sağlanmasında Bedavacılık Problemi ve Deneysel İktisat Uygulamaları Perspektifinden Değerlendirilmesi", **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 28, No. 2, 2010, s. 225.

³⁹ Holley H. Ulbrich, **Public Finance in Theory and Practise**, Oxon, Routledge, 2011, p. 93.

⁴⁰ Harvey S. Rosen, Ted Gayer, **Public Finance**, New York, McGraw-Hill, 2008, p. 54.

⁴¹ Samuelson kamu malları ile ilgili tartışmayı yeniden canlandırdığında, dünya genelinde devletin ekonomide aktif bir müdahalesi olması yönünde bir eğilim bulunmaktaydı. Birçok ülke merkezi planlı ekonomi modeline bu dönemde geçmiştir. Bu geçişin kamu malları üzerindeki sonuçları ise akademide hala tartışma konusudur. Bugün, Samuelson'un çalışmaları her ne kadar kamu malları ile ilgili hazırlanan çalışmalarda referans noktası olarak kabul edilse de Samuelson'dan çok daha önce de konunun tartışıldığı görülmektedir. Örneğin, Musgrave ve Peacock "Classics in the Theory of Public Finance" (1958) başlıklı eserde 1880'lerden 1890'lara kadar dönemi kapsayan incelemeler üzerinden kamu mallarının finanse edilmesi ve bunun nasıl yapılması gerektiği konusunda devletlerin kapsamlı bir role sahip olmalı mı sorusunu araştırmışlardır. İktisatçı Adolph Wagner de (1888) devletin zorunlu üyelik sistemine dayanan bir kurum olmadığını belirterek gönüllülük esasına göre kendi çıkarları doğrultusunda bir araya gelmiş bireylere piyasada uygulanan arz ve talep ilkelerinin kamu ekonomisinde de uygulanması gerektiğini savunmuştur. Erik Andre Andersen, Birgit Lindsnaes, "Public Goods, Concept, Definition and Method", **Towards New Global Strategies: Public Goods and Human Rights**, Ed. by. Erik Andre Andersen, Birgit Lindsnaes, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, pp. 30-31.

tüketimi üzerinde etki etmeyeceğini ifade etmektedir (bilgi, savunma gibi). Dışlanamazlık ise, malın herkese açık olduğunu ve malın tüketiminden kimsenin dışlanmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir⁴².

Head “*Public Goods and Public Welfare*” adlı eserinde iktisat literatüründe kamu mallarını tanımlamak için kullanılan özellikleri şu şekilde sıralamıştır: Üretimde azalan maliyetler, dışsallıklar, toplu arz, dışlanamazlık, reddedememe, faydanın yayılması, telafiye zorlanamama, bölünemezlik, istimlak edilememe, tüketimde rakipsizlik, ölçek ekonomileri ve çok kullanıcılık⁴³. Diğer bazı yazarlar da bu sayılanlara; bedavacılık olasılığı, çıkarılamazlık, ambalajlanama gibi özellikler eklemişlerdir. Bu açıdan bakıldığında kamu mallarının farklı bir özelliğine vurgu yaparak oluşacak farklı tanımlamalar ile veya aynı özelliğe farklı bir biçimde yaklaşılması sonucu ortaya çıkacak farklı tanımlamalar ile karşılaşmak mümkündür⁴⁴. O halde cevaplanması gereken soru; bu kadar fazla özelliğe sahip bir kavramın en basit ve herkesçe anlaşılır şekilde nasıl tanımlanacağıdır.

Literatürde çeşitli kamu malları tanımlamaları mevcuttur. Tüm tüketicilere fayda sağlayan mallardır, fakat bu mallar piyasa tarafından ya istenilenin altında üretilir ya da hiç üretilmez⁴⁵. Kamu malları, bir kez üretildikten sonra birinin onu kullanmasının bir başkasının da o malın kullanılabilirliğini azaltmadığı mallardır⁴⁶. Eğer bir mal doğası gereği herkesin kullanımına açıkça bu mal kamu malıdır; eğer bir kişi bu malı kullanırsa, herkes kullanabilir⁴⁷. Kamu malı ve hizmeti, herkesin kullanımına açık mal veya hizmettir⁴⁸.

Bununla birlikte, Jesse Malkin ve Aaron Wildavsky⁴⁹ malların sınıflandırılmasında malların kendisinde bulunan herhangi bir ölçüte (tüketimde

⁴² Ulaganathan Sankar, “Global Public Goods”, **Madras School of Economics Working Paper**, No. 28, 2008, p. 2.

⁴³ John G. Head, **Public Goods and Public Welfare**, Durham, Duke University Press, 1974.

⁴⁴ Wilfried Ver Eecke, “Public Goods: An Ideal Concept”, **Journal of Socio-Economics**, Vol. 28, No. 2, 1999, pp. 146-147.

⁴⁵ Robert S. Pindyck, Daniel L. Rubinfeld, **Microeconomics**, New Jersey, Prentice Hall, 2012, p. 661.

⁴⁶ Strotz, **a.g.e.**, s. 329.

⁴⁷ Allan M. Feldman, Roberto Serrano, **Welfare Economics and Social Choice Theory**, New York, Springer, 2006, p. 162.

⁴⁸ Wayne Parsons, **Public Policy: An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis**, Aldershot, Edward Elgar Publishing, 1995, p. 10.

⁴⁹ Jesse Malkin, Aaron Wildavsky, “Why the Traditional Distinction between Public and Private Goods should be Abandoned”, **Journal of Theoretical Politics** Vol. 3, No. 4, 1991, pp. 356-357.

rakip olmama ve dışlanmazlık gibi) dayandırılması gerektiği düşüncesine katılmayarak; kamu malı ve özel mal arasındaki geleneksel ayrıma karşı çıkmaktadırlar. Samuelson'un tanımlamasına göre temiz havanın tam kamu malı olduğu açıktır. Bununla birlikte, Malkin ve Wildavsky, ekmeğin Samuelson'un formülasyonunda tam özel mal olarak görünmekle birlikte bazı insanların fakir çocuklar gibi dezavantajlı bir grubun bu malı tükettiğini gördüklerinde keyif alabildiklerini ifade ederek, ekmeğin kamu malı da olabileceğini belirtmekte ve bu bağlamda malın "özel"liğini sorgulamaktadırlar. Onlara göre, ayırım ekonomistler veya kamu tarafından kamusallığın derecesini belirten gelişigüzel bir çizgi çekilerek yapılabilir. Buradaki sav, kamu ve özel mallar arasındaki sınırın toplum tarafından çizildiği ve bu sebeple de sosyal bir yapı olduğudur. Kamu mallarının şekillendirilmiş doğasına en uygun örnekler sağlık hizmetleri, temel eğitimidir. Nitekim bu malların sunumu önceki yıllarda devletin temel görevleri arasında görülürken zaman içerisinde -artan oranlarda- özel sektörce karşılanmaya başlamıştır.

1.1.1.3. Kulüp Malları

Kamu ve özel mallarının yanında, yukarıda açıklanan iki özellikten yalnızca birine sahip; ya da farklı derecelerde rakiplik ve dışlanmazlık özelliklerine sahip olan başka mal türleri de -ki bunlara karma mallar denmektedir- literatürde tanımlanmıştır. James Buchanan, Gordon Tullock, Anthony Downs, Mancur Olson'un kurucu babaları olduğu kamu tercihi teorisine göre, hem kamu malları hem de bunları sunmada gerekli karar alma mekanizmaları sorunludur ve bu sorun ancak devletin müdahalede bulunmadığı bir ortamda, katkıda bulunmayanların dışlanabileceği kurumsal yapıların (kulüp malları gibi) oluşturulmasıyla etkin bir çözüme ulaşacaktır⁵⁰.

Nobel ödüllü Buchanan tarafından geliştirilen ve kulüp malları⁵¹ olarak adlandırılan mallarda rakiplik yoktur ve fakat dışlanabilirlik söz konusudur. Burada

⁵⁰ Meltem Kayıran, "Kamu Malları: Piyasa Başarısızlığı mı Teorilerin Başarısızlığı mı?", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 68, No. 4, 2013, s. 177.

⁵¹ Kulüp mallarının kamu mallarıyla karşılaştırmalı bir şekilde detaylı analizi için bkz. Patrick McNutt, "Public Goods and Club Goods", **Encyclopedia of Law and Economics**, Vol.1, The

bireylerin bir araya gelerek küçük bir ölçekte kulüp kurdukları ve kulüp üyeleri tarafından üye olmayanların kullanımdan engellendiği üyelerin ise rakipsiz bir şekilde malın kullanımını sağladığı bir durum vardır. Buchanan, kulüp mallarını kamu mallarının optimal sunumunu sağlamaya yönelik özel ve devlet dışı bir alternatif olarak görmüştür.

Teoriye önemli katkıları olan Sandler ve Tschirhart'a göre kulüp, “*üretim maliyetleri*”, “*üye karakteristiği*” veya “*dışlanabilir faydası olan mal*” gibi özelliklerin birini veya daha fazlasını paylaşarak karşılıklı fayda sağlayan gönüllü bir gruptur. Onlara göre kulüpler; askeri ittifaklar, uluslararası kuruluşlar, rekreasyon tesisleri, altyapı, milli parklar ve yaban hayatı alanları dahil olmak üzere çok çeşitli alanlarda uygulanmakta ve ayrıca hastaneleri, sağlık tesislerini, kütüphaneleri, üniversiteleri, sinema salonlarını, telefon sistemlerini ve toplu taşıma araçlarını da kapsamaktadır⁵².

Kulüp malları ile kamu malları birbirinden dört farklı özellik göstermektedir. (1) Kamu malları da gönüllülük içerebilir ancak kulüp malları kesinlikle gönüllülük içermektedir. Bireylerin kulübe üye olmalarının sebebi, kulüpten fayda sağlayacaklarına olan inançtır ve bireyler bu malı fayda sağlamadıklarını düşündüğü anda kullanmama hakkına sahiptirler. (2) Bu mallarda kulüp üyelerinin sayısı arttıkça elde edilmesi beklenen faydada rekabet görülebilmektedir. Örneğin, bekleme süreleri uzayabilir, hizmet alımı yavaşlayabilir, gürültü seviyesi artabilir. (3) Kulüplerin ana özelliği, kullanıcıların kullanım oranlarının izlenebildiği; üye olmayan/ödeme yapamayan bireylerin hariç tutulabildiği bir dışlama mekanizmasının varlığıdır. (4) Kamu malları toplumun tümüne sunulduğu için sadece sunuma ilişkin kararlar alınmaktadır. Kulüplerde ise öncelikle kulübe kimlerin üye olacağına karar verilmektedir. Daha sonra da kulüp üyeleri, üyeler arasında paylaşılacak malın ne kadar üretileceğine karar vermektedir⁵³.

History and Methodology of Law and Economics, Ed. by. Boudewijn Bouckaert, Gerrit De Geest, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2000, pp. 927-951.

⁵² Todd Sandler, John Tschirhart, “Club Theory: Thirty Years Later”, **Public Choice**, Vol. 93, No. 3, 1997, pp. 335-336.

⁵³ Richard Cornes, Todd Sandler, **The Theory of Externalities, Public Goods, and Club Goods**, Cambridge, Cambridge University Press 1996, pp. 347-349.

Samuelson'un ünlü makalesinden 11 yıl sonra -1965'te- yazdığı makale ile kulüp malları teorisini geliştiren Buchanan'a göre mallar sınıflandırılırken malı paylaşan gurubun büyüklüğü de dikkate alınmalıdır. Herhangi bir mal veya hizmetin kamu veya özel mal yelpazesi içindeki yeri, malın tüketiminden elde edilen faydanın kaç kişi ile paylaşıldığına bağlıdır⁵⁴. Bu bağlamda özel malların bir birey veya aile tarafından, kulüp mallarının küçük ölçekte bir grup tarafından, kamu mallarının ise sayısı belirli olmayan büyük ölçekte bir grup tarafından tüketildiği düşünülmektedir.

1.1.1.4. Ortak Mallar (Müşterekler)⁵⁵

Rakiplik ve dışlanmazlık özelliklerinden birine sahip karma mallar, yalnızca kulüp malları değildir; müşterekler de bu sınıfın içinde yer almaktadırlar. Müşterekler farklı kullanıcılar⁵⁶ arasında paylaşılan doğal veya insan yapımı varlıklar olup pek çok doğal varlık (natural resources) bu sınıfa dahildir.

Müşterekler iki önemli özelliğe sahiptirler. İlki, dışlanmazlık özelliği⁵⁷ taşımalarıdır. Bu özellik ile kastedilen müşteregin fiziksel doğası gereği potansiyel kullanıcıların erişimini engellemenin maliyetli veya neredeyse imkansız olabileceğidir. Balık rezervi, yaban hayatı ve yeraltı suyu gibi hareket halinde olan varlıkların erişimine yönelik düzenlemeler bariz sorunlar oluşturmaktadır. Ormanlarda da benzer şekilde dışlanma sorunu bulunmaktadır⁵⁸. Küresel müşterek olarak sayılan okyanuslarda, atmosferde, uzayda ise bu sorun çok daha büyüktür.

⁵⁴ James Buchanan, "An Economic Theory of Clubs", **Economica**, Vol. 32, No. 125, 1965, p. 3.

⁵⁵ Bu mal çeşidinin evrensel bir adı yoktur. Kavram, yerli ve yabancı literatürde aynı anlama gelecek şekilde farklı kelimelerle kullanılmaktadır. İngiliz ve Amerikan terminolojisinde "common goods", "commons" common pool resources" kavramlarının Türkçede karşılıkları ortak mallar, ortaklar, ortaklaşım, müşterekler kavramlarına denk düşmektedir. Çalışmada, müşterekler kavramı tercih edilecektir.

⁵⁶ Çalışma içerisinde herhangi bir müşterekten faydalanan tüm bireyleri ifade edebilmek için "kullanıcı" (appropriator) kavramı kullanılacaktır. Bahsedilen kullanıcılar; çobanlar, çiftçiler, çobanlar, ana sistem bilgisayar kullanıcıları, yer altı suyunu çekenler olabilir.

⁵⁷ ... Okyanusu bir kenara bırakalım, kıyı balıkçılığında bile çit uygulamasına gidilmesi oldukça maliyetli olacaktır. Bazen de, anayasal, yasal veya kurumsal faktörler dışlamayı veya sınırlamayı engeller. Örneğin, anayasa ile yetki sınırı içersindeki bir bölgede tüm balıkçılara sınırsız erişim sağlanabilir. Benzer şekilde, geleneksel normlar, adalet, etik vb. haller ile bazı faydalanıcıların dışlanması ciddi sorunlara yol açabilir. Elinor Ostrom, Roy Gardner, James Walker, 1994, p. 8.

⁵⁸ David Feeny et. al., "Tragedy of the Commons: Twenty-two Years Later", **Human Ecology**, Vol. 18, No. 1, 1990, p. 3.

Müştereklerin ikinci temel özelliği kullanımında rekabetin olmasıdır. Müşterek kullanımında her kullanıcı birbirine rakiptir ve birinin fazla tüketimi, diğerinin tüketeceği miktarı ve dolayısıyla refahını eksiltmektedir. Kullanıcılar müşteregin üretkenliğini arttırmak için aralarında işbirliği yapsalar bile, müşteregin doğası gereği, bir kullanıcının müşteregi kullanması bir başka kullanıcının kullanımını olumsuz etkileyecektir. Örneğin, balıkçının tuttuğu balıklar, diğer balıkçıların tutacağı balık miktarını azaltmaktadır⁵⁹. İşte bu sebeple, müştereklerde dışlama zor ve fakat tüketimde rekabet vardır.

Müştereklerin organize edilmesi ve yönetilmesine ilişkin süreci anlamak öncelikle varlık sistemleri (resource systems) ile sistem tarafından üretilen varlık birimleri (resource units) arasında ayırım yapmayı gerektirmektedir. Ayrımında muhakkak ki birinin diğerine bağımlılığını göz önünde bulundurmalıdır. Varlık sistemleri stok değişkenlerdir. Balıkçılık alanları, yer altı suyu havzaları, meralar, sulama kanalları, köprüler, anasistem bilgisayarlar, göller, okyanuslar varlık sistemlerine verilebilecek örneklerdir. Varlık birimleri ise, kullanıcıların varlık sistemlerinden elde ettiği akım değişkenlerdir. Balıkçılık alanlarından elde edilen balıklar, yer altı suyu havzalarından veya sulama kanallarından çıkarılan sular, hayvanların meralardan tükettiği otlar birer varlık birimidir. Varlık ile birimler arasındaki fark müşterek açısından önemlidir. Ortalama bir yenilenme oranı devam ettiği sürece müşterek tükenme sorunuyla karşılaşmayacak⁶⁰ ve müşteregin sürdürülebilirliği korunacaktır. Müşteregin sürdürülebilirliği için muhakkak ki üzerinde özel mülkiyet hakkının veya devlet kontrolünün kurulması gerekmez, bu varlıklar uzun vadeli etkin ve verimli bir kolektif idarenin yönetiminde de olabilirler.

1.1.2. Kamu Mallarının ve Müştereklerin Arzında Karşılaşılan Temel Sorunlar

Her ekonomik sistem esasında üç soru üzerine odaklanmaktadır: Hangi mallar üretilecek?, Nasıl üretilecek?, Üretildikten sonra onları kimler alacak?. Bu sorulara cevabın bir yolu, bireylerin rekabetçi piyasalarda ticaret yapmalarına izin

⁵⁹ A.e.

⁶⁰ Elinor Ostrom, **Governing the Commons: The Evolution of Institutions**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, p. 30.

vermektir. Refah ekonomisinin iki temel teoremi, bu çözümün potansiyel olarak en iyi çözüm olduğunu göstermektedir⁶¹. Birinci teorem rekabetçi bir ekonomide, belirli koşullar altında, kaynakların merkezileşmiş bir güce ihtiyaç duyulmaksızın otomatik olarak etkin dağılacakını; ikinci teorem ise devletin serveti yeniden dağıttıktan sonra piyasaları kendi haline bırakması ile Pareto etkin herhangi bir noktaya ulaşabileceğini vurgulamaktadır⁶² ve Pareto optimal çözümüne ulaşan bir ekonominin genellikle etkili olduğu söylenmektedir.

Yukarıda bahsedilen teoremlerin dayandığı temel varsayımlar şu şekilde sıralanabilmektedir⁶³.

- (1) Her bireyin refahı sadece tükettiği mallara; her firmanın karı da sadece kendi üretim faktörü kullanıma bağlıdır.
- (2) Her mal üzerinde kurulmuş ve uygulanabilir mülkiyet hakları mevcuttur.
- (3) Her mal için bir piyasa mevcuttur.
- (4) Firmalar rekabetçi davranmaktadırlar ve özellikle kendi faaliyetlerinin piyasa fiyatları üzerinde kayda değer bir etki yaratmayacağına inanmaktadırlar.
- (5) Piyasalara katılım ücretsizdir.
- (6) Piyasadaki tüm katılımcılar malların doğası ve mal ticaretinin yapılacağı koşulları hakkında benzer bilgilere sahiptirler.

Bu varsayımlardan birinin veya birkaçının bulunmaması halinde, piyasa sistemi piyasa başarısızlıkları olarak adlandırılan etkin olmayan çıktılar yaratacaktır. Piyasa başarısızlığı üretilen mal ve hizmetlerin ekonomik olarak uygun bir şekilde sağlanamadığı piyasa sistemine işaret etmektedir. Dolayısıyla piyasa başarısızlığı, genellikle ekonomik etkinlik; özellikle kaynak tahsisinde etkinlik olarak tanımlanmaktadır⁶⁴ ve bu paradigmanda devlet, ekonomik etkinliği sağlayabilmek için kamu yararı adına ekonomik alana müdahale etmektedir.

⁶¹ John Leach, **A Course in Public Economics**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, p. 2.

⁶² Rosen, Gayer, **a.g.e.**, p. 45.

⁶³ Leach, **a.g.e.**, p. 4.

⁶⁴ Joe Wallis, Brian Dollery, **Market Failure, Government Failure, Leadership and Public Policy**, New York, St. Martin's Press, 1999, p. 16.

Hem tam kamusal malların hem de müştereklerin varlığı piyasanın kaynakları etkin bir şekilde tahsis edemediği durumlar olup piyasa başarısızlıklarına sebep olmaktadır. Sıradan piyasalarda mallar ayrı birimler halinde üretilmekte ve satılmaktadırlar ve müşteri kazanma hususunda birbirleriyle rekabet halinde olan firmalar hangi malı ne kadar üretecekleri hakkında güçlü teşviklere sahiptirler. Diğer taraftan kamu malları bariz bir şekilde ambalajlanamaz ve satılamaz çünkü malı sunacak olanların malı parçalara ayırıp içine fiyat eklemeleri mümkün değildir. Örneğin bazı insanlar nesli tükenmekte olan bir türün kurtarılması veya bir hastalığın ortadan kaldırılmasına önem verebilir. Ancak bu malların piyasada satılması kolay olmadığı gibi elde edilecek faydadan henüz var olmayan gelecekteki nesiller yararlanacağı için değerleri hakkında da net bir bilgi verilememektedir⁶⁵. Toplumda kamu mallarının giderek daha yoğun tercih edilmesi bu tip malların piyasa koşullarında üretiminin uygulanabilirliğini azalmaktadır. Çünkü kamu mallarının sunumunun piyasaya bırakılması bu malların dışsallık özelliği sebebiyle eksik üretimine yol açacaktır. Özel sektör için önemli olan kar maksimizasyonu hedefi kamu mallarının eksik üretimi ile gerçekleşmeyeceğinden bu tip mallar devletin imkanları dahilinde ya kamu kesimince doğrudan sağlanacak ya da üretimi için dolaylı olarak teşvikler verilecektir.

Esas itibarıyla kamu malları tüketimde rekabetin olmaması ve kimsenin tüketimden dışlanmaması gibi iki özellik üzerinden tanımlanmaktadır. Ve malların kamu kesimince sunumuna olan ihtiyaç bu iki özelliğe dayanmaktadır. Tüketimde rekabetin olmaması kamu malları halinde, yetersiz arza; tüketimde dışlamanın olmaması ise müşterekler halinde varlığın aşırı kullanımına sebep olmaktadır. Ayrıca bu özellikler pozitif veya negatif dışsallıkların genel özelliklerindendir ve hem kamu malları hem de müşterekler dışsallıklardan etkilenmektedir⁶⁶.

Dışsal ekonomi veya dışsallık, bir kişinin davranışının başka bir kişinin refahını veya bir şirketin davranışının bir başka şirketin verimliliğini uygun mali bir tazminat olmaksızın etkilediği bir durumdur. Bir birimin davranışı başka bir birimin

⁶⁵ Jonathan Anomaly, "Public Goods and Government Action", **Politics, Philosophy&Economics**, Vol. 14, No. 2, 2015, p. 113.

⁶⁶ Katharina Holzinger, "Common Goods, Matrix Games and Institutional Response", **European Journal of International Relations**, Vol. 9, No. 2, 2003, p. 176.

durumunu daha iyi duruma getirirse dışsallık pozitifdir; bu davranış var olan durumu kötüleştirmişse negatiftir⁶⁷. Ortaya çıkan pozitif veya negatif etkiler çoğu zaman tarafların bilgisi, isteği veya amacı dışında gerçekleşmektedir⁶⁸. Dışsallıkların varlığı halinde, fayda maliyet analizleri ile toplumsal faydalar dikkate alınarak, herhangi bir kamusal malın kamu kesimi veya piyasa ekonomisi tarafından üretilmesine karar verilmektedir⁶⁹. Nitekim pozitif dışsallığın söz konusu olduğu kamu mallarında piyasa ekonomisindeki üretici birimlerin genellikle üretimi üstlenmemeleri, bu hizmetlerin kamu kesimince yerine getirilmesini gerekli kılmaktadır. Çünkü piyasa bu kamu mallarından fiyatını ödemeyenlerin bedava yararlanmasını istemeyebilir. Öte yandan negatif dışsallığın söz konusu olduğu mallarda, piyasa ya malın maliyetine katlanmak istemeyecektir ya da topluma, tazmin etmedikleri bir takım ek maliyetler yükleyecektir. Bu durumda da kamu ekonomisine ihtiyaç duyulmakta ve ek sosyal maliyetin ya düzenleyici vergilerle telafisi ya da söz konusu üretimin kamu kesimince üstlenilmesi gerekmektedir⁷⁰. Pigou da kamu ekonomisinin negatif dışsallıkları vergilendirerek ve kamu mallarını sübvans ederek piyasa başarısızlıklarını düzeltereğini söylemiş ve fakat kamu otoritelerinin bu ideal durumu gerçekleştirebilmesinin önünde gerek seçmenlerin gerekse şirketlerin isteklerinin olabileceği konusunda da uyarıda bulunmuştur⁷¹.

Kamu malları ve müştereklerin karşı karşıya kaldığı bir diğer sorun; bedavacılık problemidir. Her iki mal türünün de ortak özelliği tüketimde dışlanmazlıktır. Dışlanmazlık halinde, malların kullanımı için bir ücret belirlenemez ve dolayısıyla maliyetler ancak kullanıcılar gönüllü ödemeler yaparlarsa karşılanabilir. Bu durum bedavacılık problemine yol açmaktadır. Şöyle ki her kullanıcı bu malların arzında bir seçimle karşı karşıya kalmaktadır. Ya kamu mallarının ve müştereklerin sunumuna parasal katkıda bulunacak ve ondan faydalanacaktır ya da parasını cebinde tutsa bile ondan faydalanacaktır. Böylesine bir

⁶⁷ Leach, **a.g.e.**, s. 99.

⁶⁸ Turgut Gümüş, “Dışsallık ve Kayıtdışı Ekonomi Kavramına Dair Bir Değerlendirme”, **G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, C. 2, No. 3, 2000, s. 67.

⁶⁹ Mahmut İnan, “Kamu Ekonomisi ve Dışsallıkların İçselleştirilmesi”, **Harran Üniversitesi İİBF Dergisi**, C. 2, No. 2, 2018, s. 77.

⁷⁰ Coşkun Can Aktan, “Devlet mi, Piyasa mı? Mal ve Hizmetler Hangi Sektör Tarafından Hangi Yöntemlerle Sunulmalı”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 2011, C. 3, No. 1, s. 98-99.

⁷¹ Arthur C. Pigou, **The Economics of Welfare**, London, Macmillan Press, 1932, p. 332.

seçimle karşı karşıya kalan insanlar ise paralarından vazgeçme noktasında isteksiz olacaklardır⁷². Bedavacılık probleminde herkes, herhangi biri tarafından sağlanan kamu malından herkesin faydalanabileceğini bilir o halde nispeten küçük katkılarda bulunmak yeterlidir⁷³.

Koşullu değerlendirme çalışmalarında, insanlara piyasalarda üretimi olası görünmeyen kamu mallarının üretimi veya korunması için ne kadar ödemeye istekli olduklarını sorarak kamu mallarına olan talep ölçmeye çalışılır. Ancak çalışmalarda kamu mallarının sunumuna yönelik olarak çoğu insanın bilinçli bir şekilde dikkatli hareket etmeyi seçmediğini ortaya çıkmıştır. Bu durum, kamu mallarının teşvik yapısıyla açıklanan öngörülebilir bir gerçektir⁷⁴ ve potansiyel kullanıcılar da elde edecekleri faydanın ödeyecekleri maliyeti aşabileceği düşüncesiyle rasyonel cehaleti seçerler. Bu şekilde kamu malı talep etseler de ödeyecekleri parayı düşünüp bu isteklerini ya hiç dile getirmezler ya da bunun için küçük katkılarda bulunurlar. Küçük katkılar ise yeterli değildir ve bu sebeple devlet bu malların arzında önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü arz miktarını ve finansman şeklini kullanıcılara dikte ederek bedavacılığı ortadan kaldırılabilmektedir.

Bu problem müşterekler üzerinden değerlendirilebilir. Yayınlandığından bu yana son derece popüler olan “*Müştereklerin Trajedisi*” isimli eserinde Hardin, bireylerin müşterekteki aşırı kullanımı önlemek için birbirleriyle iletişim kurmayacaklarını ve aralarında organize olamayacaklarını varsaymıştır. Ona göre insan doğasında var olan açgözlülük ve bencillik eğilimi her zaman bedavacılığa ve bunun ardından da müşteregin aşırı kullanımına sebep olmaktadır. Sonuç olarak ne zaman bir bedavacılık problemi ile karşılaşılrsa, orada genellikle bedavacının kendine düşen paydan daha fazla alacağı ve dolayısıyla müşteriğe zarar vereceği düşünülmektedir⁷⁵.

Ostrom, Gardner ve Walker müştereklerin kullanıcılarının karşılaştığı sorunları iki tipte sınıflandırmaktadır. İlki; müşteregin ortaya çıkarılması,

⁷² Leach, **a.g.e.**, s. 5-6.

⁷³ Oliver Kim, Mark Walker, “The Free Rider Problem: Experimental Evidence”, **Public Choice**, Vol. 43, No. 1, 1984, s. 3.

⁷⁴ Anomaly, **a.g.e.**, s. 113.

⁷⁵ Tine De Moor, **The Dilemma of the Commoners**, Cambridge, Cambridge University Press, 2015, pp. 13-14.

sürdürülmesi ve üretim yeteneklerinin geliştirilmesi ile ilgili sunum sorunlarıdır. İkincisi; müşteregin potansiyel kullanıcılar arasında dağılımı ile ilgili kullanım sorunlarıdır. Bu iki sorun tipinin birbirleriyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Şöyle ki, yazarlara göre “*kullanım sorununun niteliği, sunum sorununun ne kadar iyi çözüldüğünden etkilenmektedir*”. Kullanım sorunları analiz edilmesi kolay bir sorun sınıfıdır. Dahası, kullanıcıların müştereklerde karşılaştıkları birçok sorun kullanım sorunudur. Kullanım sorunlarını sunum sorunları dışında analiz etmek mümkün olsa da, doğal ortamlarda ikisi birlikte ortaya çıkma eğilimindedirler⁷⁶. Sunum ve kullanım sorunları arasındaki etkileşimi anlamada, müşteregin kullanıcılarının karşı karşıya kaldıkları bazı sosyal ikilemler önemli bir hareket noktasıdır. Örneğin, kullanıcıların herhangi bir kullanım sorunu yaşamaması halinde, tüm kullanıcılar eski durumlarından daha iyi durumda olacaklardır ve fakat her kullanıcı sunum sürecine katkıda bulunmama yönünde davranış sergileyecek, bedavacı olmak isteyecektir.

Birçok müşterek, kullanıcıların doğrudan ve dolaylı olarak verdiği katkı sonucu sağlanmakta ve korunmaktadır. Sulama sisteminin kullanıcıları tarafından gerçekleştirilen bakım, onarım ve rutin operasyonel faaliyetler müşteregin kullanıcılarının sunum sürecine doğrudan katılımına verilen bir örnektir. Devlet mülkiyetindeki parklar, ormanlar gibi bazı müştereklerde de kullanıcılar müşteregin bakımını ve onarımını yapan, onu işleten otoriteye vergi ödeyerek dolaylı yoldan sunum sürecine katkıda bulunmaktadır⁷⁷.

Müşterek kullanıcıları; refah seviyeleri arasındaki farklardan, müşteregin kullanımından elde ettikleri faydalara, müşteregi kullanma yeteneklerinden, müşteregin alternatifi olabilecek seçeneklere kadar çeşitli boyutlarda heterojenlik göstermektedir. Heterojenliğin varlığı, sunum ve kullanım sorunlarının nasıl çözülmesi gerektiği konusunda çok sayıda ve çelişkili bakış açısı yaratabilir: Dar gelirli kullanıcılar, sunum maliyetlerine zengin kullanıcılarla aynı oranda mı katılmalıdır? Müşterekten daha fazla fayda elde edenler sunum sürecine daha fazla mı katkı sağlamalıdır? Daha fazla toprağı olan çiftçilerin sulama kanallarından daha

⁷⁶ Elinor Ostrom, Roy Gardner, James Walker, 1994, s. 9-15.

⁷⁷ Fatemeh Momeni, “Voluntary and Mandatory Provision of Common Pool Resources with Heterogeneous Appropriators”, **SPI Working Paper**, No. 131, 2015, p. 2.

fazla su çekmesine izin verilmeli midir? Daha fazla ekipmanı olan balıkçıların daha fazla balık tutmalarına izin mi verilmelidir?⁷⁸. Kullanıcıların sosyal ikilemlerle karşılaştığı yani kendi çıkarlarıyla kolektif çıkarların çarpıştığı bu gibi durumlarda, birbirleriyle işbirliği yapma eğilimlerinin arttığı gözlemlenmiştir⁷⁹. Kültür, etnisite, refah seviyesi, ekonomik ve politik güç açısından birbirinden önemli farklılıklar gösteren heterojen müşterek kullanıcıları arasında gerçekleşecek iletişim; kolektif eylemi arttırabilir, işbirliği lehine bir ortak algı yaratılabilir veya işbirliğine dair gerçek yükümlülükler belirlenebilir⁸⁰.

Kolektif eylem teorilerinde grubun büyüklüğü ve heterojenlik gibi toplumsal özellikler⁸¹ ile kültür ve tarihin yanı sıra güven ve karşılıklılık normları da⁸² giderek ön plana çıkmaktadır. Kolektif eylem ortak çıkarlara ulaşmak için bir grup birey tarafından gerçekleştirilen bir eylemdir⁸³. Çok kullanıcı ve çok kullanımlı müşterek yönetiminde kolektif eylem; bireylerin faaliyetlerini koordine etmek, müşterek kullanımı için kurallar geliştirmek, kurallara uyanları ve ihlal edenleri izlemek ve gerekli nakit, işçilik veya materyali harekete geçirmek için gereklidir⁸⁴. Ancak Olson, “*gruptaki bireylerin sayısı çok az olmadıkça veya bireylerin ortak çıkarlarına göre hareket etmelerini sağlayacak zorlama veya başka bir özel araç olmadıkça, rasyonel, kişisel çıkar sahibi bireyler ortak çıkarlarına veya grup çıkarlarına ulaşmak için hareket etmeyeceğini*” belirterek bir kolektif eylem sorunundan

⁷⁸ A.e. s. 3.

⁷⁹ Steven J. Bosworth, Tania Singer, Dennis Snower, “Cooperation, Motivation and Social Balance”, **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 126-B, 2016, p. 73.

⁸⁰ Robert Hoffman, Derek Ireland, “Elinor Ostrom, Institutions and Governance of the Global Commons”, Second Draft, July 2013, s. 16-17, (Çevrimiçi) https://clubofromeagm2013.files.wordpress.com/2013/08/ostrom_institutions_commons_draft_2013_july_22.docx, Erişim Tarihi: 10. Temmuz 2018.

⁸¹ Marco Janssen, Elinor Ostrom, “Critical Factors That Foster Local Self-governance of Common-pool Resources: The Role of Heterogeneity”, Conference on Inequality, Collective Action and Environmental Sustainability, Sante Fe Institute, New Mexico, 21-23 September 2001, p. 4.

Frank Van Laerhoven, Clare Barnes, “Communities and Commons: The Role of Community Development Support in Sustaining the Commons”. **Community Development Journal**, Vol. 49, 2014, p.19.

⁸² Xavier Basurto vd., “Cooperative and Noncooperative Strategies for Small-scale Fisheries’ Self-governance in the Globalization Era: Implications for Conservation”. **Ecology and Society**, Vol.18, No. 4, 2013, pp. 317-343.

⁸³ Gordon Marshall, **A Dictionary of Sociology**, Oxford, Oxford University Press, 1998.

⁸⁴ Christine Werthmann, “Water Management in Seasonal Floodplains of the Mekong Delta”, The Challenge of Self-governance in Complex, Globalizing Economies: Collection of Revised Papers of a PhD Seminar, Ed. by. Elinor Ostrom, Achim Schlüter, Freiburg, No: 47, 2007, p. 207.

bahsetmiştir⁸⁵. Bu görüşe rağmen, yine de, ortak çıkarları ve değerleri paylaşan heterojen gruplar, belirli bağlamlarda kolektif eylem sorununa çözüm bulabilirler.

Besley ve Ghatak da kolektif eylemin hem merkezi hem de yerel düzeyde kolaylıkla başa çıkılabilecek bir sorun olmadığını belirtmektedirler. Bununla birlikte, onlara göre, eğer şu teorik koşullar gerçekleşirse yani;

(1) Etkileşimlerin sürekli tekrarlanması mümkünse,

(2) Bireylerin kamu mallarının sunumuna yardımcı olmadaki eylemleri gözlemlenebilirse,

(3) Bireyleri dışlayabilecek veya farklı işbirliği formlarına girebilmelerini sağlayabilecek güçlü bir sosyal yapı varsa kamu mallarının sunumunda karşılaşılan bazı zorluklar hafifletilebilir⁸⁶.

Ayrıca, son olarak söylenebilir ki, kamu mallarının analizinde ilgili varlığın özelliklerine ve sağlandığı sosyal durumlara dikkatle bakılmalı ve bu varlıkların ilgili aktörlere getirdiği fayda ve maliyetler dikkatle değerlendirilmelidir. Farklı fayda ve maliyet yapıları farklı kümelenmeleri ortaya çıkarmaktadır ve bu da dolayısıyla kamu mallarının sunum problemlerine ilişkin kurumsal çözümler için farklı fırsatlar yaratmaktadır⁸⁷.

1.2. Yeni/Eski Bir Paradigma Olarak Müşterekler

Müştereklerin bir hukuksal metin içinde tanımlanışı Magna Carta sözleşmesine kadar geri götürülebilir. Magna Carta tarihini inceleyen araştırmacı Peter Linebaugh'a göre Magna Carta'nın dar muhafazakâr yorumunda 'yasalar çerçevesinde özgürlük' vurgulanırken, daha radikal yorumunda yoksulların geçimlerini sağlamak üzere müşterekleri kullanma haklarının altı çizilmektedir. Linebaugh Magna Carta'nın o zamanlar müştereklerin hukuki temelini de atmış olduğunun bugün görmezden geldiğini, sözleşmede su yollarındaki balıkları

⁸⁵ Mancur Olson, **The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups**, Massachusetts, Harvard University Press, 1971, p. 2.

⁸⁶ Besley ve Ghatak'tan aktaran Anıl Jain, "Efficient Public Good Provision in Networks: Revisiting the Lindahl Solution", **FRB International Finance Discussion Paper**, No. 1210, 2017, p. 3.

⁸⁷ Holzinger, **a.g.e.**, s. 206.

avlama ve ormanlardan geçim sağlama hakkının herkese ait olduğu belirtilerek müşterek varlıkların özelleştirilmesine karşı çıkıldığını vurgulamaktadır⁸⁸.

Müşterekler kavramı içeriği itibariyle çok eski tarihlerden bu yana kimsenin özel mülkü olmayan, toplumun ortak olarak yararlandığı, kullandığı malları tanımlamaktadır. Illich, müşterekler kavramının, insanların kendi eşiklerinin ötesinde ve mülklerinin dışında kalan toprakları adlandırmak için kullanıldığını, Ortaçağdan kalma bir tabir olduğunu ifade etmektedir. O dönemlerde yerel halk bu topraklardan meta üretmek için değil sadece evlerinin geçimi için faydalanmıştır ve müşterekler yasası ile yol hakkı, balıkçılık ve avcılık hakkı, ormandan odun ya da şifalı bitki toplama hakkı düzenlenmiştir⁸⁹. Rifkin ise Ortaçağda Avrupa tarımının ortak örgütlendiğini belirterek köylülerin kendi ellerindekini ortak işlenen tarlalarda birleştirdiğinden, hayvanları otlatmak için ortak çayırlar kullanıldığından bahsetmektedir⁹⁰. Köylülerin bu ortaklaşmacı hayat tarzını ortadan kaldıran önce İngiltere’de sonra Kıta Avrupa’sında serbest kalan siyasal ve ekonomik güçlerdir.

17.yy’da İngiliz filozof John Locke müşterekler ile özel mülkiyet arasında bir denge sağlamaya çalışmıştır. Locke, Tanrının dünyayı insanlara müşterek kullansın diye verdiğini düşünmekle birlikte, özel mülkiyetin de insanları çalışmaya teşvik ettiği için gerekli olduğuna inanıyordu. Ona göre insanların özel mülkiyet edinmelerinin bir sınırı vardır ve bu sınır başkalarına “*müşterek kullanım için yeterli ve iyi bir alan bırakma*” şartına bağlıdır⁹¹. Locke’un bu denge arayışına rağmen İngiliz müştereklerinin büyük bir kısmı etrafı çitlerle çevrilmiş yani çitlenmiştir.

Çitleme hareketi denince akla ekseriyetle İngiltere gelmektedir. Marx, İngiltere’de kapitalizmin oluşumuna değinirken, bu sürecin kökenini açığa çıkarmak için sermayenin İngiltere kırsalındaki ortak varlıklara, müştereklere olan saldırısına

⁸⁸ Peter Linebaugh, “Özgürlük ve Herkesin Müşterekleri Magna Carta’nın Unutulmuş Anlamı”, **Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey**, Ed. Bengi Akbulut, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 87-88.

⁸⁹ Ivan Illich, “Ekonomik Güçsüzlüğümüzün Kökenleri”, **Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey**, Ed. Bengi Akbulut, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 85.

⁹⁰ Jeremy Rifkin, “Zenginlerin Yoksullara Karşı Devrimi”, **Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey**, Ed. Bengi Akbulut, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 84.

⁹¹ Peter Barnes, “Müştereklerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi”, **Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey**, Ed. Bengi Akbulut, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 74.

atıfta bulunmaktadır. Bu süreçte⁹² İngiltere’de ve Avrupa’da, feodalizmden kapitalizme geçiş aşamasında, ortak mülkiyet altında bulunan, ortaklaşa kullanılan arazilere el konularak geniş parseller halinde büyük kapitalist kiracılara kiraya verilmiştir.

Rifkin’e göre Avrupa’daki çitleme hareketi bütün dünyada toprağın, okyanusun ve atmosferin metalaştırılması sürecinin başlangıcı olmuştur⁹³. Benzer şekilde birçok yazar özel mülkiyetin bugünkü yayılımı ve metalaşmanın ilerleyişini müştereklerin ikinci kez çitle çevrilmesi olarak görmektedir. Burada söz konusu olan birinci çitleme hareketinin tekrar edilerek, bütün alanlara yayılmasıdır.

Müşterekler en genel ifadeyle herkesin müştereken sahip olduğu şeylerdir. Müşterekler, temiz su, yaban hayatı gibi doğanın armağanı da olabilir, internet, parklar, sanatsal gelenekler ya da kamu sağlığı hizmetleri gibi toplumsal yaratıcılığın ürünleri de olabilir⁹⁴. Bollier’a göre çevrenin, suyun, havanın, fikirlerin, bilimin, radyo dalgalarının, internetin ve aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, eğitimin ve sivil sorumluluğun da “müşterek varlık” olduğuna ikna olunursa herkese ait olanın piyasa tarafından sessizce çalınmaması için kimi stratejiler geliştirilebilir⁹⁵.

Bu bağlamda herkese ait olan ve gelecek nesiller için korunması, yaşatılması gereken varlıklar olarak müştereklerin en iyi biçimde nasıl yönetilebileceği konusu çok önemlidir. Müştereklerin yönetimine dair literatür ve tartışmalar Garrett Hardin’in ünlü “*Müştereklerin Trajedisi*” isimli makalesi üzerinde yükselmiş; Elinor Ostrom’un “*Müşterekleri Yönetmek*” isimli çalışması ile de günümüzün en çok

⁹² İngiliz köylüleri Restorasyon döneminde (1660) tüm toprakların üçte ikisine sahipken, bir sonraki yüzyılın sonuna gelindiğinde bu oran yüzde ona kadar düşmüştür. Bu tablo sürecin tamamlandığı anlamına gelmemektedir. Yine İngiliz beyleri giderek daha fazla oranda köylülerin avlanma, balık tutma, meyve ve böğürtlen türü şeyler toplama, odun toplama ve hayvan otlatma haklarına sahip olduğu kamu arazilerini ele geçirmek istemişlerdir. Kamu arazileri o yıllarda belki de tüm İngiltere topraklarının dörtte biri kadardır. Marx’ın, yağmanın parlamenter biçimi olarak tanımladığı ortak toprakların çevrilmesi için yasa tasarılarının çıkarılması sürecinde, toprak sahipleri malikâneleri etrafındaki kamu arazilerine parlamentodan yasa tasarıları çıkararak, zahmetsizce sahip olmuşlardır. McNally, bu yasal süreçler neticesinde 1760 ve 1830 yılları arasında 2,5 milyon dönüm arazinin daha çitlerle çevrildiğini belirtmektedir. David McNally, **Piyanın Ucubeleri Zombiler, Vampirler ve Küresel Kapitalizm**, Çev. İdil Çetin, Ankara, Dipnot Yayınları, 2016, s. 65-66.

⁹³ Rifkin, **a.g.e.**

⁹⁴ Bill McKibben, “Müşterekler Gelecek İçin Yeni Bir Hikâye Sunuyor”, **Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey**, Ed. Bengi Akbulut, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 17.

⁹⁵ Bollier’den aktaran Pierre Dardot, Cristian Laval, “**Müşterek-21.Yüzyılda Devrim Üzerine Bir Deneme**”, Çev. Emine Sarıkartal, Ferhat Taylan, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018, s. 90.

üzerinde konuşulan konularından biri haline gelmiştir. Aşağıda her iki teorisyenin fikirleri ayrıntılarıyla yer almaktadır.

1.2.1. Garrett Hardin: Müştereklerin Trajedisi

ABD’li ekolojist Garrett Hardin 1968’de Science dergisinde yayınlanan çalışmasında her ne kadar fazla nüfusa dikkat çekse de⁹⁶ çalışmasının mirası, müşterekler yönetimi metaforudur⁹⁷. Yıllar geçtikçe Hardin’in popülerleşen fikirleri ortak kullanılan müştereklerin aşırı kullanımını halinde yapılacak açıklamalarda oldukça fazla kabul gören açıklamalar haline gelmiştir. Çalışmadaki ana fikir; okyanuslar, nehirler, hava ve park alanları gibi müştereklerin büyük ölçüde bozulmaya maruz kalmasıdır. Esasında Hardin’in, bu argümanları hazırlarken yalnız ve özgün olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Kendisinin de belirttiği gibi Lloyd aynı konu üzerinde 1830’larda bir dizi konferans yürütmüştür. Gordon (1954)⁹⁸ ve Scott (1955) ise, Hardin onlardan bahsetmemiş olsa bile müşterekler teorisi hakkında ilk açıklamaları yapan ekonomistler olarak bilinmektedir⁹⁹.

Hardin ilgili çalışmasında bahsettiği teorisi, günümüzde çok sayıda çevresel felaketin eşiğine nasıl geldiğimizi anlamamızda bizlere yardımcı olan bir teoridir. Günümüzde insanlar kötü niyetli dış kuvvetlerden değil de, yalnız başına rasyonel olduğunu düşünerek hareket eden insanların görünüşte uygun ve masum davranışları dolayısıyla tehlike arz eden durumlarla yüz yüze kalmaktadırlar¹⁰⁰. Özellikle de müştereklerin paydaşlarca suistimal edilmesi Hardin tarafından “*Müştereklerin Trajedisi*” olarak teorileştirilmiştir.

⁹⁶ Malthusçu Hardin’e göre herkes kendi çıkarına göre kendi doğurganlığına karar verirse yani kaç çocuğa sahip olma özgürlüğü ailelere bırakılırsa, bu durum insanlığı yıkıma götürecektir. Dünya sonlu olduğuna göre doğurganlık konusunda özgürlük mümkün değildir.

⁹⁷ Garreth Hardin, “The Tragedy of the Commons”, **Science**, Vol. 162, No: 3859, 1968, p. 1243-1248.

⁹⁸ Gordon’un balıkçılık hakkındaki görüşleri Hardin’in mantığıyla açıkça benzeşmektedir. Ona göre “... denizdeki balıklar balıkçılar için değersizdir. Çünkü bugün onları geride bırakırlarsa yarın orada olacaklarına dair hiçbir güvence yoktur”. Amy Poteete, Marco A. Janssen, Elinor Ostrom, **Working together: Collective Action, the Commons and Multiple Methods in Practice**, Princeton, Princeton University Press, 2010, p. 31.

⁹⁹ Feeny et. al., **a.g.e.**, s. 2.

¹⁰⁰ Raymond K. DeYoung, “Tragedy of The Commons”, **Encyclopedia of Environmental Sciences**, Ed. by. David Alexander, Rhodes Fairbridge, Kluwer Academic Publishers, 1999, p. 601.

“Müştereklerin trajedisi bu şekilde gelişmektedir. Herkese açık bir mera düşünün. Her çoban elinden geldiği kadar çok davar otlatmaya çalışacaktır. Kabile çatışmaları, avlanmak için başkasının arazisine girilme, hastalıklar hem insan hem de hayvan sayısını arazinin kapasitesinin epey altında tutmuş olduğu için böyle bir düzen geçmişte yıllar boyu mantıken iyi işlemiş olabilir. Ancak eninde sonunda hesaplaşma günü gelmektedir; yani, nicedir özlenen toplumsal istikrar günü gerçek olmaktadır. Bu noktada yönetilen sınıfta içkin olan mantık pişmanlık göstermeden trajediyi meydana getirmektedir”¹⁰¹.

Her çoban kazancını maksimize etme arayışı içinde akılcı hareket edeceği için, sürüsüne bir hayvan daha eklemenin kendisine yarar sağlayıp sağlamayacağını sormaktadır. Elde edilecek faydanın bir negatif bir de pozitif bileşeni vardır.

1. Pozitif bileşen bir hayvan daha artmış olmanın fonksiyonudur. Eklenen hayvanın satışından gelecek bütün kazanç çobanın olacağından, pozitif yarar yaklaşık +1 olacaktır.

*2. Negatif bileşen bir hayvanın neden olacağı ek fazla otlamanın bir fonksiyonudur. Ne var ki ek otlamanın sonuçları bütün çobanlarca paylaşılacak olduğundan, herhangi bir karar alan çoban için negatif yarar, ancak -1'in bir üleşkesidir*¹⁰².

Açık olan şu ki, rasyonellik temelinde hareket edecek olan her çoban kendi sürüsünü genişletme yolunu seçecektir. Müştereğin paylaşımında pay sahibi olan her rasyonel çobanın ulaşacağı sonuç budur. Çobanın güdüsü kişisel refahını arttıracığına dair olan inancıdır ve fakat her çobanın aynı biçimde düşünerek sürüsüne ek hayvanlar katması müşteregin tahribatıyla sonuçlanacaktır.

“Trajedi de işte buradadır. Her insan kendini, sürüsünü sonsuzca artırmaya zorlayan bir sisteme -sınırlı bir dünya içine- kilitlemiştir. Müşterek paylaşımında özgürce hareket etmeye inanan bir toplumda her biri kendi çıkarı peşinde koşacak olan bütün insanların yöneldiği varış noktası yıkımdır. Müşterek paylaşımında özgürlük herkese yıkım getirir”.

Birden fazla kullanıcının olduğu bu mera müştereginde çobanların bilinçli hareket edip merayı doğal ortamıyla uyumlu bir şekilde kullanması veya merayı koruması, onlara kısa vadede ticari bir dönüş sağlamayacaktır. Bir veya birkaç kullanıcı uzun vadede elde edeceği çıkarlarını düşünerek bu şekilde davranmaya

¹⁰¹ Hardin, **a.g.e.**, s. 1244.

¹⁰² A.e.

karar vermiş olsa bile, diğer kullanıcıların özensiz davranışları bu müşteregi yine tükenme ihtimaliyle karşı karşıya bırakacaktır. Müşteregi kullanma hakkına sahip kullanıcıların elde edecekleri faydalar veya katlanacakları maliyetlerin –bir çobanın on hayvanı varken birinin yüz hayvanı olması gibi- birbirinden farklı olması gerçeği de aralarında işbirliği kurup örgütlenmelerine engeldir.

1.2.1.1. Yerel- Küresel Müştereklerden Örnekler

İlk kez Garrett Hardin tarafından tanımlanan müştereklerin trajedisi, müşterek çevresel varlıkların nasıl aşırı tüketildiğini ve nihayetinde nasıl tükendiğini anlatmaktadır. Hardin mera örneğinden yol çıkarak ürettiği senaryosunda kısa vadeli kişisel kazançları için bireylerin mümkün olduğu kadar çok hayvanını meraya saldığını ve sonunda hayvanların tüm otları bitirdiğini belirtmiştir ¹⁰³. Bu da, müşteregin tükenmesi ve artık kimseye fayda sağlamayacağı demektir. İnsanlık herkesi sınırsız bir biçimde kendi kazancını maksimize etmeye bıraktığı zaman, Bentham'ın dediği gibi “*en büyük sayının en büyük mutluluğu*”na ulaşmaz, tam tersine toplu bir yıkıma sürüklenir.

Teorik bilgilerden sonra, konu içeriğinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından gerçek hayatta karşılaştığımız küresel ve yerel müştereklerde yaşanan trajedileri destekler nitelikteki vakalardan birkaç örnek verilebilir. Bilindiği gibi yerel müşterekler bir ülkenin egemenlik yetkisi dâhilindeki müştereklerdir. Küresel müşterekler ise herhangi bir ülkenin egemenliği dışındaki alanlar olup bu müştereklerdeki dışlama sorunu yerel müştereklere kıyasla nispeten daha zordur.

Nüfus Artışı

Nüfus artışı ve müşterekler arasındaki bağlantı Malthus'a kadar geri götürülebilir. Malthus “*Nüfus İlkeleri Üzerine Bir Deneme*” adlı eserinde nüfus artışının toprağı yoksullaştırdığı ve tarımsal üretimi de azalttığı sonucuna ulaşmıştır. İleri sürdüğü teoriye göre, kontrol edilmediği takdirde nüfus geometrik olarak artarken, beslenme olanakları aritmetik olarak artmaktadır¹⁰⁴. Beslenme olanaklarının

¹⁰³ Alecia M. Spooner, *Environmental Sciences for Dummies*, New Jersey, John Wiley&Sons, 2012, p. 331.

¹⁰⁴ Thomas Malthus, *An Essay on the Principle of Population*, London Printed for J. Johnson, 1798.

nüfus artışının daima gerisinde kalacağına ilişkin bu konudaki görüşlerini “*Azalan Verimler Yasası*”na dayandırarak açıklamaktadır. Bu yasaya göre toprağın verimi, kullanılan makineler ve yeni üretim metotları ile belli bir düzeye kadar yükseltilebilir ancak bu marjinal düzeyden sonra yeni makinelerin veya metotların kullanımı verimi daha fazla yükseltmeyecektir¹⁰⁵.

Nüfus artışı ve bunun sonucu olarak artan insan faaliyetleri genel olarak doğal varlıklara ve hususi olarak da müştereklere baskı yaratmaktadır. Nitekim bitki örtüsündeki hızla bozulmaktadır, ortak su kaynakları kirlenmekte ve otlak alanlar azalmaktadır. Müşterekler üzerindeki bu tarz etkiler, ormansızlaşma, arazi parçalanması, aşırı otlatma ve su kıtlığı ile sonuçlanabilmektedir¹⁰⁶. Bu durum ise var olan müşteregin yalnızca gelecek neslin değil şuan ki neslin de ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini azaltacaktır.

Bu bağlamda, 1987’de Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu topluluklara ve hükümetlere gelecek nesillerin yapmak zorunda kalacakları seçimlerde zor durumda bırakmamak ve onlara sürdürülebilir bir gelecek hazırlamak hususunda çağrıda bulunmuştur¹⁰⁷. Komisyonca hazırlanan “*Ortak Geleceğimiz*” adlı raporda da kullanılan sürdürülebilirlik kavramı;

“belirli seviyedeki kaynakların (ormanlar, toprak, su kalitesi gibi) miktarının azalmaması”¹⁰⁸, “bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını gelecek nesilleri de dikkate alarak karşılamak”¹⁰⁹, “bir toplumun, bir ekosistem veya herhangi bir sistemin temel kaynaklarını tüketmeden ve çevreyi olumsuz etkilemeden devamlı işleme yeteneği”¹¹⁰

¹⁰⁵ Hüseyin Haşimi Güneş, “İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 8, No. 28, 2009, s. 134.

¹⁰⁶ Ndalahwa F. Madulu, “Impacts of Population Pressure and Poverty Alleviation Strategies on Common Property Resource Availability in Rural Tanzania”, **AJEAM-RAGEE**, Vol.10, 2005, p. 28-30.

¹⁰⁷ **A.e.**, p. 27.

¹⁰⁸ Mahir Fisunoğlu, “Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi”, **Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı**, Ankara, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1990, s. 39.

¹⁰⁹ Fatih Çemrek, Naci Bayraç, “Sürdürülebilir Kalkınma Skorunun Hesaplanması”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 14, No. 2, 2013, s. 134.

¹¹⁰ Peterson ve Dorsey’den aktaran Murat Tutkun, Esra İmamoğlu, “Mevcut Yapılar ve Tarihi Yapıların Yeniden Kullanıma Kazandırılmasında Ekolojik Yaklaşımlar ve Etkileri”, **2nd International Sustainable Buildings Symposium**, 28-30 Mayıs 2015, Ankara, s.593.

gibi pek çok farklı biçimde tanımlanmaktadır. Rapor, bir yandan doğal varlıkların sınırlılığı ve aşırı kullanımın çevresel bozulmalara sebep olduğu gerçeğini yansıtarak dünyada bir kamu bilinci oluşturmuş, diğer yandan ekonomik büyüme ile çevre koruma arasındaki etkileşimi orta yolda bağdaştırmaya çalışmıştır¹¹¹.

Biyolojik Çeşitlilik

Genetik materyallerin çeşitliliği ile belirlenen ve ekosistemin işleyişine temeli olan biyolojik çeşitlilik hem küresel hem de yerel yönlerde sahip bir müşterektir. İnsanlık doğayı kullanarak, onun üzerinde uzmanlaşma sağlayarak günümüz toplumlarına doğru evrilmiştir. Doğa üzerinden elde edilen faydalar piyasa vasıtasıyla değere bürünüp bireyler arasında paylaşılırken biyolojik çeşitliliğin herkesin olması ortaya çıkan sosyal maliyetin etkin paylaşılmasının en önemli sebebidir. Biyoçeşitlilikte yaşanan kayıpların yoğun olması bu müşteregin kullanımında bireylerin birbirini dışlayabilme olasılığının düşüklüğünden kaynaklanmaktadır¹¹². Bununla birlikte dünyanın herhangi bir yerinde korunan biyoçeşitlilik, dünyadaki diğer yerlerini de olumlu etkilerken, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan kayıplar dünyadaki diğer yerleri de olumsuz etkilemektedir.

Özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra insanlığın biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkisi doğanın dengesi gözetilmediği için olumsuz olmuştur. Hayvan türleri üzerindeki aşırı avlanma, kentsel ve tarımsal yayılma yoluyla habitatların tahribatı, pestisit ve herbisitlerin kullanımı ve diğer toksik bileşenlerin çevreye salınımı gibi çeşitli etmenler biyolojik çeşitlilikteki azalmanın önemli sebeplerindendir¹¹³. 1948'de İsviçre merkezli kurulan ve günümüzde 140'tan fazla ülkeden 1000'e yakın üyeye sahip olan Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN) belirli dönemlerde nesli tükenme tehlikesi altında olan biyoçeşitliliğin kırmızı listesini yayınlamaktadır¹¹⁴. Birkaç yıl önce yayınlanan listede MS 1500'den günümüze değin arasında

¹¹¹ Edward Garrity, "Tragedy of Commons, Business Growth and the Fundamental Sustainability Problem", *Sustainability*, Vol. 4, No: 10, 2012, p. 2460.

¹¹² Ignazio Musu, "Economic Analysis, Sustainability and Environmental Commons", *CESifo Working Paper*, No. 4544, 2013, p. 13-14.

¹¹³ Philip Hunter, "The Human Impact on Biological Diversity. How Species Adapt to Urban Challenges Sheds light on Evolution and Provides Clues about Conservation", *EMBO Reports*, Vol. 8, No. 4, 2007, p. 316.

¹¹⁴ Paul K. Conkin, *The State of the Earth: Environmental Challenges on the Road to 2100*, Kentucky, The University Press of Kentucky, 2007, p. 140.

memelilerin, kuşların, sürüngenlerin, balıkların, omurgasızların ve bitkilerin bulunduğu 784 türün neslinin tükendiği belgelenmiştir¹¹⁵. Ve hatta türlerin 27'sinin nesli son 20 yılda ortadan kalkmıştır¹¹⁶. Örneğin, Avrupa ülkelerine kıyasla daha zengin bir biyoçeşitliliğe sahip olan ülkemizde yaban eşeği, çizgili sırtlan, Anadolu kaplanı gibi hayvanların nesli tükenmiş; alageyik, boz ayı, caretta caretta, telli turna gibi hayvan türlerinin de nesli risk altındadır¹¹⁷.

Atmosfer

Atmosfer üzerinde hukuki herhangi bir statünün olmadığı herkesin erişimine açık küresel bir müşterektir. Bu hukuki sahipsizlik aslında bu müşteregin herkesin olduğu gerçeğini göstermektedir. Fakat herkesin mülkiyetinde olması sebebiyle elde edilen hak, onu kirletebilme hakkını da içermez. Ancak, kendi haklarının ihlal edildiği iddiasında bulunabilecek birinin olmayışı, fiili kirliliğin herhangi bir yaptırım olmaksızın gerçekleşmesi anlamına gelmektedir¹¹⁸. Atmosfere zarar veren karbon emisyonlarının Avrupa Birliği'nde ve diğer birkaç ülkede fiyatlandırılması haricinde dünyanın diğer yerlerinde herkes tarafından erişilebilir oluşu ve ücret ödemeksizin salımı onun küresel müşterek olduğunun en büyük göstergesidir. Ormanlar, okyanuslar ve diğer ekosistemler de diğer yutak alanları olarak atmosfer ile yakından ilişkilidir ve bu yutak alanları insan kaynaklı karbon emisyonlarının bir bölümünü emerek önemli faydalar sağlarlar. Ancak, son yıllarda bunların yutak kapasitesi düşmeye başlamıştır. Atmosferdeki yoğun sera gazı birikimi potansiyel tehlikesi son derece yüksek olabilen iklim değişikliğinin sebebidir. Küresel ortalama sıcaklığın daha da artması yeryüzünde geri döndürülemez hasarlar bırakabilir¹¹⁹.

Hem fiili hem de potansiyel kullanıcıların sayısındaki fazlalığın yanı sıra müşteregin kendisinin de büyük boyutta oluşu küresel müşterekler açısından önemli

¹¹⁵ Joseph W. Bull, Martine Maron, "How Humans Drive Speciation as well as Extinction", **Proceedings of the Royal Society B**, Vol. 283, No. 1833, 2016, p. 2.

¹¹⁶ Roger Sedjo, Juha Siikamäki, "Forests, Biodiversity, and Avoided Deforestation in the LAC Region", **Latin American Development Priorities**, Ed. Bjorn Lomborg, Cambridge, Cambridge University Press, 2009. s. 173.

¹¹⁷ Rüştü Ilgar, "Türkiye'de Hayvan Hakları İhlallerine Coğrafi Açısından Bakış", **Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 16, No. 1, 2007, s. 347-360. s. 352.

¹¹⁸ Klaus Bosselmann, "Governing the Global Commons the 'Planetary Boundaries' Approach", **Policy Quarterly**, Vol. 13, No. 1, 2017, p. 37.

¹¹⁹ Ottmar Edenhofer et. al., "The Atmosphere as a Global Commons- Challenges for International Cooperation and Governance", **MCC Working Paper**, No. 1, 2013, p. 1.

bir unsur olarak değerlendirilebilir. Müştereğin yönetiminde fazla sayıdaki katılımcının bulunması, örgütlenmeyi, kurallar üzerinde anlaşmayı sağlamayı ve kuralların uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum müşteregin yönetiminde kurumsal bir dönüşüm yaşanırken yerel müştereklere kıyasla daha yoğun bir karmaşanın görülmesine sebep olmaktadır¹²⁰. Çok sayıda kullanıcının beraberinde dikkate alınması gereken bir diğer unsur ise ulusal yasalar ve kamu politikaları aracılığıyla kullanıcıların davranışlarını sınırlayabilme hakkına sahip egemen devletin rolüdür¹²¹.

Ostrom, geleneksel bilimi sorgulayarak iklim politikaları üzerine karar alma sürecinde ulus devletlerin kilit rolde olması gerektiğini belirten standart görüşün aksine, daha umut verici ve gerçekçi bir analitik çerçeve sağladığını düşündüğü polisentrik (polycentric) yaklaşımı -farklı seviyelerde çoklu politik aktörlerin varlığını tanıyan çok merkezli bir yönetim yaklaşımını- savunmaktadır¹²². Atmosfer yönetimi, küresel işbirliği ve iklim politikalarında koordinasyon gerektirmektedir. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamındaki iklim politikası müzakerelerinin yavaş ilerleyişi küresel işbirliğinin kolaylıkla sağlanamadığını açıkça ortaya koymuştur.

Okyanuslardaki Çöp Girdapları

Küresel müşterekler arasında en karmaşık olarak sayılan okyanusların, yasal statülerinin ne olduğu konusu Roma dönemine kadar uzanmaktadır. İkinci yüzyılın başlarında Roma'da denizlerin tüm insanlığın müşteregi olduğu, denizlerin ve içindeki ekosistemlerin herkese açık olduğu ve hiçbir devletin yargı yetkisinin kıyı ötesine uzanamayacağı belirtilmiştir¹²³. O günlerden bugünlere de geçen sürede de balinalar ve tuna balıkları gibi hem ekonomik hem de kültürel açıdan oldukça önemli türlerin dahil olduğu eşsiz ekosistemlere ev sahipliği yapan okyanuslar, okyanuslara sınır olan ülke vatandaşlarının ellerindeki teknolojik olanaklara da bağlı olarak ondan istedikleri gibi faydalandıkları bir varlıktır. Açık okyanusta toplanmış türler de

¹²⁰ Elinor Ostrom et. al., "Revisiting the Commons: Local Lessons, Global Challenges, *Science*, Vol. 284, No. 5412, 1999, p. 281.

¹²¹ Musu, *a.g.e.*, s. 9.

¹²² Ostrom'dan aktaran Edenhofer et. al. *a.g.e.*, s. 28.

¹²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Susan Buck, *The Global Commons: An Introduction*, Washington DC, Island Press, 1998, pp. 75-76.

okyanus gibi tüm insanlığın müşteregi olarak görülmelidirler¹²⁴. Bu doğal varlığa milyarlarca bireyin ve hayvan türünün kaderinin bağlı olması onu özel kılmaktadır. Bununla birlikte herhangi bir devletin siyasi ve hukuki yetki alanı ötesinde bulunması dolayısıyla merkezi zorlayıcı bir otoriteye sahip olmaması onu savunmasız bırakmaktadır¹²⁵.

Dünya yüzeyinin yaklaşık %70'ini kaplayan okyanuslar, müşteregin aşırı kullanımı ve atıkların bertaraf edilmesinde devletlerin almadığı sorumluluklar sebebiyle günümüzde önemli bir sorunla karşı karşıyadırlar. Pasifik Okyanusundaki çöp girdapları veya çöp lekeleri küresel müşteregin ne kadar kötü muamele gördüğünün çarpıcı bir örneğidir. Pasifik Okyanusunu çevreleyen çeşitli ülkelerin katı atıkları okyanustaki akıntıların da etkisiyle sıkışarak yeryüzündeki insan kaynaklı en büyük çöp girdabını oluşturmuştur¹²⁶. Pasifikteki çöp lekeleri Texas'ın iki katı büyüklüğündedir ve deniz biyologları bu kirliliğin %80'inin karadan geldiğini tahmin etmektedirler¹²⁷.

5-9 Haziran 2017'de New York'ta Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde düzenlenen Okyanus Konferansı'nda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres, yaklaşık iki yüz temsilciye hitap ettiği konuşmasında okyanusların can damarı olduğunu ve hiç olmadığı kadar tehlike altında olduğunu belirtmiştir. Okyanusları korumanın ve onları sürdürülebilir kullanmanın hayatın kendisini korumak anlamına geldiğini ifade eden Guterres, kirlilik, küresel ısınma ve aşırı avlanma sebebiyle suların krizde olduğu ve 2050 yılına gelindiğinde, okyanuslardaki plastik atıkların balıkların sayısından fazla olabileceği uyarılarında bulunmuştur¹²⁸.

¹²⁴ International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, United Nations Environment Programme, World Wildlife Fund, Food and Agriculture Organization of the United Nations, and Unesco. **World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development**. Gland, Switzerland, IUCN, 1980, p. 58.

¹²⁵ Bryan H. Druzin, "The Parched Earth of Cooperation: How to Solve The Tragedy of the Commons in International Environmental Governance", **Duke Journal of Comparative & International Law**, Vol. 27, No. 47, 2016, p. 82.

¹²⁶ "Protecting the Global Commons 20 Years Post Rio", 12th The Delhi Sustainable Development Summit, New Delhi, The Energy and Resources Institute, 2-4 February 2012. p. 38.

¹²⁷ "The Great Pasific Garbage Patch", August 27, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.cookiesound.com/2011/08/the-great-pacific-garbage-patch/>, 10 Temmuz 2017.

¹²⁸ Mary Papenfuss, "U.S. Lashed As 'Main Threat' To Environment At UN Ocean Conference", June 6, 2017, (Çevrimiçi) https://www.huffingtonpost.com/entry/us-main-environmental-threat-united-nations_us_593618e4e4b0099e7faeac2, 10.07.2017.

Meksikadaki Ölü Bölge

Meksika Körfezindeki kıyı sulak alanlarının %60'ına ev sahipliği yapan ve 1,2 milyon mil kare büyüklüğüyle dünyanın en büyük 4. su havzası olan Mississippi Nehri¹²⁹, de günümüzde aşırı avlanma başta olmak üzere birçok tehlikeden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu tehlikelerden en önemlisi Connecticut ve Rhode Island'ın toplamı büyüklüğünde ve mevsimsel olarak Mississippi Nehri'nin ağzında oluşan ölü bölgedir. Ölü bölgede, çoğu deniz yaşamını destekleyecek yeterli oksijen bulunmamaktadır¹³⁰. Mississippi Nehri Amerika'nın 33, Kanada'nın 2 eyaletinden körfeze su taşımaktadır; bu taşıma işlemi sırasında çiftliklerde tarımsal verimliliği arttırmak için kullanılan nitrojen gibi kimyasallar nehir sistemine karışmaktadır¹³¹. Çiftçilerin, Mississippi Havzasında kullandıkları gübrenin miktarındaki artışlar ölü bölgenin kapladığı alanı etkileyerek, alanın büyümesine sebep olmaktadır¹³².

Ayrıca körfezdeki petrol ve gaz sondajı ve üretimi de kronik kirliliğin bir diğer sebebidir. Örneğin, Meksika Körfezi'nde kurulan Deepwater Horizon platformunda Nisan 2010'da gerçekleşen patlamada 11 işçi ölmüş, platformun çökmesinin ardından da 4 milyon varil petrol körfeze karışmıştır. Amerikan tarihinin en büyük sızıntısı olarak görülen felaket¹³³, aslında ilgililere tedbirlerin nasıl alınması gerektiğini göstermiş fakat platformlarda yaşanacak diğer felaketlerin önüne geçememiştir. Nitekim aynı körfezde Kasım 2012'de bir petrol platformunda ölümle sonuçlanan patlama meydana gelmiş, birkaç hafta sonra Shell'in sondaj kulesi karaya oturmuş ve bu durum Amerikan Kıyı Emniyetince 'yetersiz risk değerlendirmesi ve

¹²⁹ G. Paul Kemp et. al., "The Central Role of the Mississippi River and Delta in Restoration of the Northern Gulf of Mexico", July 6, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.mississippiriverdelta.org/files/2011/10/Central-Role-of-Mississippi-in-Restoring-Gulf-7-6-11-4.pdf>, Erişim Tarihi: 11 Aralık 2017, p. 1.

¹³⁰ Michael Gravitz, *The Gulf: From Overfishing to Healthy Waters*, Austin, Environment Texas Research and Policy Center, 2008, p. 2.

¹³¹ Greg Flakus, "Study: Mississippi River Overwhelmed by Agricultural Chemicals", May 22, 2014, (Çevrimiçi) <https://www.voanews.com/a/study-mississippi-river-overwhelmed-by-agricultural-chemicals/1920682.html>, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2017.

¹³² Gravitz, **a.g.e.**, s. 2.

¹³³ Richard Adams, Adam Gabbatt, "BP Oil Spill Report – As It Happened", The Guardian, September 8, 2010, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/environment/blog/2010/sep/08/bp-oil-spill-report-live>, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2017.

yönetimi' olarak ifade edilmiştir. Temmuz 2013'te de bir sondaj kulesi doğalgaz kuyusu patlaması sebebiyle kısmen yıkılmıştır¹³⁴.

*Takapan Gölü Balıkçılığı*¹³⁵

Endonezya'nın Palangka Raya kentinde bulunan Takapan Gölü'nde yaşanan ciddi problemleri, 1980 öncesi ve sonrası olarak değerlendirmek müşteregin nasıl bir trajediyle karşı karşıya kaldığını görmemiz açısından güzel bir örnektir. 1980 öncesinde bozulmamış doğal ortamın bir parçası olan Takapan Gölü, bu gölün civarında yaşayan Dayak halkının değerlerine ve inanışlarına dayanılarak korunmuş ve halkın ihtiyaçları da gölün korunması ile bir arada giderilmiştir. Yerel halk tarafından benimsenen koruma öncelikli uygulamalar ile bu göl çeşitli tatlı su balıklarının üremesi ve büyümesi için ideal bir yer haline gelmiştir.

1980 sonrasında ise; devletin, özel sektörün ve hatta yerel halkın daha fazla gelir elde etme isteği müşteregi çok ciddi bir çevresel bozulmaya götürmüştür. Öncesinde bozulmamış olarak tanımlanan su; bulanıklaşmış, kontamine olmuş ve besin değeri açısından yetersiz kalmıştır. Bu durum balık çeşitliğini de balığın ağırlığını da azaltmıştır. 1980 öncesinde bir balıkçının yakaladığı balık miktarı 300 kg / gün düzeyinde iken bugün balıkçılar günde sadece 5 kg yakalayabilmektedirler. Balık tutma miktarındaki azalmanın etkisi, hane halkı gelirinde de % 1,7'lik bir gerilemeye sebep olmuştur ve bu da yaşamı devam ettirebilmek için çok kritik bir düzeydir.

Konya Ovası

Müştereklerin karşılaştığı trajedilere bir diğer örnek ülkemizdeki tarım havzalarından birinden, Konya Ovası'ndan, verilebilir. Çiftçilerin kaçak olarak açtığı su kuyuları Konya Ovası'ndaki yer altı su rezervini büyük ölçüde azaltmaktadır¹³⁶.

¹³⁴ András Tilcsik, Chris Clearfield, "Five Years After the Deepwater Horizon Oil Spill, We Are Closer Than Ever to Catastrophe", The Guardian, April 17, 2015, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/sustainable-business/2015/apr/17/deepwater-horizon-oil-spill-catastrophe-five-years>, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2017.

¹³⁵ Riban Satia, Yuli Isnadi, Nunuk Dwi Retnandari, "Common Pool Resources of Lake Takapan: Environment Degradation, Institution, and Solution", International **Journal of Scientific Research**, Vol. 5, No. 3, 2016, pp. 1-13.

¹³⁶ "Ortak Kaynakların Yönetimi", Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ağustos 2014, (Çevrimiçi) http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/surdurulebilir_yasam/109565/Ortak_kaynaklarin_yonetimi.html, Erişim Tarihi: 02 Ekim 2017.

Bu durumun sebebi, ülkemizde yer altı sularının denizler, nehirler ve akarsular gibi genel (umumi) sular kategorisinde değerlendirilmesidir¹³⁷.

Genel sular Eski Medeni Kanunun 641. maddesinde öngörüldüğü üzere, devletin hüküm ve tasarrufu altında olup kimsenin mülkiyetine girmediğinden ve yararı da halka bırakıldığından bu gibi sulardan herkes yararlanma hakkına sahiptir. Bu hak hiçbir suretle sınırlandırılmaz, yok edilemez¹³⁸. Benzer ifadelere Türk Medeni Kanunun¹³⁹ 715. maddesinde de rastlanmaktadır. Yer Altı Suları Kanunu¹⁴⁰ da yer altı sularının devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğunu belirtmektedir.

Konya ili ve çevresinde yer üstü su kaynakları potansiyeli yetersizdir. İstenen zamanda ve miktarda sulama şebekelerinde var olan suyun azlığı, tarımda yer altı su kaynaklarının kullanımını bir mecburiyet haline getirmektedir. Yer altı suyundan faydalanmak amacıyla çiftçiler su kuyuları açmaktadırlar. Fakat çiftçilerce açılan su kuyularının kaçak olarak yani herhangi bir izin alınmadan açılması, çiftçinin finansal gücü oranında her parsel tarlasına bir kuyu açma isteği yer altı su kaynaklarının kontrolsüz ve başıboş kullanımına yol açmaktadır ki bu durum çok ciddi problemleri beraberinde getirmektedir. Bu kontrolsüz süreç yer altı sularının sonuna gelinebileceğini göstermektedir¹⁴¹. Nitekim Konya ovasında yer altı suyunun seviyesi azaldıkça suyun kaldırma kuvveti de azalmış bu da toprağın ağırlığını arttırarak bölgede huni biçiminde büyük çukurlar (obruk) oluşmasına sebep olmuştur. Konya’da şu anda bazıları yerleşim yerlerinde olmak üzere 200 tane obruk vardır; obruklardan 9 tanesi 2017 yılında ortaya çıkmıştır¹⁴².

¹³⁷ Doğrusöz’den aktaran Veysel Başpınar, “ Su Mülkiyeti Açısından Türk Medeni Kanunu, Yer Altı Suları Hakkında Kanun ve Su Kanunu Tasarısı Hükümlerinin Değerlendirilmesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, No. 4, 2016, s. 2728.

¹³⁸ Tanju Uygur, “Suların Hukuki Rejimi”, **Ankara Barosu Dergisi**, No. 2, 1975, s. 158.

¹³⁹ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, Kabul Tarihi: 22. 11. 2001, RG. 08.12. 2001.

¹⁴⁰ 167 sayılı Yer Altı Suları Kanunu, Kabul Tarihi: 16.12.1960, RG. 23.12.1960.

¹⁴¹ Mithat Direk, Bilal Acar, Aykut Gül, “Konya Ovasında Tarımda Yer Altı Suyu Kullanımının Sosyal Açıdan Değerlendirilmesi”, **TMMOB Su Politikaları Kongresi**, C. 1, Ankara, 21-23 Mart 2006, s. 83-85.

¹⁴² “Konya’da Oluşan Dev Obruklar Köylüleri Tedirgin Ediyor”, Habertürk, 06 Aralık 2017, (Çevrimiçi) <http://www.haberturk.com/konya-da-olusan-dev-obruklar-korkutuyor-1742994>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2017.

1.2.1.2. Trajediden Kaçınmak

Üzülerek belirtmek gerekir ki trajediye sebep olan koşulların bilinmesi trajedinin kolaylıkla önlenebileceği anlamına gelmez¹⁴³. Trajediden kaçınmak kolay bir durum değildir; müşteregin korunması hem tüketimi hem de erişimi sınırlayan önemli davranışsal değişiklikler gerektirmektedir. Fakat Hardin’e göre bu trajedinin önüne geçebilecek hiçbir teknik çözüm mevcut değildir¹⁴⁴. Çünkü teknik çözümler insan davranışlarında veya ahlak değerlerinde herhangi bir değişikliğe pek az yer veren ya da hiç yer vermeyen doğa bilimleri alanında kullanılan tekniklerdeki değişikliklerdir¹⁴⁵.

Hardin çalışmasında çevresel değişikliklere sebep olan iki faktörün altını çizmektedir. İlki; nüfustaki ve bunun paralelinde kişi başına kaynak tüketimindeki artış nedeniyle doğal varlıklara ve çevresel hizmetlere karşı olan talep. İkincisi; bireylerin doğadan varlıkları çıkarma konusunda kendi aralarında organize ettikleri kurumsal düzenlemelerin biçimi¹⁴⁶. Hardin, müştereklerin uzun vadede iki kurumsal düzenleme sayesinde sürdürülebilirliğinin sağlanacağına inanmaktadır. Bunlar özel mülkiyet ve devlet kontrolü¹⁴⁷ dür.

Hardin’in çözüm önerileri aslında müştereklerin üzerinde ne tür bir mülkiyet hakkının kurulacağına yöneliktir. Ona göre mülkiyet haklarının tanımlanma biçimini

¹⁴³ DeYoung, **a.g.e.**, s. 601.

¹⁴⁴ Yethi Nisha Madhoo, “An Illustration of the Tragedy of the Commons: The Demise of the Aral Sea”, **Saving Small Island Developing States: Environmental and Natural Resource Challenges**, Ed. by. Shyam Nath, John L. Roberts, Yethi Nisha Madhoo, London, Commonwealth Secretariat, 2010, p. 136.

¹⁴⁵ Hardin, **a.g.e.**, s. 1243.

¹⁴⁶ Thomas Dietz, Elinor Ostrom, Paul C. Stern, “The Struggle to Govern the Commons”, **Science**, Vol. 302, No. 5652, 2003, p. 1907.

¹⁴⁷ Hardin’in makalesinde bu ifade “devlet kontrolü” olarak çevrilen “state control” değil, “üzerinde karşılıklı anlaşılmiş varılmış karşılıklı zor” anlamına gelen “mutually coercion mutually agreed upon”dur. Hardin’e göre “...hepimiz zorunlu vergileri kabul ederiz; çünkü gönüllüğe dayanan bir vergi sistemi vicdansızların işine gelir. Müştereklerin karşılaşacağı korkunç sonuçlardan kaçınmak için bizler vergileri ve diğer zorlayıcı aygıtları kurumsallaştırır ve -yakınsak bile- onları destekleriz.” İşte bu sebeple, gerekli dayanışma ve yeniden paylaşım konusunda bireyleri zorlayıcı aygıtlarını kullanarak ancak devlet mecbur bırakabileceği için çalışmada devlet kontrolü ifadesi yer almıştır.

etkileyen faktörleri anlamlandırabilmek, çevre sorunlarına çözüm üretmek açısından kritik öneme sahiptir¹⁴⁸.

İlk çözüm yolu müşteregin özel mülkiyete konu olmasıdır. Bu durum, kıt fakat üretken bir müşteregin etkin bir şekilde tahsis edilmesi hususunda piyasalara güvenilmesi durumudur. Temelleri yaklaşık 250 yıl evvel Adam Smith tarafından ortaya atılan bu vizyonda piyasa görünmez bir el aracılığıyla kaynakların tahsisini gerçekleştiren mekanizmadır¹⁴⁹. Hayek de benzer görüşleri paylaşmaktadır. Ona göre piyasa mekanizması ile düzen sorunu dışarıdan herhangi bir müdahale olmadan veya herhangi bir otoriteye bağlanmadan kendiliğinden çözülmektedir. Piyasada hak sahibi kendi çıkarlarını gözetirken aynı zamanda toplumun da refahının yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Bireysel girişim özgürlüğü ve serbest rekabet sistemin işleyişini sağlamaktadır. Devletten veya başka bir tür otoriteden gelecek müdahale, kaynak dağılımını bozmasının yanında bireysel özgürlükleri de yok edecektir¹⁵⁰.

Özel mülkiyete başvurulmasında esas sebep, müşteregin yönetiminde bireylerin devlete kıyasla daha başarılı olabileceğine olan inançtır. Bryne, müşterek üzerinde özel mülkiyet kurulması halinde, müşteregi kimin kontrol ettiği ve müşterekten kimin sorumlu olduğu bilindiği için rasyonel bir yönetimin mümkün olacağını söylemektedir. Bu, farklı kullanıcıların aynı varlık üzerinde çelişkili iddialarda bulunmasını da engelleyecektir. Özel mülkiyetin bir diğer olumlu yanı, bireylerin mülkün sermaye değerinin düşmemesi için, onu korumaya gönüllü olmaları ve usulüne uygun kullanmalarıdır. Mülkiyetin olmadığı müştereklerde, kullanıcıların müşteregi hasat etmek için istek duyduğu görülürken kullanım hakkını erteleme konusunda herhangi bir teşvikleri yoktur¹⁵¹. Müşteregin üzerinde özel mülkiyet haklarının bulunması, müşterek kullanımında kullanıcının hakkını güvence

¹⁴⁸ Boris Yandle, Andrew P. Morriss, “The Technologies of Property Rights: Choice Among Alternative Solutions to the Tragedy of the Commons”, **Ecology Law Quarterly**, Vol. 28, No. 1, 2001, pp. 124-125.

¹⁴⁹ Adam Smith, **An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**, Ed. by. Roy H. Campbell, Andrew S. Skinner; William B. Todd, Vol. 1-2, Oxford, Clarendon Press, 1976.

¹⁵⁰ Hayek’ten aktaran, Hüseyin Özel, “Liberalizmin “Ütopyacı” Toplum Tasarımı”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 26 No. 1, Mayıs 2002, s. 114.

¹⁵¹ J. Peter Byrne, “Property and Environment: Thoughts on an Evolving Relationship”, **Harvard Journal of Law and Public Policy**, Vol. 28, 2005, p. 679.

altına almakta ve bu da kullanıcıya müşterekten en uygun oranda faydalanma teşviki vermektedir¹⁵². Hak sahibi, sadece faydaları kazanmakla kalmaz aynı zamanda ek kaynak kullanma maliyetini de üstlenebilir. Bu fayda ve maliyetlerin dengesi, özel mülkiyet teorisine göre kullanıcıyı en uygun kullanım oranına götürecektir¹⁵³. Eğer kaynağın kötü kullanımının analizi belirlenenden daha da maliyetli ise, bu durum mülkiyetin bir ya da birden fazla kişi arasında paylaştırılmasını gerektirebilir¹⁵⁴. Kısacası, müşteregin sahipli olduğunda akılcı bir şekilde yönetildiği düşünülmektedir.

İkinci çözüm yolu müşteregin devlet kontrolünde olmasıdır. Konuya dışsallıklar üzerinden yaklaşılmalıdır. Esasında, müşteregin kullanımı dışsal etkiler¹⁵⁵ de yaratmaktadır ve piyasanın hakimiyetinin söz konusu olduğu durumlarda bu dışsal etkileri bertaraf eden ve üçüncü taraflar üzerinde doğabilecek sonuçları dikkate almaya yönlendiren herhangi bir teşvik bulunmamaktadır¹⁵⁶. Dışsallık sonucunda elde edilen faydanın karşılığının ödenmemesi veya zararın telafi ettirememesi kaynak dağılımında optimalliğin sağlanmasını engellemektedir.

Pigou'nun terminolojisinde önemli bir yer tutan dışsallık özel ve sosyal maliyet arasındaki farkı ifade etmektedir¹⁵⁷. Geleneksel Pigouvian görüşe göre birbirinden bağımsız tarafların aralarında pazarlık yapması veya görüşmelerde bulunması mümkün değildir¹⁵⁸. Sorun ancak devlet müdahaleleri ile aşılabılır. Devlet elinde bulunan yetkiyle kuralları belirlemekte, uygulama mekanizmalarını

¹⁵² Glenn G. Stevenson, **Common Property Economics: A General Theory and Land Use Applications**, Cambridge, Cambridge University Press, 1991, p. 3.

¹⁵³ A.e.

¹⁵⁴ Tahir Büyükakın vd., **Nobel'in İzinde İktisat Kuramının Gelişimi**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2010, s. 778.

¹⁵⁵ Bu durumda “ekonomik birimlerin, faaliyetlerinin yalnızca kendi üzerlerindeki doğrudan etkilerini hesaba katıp, diğerleri üzerindeki etkilerini ihmal etmeleri, dolayısıyla toplumun belirli bir üyesi tarafından yapılan üretim ve tüketim sonucu doğan fayda ve maliyetlerin toplumun diğer üyelerine taşması” söz konusudur. Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009, s. 54.

¹⁵⁶ Robin Hahnel, **Yeşil İktisat**, Çev. Pınar Ertör, İstanbul, BGST Yayınları, 2014, s. 75.

¹⁵⁷ Carl J. Dahlam, “The Problem of Externality”, **Journal of Law and Economics**, Vol. 22, No. 1, 1979, p. 141.

¹⁵⁸ George Daly, J. Fred Giertz, “Externalities, Extortion, Efficiency”, **The American Economic Review**, Vol. 65, No. 5, 1975, p. 997.

yürütmekte ve katılımcıların davranışlarını gözetleyerek kurallara uymayan katılımcıları dışlamakta veya onların kaynağa erişimini reddetmektedir¹⁵⁹.

Devletin müdahaleleri ortaya çıkan olumlu ve olumsuz dışsallıklar açısından farklılık göstermektedir. Pigou'ya göre özel ve sosyal maliyet arasındaki fark vergilendirme, sübvansiyon ve düzenleme yapmak suretiyle giderilebilmektedir. Örneğin dışsal maliyetin sorumlusu olarak kirleten müşterekte sebep olduğu kirliliğin bedelini ödeyerek karşılamalıdır; böylece dışsal maliyet içselleştirilmektedir¹⁶⁰. Hardin de vergilendirmenin etkili bir zorlayıcı yöntem olduğunu belirtmektedir¹⁶¹. Dışsal bir faydanın varlığı halinde ise devlet kullanıcıya sübvansiyonlar vererek sosyal faydayı içselleştirmekte ve bu şekilde müşteregi kullananın yaptığı ödemeleri azaltmaktadır. Bu bakımdan negatif bir vergi olarak görülmektedir¹⁶².

Sonuç olarak Hardin'e göre müşteregin yönetiminde ister piyasa ister devlet başat rol üstlensin önemli değildir. Önemli olan trajediyle yüz yüze gelinmeyecek olmasıdır. Her iki çözüm önerisi de bireylere kısıtlamalar getirmektedir. Belirli bir kısıtlama kurallarına uydukları takdirde karşılıklı olarak fayda sağlayacaklarını gören bireyler eğer kullanım kuralları dış bir otoriteden gelmezse kendi menfaatleri gereğince kısıtlamalara uymak istemezler. Fakat dış otoritece uygulanacak emirler, yasaklar bireylerin müşteregi aşırı kullanımını ve buna bağlı olarak öngörülen trajediyi engelleyecektir.

1.2.1.3. Hardin'in Alegorisine Çeşitli Eleştiriler

Yarım yüzyıl önce yayımlanan, yayımlandığından beri 100'den fazla derlenmiş kitapta yer alan ve baskısı en çok tekrarlanan makalelerden biri olan "*Müştereklerin Trajedisi*" son günlerde yapılan bir Google taramasında bile

¹⁵⁹ Gary Shiffman, Ravi Gupta, "Crowdsourcing Cyber Security: A Property Rights View of Exclusion and Theft on the Information Commons", **International Journal of the Commons**, Vol. 7, No. 1, 2013, p. 99.

¹⁶⁰ Tilman Hartley, "External Costs, Common Pools and, Public Goods: Relating the Property Rights Analyses of Coase, Ostrom, and Samuelson", Mart 2016, (Çevrimiçi) <http://tilmanhartley.com/Hartley2016ExternalCostsCommonPoolsAndPublicGoods.pdf>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018.

¹⁶¹ Hardin, **a.g.e.**, s. 1245.

¹⁶² Bailey'den aktaran İbrahim Bakırtaş, Dışsallıklar Sorunun İçselleştirilmesinde Düzenleyici Vergiler ve Sübvansiyonların Etkinliği: Analitik Bir Yaklaşım", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 4, No. 7, 2002, s. 68.

araştırmacısının karşına 340 binden fazla sonuç ve 30 binden fazla alıntılanma sayısı getiren bir metindir. Bu durum çoğu bilim insanı, profesyonel tarafından metnin nasıl sahiplenildiğinin ve bir bakıma da kutsandığının işaretidir. Ancak, metnin bilimsellikten uzak bularak sorgulayan bir kesim de yok değildir.

Örneğin, Ian Angus “*Müştereklerin Trajedisi Miti*” adlı eserine paylaşılan kaynaklar her zaman yanlış ve aşırı mı kullanılacaktır? Toprağın, ormanın ve balık yataklarının topluluğun sahipliğinde olması, ekolojik felaketi garanti mi eder? Özelleştirme, Üçüncü Dünyadaki yoksulluğu gidermek ve çevreyi korumak için tek yol mu? gibi sorularla başlamaktadır. Ona göre gerek ekonomistler gerekse kalkınma planlamacıları soruya bilimsel buldukları Hardin’in makalesine dayanarak “evet” cevabı vereceklerdir. Oysaki makalenin başlığı kulağa güvenilir ve bilimsel gelse de, kendisi bilimsellikten oldukça uzaktır¹⁶³.

Angus, Hardin’in meranın yani müşteregin ortak kullanım sonucunda kaçınılmaz olarak yıkıma uğrayacağı fikrine karşı çıkmaktadır. Çünkü bu fikri destekleyecek bir olay yaşanmamıştır ve makalede müştereklerin ilgili topluluk tarafından yönetilebileceği fikrine değinilmemiştir¹⁶⁴. Halbuki, 1968’den çok daha önce, Friedrich Engels kapitalizm öncesi Almanya’da böyle bir geleneğin varlığını tanımlamış ve toprakları bir arada bu yolla kullanan topluluklara da “*mark*” adını vermiştir.

“Ekilebilir arazi ve otlakların kullanımı o topluluğun gözetimi ve denetimi altındaydı. ... Ortak kullanım için ortak mülkiyet söz konusuydu: Ormanlar, mera arazisi, kuyular, nehirler, göletler, yollar ve köprüler, avcılık ve balıkçılık yapılan alanlar gibi. Her üye mark’tan eşit pay alıyordu. Ortak mark’ın kullanımındaki paylar da eşitti. Bu kullanımın biçimi ise topluluk üyelerinin tümünce belirleniyordu... Her üyenin mark’tan aldığı payın eşit olduğu gibi kullanım haklarında da eşitlik vardı. Bu nedenledir ki, mark içerisindekiler mevzuatta, idarede ve yargıda eşit pay sahibiydiler. Topluluk üyeleri belirli zamanlarda, gereklilik halinde daha sık, açık havada bir araya gelip mark’la ilgili konuları tartışır ve kural ihlallerini ve mark’a ilişkin uyuşmazlıklarını karara bağlarlardı. Alman halkının ufak çapta bir meclisi

¹⁶³ Ian Angus, “The Myth of the Tragedy of the Commons”, August 25, 2008. (Çevrimiçi), <https://climateandcapitalism.com/2008/08/25/debunking-the-tragedy-of-the-commons/>, Erişim Tarihi: 8 Ocak 2017.

¹⁶⁴ A.e.

vardı, kanunlar ancak gereklilik durumlarında yapılırdı. Yetkililer seçilmiş olup, yönetim denetleniyordu...”¹⁶⁵.

Ricard da tarihi araştırmalara bakarak Hardin’in yanıldığını ifade etmektedir. Ona göre, toprağın kimseye ait olmadığını söylemek yanlıştır, çünkü o topraklar gayri resmi de olsa değerinin farkında olan topluluğun mülkiyetindedir ve bu topluluğun üyeleri ortak varlığın kullanımı hususunda tatmin edici, çalışan bir denge sistemi kurmuşlardır¹⁶⁶. Tarihçi Susan Buck Cox’un da belirttiği gibi “*Belki gerçekte var olan şey müştereklerin trajedisinden ziyade zaferiydi: Yüzlerce yıl -belki de binlerce-... toprak topluluklar tarafından başarılı bir şekilde yönetilmiştir*”¹⁶⁷.

Nitekim bahsedilen bu zaferi, İngiltere’de kökenleri 13. yüzyıla kadar giden stinting uygulamalarında görebiliriz. Otlatma haklarında sayısal sınırlama anlamına gelen stint, ortak olanın taşıma kapasitesinin bilinmesi veya en azından orada otlatılmasına izin verilen toplam hayvan sayısının bulunmasıdır. Başarılı bir stinting’de toplam hayvan sayısı tespit edilmeli ve ortak kullanılacak meranın boyutuyla eşleştirilmelidir; bir kere hesaplandıktan sonra ise, desteklenebilecek toplam hayvan sayısı, otlatma hakkı olan kullanıcılar arasında paylaştırılacaktır. Sistemin, stoklama düzeyi ile taşıma kapasitesi arasındaki denkliliği korumaya yardımcı olduğu açıktır. Adil erişim, aynı zamanda, stinting’in temel faktörlerindendir¹⁶⁸.

Hardin’in göz ardı ettiği bir diğer durum, çiftçilerin belirli bir felaketle karşı karşıya kaldıklarında davranışlarını değiştirebileceğidir. Gerçek hayatta, küçük çiftçiler, balıkçılar vb. müşteregi korumak için kendi kurallarını ve kurumlarını oluşturmuşlar ve bu şekilde ortak varlığa sahip topluluğun iyi ve kötü dönemleri atlatabilmesini sağlamışlardır¹⁶⁹.

¹⁶⁵ Friedrich Engels “**Socialism: Utopian and Scientific / Appendix-The Mark**”, New York, New York Labor News Company, 1902, p. 100-102

¹⁶⁶ Matthieu Ricard, **Altruism: The Power of Compassion to Change Yourself and the World**, New York, Boston, London, Little, Brown and Company, 2015.

¹⁶⁷ Susan Buck Cox, “No Tragedy on Commons”, **Environmental Ethics**, Vol. 7, No. 1, 1985, p. 60.

¹⁶⁸ Angus J. L. Winchester, Eleanor A. Straughton, “Stints and Sustainability: Managing Stock Levels on Common Land in England, c.1600–2006*”, **Agricultural History Review**, Vol. 58, No.1, pp. 31-32.

¹⁶⁹ Angus, **a.g.e.**

Hardin'e bir diğer eleştiri, Mahkumlar Çıkmazı Modeli'ne dayanılarak yapılmıştır. Hardin müşterekleri analiz ederken her ne kadar Mahkumlar Çıkmazı'nı kullandığını ifade etmese de, dayandığı sav aynı varsayımları paylaşmaktadır ve bu modelin bir türü olarak gösterilebilir. Kimber'a göre nasıl ki Mahkumlar Çıkmazı'nda katılımcılar diğerinin seçimleri hakkında bir şey bilmiyorlarsa, Hardin'in örneğinde de çobanlar gerek müştereklerin durumuyla ilgili olarak gerekse de birbirleri hakkında esaslı bilgiye sahip değillerdir¹⁷⁰. Bu varsayıma göre, müştereklerin çöküşünü başlatan, çobanın çıkarı doğrultusunda aldığı karardır ve her bir çobanın bu kararı alması ile kaybeden sadece biri değil, tümü olacaktır. Oysaki insanlar, faaliyet yaptıkları alan hakkında bilgi sahibidirler. Wade, bilgi hakkında Hardin'in varsayımının köy gibi küçük yerleşim yerlerinde mantıklı olmadığı sonucuna ulaşmıştır çünkü burada müştereklerin koşullarının izlenmesi, oldukça kolaydır ve sıklıkla yapılabilir¹⁷¹.

Mahkumlar Çıkmazı'na dayanılarak yapılan bir diğer eleştiri ise modelde yapılan hesaplamaların getirinin farklı değerlerden nasıl etkilendiği hakkında bir şey söylemediğine benzer şekilde Hardin'in alegorisinde de müştereklerin birbirinden ayrılmadan değerlendirilmiş olmasıdır. Yani kullanıcı için hangi müşteregin hayati değeri var hangisinin yok gibi önemli bir husus göz ardı edilmiştir¹⁷². Halbuki rasyonel birey hayatı tehlike altındaysa, hayatta kalabilmek için müşterekte kısıtlamaya gidecektir.

Hardin, hiçbir mülkiyetin olmadığı durumlar ile ortak mülkiyet durumları arasında da ayırım yapmamaktadır. Nitekim savını, merayı "*herkesin erişimine açık*" varsayarak başlatmaktadır. Hardin'in bahsettiği durum, ortak mülkiyet birimlerinin bulunduğu yerler ile karşılaştırıldığında oldukça farklıdır ve buralarda erişim yalnızca birimin sınırları içinde açıktır. Ayrıca buralarda sınırlandırılmış erişim kurallarına uyulma ihtimali çok daha yüksektir. Hardin ise bu ayrımı yok sayarak, ortak mülkleri de kapsayacak şekilde mülkiyetin olmadığı durumlar üzerinden

¹⁷⁰ Kimber'dan aktaran Robert Wade, "The Management of Common Property Resources: Collective Action as an Alternative to Privatisation or State Regulation", **Cambridge Journal of Economics**, Vol. 11, 1987, p. 100.

¹⁷¹ A.e.

¹⁷² A.e., s. 100-101.

sonuçları genelleştirmektedir. Wade’e göre, başarılı müşterek yönetim vakaları ortak mülkiyeti de kapsamaktadır¹⁷³.

Son olarak, Hardin’in kullanım sorununa özel mülkiyet ve devlet yönetimi gibi iki çözüm önerisi sunduğu biliniyor. Bu da, onun yanılgılarından biridir. Ona göre:

“...Özel mülkiyet ve mirasa dayalı hukuki sistemimiz adil değildir- fakat bu sistemi tahammül edilebilir buluyoruz, çünkü şu anda herhangi birinin daha iyi bir sistem bulmuş olduğuna ikna edilemedik. Müşterekler seçeneği üzerinde düşünmek ise fazlasıyla korkunçtur. Adaletsizlik, topyekün yıkıma tercih edilir”.

Fakat izleyen yıllarda yapılan ampirik çalışmalar¹⁷⁴ ve elde edilen kanıtlar müşterek yönetiminin de bir seçenek olduğunu göstererek Hardin’in çözüm önerisindeki eksikliklerini ortaya çıkarmıştır.

Esasında burada 2007’de Boal’in bir röportajda anlatmak istedikleri ile benzerlikler bulunmaktadır. Ona göre, Hardin’in makalesinin çözüm önerileri 1970’lerde neoliberal güçlerce kullanılmış ve Dünya Bankası ve İMF politikalarının –kamu mallarının özelleştirilmesi ve müştereklerin çitlenmesi gibi-bilimsel temeli olmuştur. Tarihsel gerçeklikler konunun dışındadır¹⁷⁵ çünkü durum ideolojiktir. Hardin, modern homo economicusa bir ayna tutmaktadır ve verilen mesaj açıktır: Biz dünyaya asla “*ortak hazine*”mizmiş gibi davranmamalıyız. Acımasız ve açgözlü olmalıyız yoksa yok olur gideriz¹⁷⁶. Kısacası, Angus’un deyimiyle “*müştereklerin trajedisi siyaseten kullanışlı bir mittir ve hakim dünya düzeninin alternatifi olmadığını söylemenin kulağa bilimsel gelen yoludur*”¹⁷⁷.

¹⁷³ A.e., s. 101.

¹⁷⁴ Daha fazla bilgi için bkz. **The Question of the Commons: The Culture and Ecology of Communal Resources**, Ed. by. Bonnie J. McCay, James M. Acheson, Tucson, University of Arizona Press, 1987; National Resource Council, **Proceedings of the Conference on Common Property Resource Management**, Washington, National Academy Press, 1986.

¹⁷⁵ Iain Boal burada Amerika’da 1930-1940 yılları arasında tarım alanlarını arttırabilmek için yeşil alanların yok edilmesi sonrası yaşanan Dust Bowl felaketine atıf yaparak, “-Dust Bowl felaketini müştereklerin trajedisi miydi yoksa özel mülkiyet altındaki kapitalist tarımdan mı kaynaklandı?” sorusunu sormaktadır.

¹⁷⁶ Iain Boal, “Specters of Malthus: Scarcity, Poverty, Apocalypse”, Counterpunch, September 11, 2007, (Çevrimiçi) <https://www.counterpunch.org/2007/09/11/specters-of-malthus-scarcity-poverty-apocalypse/> Erişim Tarihi: 03 Eylül.2017.

¹⁷⁷ Angus, a.e.

1.2.2. Elinor Ostrom: Müşterekleri Yönetmek

1933'te ABD'nin Los Angeles kentinde doğan Elinor Ostrom, genç yaşlarda sürdürülebilirliğin değerini ilk elden deneyimlemiştir. Ostrom, müşterekleri tüketen bir savaşa sebep olan ekonomik bunalım döneminde büyümüştür. *“Annemin savaş boyunca zafer bahçesi¹⁷⁸ vardı ve ben sebze yetiştirmeyi ve onları konserveler halinde muhafaza etmeyi o dönemde öğrendim; bu benim için kentlerde yaşayan çoğu çocuğun hiç öğrenemeyeceği harika bir deneyim oldu”* sözleri Ostrom'un gerçek dünyada aldığı ilk ders niteliğindeydi ve hayatın önemli bir gerçeğini de açığa vurdu: Çoğu insan, kaynak sorunu ile karşı karşıya kaldığında ortak yarar için birlikte hareket edip işbirliği yapabilir¹⁷⁹.

Vefatına kadar Indiana Üniversitesi'nde profesörlük görevini yürüten Elinor Ostrom, sıradan insanların müştereklerin sürdürülebilir ve adilane yönetilmesini sağlayan kurallar ve kurumlar oluşturma kapasitesine sahip olduğunu gösteren çığır açan araştırması ile 2009 yılı Nobel İktisat Ödülü'nü kazanan ilk kadın olmuş ve bu ödülü Kaliforniya Üniversitesi'nden iktisatçı Oliver Williamson ile paylaşmıştır¹⁸⁰. Ostrom Nobel ödülünü alırken yaptığı konuşmada, müştereklere yönelik kurumsal düzenlemeler üzerine yaptığı çalışmalarda piyasa ve devletten oluşan ikili dünyaya uymayan olguları açıklamak için yeni bir teori geliştirdiğini belirtmiştir¹⁸¹. Buna göre müşterekler devlet müdahalesi veya özelleştirme yoluna gidilmeden de başarılı bir şekilde yönetilebilir.

Bu konuşmasında Ostrom bireysel ve kolektif çıkarlar arasındaki çatışma içinde sıkışıp kalan rasyonel ancak çaresiz bireylerin kendi aralarında işbirliğine giderek bu çatışmalara çözüm üretebileceğini, bireylerin karmaşık motivasyon yapısına sahip olmaları dolayısıyla önceki rasyonel seçim teorisinde varsayılandan

¹⁷⁸ Zafer bahçeleri, savaş veya kıtlık dönemlerinde yiyecek üretimini gerçekleştirmek için vatandaşların evlerinin ön veya arka bahçelerinde sebze yetiştirdikleri bahçelere verilen isimdir.

¹⁷⁹ Nick Zagorsky: “Profile of Elinor Ostrom”, **Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America**, Vol. 103, No. 51, 2006, p. 19221.

¹⁸⁰ “Elinor Ostrom, Nobel Laureate”, (Çevrimiçi) <https://www.elinorostrom.com/>, **Erişim Tarihi:** 17 Kasım 2016.

¹⁸¹ Pierre Desrochers ve Joanna Szurmak, “Population Growth and the Governance of Complex Institutions: People More Than Mouths to Feed”, **The Environmental Optimism of Elinor Ostrom**, Eds. Megan E. Jenkins, Randy T. Simmons, Camille H. Wardle, Utah, Center for Growth & Opportunity at Utah State University, 2020, s. 133.

daha fazla olumlu yeteneğe sahip olduğunu vurgulamıştır¹⁸². Yani, bireyler bir araya gelerek işbirliği içerisinde yenilikçi ve üretken bir takım düzenlemeler yapabilmekte ve kurumlar oluşturabilmektedir. Bu durum bir bakıma, müştereklerin yönetiminde çok çeşitli potansiyel yönetim planlarının olabileceğini ve plan tercihinde tamamen kamuya veya tamamen piyasaya mahkum kalınmayacağını da göstermektedir.

Dünyanın en prestijli ödülünün işbirliği içerisinde davranmayı savunan bir akademisyene verilmesi, müştereklerin toplumsal ve çevresel sorunları çözmedeki işlevine olumlu bir dayanak sağlamıştır. Ostrom'un çalışması aynı zamanda servete ve refaha ulaşmak için hemen hemen her alternatifi özelleştirme ve piyasa olduğu yolundaki mevcut yaklaşıma itiraz niteliğindedir. Nitekim, Yale Üniversitesi'nden iktisatçı Robert Shiller de iktisadın dünyadan çok soyutlandığı ve piyasaların kendi kendini düzenleyen etkili mekanizmalar olduğu fikrine saplanıp kaldığını ifade etmiştir¹⁸³.

Nobel Komisyonu'nun Ostrom'u seçmesi büyük önem taşımaktaydı; çünkü ödülün verilmeye başlandığı 1968'den günümüze ödülü kazananların çoğu serbest piyasa ekonomisinin ateşli savunuculuğunu yapanlardı. Sağ kanat düşünürler, özel mülkiyetin yıkımı engelleyecek tek pratik strateji olduğu iddiasıyla müştereklerin ortak çıkarı sağlayacak şekilde paylaşılması ihtimalini dikkate almamışlardır. Buna karşın Ostrom'a göre "*İhmal edilen şey vatandaşların nelere kadir olduğu ve işin içindeki bireylerin katılımının önemi*"dir¹⁸⁴.

1.2.2.1. Elinor Ostrom, Ekonomik ve Kurumsal Yönetişim

"Yönetişim" yeni bir kavram değildir, aksine insanlık uygarlığı kadar eskidir. En basit ifadesiyle, karar verme süreci ve kararların uygulanma veya uygulanmama sürecidir¹⁸⁵. Yönetişim; devlet, sosyal kurumlar ve onların arasındaki ilişkiye odaklanan bir perspektif veya yaklaşımdır. Bu yaklaşımda, toplumda meşru kabul

¹⁸² Megan E. Jenkins, Randy T. Simmons, "Introduction", **The Environmental Optimism of Elinor Ostrom**, Eds. Megan E. Jenkins, Randy T. Simmons, Camille H. Wardle, Utah, Center for Growth & Opportunity at Utah State University, 2020, s. VIII.

¹⁸³ Jay Walljasper, **Müştereklerimiz-Paylaştığımız Herşey**, haz. Bengü Akbulut, İstanbul, Metis Yayınları, 2014, s. 40-41.

¹⁸⁴ **A.e.**, s. 41.

¹⁸⁵ Kanshan Datta, "Governance-A Simple Attempt to Measure", **Economic Affairs**, 2013, Vol. 58, p. 485.

edilebilecek olan kuralların nasıl oluşturulduğu üzerinde durulmaktadır¹⁸⁶. Yönetişimde aktörlerin kamusal karar alma sürecindeki yeri önceden belirlenmediği için bu süreçte devlet-sivil toplum arasındaki etkileşime dair öznel değerlendirmeler yapmak yanlış olur.

Yönetişim, karar verme süreci ve kararların uygulanma süreci olarak tanımlandığından¹⁸⁷ yönetim analizi de kararların alınmasında ve alınan kararların uygulanmasında rol oynayan resmi ve gayri resmi aktörler ile kararların alınması ve uygulamaya koymak için var olan resmi ve gayri resmi yapılara odaklanmaktadır.

Hükümet, yönetişimin aktörlerinden biridir ve yönetişime dahil olan diğer aktörler -hükümet ve ordu haricindeki tüm aktörler “*sivil toplum*”un bir parçası olarak gruplandırılırlar- var olan yönetim ölçeğine göre değişiklik göstermektedir. Kırsal alanlarda etkili aktörlere nüfuzlu toprak sahipleri, dini liderler, çiftçi birlikleri, kooperatifler, araştırma enstitüler, finans kurumları, siyasi partiler, ordu vs. örnek gösterilebilir. Kentsel alanlarda durum çok daha karmaşıktır. Ulusal düzeyde ise; medya, lobiciler, uluslararası bağışçılar, ulus üstü birlikler, diğer ölçekteki aktörlere ek olarak hem kararların alınmasında hem de karar alım sürecinde rol oynayabilecek aktörlerdir¹⁸⁸.

Ekonomik ve kurumsal yönetim kavramları yönetim kavramına göre daha spesifik ifadelerdir. Ekonomik yönetim ve bunun kurumsal yönetimle ilişkisini tartıştığı makalesinde Dixit kavramı;

“ekonomik yönetim ile mülkiyet haklarını koruyarak, sözleşmeleri uygulayarak ve fiziksel ve örgütsel altyapıyı sağlamak için kolektif eylemde bulunarak ekonomik faaliyetleri ve ekonomik işlemleri destekleyen yasal ve sosyal kurumların yapısını ve işleyişini kastediyorum”¹⁸⁹

şeklinde açıklamıştır.

¹⁸⁶ Regina O. Arisi “Good Governance: A Panacea for Peace and Stability in Nigeria Nation” **Public Policy and Administration Research** Vol.3, No.4, 2013, s.121.

¹⁸⁷ Datta, **a.e.**, s. 485.

¹⁸⁸ World Bank, “Good Governance”, (Çevrimiçi) <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>, Erişim Tarihi: 17 Ekim 2017.

¹⁸⁹ Avinash Dixit, “Governance Institutionas and Economic Actitivity”, **American Economic Review**, Vol.99, No. 1, 2009, pp. 5.

Ekonomik yönetim ve kurumlar üzerine yaptıkları çalışmalar 2009 yılında hem Oliver Williamson'a hem de Elinor Ostrom'a Nobel Ödülü kazandırmıştır. Oliver Williamson örgütlerin sınırları ve kurumlardaki yönetim; Elinor Ostrom da müştereklerin yönetimi üzerine yaptığı katkılarla iktisat alanında verilen ödülü birlikte almışlardır.

Her iki bilim insanı da çalışmalarında kurumsal yönetişimin organizasyonlarda ne denli önemli olduğunu göstermiştir. Bu organizasyon Williamson için örgütler iken, Ostrom için müştereklerdir. Bununla birlikte, Williamson ve Ostrom'un yönetim ve kurumlar konusundaki analizleri birbirine zıt bakış açılarına sahiptir. Williamson teorisinde, örgütlerde görülebilecek kişisel çıkar ve fırsatçılığı engelleyebilmek için yukarıdan aşağıya sözleşmeye dayalı çözümleri savunurken; Ostrom benzer sorunu aşağıdan yukarıya doğru, halkın yerel düzeyde kolektif anlaşmalar yaparak çözümleyeceğini söylemektedir ¹⁹⁰. Çünkü anlaşmayı yapanların aynı zamanda onun uygulayıcısı da olması ise topluluk üyelerinin birbirlerine güvenmelerini sağlamaktadır.

Yönetişimin “kurum”lar üzerine odaklandığını söylemiştik. O halde önemi büyük olan bu kavramı ayrıntılı incelemek yerinde olacaktır. Kurum, yaygın söylemde farklı bilimsel söylemde farklı anlamlara gelmektedir. Yaygın söylemde örgüt ile eş anlamlıdır. Ancak özellikle sosyal bilimlerde her zaman olmasa da çoğu zaman kurum denilince akla gelen, bir dizi hüküm ve kurallar bütünüdür.

Douglas North tarafından geliştirilen tanım ise günümüzde birçok bilimsel yayında karşımıza çıkıyor. North kurumları “ *toplum içindeki oyunun kuralları veya insan etkileşimini şekillendiren insan tarafından tasarlanmış kısıtlamalar*”¹⁹¹ olarak tanımlamıştır. Kurumlar; anayasalar, yasalar gibi yazılı resmi kuralları içerdiği gibi normlar ve teamüller gibi resmi olmayan kısıtlamaları da içermektedir. Resmi kurallar devletçe oluşturulmuşken, resmi olmayan normlar “*kültür dediğimiz mirasın bir parçası*”dır¹⁹² ve insanların planlı tasarımlarından etkilenmez. Bu sebeptir ki

¹⁹⁰ Peter E. Earl, Jason Potts, “A Nobel Prize for Governance and Institutions: Oliver Williamson and Elinor Ostrom”, **Review of Political Economy**, Vol. 23, No. 1, 2011, p. 3.

¹⁹¹ Douglas North, **Institutions, Institutional Change and Economic Performance**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, p. 3.

¹⁹² A.e., s. 37.

resmi kuralların özelliği açıkça ve kasıtlı oluşturulmalarıdır¹⁹³. Birçok resmi kural, kendi faydası için kuralları değiştirme girişiminde bulunan örgütler ve bireyler arasındaki politik çekişmeler yoluyla belirlenmektedir. Diğer hallerde, resmi ve gayri resmi kurallar, alternatif kurumsal biçimler arasında evrimsel rekabet yoluyla desantrilize bir şekilde seçilebilir. Her iki durumda da, kurallar olarak kurumlar görüşü, kurumların onu yaratanların ilgi ve ihtiyaçlarına duyarlı olduklarını kabul eden işlevsel bir perspektife sahiptir (seçilen kuralların etkili olacağına dair bir garanti olmamasına rağmen)¹⁹⁴.

Nabli ve Nugent'e göre kurumlar üç özelliğe sahiptir. İlk özellik, kurumların doğasındaki kurallar ve kısıtlamalardır. Ostrom bu kural ve kısıtlamaları, bir grup katılımcı tarafından yaygın olarak bilinen ve tekrarlanan, birbirine bağımlı ilişkileri düzenlemek için kullanılan talimatlar/emirler olarak açıklamaktadır. Bu talimatlarda hangi eylemlerin gerekli, yasaklanmış veya kabul edilebilir olduğu görülmektedir¹⁹⁵. Tek tek kurallar yerine kurallar setini dikkate almak kurumsal analiz açısından önemlidir. Bu kurallar seti, kurumların temel nitelikleri olarak kabul edilmektedir. Kurumların ikinci özelliği, bireyler ve gruplar arasındaki ilişkileri yönetmedeki yeteneğidir. Bu kural ve kısıtlamaların kurumsal role hizmet edebilmesi için, ister gelenekler ve görenekler yoluyla gönüllü olarak kabul edilmiş olsun isterse bir dış otoritece zorlanarak kabul edilmiş olsun, toplumsal ilişkilerde uygulanması zorunludur. Kurumların üçüncü özelliği, öngörülebilirliğidir. Kural ve kısıtlamalar, tekrarlanan ve gelecekteki durumlarda geçerli olacak şekilde anlaşılmalıdır. Taraflar bu kural ve kısıtlamaların bir miktar istikrarı olmasını beklemektedirler aksi takdirde kurumsal bir karakterden söz edilemez¹⁹⁶.

Kurumlar tek bir varlık değildir; özenle yapılandırılmış ve birbirine bağlı bileşenlerden meydana gelmektedir. Bu bileşenler tek bir kural veya iç içe geçmiş kuralların alt kümesi biçimini aldığından, kurumlar hiyerarşik olarak iç içe geçmiş

¹⁹³ Avner Greif, Christopher Kingston, "Institutions: Rules or Equilibria?" **Political Economy of Institutions, Democracy and Voting** Ed. by. Norman Schofield, Gonzalo Caballero, Springer, 2011, p.15.

¹⁹⁴ A.e., p. 14.

¹⁹⁵ Elinor Ostrom, **Understanding Institutional Diversity**. New Jersey, Princeton University Press, 2005. p. 57.

¹⁹⁶ Mustapha K. Nabli ve Jeffrey B. Nugent, "The New Institutional Economics and its Applicability to Development", **World Development**, Vol. 17, No. 9, 1989, p. 1335.

kurallar dizisi olarak görülebilir. Kurumlar, kurumsal çevre veya kurumsal düzenlemelerin bir parçası olsun ya da olmasın, birbirlerine iç içe geçmiş ve yapısal olarak birbirlerine gömülmüşlerdir¹⁹⁷. Vincent ve Elinor Ostrom da kurumsal düzenlemeleri iç içe geçmiş üç düzeye ayırmıştır: Operasyonel seçim, anayasal seçim ve kolektif seçim kuralları¹⁹⁸. Operasyonel kurallar, katılımcıların günlük faaliyetlerini etkileyen kurallardır (Orman yönetimi üzerinden bir örnek verecek olursak, orman müdürü ağaçları kestirmeyebilir veya buna göz yumacaksa ağacın değerine uygun bir ceza ödemelidir). Kolektif seçim kuralları operasyonel düzeydeki kuralların nasıl ayarlandığını veya değiştirildiğini belirten kurallardır (Orman Yönetimi Kurulu, orman yönetimine ilişkin kuralları revize etmek için yıllık olarak toplanmalı; kurallar kurula sunulmalı ve oylama yapılmalıdır). Anayasal seçim kuralları da benzer şekilde kolektif seçim kurallarının nasıl ayarlandığını veya değiştirildiğini belirten kurallardır¹⁹⁹. Kısaca bu kurallar, hiyerarşik bir sistem içerisinde iç içe geçmiş ve ard arda bağlıdır; bu sebeple de kolektif seçim kurallarının anayasal seçim kurallarından ve operasyonel seçim kurallarının da kolektif seçim kurallarından türetildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu kurallar arasındaki bağları ve katılımcıların seçim yapmasına ve harekete geçmesine ilişkin analiz düzeyini Tablo 1.2’de gösterildiği gibi düşünebiliriz. Buna göre tahsis etme, sunum, gözetleme ve uygulama süreçleri operasyonel düzeyde gerçekleşmektedir. Karar alma süreçleri, yönetim, politika kararlarının hükmü değerlendirilmesi kolektif seçim düzeyinde gerçekleşmektedir. Formül oluşturma, yönetişim, anayasal kararların değiştirilmesi ve hükümler anayasal düzeyde gerçekleşmektedir²⁰⁰.

¹⁹⁷ North, **a.e.**, s. 83.

¹⁹⁸ Elinor Ostrom, Vincent Ostrom, “The Quest for Meaning in Public Choice”, **American Journal of Economics and Sociology**, Vol. 63, No. 1, 2004, p. 133.

¹⁹⁹ Sarah K Mincey, Miranda Hutten, Burnell C Fischer, Tom P Evans, Susan I Stewart, Jessica M Vogt, “Structuring Institutional Analysis for Urban Ecosystems: A Key to Sustainable Urban Forest Management”, **Urban Ecosystems**, Vol. 16, No. 3, 2013, p. 564.

²⁰⁰ Ostrom, **Governing the Commons**, s. 52.

Tablo 1.2: Kurallar Arasındaki Bağlar ve Analiz Düzeyleri

Kurallar	Anayasal	Kolektif	Operasyonel
	↓	↓	↓
Analiz Düzeyi	Anayasal Seçim	Kolektif Seçim	Operasyonel Seçim
Süreçler	Formül Oluşturma	Karar Alma	Tahsis Etme
	Yönetişim	Yönetim	Sunum
	Hükümler Gözetleme/Kontrol	Hükümler	
	Değişiklikler		Uygulama

Kaynak: Elinor Ostrom, *Governing the Commons*, s. 53.

Ostrom, günümüzde müşterek problemlerine yönelik yapılan çoğu analizlerin tek bir düzeye, oyunun kurallarının ve fiziksel ve teknolojik kısıtlamaların verildiği düzey olan operasyonel düzeye, odaklandığını gözlemlemiştir. Bu düzeyde girdiler çıktılarına dönüşür, mallar değiş-tokuş edilir. Analizlerde, teknolojinin ve kurumsal kuralların bilindiği ve değişmeyeceği varsayımıyla hareket edilir. Oysaki Ostrom hem teknolojinin hem de kuralların zamanla değişime tabi olacağını varsaymıştır. O, birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen iç içe geçmiş kurallar çerçevesi önermekle birlikte; kendi kendini örgütleyen ve kendi kendini yöneten bireylerin karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmada anahtar stratejiler olarak sürekli ileri ve geri düzeylerde hareket etmelerini gerekli görmektedir²⁰¹. Günlük operasyonel bir yöntem başarısız olursa katılımcı operasyonel kurallarda değişiklik yapmak için kolektif seçim kurallarını kullanabilmektedir. Örneğin, denetim mekanizmasının ağaçların kesimini engelleyemediği ve ormanı koruyamadığı bir durumda, orman yönetimi ve ilgili katılımcılar kimin ormanın denetimini sağlayacağına, bu katılımcının ne tür

²⁰¹ Ostrom, a.e., s. 50-54.

niteliklere sahip olacağına ve denetim esnasında ne tür yöntemlere başvuracağına karar vererek kolektif seçim düzeyinde hareket edebilirler²⁰².

Katılımcı setini etkileyen kurallarda, katılımcıların sahip olduğu bilgilerde veya getirilerde veya katılımcıların sonuçlar üzerindeki kontrolü gibi hallerde yapılacak herhangi bir değişiklik kurumsal değişiklik olarak nitelendirilmektedir. Kurallardaki değişikliğin maliyeti birinden diğerine değişebildiği gibi, bir politik rejimden diğerine ve bir analiz düzeyinden diğer analiz düzeyine göre önemli ölçüde değişiklik göstermektedir²⁰³. Hatta kurallar, katılımcılar ve koşullar değiştikçe zaman içinde de farklılaşmaktadır.

Yeni bir kurumsal düzenlemenin oluşturulması bazen oldukça kolaydır ve çok az bir maliyet gerektirmektedir. Örneğin ortak problemleri tartışmak için yeni bir birlik kurmak katılımcılardan herhangi biri için çok büyük yatırımlar yapması ihtiyacını ortaya çıkarmayacaktır. Fakat diğer taraftan, ikmal bölgesi kurulmak istendiğinde hem para hem de zaman açısından büyük yatırımlar yapmak gerekecektir. Var olan kuralların dönüştürülmesi bile çok masraflı olabilmektedir. Çünkü her bir kural daha önceki kurallara dayandırılarak ortaya çıkmıştır. Bazı kural değişiklikleri katılımcıların daha pahalı alternatiflerle yüzleşmeden önce kolektif eylemin bazı avantajlarını kullanarak daha düşük dönüşüm maliyetleri yüklenmelerini sağlamaktadır. Kurumsal değişimden birkaç on yıllık sonra, yapılan büyük yatırımlar çerçevesinde ortaya çıkan kurumsal altyapı; teşvikleri, katılımcıların davranışlarını ve elde edilen sonuçları büyük ölçüde değiştirmiş olacaktır²⁰⁴. Ostrom'a göre kurumsal değişimi tahmin etmek zordur ve belirli bir müşterek durumunda sadece kaynağı karakterize eden değişkenlere bağlı değildir; bununla birlikte müşteregin bulunduğu dış politik rejimden de etkilenmektedir²⁰⁵.

²⁰² Mincey vd. **a.e.**, s. 564.

²⁰³ Ostrom, **a.g.e.**, s. 140.

²⁰⁴ **A.e.**, s. 141.

²⁰⁵ Vasudha Chhotray, Gerry Stoker, **Governance Theory and Practice: A Cross-Disciplinary Approach**, New York, Palgrave Macmillan, 2008, p. 68.

1.2.2.2. Kurumların Sağlamlığı İçin Gerekli Koşullar: Kurumsal Tasarım İlkeleri

Müşterekleri Yönetmek adlı önemli eserinde Elinor Ostrom müşterekleri “başarıyla” yöneten kurumları karakterize eden sekiz temel ilke belirlemiştir. Ostrom, yayınında birçok saha araştırmasında incelediği örneklerin bazı temel kurumsal ortak özelliklere sahip olması nedeniyle, bu ilkelerin her yerde geçerli olabilecek şekilde müştereklerin sürdürülebilir yönetişimin temelini oluşturabileceğini öne sürmüştür.

Tasarım ilkeleri şu şekilde tanımlanabilir²⁰⁶:

1. Sınırları açık bir şekilde belirle: Müştereğin sınırları iyi tanımlanmış olmalıdır. Hak sahibi olmayan taraflar da etkin bir şekilde dışlanmalıdır.
2. Yerel koşulları kurallar ile uyumlaştır: Belirlenen tahsis ve tedarik kuralları müşteregin ve müşterekten faydalanan kullanıcıların durumuna uygun olmalıdır.
3. Müştereği kullananların karar alma süreçlerine katılımını sağla: Kolektif seçim mekanizmaları, fiili kurallardan etkilenen kullanıcıların bu kuralları değiştirmeye de katılmasına izin vermektedir.
4. Etkin bir gözlemlene sistemi oluştur. Kullanıcılara karşı sorumlu olan gözlemciler hem müşteregin durumunu hem de kullananların davranışlarını izleyecektir.
5. İşleyiş kurallarını ihlal eden kullanıcılara durumun şiddetine ve içeriğine bağlı olarak kademelendirilmiş yaptırım uygula.
6. Anlaşmazlıkların çözümü için yerel mecralara erişim düşük maliyetli olsun.
7. Müşterek kullanıcılarına kendi kurumlarını oluşturma hakkı tanınsın ve dış idari otoriteler tarafından bu hak sorgulanmasın.

²⁰⁶ Michael Cox vd., “A Review of Design Principles for Community-based Natural Resource Management”. **Ecology and Society**, Vol.15, No. 4, 2010, p. 15; Ostrom, **Governing The Commons**, p. 90.

8. İç içe geçmiş tüm katmanlarda işbirliğine izin veren bir örgütlenme oluştur.

Bu ilkeler müşteregin ve onun kullanıcılarının yapısı ve üzerinde anlaşmaya varılmış kuralların getireceği fayda ve maliyetler konusundaki ortak anlayışı artırmaya çalışmaktadır²⁰⁷ Tasarım ilkesi 1 –kaynağın sınırlarının ve bu kaynaktan yararlanmaya hakkı olan kişilerin tanımlanması- kullanıcıların hak sahibi olmadığı halde kaynağı kullanmaya çalışanları net olarak tespit edebilmelerini ve bunlara karşı harekete geçebilmesini sağlar.

Tasarım ilkesi 2’nin iki kısmı bulunmaktadır: bunlardan birincisi, faydaları ve maliyetleri saptayan kurallar arasındaki uyumdur. Buradaki kritik nokta bu kuralların katılımcıların kendileri tarafından adil ve meşru kabul edilmesidir. Pek çok durumda, adil kurallar fayda ve maliyetlerin dağılımında göreceli olarak orantılı bir ilişki güden kurallardır. Örneğin, sulama sistemlerinde çiftçilere sahip oldukları toprak miktarına orantılı olarak su tahsis edilmesi, buna karşılık işletim ve bakım maliyetlerini karşılayacak görevlerin de yine toprağın miktarına orantılı olarak dağıtılması çiftçiler tarafından adil (tarımsal üretim açısından da etkili) kabul edilir. Bu tasarım ilkesinin ikinci kısmı ise her iki tür kuralın da toprak türü, eğim, yetiştirilen ürünler, su akışının yön değiştirme sayısı vb. gibi yerel koşullarla uyumlu olmasıdır.

Tasarım ilkesi 3 ise, kaynağın düzgün işletilmesini sağlayan operasyonel kuralları değiştirmede kullanılan kolektif seçim düzenlemeleriyle ilgilidir. Eğer çoğu kullanıcı zaman içinde bu kuralların değiştirilmesinde yer almazsa, bu durum tüm kullanıcıların yeni oluşacak durum ve bilgilere ilişkin fayda ve maliyet algılarının hesaba katılmadığı anlamına gelecektir.

İçinde oldukları sistemin kendileri için maliyetinin faydalarından daha yüksek olduğunu düşünmeye başlayan ve değişim için önerilerde bulunmaları engellenen kullanıcıların fırsat bulduklarında kurallara uymamaya başlaması mümkündür. Bazı kullanıcıların sürekli olarak kuralları çiğnemesi durumunda diğerleri de onları takip

²⁰⁷ Elinor Ostrom, “Reformulating the Commons”, **Swiss Political Science Review**, Vol. 6, No. 1, 2000, pp. 40-42.

edecektir. Bu durumda ya kurallara uyulmasını sağlama maliyetleri çok artacak ya da sistem başarısız olacaktır.

Başlangıçtaki anlaşmanın kabul görme oranı ne kadar yüksek olursa olsun (sistemin genel faydasının maliyetlerden daha yüksek olduğu algısında olsalar bile) her zaman bazı bireyleri kuralları çiğnemeye iten koşullar mevcuttur. Eğer diğer herkes kurallara uyarken bir kişi uymamaya başlarsa, bu kişinin diğerlerinin dezavantajına olacak şekilde çok yüksek kazançlar elde etmesi mümkündür. Bu nedenle kurallara riayet denetlenmezse –Tasarım ilkesi 4- çok az sistem uzun süre hayatta kalabilir. Bununla birlikte, kullanılan yaptırımların ilk etapta çok ağır nitelikte olması gerekmez. Kuralı çiğneyen kullanıcılar için yaptırımla ilgili önemli olan şey, eyleminin fark edilmesi ve cezalandırılacağını bilmesidir. Bu, tüm kullanıcılara, her küçük kural ihlalinin büyük bir suç olayına dönüşmeden kuralları ihlal etmenin fark edileceğini ve cezalandırılacağını gösterir. Ancak, eğer yaptırımlar kademelendirilmiş ise (Tasarım ilkeleri 5) kuralları defalarca çiğneyen ve bunu yaptığı fark edilen bir kullanıcı en sonunda bu kuralları çiğnemeyi hiç de çekici olmayan bir seçenek haline getirecek cezalarla karşı karşıya kalacaktır.

Kuramsal çalışmalarda kuralların genellikle açık ve net olduğu varsayılır, ancak saha ortamlarında bu nadiren olmaktadır. Kullanıcıların kullanımını sınırlayan veya farklı girdiler gerektiren bir kuralı nasıl yorumlanacakları konusunda anlaşmazlıklar yaşanması gayet olasıdır. Eğer bu anlaşmazlıklar düşük maliyetle ve belli bir düzen içinde çözülemezse kullanıcılar “*diğerlerinin*” kuralları kendi çıkarlarına göre yorumlanmaları nedeniyle kurallara uyma isteklerini kaybedebilir (Tasarım ilkesi 6).

Tasarım ilkeleri 7 ve 8 özerklikle ilgilidir. Bir grubun kendi kurumlarını oluşturma hakları ulusal, bölgesel ve yerel idareler tarafından tanındığında, kullanıcılar tarafından oluşturulan kuralların meşruiyeti mahkemeler, idari ya da yasal ortamlarda daha az itirazla karşılaşacaktır. Ayrıca, daha fazla katılımcısı olan daha büyük müşterekler söz konusu olduğunda iç içe geçmiş irili ufaklı kuruluşlar ölçek ekonomileri içeren çeşitli sorunları çözebilir. Günlük sorunların birçoğunun çözümünde çoğu küçük ölçekli temel kurumlar kullanılarak yüz yüze iletişimden yararlanılabilir. Küçük oluşumlarla ilişkide meşru bir rolleri olan büyük oluşumlarda

bir grubun başka bir grup üzerindeki dışsallıkları örgütlemenin her seviyesini bir üstündeki katmanla iç içe yerleştirerek ele alınabilir.

Ostrom, tasarım ilkelerini oluştururken öncelikle başarılı ve uzun ömürlü sistemleri tipikleştiren spesifik kurallar arayışı içerisindeydi. Ancak spesifik kurallar bulunamadığından tasarım ilkeleri olarak adlandırdığı daha birleştirici kuralları ortaya atmıştır. Cox ve diğerleri (2010)²⁰⁸, Ostrom'un tasarım ilkelerini ortaya sunduğu çalışmasından bu yana üretilen 91 çalışmayı analiz etmiş ve ilkelerin orta derecede iyi desteklendiğini tespit etmiştir. Elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir²⁰⁹.

1. İkelere verilen destek, incelenen başlıca sektörler (ormanlar, balıkçılık, mera ve sulama) arasında tutarlıdır.
2. Destek, ilkeleri açıkça inceleyen ampirik çalışmalarla bunları dolaylı olarak inceleyen çalışmalar arasında önemli ölçüde farklılık göstermemiştir.
3. Her bir ilkenin öngördüğü koşulların, başarılı toplum temelli müşterek yönetimi örneklerinde bulunma olasılığı başarısız örneklerle göre önemli ölçüde daha fazladır.
4. İkelere yönelik eleştirilerin ve destek eksikliğinin çoğu soyut çalışmalardan gelmiştir. Bir veya daha fazla özel ilkenin lehinde veya aleyhinde kanıt sunan ampirik çalışmalar (vaka çalışmaları, sentezler ve büyük-n istatistiksel analizler) ilkeleri orta derecede desteklemiştir.

1.2.2.3. Laboratuvar Deneyleri

Ostrom, müştereklerin yönetim sorununun aşağıdan yukarı oluşmuş kurumlar vasıtasıyla nasıl çözüleceğini göstermek için saha çalışmaları ve laboratuvar deneylerini kullanmıştır²¹⁰. Ostrom'un ilk araştırmaları saha çalışmalarına dayandığından ortaya attığı teoremin tümevarımsal olduğu rahatlıkla

²⁰⁸ Cox vd., **a.g.e.**

²⁰⁹ Elinor Ostrom, Michael Cox, "Moving Beyond Panaceas: A Multi-Tiered Diagnostic Approach for Social-Ecological Analysis". **Environmental Conservation**, Vol. 37, No.4, 2010, p. 458.

²¹⁰ Earl, Potts, **a.g.e.**, s. 3.

söylenebilir. Her yeni saha çalışmasında ortaya çıkan farklı önermeler testlere tabi tutulduğunda, elde edilen bulgulara ilgili faktörlerin çok boyutlu olduğu ve konuyu açıklamada yetersiz kaldığı fark edilmiş ve bu durum Ostrom ve çalışma arkadaşlarını sosyal ikilemlerin çözümüne yönelik laboratuvar temelli deneysel çalışmalara yönlendirmiştir.²¹¹ Böylelikle saha çalışmalarından elde edilen bulguların daha yapay ancak kontrollü bir laboratuvar ortamında yeniden oluşturulmasının mümkün olup olmadığı incelenmiştir.

Ostrom ve çalışma arkadaşlarınca gerçekleştirilen deneyler, müşteregin özellikleri ve kurumsal düzenlemeler de dahil olmak üzere çeşitli faktörlerin müştereklerin karşılaşacağı ikilemler üzerindeki etkilerini incelemek için gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarda başlangıçta iletişimin ve cezalandırmanın etkileri üzerinde odaklanılmıştır²¹². Araştırmacılar için özellikle cezalandırma sahada çok önemli görüldüğünden laboratuvar ortamında önemli olup olmadığını ve eğer önemli ise neden önemli olduğunu görmek oldukça ilgi çekici gelmiştir²¹³. Ostrom, Walker ve Gardner (1992) laboratuvar ortamında pek çok denegin cezalandırma mekanizmasına başvurduğunu belirtmiş, ancak bu sürecin deneklerin birbiriyle iletişim kurmasına izin verilmesi durumunda iletişime izin verilmediği duruma göre çok daha iyi işlediğini bulmuşlardır. Onlara göre, ortak bir yatırım stratejisini kabul etmek ve kendi yaptırım mekanizmasını seçmek için iletişim kurma fırsatını kullanan denekler, optimal sonuçlara yakın sonuçlar elde etmektedirler²¹⁴.

Yukarıda belirtilen laboratuvar bulguları, daha sonra yapılan çok sayıda deneysel çalışmayı da tetiklemiştir. Örneğin, Fehr ve Gächter; Ostrom vd. nin çalışmasını bir adım öteye taşıyarak deneklerin birbiriyle bilinmeyen sayıda dönem boyunca etkileşime girmiş ve denekler bireysel bir itibar geliştirebilmiş olsa bile cezalandırmanın gerçekleştirebileceğini ve sosyal ikilemlerdeki davranışı disipline edebileceğini göstermiştir. Denekler “enayi” olmaktan, yani diğer grup üyelerinin rahat davranırken işbirliği yapan bireyler olmaktan hoşlanmazlar. “Enayi” olmaya

²¹¹ Royal Swedish Academy of Science, “Economic Governance”, 2009, p. 12.

²¹² Ahn, p.330.

²¹³ Royal Swedish, a.e., s. 13.

²¹⁴ Elinor Ostrom, James Walker, Roy Gardner, “Covenants With and Without a Sword: Self-Governance is Possible”, **The American Political Science Review**, Vol. 86, No. 2, 1992, pp. 404-417.

karşı duyulan bu nefret, bedavacıları cezalandırma isteğini tetiklemektedir²¹⁵. Cezalandırmaya yönelik bariz bir isteklilik potansiyel bedavacılar için bir tehdit olmakla birlikte işbirliği seviyelerinde de büyük bir artışa sebep olmaktadır.

Deneysel yöntemler kullanarak parasal olmayan cezalandırmaların gücünü inceledikleri çalışmada Masclet vd. bu cezaların da en az parasal cezalar kadar grup odaklı davranışı teşvik etmede etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Özellikle sosyal baskıların yüksek işbirliğinin ardında yatan önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir²¹⁶. Bununla birlikte Kosfeld, Okada ve Riedl grup büyüklüğünü dikkate aldıkları çalışmalarının bulgularında, üye sayısı fazla olan büyük gruplarda cezalandırma mekanizmasının gönüllü olarak kullanılabildiğinden ancak küçük gruplarda cezalandırmanın reddedilerek deneklerin statükoda kalması ihtimalinden söz etmişlerdir²¹⁷.

Laboratuvar deneylerinde iletişimin de önemine dikkat çekilmiştir. Ostrom vd.nin iletişim ve cezalandırma arasındaki ilişkiyi gösteren çalışmasına benzer bir çalışma da Janssen vd.den gelmiş ve bu yapılan bu deneylerde; deneklerin kendi aralarında iletişim kurmalarına ve bir yaptırım sisteminin benimsenip benimsenmeyeceğine ve para cezalarının ve ücretlerin ne kadar olması gerektiğine karar vermelerine olanak tanıyan bir iyileştirme yapıldığında elde edilecek faydaların artacağı izlenmiştir. Ayrıca iletişimin mümkün olduğu durumlarda ceza almış deneklerin hasat zamanı davranışlarını diğerlerine göre ayarladıkları fark edilmiş; iletişim olmadığında ise diğer deneklerden farklı davranmadıkları görülmüştür²¹⁸.

Bu başlık altında verilen örneklerden de çıkarılacağı üzere, bireylerarası işbirliğinin doğu bir şekilde anlaşılması ancak bireylerin motivasyonunun iktisat biliminde alışlagelenden daha incelikli bir analizini gerektirmektedir ²¹⁹. Nitekim

²¹⁵ Ernst Fehr, Simon Gächter, “Cooperation and Punishment in Public Goods Experiments”, **American Economic Review**, Vol. 90, No. 4, 2000, pp. 981-984.

²¹⁶ David Masclet, Charles Noussair, Steven Tucker, Marie-Claire Villeval, “Monetary and Nonmonetary Punishment in the Voluntary Contributions Mechanism”, **The American Economic Review**, Vol. 93, No.1, 2003, p. 366.

²¹⁷ Michael Kosfeld, Akira Okada, Arno Riedl, “Institution Formation in Public Goods Games”, **The American Economic Review**, Vol. 99, No.4, 2009, p. 1350.

²¹⁸ Marco Janssen, Robert Holahan, Allen Lee, Elinor Ostrom, “Lab Experiments for the Study of Social-Ecological Systems”, **Science**, Vol. 328, No. 5978, 2010, pp.614-616.

²¹⁹ Elinor Ostrom, “Collective Action and the Evolution of Social Norms”, **Journal of Economics Perspectives**, No. 14, 2000, p. 138.

daha sonra oluşturulan modellerin çoğunda bu doğrultuda hareket edildiği görülmektedir. Kolektif tercih açısından giriş literatürü olarak Fehr ile Schmidt'in, saha çalışmalarının evrimsel literatürü açısından ise Sethi ve Somanathan ile Nowak'ın çalışmaları örnek gösterilebilir²²⁰.

Ostrom'un laboratuvar deneyleri ne gibi bir etkiye sahiptir? Ostrom oyun teorisi modellerinin birey motivasyonuna ilişkin bazı hususları gözden kaçırmamasından duyduğu endişe ile araştırmacıların sinirbilim ve genetikteki bulgulara daha fazla dikkat etmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bu sayede, davranışa yansıyan önyargılar daha iyi anlaşılabilir. Doğal ortamlarda davranışın kültürel olarak türetilmiş yönleri ile doğuştan gelen yönleri arasında ayırım yapma sorunları nedeniyle, deneyler doğal bir yönelimdir. Ostrom bize ampirik gözlem ile teorik gelişim arasındaki önemli bağlantıyı hatırlatmaktadır. Ostrom deneysel çalışmalarıyla kural yapılandırılmalarının önemini açıkça vurgulamaktadır. Deneylerin teori tarafından bilgilendirildiği yerlerde, farklı kurumsal kurallar arasında karşılaştırmalı istatistiksel tahminler güçlü olabilir. Müşterekler üzerindeki çalışmaları bu noktanın güçlü bir hatırlatıcısıdır. Son olarak, içsel (endojen) kurumlara odaklanılması çok önemlidir. Bunu doğal ortamlarda uygulamak zordur, ancak bireylerin içsel olarak kurallarını seçtiklerini bilinmektedir. Ostrom ve meslektaşları bunu laboratuvar da yapmanın değerini göstermişlerdir²²¹.

1.2.2.4. Müşterekler Problemine Elinor Ostrom'un Katkıları

Müştereklerin trajedisinin nasıl üstesinden gelineceğine dair üretilen çözümler iktisat bilimi içerisinde iki geniş gelenek çerçevesinde değerlendirilmektedir: Pigouvian ya da düzenleyici gelenek ve Coasean ya da pazara dayalı gelenek. Her iki gelenek de mülkiyet haklarının tanımlanmasını müşterekler probleminin çözümünde merkeze koymuştur. Fark, mülkiyet haklarının türüne bağlıdır. Pigouvian geleneğini izlemesi durumunda, hükümet vergilendirme veya farklı düzenlemeler uygulayarak mülkiyet rejimine müdahale edecektir. Coasean geleneğin seçilmesi durumunda ise trajedinin çözümüne piyasaya ve özel haklar

²²⁰ Royal Swedish Academy of Science, s. 13.

²²¹ Toh-Kyeong Ahn, Rick K. Wilson, "Elinor Ostrom's Contributions to Experimental Study of Social Dilemmas", **Public Choice**, Vol. 143, 2010, p. 332.

sistemine dayanılarak ulaşılabacaktır²²². Coase için hükümet her ne kadar bireysel mülkiyet haklarını tanıdığı ve uyguladığı için önemli bir role sahip olsa da, bundan daha da önemli olan bireysel davranışa rehberlik edecek etkili teşvikler veya düzenlemeler tasarlarlarken hükümet müdahalesinin sınırlanmasıdır.

Üçüncü bir çözüm yolu ise Elinor Ostrom tarafından ortaya atılmıştır. Başlangıçta birçok iktisatçı tarafından kabul görmeyen bu yola göre yapılması gereken eylem, müşteregi ortak mülkiyet olarak muhafaza etmek ve kullanıcıların kendi yönetim sistemlerini oluşturmalarına izin vermektir. “*Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*” (Müşterekleri Yönetmek, Kolektif Eylem İçin Kurumların Dönüşümü) isimli eserinde Ostrom, ortak mülkiyeti bir trajedi olarak tanımlayan varsayımlara karşı çıkmıştır²²³. Ona göre devlet müdahalesinde politika yapımcıların durumu doğru bir şekilde değerlendirmesi, makul bir maliyetle kullanıcıları izlemesi ve etkili ancak aşırı olmayan yaptırım kapasiteleri geliştirmesi gerekmektedir ki bu her zaman mümkün değildir. Piyasalarla ilgili karşılaşılabilecek zorluk ise bazı müştereklerde -deniz balıkçılığında olduğu gibi- mülkiyet hakkının sınırının belirlenmesinin mümkün olmaması ya da kullanıcılar arasında adil veya eşit olarak paylaşımında sorun çıkabileceğidir²²⁴. Bu içsel sorunlar göz önüne alınarak dikkat müşteregi kullananlara yöneltildiğinde görülmüştür ki, müşterek kullanıcıları kendiliğinden de -ne devlet ne de piyasa tarafından herhangi bir müdahale olmadan- kurallar ve uygulama mekanizmaları belirleyebilmektedirler. Bu üçüncü bir yoldur.

Ostrom’un müşterekler literatürüne katkıları saha çalışmalarına ve buradan yaptığı çıkarımlara dayanmaktadır. Müşterekler alanındaki ilk çalışması 1965’te bitirdiği ve Los Angeles’in bir kısmında tuzlu suyun yer altı su kaynaklarına karışmasını engellemek çabasıyla ilgili girişimcilik örneklerini incelediği doktora tezidir²²⁵. Los Angeles’ta yaşanan bu deneyim Ostrom için de ona, farklı bireylerin ortak bir varlığı korumak için nasıl kolektif olarak bir araya gelebileceğini öğretmesi bakımından çok önemlidir.

²²² Boris Yandle, Andrew Morriss, **a.g.e.**, s. 124-125.

²²³ Ostrom, **Governing the Commons**.

²²⁴ Denise L. Anthony, John L. Campbell, States, Social Capital and Cooperation: Looking Back on Governing the Commons, **International Journal of the Commons**, Vol.5, No. 2, 2011, p. 286.

²²⁵ Royal Academy, **a.g.e.**, s. 10.

Ostrom'un müştereklerin nasıl yönetildiğinin incelendiği ilk saha çalışması ise İsviçre'nin Törbel köyünde gerçekleştirilmiştir. 1483'te köyde yaşayan halkın aralarında imzaladıkları anlaşmaya göre, Törbel'de arazi satın alan yabancıların ortak alanlardan ve sudan yararlanması yasaktır. Bireyin mülkiyet elde etmesi bu hakkı ona otomatik olarak vermez. Yeni gelenin ortak alanları ve suyu kullanımına yönelik karar verme yetkisi köyde yaşayanlardır. Köylülerce oluşturulan birlik, otlaklara hiçbir vatandaşa kışın besleyeceğinden daha fazla hayvan gönderemeyeceğini, denetlemenin olacağını, eğer yapılan denetlemelerde kotanın aşıldığı görülürse ilgilinin para cezası ödeyeceğini belirten bir dizi kural koymuştur²²⁶. Bu açıdan bakıldığında bu saha çalışması müşterek kullanımıyla ilgili önemli kararların kullanıcılara bırakıldığını göstererek çok merkezli yönetişime yüzyıllar öncesinden gelen güzel bir örnektir.

Ostrom, müşterek kullanıcılarının trajediyi aşma konusunda oluşturdukları bir başka girişim örneği olarak Alanya'daki balıkçılık kooperatiflerini de incelemiştir. Balıkçılık kooperatiflerinin balık havzalarındaki aşırı avlanma ve türlerin yok olması tehlikesinin önüne geçmek adına oluşturduğu bu sistemin tam anlamıyla oturması 10 yıl sürmüştür. Bu sistemde parsellenmiş avlanma sahalarını kurayla kooperatif mensubu balıkçılara dağıtılmış ve her bir balıkçının bir sonraki gün yan alana rotasyonu ile fırsat eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır²²⁷.

Çığır açıcı fikirleriyle Nobel alan Ostrom'a Nobel jürisi ödülü verirken her ne kadar sulama sistemleri, ormanlar, balıkçılık, otlak alanları gibi müştereklerin piyasa veya devlet müdahalesi olmadan da bu varlığın kullanıcıları tarafından da etkin ve verimli biçimde yönetilebileceğini gösterdiği için bu ödüle layık gördüğünü belirten birkaç satırlık bir açıklama yapmış olsa da, Ostrom'un çalışmaları bunun çok ötesindedir ve çok farklı ülkelerden çok farklı saha çalışmalarını kapsamaktadır²²⁸. Saha çalışmaları için dünyanın dört bir yerini dolaşan Ostrom, bu bağlamda Maine'deki ıstakoz balıkçılığından Nepal'in sulama sistemlerine, Japonya ve İsviçre'deki otlak alanlara kadar yüzlerce araştırmada yer almıştır.

²²⁶ Ostrom, **a.g.e.**, s. 61-65.

²²⁷ İpek Gümüştan, "Ortak Malların Trajedisinden Ortak Malların Fırsatına: Bir Elinor Ostrom Portresi", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, C. 8, S. 32, 2010, s. 58.

²²⁸ **A.e.**, s. 53.

Çalışılan vakaların çoğunda yerel toplulukların yüzyıllardır müşterekleri başarıyla yönettiği ve yerel organizasyonların bu konuda oldukça verimli olabileceği görülmüştür. Ancak Ostrom müşteregin yok olduğu başarısız vaka örneklerine de dikkat çekmiştir. Hem yerel toplulukların müşterek kullanımından doğan sorunlarının üstesinden gelmek için örgütlendiğinde ortaya çıkan kuralların hem de bu kuralların evrimi ve uygulanmasıyla ilişkili süreçlerin incelendiği bu çalışmalarda yerel yönetişimin uygulanabilir olduğu koşullar netleştirilmeye çalışılmıştır (bkz. tasarım ilkeleri) ²²⁹.

Ostrom, yerel düzeyde işleyen kurumsal yapıların anlaşılmasına özel önem vermiştir. Çünkü ona göre artan nüfus ve büyüyen ekonomik faaliyetler nedeniyle tehdit altında olan küresel müşterekleri yönetmek için de bir takım anlaşmalar ve kurumsal düzenlemeler gerekmektedir ve küresel toplum ancak yerelde iyi işleyen kurumlara bakarak etkili yönetim yapıları oluşturulabilecektir²³⁰. Sınır ötesi kirlilik, tropikal ormansızlaşma, iklim değişikliği gibi sorunlar küresel ölçekteki ciddi sorunlardır ve etkileri yerelde kalmamaktadır. Bu durum, ilgili tarafların, yetkililerin, bilim insanlarının arasındaki daha geniş diyalogları gerekli kılmaktadır²³¹. İnsanlar yeryüzündeki ekolojik ayak izi büyüklüğünü artırdıkça sadece yereldeki müşteregin değil küresel müştereklerin trajedileri ile de yüzleşecektir. Bu ise büyük ölçekli müşterek yönetim anlayışı geliştirmeyi ve uygulamayı gerektirecektir.

²²⁹ Royal Academy, **a.g.e.**, s. 10.

²³⁰ Todd Sandier “Common-Property Resource: Privatization, Centralization and Hybrid Arrangements”, **Public Choice**, Vol. 143, No.3-4, 2010, p. 319.

²³¹ Dietz vd., **a.g.e.**, s. 1907.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜŞTEREKLER PERSPEKTİFİNDEN ÇEVRE YÖNETİM MODELLERİ

1990'lı yılların ortalarına kadar geleneksel olarak müştereklere yönelik çalışmalar “tarım, balıkçılık, meralar, yaban hayatı, arazi kullanım hakkı, su ve sulama sistemleri” gibi müştereklerin yönetimi üzerine yoğunlaşmıştır²³². Malthus'tan Hardin'e sonraki akademisyenlere ve politika yapıcılara kadar müşterekler üzerine düşünen hemen herkes, doğal varlıkların insanların görüntüde rasyonel fakat zararlı sonuçlar doğuran eylemlerine karşı korunması gerektiğini kabul etmişlerdir. Mantıken, insanlar müşterekleri kullandıkça kaçınılmaz olarak onlara zarar vermektedirler ve daha fazla insanın kullanımı daha fazla zararın ortaya çıkması demektir. Zararın olasılığı, insanların bedavacılık eğilimi sebebiyle müşteregin aşırı kullanımı ve müşteregin korunması konusunda yeterli yatırımı yapmamaları ile daha da artmaktadır²³³. Bir anlamda gezegendeki yaşayan sayımız arttıkça, sudaki, topraktaki ve atmosferdeki var olan sorunlar gittikçe daha da sertleşecek gibi görünmektedir.

Müştereklerin karşı karşıya kalacağı sorunların üstesinden gelebilmek için nasıl yönetilmesi gerektiği sorusuna verilen cevaplar üç farklı kategoride karşımıza çıkmaktadır. İlki, müşteregin devlet tarafından doğrudan kontrol edilmesidir. Devletin, müştereklerin çoğunu kontrol etmesi gerektiği düşüncesi, 1960'lardan itibaren savunulmakta ve yaygın olarak da uygulanmaktadır. Bununla birlikte oldukça merkezi bir yapıya sahip olan bu çözüm yolu, dünya çapında ortaya çıkan birçok başarısız deneyim ile birlikte fazlaca eleştirilmiştir. Merkezi devlet kontrolünün tam tersi olarak görülen alternatif bir çözüm ise müştereklerin erişimini ve kullanımını özelleştirmektir. Bu görüşte, bireylere özel mülkiyet hakkı tanınarak, müşteregin aşırı kullanımına sebep olan zararlı teşvikler içselleştirilmektedir. İlk çözüm yoluna kıyasla daha olumlu değerlendirilen bu çözüm yolunun da etkilerinin

²³² Charlotte Hess, “Mapping the new Commons”, **12th Biennial Conference of the International Association for the Study of the Commons**, Cheltenham, UK, 19 July 2008, p. 2.

²³³ Jules Pretty, “Social Capital and the Collective Management of Resources”, **Sciences**, Vol. 302, No. 5652, 2003, 1912-1914, p. 1912.

literatürde yoğun bir biçimde tartışıldığı bilinmektedir. Müştereklerin “*millileştirilmesi*” veya “*özelleştirilmesi*”nin yanı sıra Ostrom da müştereklerin yerel topluluklarca yönetimine değinerek üçüncü bir alternatif ortaya atmıştır. Elinor Ostrom’un yankı uyandıran eseri bu hususta, müştereklerin sorunlarını çözmede, kullanılan bir başlangıç noktasıdır. Birçok örnekte müştereklerin yönetiminin yerel topluluklarda olduğu görülmektedir. Yerel toplulukların müşterek yönetimindeki önemi, son otuz yılda hem araştırmacılar hem de politika yapıcılardan gittikçe artan bir destek almaktadır. Hem merkezi devlet kontrolünün başarısızlıkları hem de doğası gereği müşterek olan varlıklar üzerinde özel mülkiyet kurabilmenin zorlukları düşünüldüğünde, üçüncü seçeneğin müştereklerin yönetilmesinde güçlü bir alternatif olduğu beklenmektedir.

Özetle, müştereklerin trajedisiyle mücadelede birbirinden farklı üç çözüm vardır: Devlet tarafından merkezi bir kontrol, özel mülkiyet haklarına dayalı özelleştirme ve yerel toplulukların katılımını temel alan yönetim. Demek oluyor ki, doğal varlıkların aşırı kullanımının önüne geçebilmek için birbirinden farklı kurumsal yapılarının varlığını işaret eden aşağıdan yukarı veya yukarıdan aşağıya yönetim modellerinden söz edilebilir. Nitekim son yıllarda yaşanan gelişmelere dayalı olarak küreselden yerele uzanan yönetim girişimleri de böyle bir ayrım yapmayı gerektirmektedir. Bu amaçla çalışmanın bu bölümünde müşterekler literatürü temel alınarak, bilim insanları tarafından kabul gören ve gerçek hayatta rastladığımız yönetim modelleri; yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya yönetim modelleri biçiminde bir sınıflandırma yapılarak ayrıntılı bir biçimde örneklerle açıklanmaktadır.

2.1. Yukarıdan Aşağıya Müştereklerin Yönetimi

Daha önce de belirtildiği gibi, 1990’larda Elinor Ostrom gibi bilim insanları müştereklerin ikilemlerini gidermek için ortaya atılan çözümleri niteliksel açıdan birbirinden farklı üç sınıfa ayırmıştır. Ancak, bu sınıflandırmada sınıfların bazı durumlarda birbirleriyle örtüşmesi sebebiyle her haliyle kabul edilebilir olmaması gerçeğini göz önünde tutmak gereklidir. Örneğin, gelişmiş ülkelerde balıkçılıkta uygulanan piyasa mekanizmaları devlet kurumları aracılığıyla uygulanmaktadır. Ya

da, bazı geleneksel topluluklarda balıkçılık uzun zamandır kullandıkları özel haklara dayalı bir sistem üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla, piyasa temelli yönetimin uygulandığı kurumsal yapılar farklı şekillerde görülebilmektedir.

Esasen müştereklerin yönetimi, karar alma sorumluluklarının hangi seviyede yapıldığına göre tanımlanmalıdır. Bu sebeple çalışmada müşteregin aşırı kullanımı ile baş etmede yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya yaklaşımlar ayrımı yapılacaktır. Literatürde oldukça tanınan gelen bu söylem, müştereklerin kullanılması ve yönetimi ile ilgili kararların alındığı düzeye işaret etmektedir. Bu başlık altında merkezi nitelik taşıyan müşterek yönetimi girişimleri üzerinde durulacaktır. Müşterekler üzerindeki devlet kontrolü son zamanlara kadar çokça denenmesine rağmen, dünya çapında ortaya çıkan sayısız başarısızlıktan ötürü, giderek terk edilmektedir. Aşağıdaki kısımda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki müşterek yönetimi üzerindeki devlet kontrolü açıklanmakta ve sayısı oldukça fazla olan başarısızlıklara ilişkin bazı değerlendirmelerde bulunmaktadır.

2.1.1. Doğrudan Devlet Kontrolü

Politika yapıcılar uzun süredir çevresel zararlara komuta ve kontrol (command and control) yöntemini kullanarak müdahale etmeyi tercih etmektedir. Çevrenin korunmasına yönelik komuta ve kontrol politikalarının sayısı 1950'lerden bu yana istikrarlı bir şekilde artmıştır ve çevre konusundaki yasalar ve düzenlemeler portföyünün büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Schmitt ve Schulze, 1970 ve 2011 yılları arasında AB'deki hava kirliliğinin kontrolünde de bu yöntemin uygulandığını belgelemiştir²³⁴.

Komuta ve kontrol sistemi, devredilemeyen ve devlet sistemine münhasır niteliklere atıfta bulunmaktadır ve bu sistemde geleneksel olarak kamu gücü, yasal disiplin ve polis gücü aygıtları kullanılmaktadır. Yani, devletin doğrudan aldığı kararlar uygulamaya geçirilir ve polis gücü de bunu başarmak için kullanılır. Her yerde ve her zaman hazır olan devlet perspektifinden bakıldığında amaçlanan hedeflere ulaşmak için bu yeterli görünmektedir. Bu tarz bir yönetim şekli bazı

²³⁴ Puja Singhal, "Environmental Regulations: Lessons from the Command-and-Control Approach", DIW Roundup Berlin, 4 September 2018.

yöneticiler için oldukça çekici olabilir ancak, uygulamaların etkinliği ilgili doğal varlığın veya müşteregin birçok sosyal birimle etkileşim içinde olmasının göz ardı edilmesi dolayısıyla tartışmalıdır²³⁵. Ayrıca, problemin büyüklüğü istenen hedeflere ulaşmada kolluk düzenini oluşturmak ve buna uygun idari para ve diğer cezalara başvurmak, bunları uygulamak gibi birçok faktör bir arada komuta etmeyi karmaşık hale getirmektedir.

Bununla birlikte, merkezi bir devletin müştereklerin kontrolünü ele alması gerektiği varsayımı birkaç sebepten ötürü ortaya çıkmıştır. Birincisi, bu tarz düzenlemeler ile dışsalıklar problemine konu olan mülkiyet kullanım haklarının karmaşık, maliyetli ve tartışmalı dağılımından kaçınılabilir. Birim paylarının ve mülkiyet haklarının dağılımı konusunda çıkacak anlaşmazlıklar müşterekten elde edilecek faydayı geciktirecektir. Dağılımda yaşanacak anlaşmazlıkları öngören devlet hiç kimseye ait olmayan müştereklere herkesin erişimini engelleyebilir. İkincisi, düzenlemeler daha düşük maliyetler içerebilir ve müşterek göreceli olarak düşük değerde ise başka türlü kurulacak mülkiyet hakları bir seçenek olamayacak kadar maliyetli olabilir. Üçüncüsü, birçok doğal kaynağın zaten devlet mülkiyetinde olduğu için “*kamu malı*” olarak değerlendirilmesidir ve bu da devletçe kontrolünü normalleştiren bir durumdur. Benzer şekilde, müşterekle yakın ilişkili bir kamu malı var ise, o müşteregin üzerinde erişimin düzenlenerek devlet mülkiyetine alınması en uygun durum olabilir. Devlet tarafından kontrolün bir diğer sebebi, devlet düzenlemesiyle bazı etkili siyasi destek gruplarına avantaj sağlanabilir. Çünkü siyasi ve bürokratik süreçler, piyasa süreçlerine göre daha az şeffaflığa sahiptir ve böylece belirli taraflara tercihli muameleyi kolaylaştırmaktadır²³⁶. Son olarak üzerinde özel veya topluluk mülkiyeti kurulmuş müşterekler için, maliklerin bu varlıkların yönetiminde iyi işleyen kurumlar oluşturamadığı düşüncesidir. Bu bağlamda devlet, yerelde ortaya çıkan bu başarısızlıkları düzeltebilmek hususunda müşterek üzerindeki sorumluluğu üstlenmek gerekliliği hissetmiştir.

²³⁵ Monica Porto, Francisco Lobata, “Mechanisms of Water Management: Command & Control and Social Mechanisms” **REGA**, Vol.1. No. 2. 2004, p. 115.

²³⁶ Gary D. Libecap, “Property Rights Allocation of Common Pool Resources”, in. **Regulation, Deregulation and Reregulation: Institutional Perspectives** Eds. Claude Menard ve Michel Ghertman, Edward Elgar Publishing, Cheltham, 2009, p. 28-29.

Gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak benimsenen anlayışa göre devlet müşterek yönetimine iki farklı tarzda dahil olabilmektedir. Ya bir devlet kurumu tekel olarak müşteregi alır ya da devlet müşteregin makul bir biçimde kullanımını dizayn edecek yasal düzenlemeler yapar. İlk yöntem tarzında, rakipsiz olan mülkün sahibi bütün kararları içselleştirebilir ve mümkün olan en yüksek değeri elde edebilmek hususunda önünde engel olmadığından kullanım/sömürü düzeyini belirleyebilir. Teorik olarak mümkün olmakla birlikte devlet tekeli, rantı en üst düzeye ulaşmasını engelleyecek hiçbir dışsallıkla karşı karşıya değildir.

İkinci yöntem tarzına göre yani devlet tarafından yapılacak yasal düzenlemelere göre müşteregin kullanılması biçiminde ise, bir devlet otoritesi müşteregi kimin, ne zaman ve nasıl kullanacağına karar vermektedir. Bahsedilen devlet otoritesi, müşteregi kullanan veya müşteriğe yakın yerlerde yaşayan topluluklarca oluşturulmamıştır. Yani, kamu görevlisi doğrudan doğruya müşterekle bir yakınlık içerisinde değildir. Libecap'ın sınıflandırması doğrultusunda belirtecek olursak, dış kontrol çoğunlukla kısıtlayarak önlem alma biçiminde yerine getirilmektedir. Bunlar, erişim veya kullanım sürelerine ilişkin kısıtlamalar, kullanılan teknolojiye ilişkin kontroller olabilmektedir²³⁷. Keza, devlet çeşitli biçimlerde görülebilen bu önlemlerin doğru bir şekilde uygulanmasını sağlamak zorundadır. Düzenlemelerin doğru bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini sağlama görevi ise güvenlik görevlileri tarafından yürütülen izleme faaliyetlerinin yanı sıra yaptırımlarla da, kurallara uymayanlara para cezaları veya hapis cezaları gibi, gerçekleşmektedir.

Merkezi düzenlemeler; tek tip standartlara, erişim üzerinde keyfi kontrollere, kullanım süreleri üzerinde kısıtlamalara, üretim sermayesi veya teknoloji üzerindeki sınırlamalara dayandığı için yüksek maliyet, esneksizlik/katılık, etkinsizlik gibi sıkıntılara sahiptir. Ayrıca düzenleyici kararlar, piyasanın ürettiği alternatif kullanımlar hakkında bilgi sahibi olmadan alınmaktadır. Son olarak, devletin düzenleyici kuralları müşteregin gerçek kullanıcılarının istekleri ile uyumlu olabilir de olmayabilir de. Genellikle hiçbir taraf -gerçek kullanıcılar olsun, düzenleyiciler

²³⁷ Gary D. Libecap, "Regulation and Deregulation: Property Rights Allocation Issues in De Regulation of Common Pool Resources", **Working Paper**, No. 28, ICER, 2007, p. 3.

olsun, politika yapıcılar olsun- yatırım ve ticaretten elde edilen kazanç üzerinde hak sahibi değildir²³⁸.

2.1.1.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Devlet Kontrolleri

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren birçok eski sömürge, sömürge güçlerinin işgal ettiği topraktan çekilmesiyle bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak bu kez de bu eski koloniler şiddetli yoksullukla yüz yüze gelmiş, sömürge yönetimleri olan gelişmiş ülkeler tarafından servetlerinin ve kaynaklarının içi boşaltılmıştır. Gelişmiş ülkeler siyasi olarak ulusal bağımsızlığına kavuşan çoğu gelişmekte olan ülke üzerinde kontrollerini sürdürmüş ve özellikle doğal kaynakları kullanmayı bırakmamışlardır. Hatta ABD gibi güçlü ülkelerdeki bazı büyük şirketler, kaynakları çok ucuza kullanabilme haklarını güvenceye almışlardır²³⁹.

Bu bağlamda 1950’li ve 1960’lı yıllarda özellikle gelişmekte olan ülkelerde müştereklerin aşırı kullanımını önlemek için müşterekler üzerinde devletin merkezi düzenleme yapması gerekliliği hem önerilmiş hem de bu öneriye sıklıkla uyulmuştur²⁴⁰. Uygulanan yukarıdan aşağıya politikaların ortaya çıkan sonuçları ise, akademik literatürde geniş çapta eleştirilmiştir. Nijer, Nepal, Tayland veya Hindistan’daki ormanların millileştirilmesi ormansızlaşmanın önemli birer kanıtlarıdır²⁴¹. Bu ülkelerde uygulanan merkezileşme politikaları yerel mülkiyet haklarının kaybı ve ortak eylem için teşviklerin bulunmaması sebebiyle ormanların yaygın şekilde bozulmasına katkıda bulunmuştur. Örneğin tasarruf hakkının yokluğu Tayland’da ormansızlaşmaya etki eden ciddi bir faktördür²⁴². Nepal’de ise hızlı nüfus artışına ek olarak 1950’erde ve 1960’larda uygulanan millileştirme politikaları çoğu araştırmacı tarafından ormansızlaşmanın ana sebeplerinden biri olarak tanımlanmıştır. Ormanların mülkiyetini ulusal hükümete devretmek, önceden var

²³⁸ A.e., s. 2.

²³⁹ Arti Arora, **Saraswati Social Science Class 10: Educational Book**, New Delhi, New Saraswati House Pvt. Ltd, 2018, p. 90.

²⁴⁰ Elinor Ostrom, **Governing the Commons**, 1990.

²⁴¹ Elinor Ostrom, “Coping with Tragedies of the Commons”, **Annual Review of Political Science**, Vol. 2, 1999, p. 495; Arun Agrawal, Elinor Ostrom, “Collective Action, Property Rights, and Decentralization in Resource Use in India and Nepal”, **Politics & Society**, Vol. 29, No.4, 2001, s. 485-514.

²⁴² Lam Dorji, Edward Webb, Ganesh Shivakoti, “Forest Property Rights under Nationalized Forest Mangement in Bhutan”, **Environmental Conservation**, Vol. 33, No. 2, 2006, p. 142.

olan ve geleneksel toplum yönetimi uygulamalarını bozmuştur. Yerel halk ormanın devlet mülkiyetine geçmesi sonrasında onu koruma konusundaki motivasyonlarını önemli ölçüde kaybetmiş; merkezin yeni kamulaştırılmış ormanları korumak, gözetmek için yeterli insani veya ekonomik kaynaklardan yoksun olması ise bir zamanlar topluluk tarafından yönetilen mülkü herkesin sömürüsüne açık hale getirmiştir²⁴³. Müşterekler üzerindeki kontrolün yüksek oranda merkezileştiği Soeharto yönetimi altındaki Endonezya’da, ağaç kesmeye yönelik imtiyazlardaki gevşeklik ve rüşvet karşılığında yasadışı ağaç kesimi ve geniş çaplı anız yakma alçak bölgelerdeki ormanların bozulmasına sebep olmuştur²⁴⁴. Benzer şekilde müşterek ormanlara devletin el koyması Güneydoğu Asya’da ve Batı Afrika’da²⁴⁵ olduğu gibi Rusya’da²⁴⁶ da ormansızlaşmaya ve tahribata sebeptir.

Ormansızlaşma ve orman tahribatından bahsetmişken son zamanlarda gündemde yer alan insan yapımı orman hatlarına da değinilebilir. Büyük Yeşil Duvar Projesi kapsadığı alan ve destekçilerinin fazlalığı ile örnek verilebilecek bir projedir. Bu proje Sahara bölgesindeki ülkelerin kuraklıkla mücadele edebilmesi için Nijerya tarafından 2005’te Afrika Birliği’ne önerilmiş ve proje kapsamında bölgeye 2007’deki lansmanından bu yana milyonlarca ağaç dikilmiş, binlerce hektar bozulmuş toprak restore edilmiş, binlerce tohum ekilmiştir. Ancak, bu proje her ne kadar bölge ekosisteminde iyileştirmeyi hedeflese de tamamen yukarıdan aşağı bir yöntemle yerel halkın ihtiyaçları uygun şekilde değerlendirilmeden hazırlanmış²⁴⁷ ve katılıma verdiği önemi siyasi sistem içerisinde herhangi bir sese sahip olmayan yerel halklara sorumluluk yüklemeyerek göstermiştir. Bununla birlikte, devam eden bir

²⁴³ George Varughese, “Population and Forest Dynamics in the Hills of Nepal: Institutional Remedies by Rural Communities”, **People and Forests: Communities, Institutions and Governance**, Eds. Clark C. Gibson, Margaret A. McKean, Elinor Ostrom, Cambridge, MIT Press 2000, pp. 196-197.

²⁴⁴ Eva Wollenberg, Moira Moeliono, Godwin Limberg, Ramses Iwan, Steve Rhee, Made Sudana, “Between State and Society: Local Governance of Forests in Malinau, Indonesia”, **Forest Policy and Economics**, Vol. 8, No. 4, 2006, pp. 423-424.

²⁴⁵ William Ascher, **Why Governments Waste Natural Resources: Policy Failures in Developing Countries**, Baltimore, John Hopkins University Press, 1999.

²⁴⁶ Takesi Murota, Irina Glazyrina, “Common Pool Resources in East Russia: A Case Study on the Creation of a New National Park as a Form of Community-based Natural Resource Governance”, **Environmental Economics and Policy Studies**, Vol.11, No.1, 2010, pp.37-52.

²⁴⁷ Kieran Guilbert, “Africa’s Great Green Wall could Halt Your Youth Migration, Extremism: Experts”, **Reuters**, (Çevrimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-africa-climatechange-idUSKCN0XW17Z/> Erişim Tarihi: 5 May 2016.

proje olduğundan başarısız olup olmadığı üzerine öngörüle bulunmak için de erkendir.

Devlet kontrollerine ilişkin bir diğer örnek de Vietnam'dan verilebilir. Vietnam'da 1975'ten sonra yalnızca ülkenin kuzeyinde geçerli olan kolektifleştirme devlet tarafından tüm ülkeye yayılmış ve tüm müşterekler devlet mülkiyeti haline getirilmiştir. Toprağa erişmek isteyen bir çiftçinin tarım kooperatiflerine katılması zorunlu olduğu gibi balıkçılık faaliyetleri ile ilgilenenlerin de balıkçılık kooperatiflerine entegre olmaları gerekmiştir²⁴⁸. Bu kooperatifler balıkçılara düşük faizli krediler, ucuz teçhizat sağlamıştır fakat balıkçılığın gelişimi için ekonomik bir teşvik eksikliği de söz konusuydu. İlk zamanlarda girdilerin ucuz ve pazar talebinin de yüksekliği sebebiyle hızla gelişen balıkçılık bir süre sonra kooperatiflerin ülke çapında çökmesiyle hızla gerilemiştir. Kooperatifçilik dönemi boyunca, geleneksel topluluk temelli kurumlar devlet tarafından dikkate alınmamış ve sonuçta bu yönetim biçimi de gerilemiştir²⁴⁹.

Bu alan araştırması bizlere dışlama etkisinin (crowding-out effect) önemini de göstermektedir. Dışlama olgusu, kolektifleştirmeye yönelik kurallar koymanın gönüllü olarak kararlaştırılan kurallara kıyasla daha düşük performansa yol açtığı anlamına gelmektedir²⁵⁰. Vietnam örnek olayında devlet, balıkçılığı kolektifleştirerek geleneksel topluluk temelli kurumlarının yok olmasına sebep olmuştur. Böyle bir dışlama etkisi kolektifleştirmenin gerçekleştiği hemen hemen her yerde görülmektedir. İstenilen duruma ulaşmak için zayıf şekilde uygulanan politikalar iyiden ziyade kötü sonuçlar doğurabilir.

Bazen de, devletler kapasiteleri yetmediğinde veya herhangi bir zorunluluk altına girmek istemediklerinde topluluğa ait müşteriye sonradan açık erişim olanağı tanımaktadır. Bu da var olan bozulmanın daha da artacağı anlamına gelmektedir. Bangladeş'in güneydoğu kıyılarındaki yerel balıkçılar veya Victoria Gölü'ndeki (Tanzanya) balıkçılar açık erişim durumuyla karşı karşıyadırlar. Victoria Gölü devlet

²⁴⁸ Ta Thi Thanh Huong, Fikret Berkes, "Diversity of Resource Use and Property Rights in Tam Giang Lagoon, Vietnam", **International Journal of Commons**, Vol 5, No. 1, 2011, p. 136.

²⁴⁹ Kenneth Ruddle, "Traditional Community-based Coastal Marine Fisheries Management in Viet Nam", **Ocean & Coastal Management** Vol. 40, No.1, 1998, p. 3.

²⁵⁰ Marco Janssen, "A Behaviour Perspective on the Governance of Common Resources", **Current Opinion in Environment Sustainability**, Vol. 12, 2015, p. 3.

mülkiyetinde olduğu için bu durum balıkçılar açısından açık erişim demektir. Her balıkçının ailesini beslemek için avlanma iznine sahip olması balıkçılar arasında yüksek rekabete, balıkçı sayısının giderek artmasına, av araçlarının çalınmasına, yasadışı av araçlarının kullanımının artmasına sebep olmuştur²⁵¹.

Yolsuzluklar, kuralların uygulanması ve izlenmesi aşamasındaki yetersizler, devletçe yapılan düzenlemelerin temel problemi olarak görülmektedir. Schneider ve Buehn OECD ülkelerindeki gölge ekonomileri incelediği eserlerinde yasaların zayıf olduğu ülkelerde yolsuzlukların arttığını ve yolsuzlukların fazla olduğu ülkelerin de ekonomik kalkınmalarının düşük olduğunu tespit etmiştir²⁵². Örneğin, Bangladeş gibi ekonomik kalkınması düşük az gelişmiş bir ülkede merkezi yönetim karmaşık deniz ekosistemini büyük ölçüde görmezden gelerek ekonomik faydalara öncelik vermektedirler. Çünkü küçük ölçekli balıkçılık projelerinin etkili şekilde uygulanması için gerekli olan izleme, değerlendirme ve denetimi yapacak işgücü yetersizdir. Uzman görüşleri ve tavsiyeler de politika yapıcıları ve yöneticiler tarafından dikkate alınmamaktadır²⁵³. Devletler, müşterekleri korumada istekli olabilirler, ancak gerekli önlemleri uygulamada zayıf kapasiteye sahiptirler. Keza, yüksek derecede yozlaşmış kamu görevlilerine sahip bir bürokrasi daha büyük gayri resmi faaliyetlerle ilişkili görülmektedir²⁵⁴. Fırsatçılar, müşteriği izlemeden sorumlu olan yerel devlet kurumlarına rüşvet vererek yasadışı faaliyetlerini kolaylıkla sürdürülebilirler. Bu sebeplerden dolayı, merkezi yönetim tarafından çıkarılan düzenlemeler, genellikle, alanda hiçbir etki yaratmazlar veya sınırlı etki yaratmaktadırlar. Bir nevi devlet mülkiyeti ve açık erişim eş anlamlıdır.

Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde merkezi yönetim üzerine yapılan geniş çaplı alan araştırmalarının genel bir değerlendirmesine bakacak olursak, tek sorunun kapasite eksikliğinden kaynaklanmadığını söyleyebiliriz. Hatta bazı durumlarda müştereklerin ekonomik değerinin fazla olduğu hallerde kötü politikalar

²⁵¹ Svein Jentoft, Paul Onyango, Muhammad Mahmudul Islam: "Freedom and Poverty in the Fishery Commons", **International Journal of Commons**, Vol. 4, No.1, 2010, pp.347–356.

²⁵² Friedrich Schneider, Andreas Buehn, "Shadow Economies in Highly Developed OECD Countries: What Are the Driving Forces?", **IZA Discussion Series**, No. 6891, 2012, p. 5-6.

²⁵³ Md. Shahidul Islam, "Perspectives of the Coastal and Marine Fisheries of the Bay of Bengal, Bangladesh", **Ocean&Coastal Management**, Vol. 46, No. 8, 2003, pp.785.

²⁵⁴ Schneider, Buehn, **a.g.e.**, s. 5.

bilerek uygulanmaktadır. Kamu görevlilerinin müşterekleri sürdürülebilir bir şekilde yönetme hedefiyle uyumlu olmayacak menfaatleri olabilmektedir. Ascher'in Üçüncü Dünya ülkelerindeki yönetimler tarafından doğal kaynakların israfını içeren on altı örnek olay incelemesine dayanan araştırmasına göre²⁵⁵, devlet kurumları arasında yaşanan çatışmalar Endonezya'nın ormansızlaştırılmasından Meksika su sisteminin çöküşüne, Gana'daki kakao çiftliklerinin tahrip edilmesinden Nijerya'nın petrol servetinin israfına kadar değişen birçok olumsuz sonuca yol açmıştır. Bu durumun esas sebebi politika yapıcı ve uygulayıcılarının aç gözlülük ve yetersizlikleridir. Müşterekler izlenmesi zor varlıklardır. Bu durum da bu grupların gerçek niyetlerini gizlemeyi kolaylaştırmıştır.

2.1.1.2. Gelişmiş Ülkelerde Devlet Kontrolleri

Müşterekler gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında daha az kaygı verici bir alandır. Ekonomik gelişmişlik düzeyine bakılarak düşük ve yüksek gelirli ülkeler diye sınıflandırabileceğimiz ülkelerin müşterek yönetimine arasındaki farka ilişkin çarpıcı örnek orman müşteregi üzerinden verilebilir. FAO verilerine göre²⁵⁶ Orta ve Güney Amerika ve Afrika ve ormanlık alanların hızla yok olmasına karşın Kuzey Amerika ve Avrupa'daki ormanlık alan miktarı artmaktadır. Gelişmiş ülkeler verimli müşterek yönetimi kurabilecek daha yüksek kapasiteye sahip daha iyi işleyen kurumlarla donatılmıştır.

Yolsuzluk konuları ve gelişmekte olan birçok ülkeyi simgeleyen müşteregin korunması için alınan önlemleri uygulama zorluğu, gelişmiş ülkelerde daha az olmakla birlikte yine de sorunlu bir alandır. Nitekim yukarıda da belirtildiği gibi, kamu görevlilerinin müşteregi dikkatli bir şekilde yönetmede doğru teşviklere sahip olmaması dolayısıyla merkezi devlet kontrolü hatalı düzenlemeler üretebilir. Bu gibi sorunlar yalnız gelişmekte değil gelişmiş ülkelerde de ortaya çıkabilmektedir. Konu bu başlık altında AB Ortak Balıkçılık Politikası üzerinden değerlendirilecektir.

AB, ABD ve Japonya'dan sonra dünyanın üçüncü büyük balık endüstrisine sahiptir. Yılda yaklaşık 6,9 milyon ton balık piyasaya süren; balıkçılık ve su ürünleri

²⁵⁵ Ascher, **a.g.e.**

²⁵⁶ FAO, **Global Forest Resources Assessment 2020- Key Findings**, Rome, 2020.

işleme sektörleri 400.000 kişiye istihdam sağlayan AB’de sürdürülebilirliğe vurgu yapan balıkçılık politikaları önemli bir yere sahiptir²⁵⁷. Merkezileşmiş Ortak Balıkçılık Politikası (Common Fisheries Policy-CFP) Avrupa balıkçılık filolarını yönetmek ve balık stoklarını korumak için bir dizi kural sunmaktadır. Müştereğin yönetimi için tasarlanmış olan bu politika, AB sularına ve balıkçılık alanlarına erişimde tüm Avrupalı balıkçı filolarına eşit haklar tanımakta ve balıkçıların adil bir şekilde rekabet etmelerini sağlamaktadır²⁵⁸.

CFP, yetkisi dahilindeki balık stoklarını korumak için iki tür araç kullanmaktadır: Belirli alanlardan çıkarılabilecek toplam balık miktarı için üst sınırlar belirleyen (avlanma kotası) Toplam Müsaade Edilebilir Av Miktarı (Total Allowable Catch-TACs); ve kapalı alan, kapalı mevsim, belirli türlerin asgari boyutları ve teçhizata yönelik düzenlemeler gibi teknik önlemleri içeren uygulamalar. Bunlara ek olarak, balıkçılık filolarının kapasitelerini kontrol etmek ve denizde geçirdikleri süreleri kısıtlamak da CFP’nin balık stokunu korumadaki diğer çabalarıdır²⁵⁹.

Ancak AB Ortak Balıkçılık Politikası, balık stokunu aşırı avlanmadan korumakta başarısız olmuştur. Avrupa Komisyonu daha sonra yaptığı bir değerlendirmede beş ana yapısal başarısızlık dolayısıyla CFP’nin hedeflerine ulaşamadığını belirtmiştir. Bu başarısızlıklar; balıkçı filolarındaki kapasite fazlalığı; kararlara ve uygulamalara rehberlik eden kesin olmayan hedefler; kısa vadeli meselelere teşvik eden karar alma sistemi; endüstriye yeterli sorumluluğu vermeyen bir yapı; endüstrinin zayıf uyumu ve bu uyumu sağlayacak siyasi irade eksikliğidir²⁶⁰.

²⁵⁷ Çağrı Doğan, “AB Balıkçılık Politikası ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Durumu”, 2011, (Çevrimiçi) http://www.izto.org.tr/portals/0/iztogenel/dokumanlar/ab_balikcilik_politikasi_25.06.2012%2012-37-22.pdf, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2019.

²⁵⁸ European Commission, “The Common Fishery Policy”, (Çevrimiçi), https://ec.europa.eu/fisheries/cfp_en, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2019.

²⁵⁹ Tim Daw, Tim Gray, “Fisheries Science and Sustainability in International Policy: A Study of Failure in the European Union’s Common Fisheries Policy”, **Marine Policy**, Vol. 29, 2005, p. 189.

²⁶⁰ Nienke van der Burgt, **The Contribution of International Fisheries Law to Human Development: An Analysis of Multilateral and ACP-EU Fisheries Instruments**, Leiden, Martinus Nijhoff, 2013, s. 245.

Karmaşık ve yukarıdan aşağıya bir yönetim sistemi olan CFP’de balıkçılık uygulamaları etkisiz ve zayıf kalmaktadır. Oldukça ayrıntılı hazırlanmış kuralların yükü, onları takip edemeyecek kadar da ağırdır. Balıkçılık Bakanları Konseyi’nin muhtemelen kısa vadeli politik kaygılar nedeniyle TACs’leri sürekli olarak çok daha yüksek belirlemesi, aşırı kullanıma yol açmaktadır²⁶¹. Bunların tümü ise, geniş çaplı hedefleri özellikle de çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini gerçekleştirmeyi zorlaştırmaktadır

Devlet yardımı, yarının sürdürülebilir balıkçılığın ulaşmanın önündeki temel engellerden biridir. Fazla giriş ve aşırı kullanım sorunu -hem Avrupa Komisyonu hem de üye devletler tarafından yoğun şekilde yapılmaktadır-yerel balıkçılık endüstrisini destekleme eğiliminde olan balıkçılara sübvansiyon ödemeleriyle daha da artmaktadır²⁶². Balıkçılık faaliyetlerinin desteklenmesi, balıkçıları daha fazla çaba sarf etmesi yönünde kışkırtmakta ve bu da aşırı avlanma ile sonuçlanmaktadır. Balık stokunun üzerinde oluşacak güçlü baskı belki de türün çöküşünü gerçekleştirecektir. Balıkçılar başlangıçta verilen sübvansiyonun iyi olacağını düşünebilir, fakat sübvansiyonlar sektördeki rekabeti artıracak ve sektör büyüdükçe ekonomik getiri düşecektir. Kısacası, finansman geçici bir rahatlama yaratabilir ancak gerekli düzenlemeler somutlaştırıldıktan sonra balıkçılar açısından da durumun daha iyi olacağı yüksek oranda şüphelidir.

Son zamanlarda AB politikalarının değiştiğini de görüyoruz. 2005’ten bu yana, Avrupa Birliği gemilerin hizmet dışı bırakılması için katı sınırlamalar uygulamaya başlamıştır. Bu politikaya rağmen, aşırı kapasite ve aşırı avlanma CFP’nin temel sorunları olmaya devam etmektedir²⁶³. Ayrıca, balıkçılık faaliyetleri doğrudan şekilde teşvik edilmese de, yakıtta vergi muafiyeti veya balıkçılık filolarının modernizasyonu gibi girdilere doğrudan ve dolaylı sübvansiyonlar ödenmektedir. Bu sübvansiyonlar ya piyasaya daha fazla giriş yapılmasını sağlar ya

²⁶¹ Peter Ørebeck, “Getting It Right”: The Birth of a New EU Common Fishery Policy?-Legislative and Legal Perspectives on the Annuling of the “Five Structural Failings”, **Arctic Review on Law and Politics**, Vol. 6, No. 2, 2015, p. 116.

²⁶² **A.e.**, s. 115-116.

²⁶³ Ørebeck, **a.e.**

da en azından filo kapasitesini aşırı derecede yüksek tutar²⁶⁴. Sumaila ve vd.'nin yaptığı analize göre²⁶⁵ 2018'de AB'nin verdiği sübvansiyonlar yaklaşık 3.8 milyar dolar (küresel tutarın %11'i) tutarındadır.

Sübvansiyon adı altında sağlanan bu destekler, endüstrinin karşılaştığı problemleri çözüme kavuşturmamaktadır. Fakat burada ortaya bir soru atılabilir: Eninde sonunda herkes kaybediyorsa, niçin bu tür politikalar ortaya çıkmaktadır? Balıkçılar açısından düşünüldüğünde, onların ekonomik zorluklarla karşılaştıklarında hayatta kalabilmek için mücadele ederken finansal yardım talep etmeleri bu soruya cevap olabilir. Maldonado ve Moreno-Sanchez'in²⁶⁶ araştırmalarında da balıkçıların balık stoklarının ve gelirlerinin düşük olduğunda gelecekteki sonucunu düşünmeksizin anlık davranışlar geliştirdikleri ve müşteriye olan taleplerini arttırdıkları görülmektedir.

Son yıllarda Avrupa Komisyonu'nun balıkçılık reformu için önerisi balıkçılık endüstrisindeki paydaşların müşterek yönetiminde daha fazla sorumluluk almasıdır. Burada bir uyum kültürü geliştirmek amaçlanmaktadır. Belirlenmiş amaçlar ve kurallar ancak tüm tarafların uyum sağlamasıyla gerçekleştirilir. Ulusal makamların koyduğu avlanma kotaları ancak balıkçılık filolarının uygulamaya uyması ile anlamlıdır. Balıkçılara kendi kendini yönetme sorumluluğu vermek, hasat üzerindeki kısıtlamaları daha kolay kabul etmelerini sağlayacaktır.

2.1.1.3. Başarısızlığın Kökenleri

Müşterekler üzerindeki merkezi devlet kontrolü her zaman başarısızlık olarak sayılmasa da, resmin bütününe bakıldığında merkezin de doğrudan yönetim ile büyük başarılar elde ettiğini söylemek güçtür. Müşterek yönetiminde hatalı politikalar sebebiyle başarıyı engelleyen faktörler çeşitli ve karmaşıktır. Ancak başarılı bir yönetimin sürdürülebilirliğinde karşılaşılan zorluklar temel olarak iki

²⁶⁴ Gareth Porter, **Fisheries Subsidies and Overfishing: Towards a Structured Discussion**, Geneva, UNEP, 2003, s. 12.

²⁶⁵ U. Rashid Sumaila vd., "Updated Estimates and Analysis of Global Fisheries Subsidies", **Marine Policy**, Vol. 109, 2019, p.7.

²⁶⁶ Jorge Higinio Maldonado, Rocio del Pilar Moreno-Sanchez: **Does Scarcity Exacerbate the Tragedy of the Commons? Evidence From Fishers' Experimental Responses**, 2008 Annual Meeting, 27-29 July 2008, Orlando, American Agricultural Economics Association, p. 1.

yönlüdür. Teknik, mali veya insan kaynaklarının yetersizliği veya bu kaynakların gereği gibi kullanılamaması ve kamu görevlilerinin etik dışı davranışları sonucu yaşanan olumsuzluklar.

Başarılı bir yönetim için gerekli düzenlemelerin tam anlamıyla uygulanmasını engelleyen yetersiz kapasite sorununa özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha sık rastlanmaktadır. Yolsuzluk konularının ve müşteregin korunması için kaynak yetersizliklerinin bu ülkelerde daha yaygın olduğu gerçeği, müştereklerin trajedisinin gelişmiş ülkelere göre ziyade niçin gelişmekte olan ülkelere daha hassas bir konu olduğunu açıklamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki devlet kurumları, hem müştereklerin durumunu değerlendirmek için doğru bilgiyi toplamakta hem de elde edilen bilgiyi uygun politikalar oluşturmak için kullanmakta büyük zorluklar yaşayabilmektedir.

Bununla birlikte, müştereklerin gelişmekte olan ülkelerdeki istihdamın ve üretimin önemli bir bölümünü oluşturduğu ve düzenlemelerin yönlendirmelerle bozulduğu göz önüne alınacak olursa politik başarısızlıkların yalnızca teknik hatalardan değil bunun yanı sıra zayıf yönetim kapasitesinden de kaynaklandığı söylenebilir. Müştereklere yönelik hedeflerin ve önceliklerin en üst düzeyde belirlenmediği devletlerde kamu görevlileri diğer bazı hedeflerini gerçekleştirmek için politikaları gönüllü olarak da farklı yönlendirebilirler. Çünkü hiçbir maliyeti olmayıp dünyadan fışkıran bir servet olarak imgelenen müşterekler üzerinde oluşacak manipölasyonun diğer ekonomik faaliyetlere kıyasla daha düşük siyasi maliyetleri vardır ve yüksek maliyetleri olan ekonomik hedefleri finanse etmek için müştereklerin feda edilmesi kolaydır²⁶⁷. Bu bağlamda zayıf uygulama kapasitesi kaçınılmaz bir şey olmaktan ziyade, karar alıcıların eylemlerinin kasıtlı bir sonucu gibi görünmektedir. Örneğin 1970'lerin başında Kenya'da kamu görevlileri halkla hayvanlarını otlattıkları toprağa ilişkin özelleştirme gibi önemli bir konu hakkında bile herhangi bir bilgi paylaşımı gerçekleştirmemiştir²⁶⁸. Yine aynı yıllarda Kosta Rika ise dünyadaki en yüksek ormansızlaşma oranını deneyimlemiştir. Kosta

²⁶⁷ Kamu görevlilerinin uyguladığı politikaların başarısızlığına yönelik sebepler hakkında ayrıntılı bilgi için Ascher, 1999, Giriş bölümüne (1-32) bakılabilir.

²⁶⁸ Carolyn Kornfeld Lesorogol, "Transforming Institutions among Pastoralists: Inequality and Land Privatization", *American Anthropologists*, Vol, 105, No. 3, 2003, pp. 531-541.

Rika’da, ormanlardan sorumlu yönetim 1970’ler ve 1980’ler boyunca aşırı derecede gerçekleşen ağaç kesimini engelleyememiştir. Bu başarısızlığın arkasında yatan sebeplerden birkaçı, orman muhafaza memurlarının sayısının ihtiyaca göre düşük olması ve gerektiğinde kullanabilecekleri yeteri kadar aracın da bulunmamasıdır. Hatta denetçiler tarafından kullanılan araçların ormana gidebilmek için gereken benzinden yoksun kaldığı da görülmüştür²⁶⁹. Bu durum denetçilerin ağaç kesimini engelleyememesiyle sonuçlanmasını ifade etmektedir ki bu da yönetimdeki bazı görevlilerin müşteregin aşırı kullanımından çıkar sağladığının somut bir göstergesi olabilir.

Merkezi yönetimce uygulanan yanlış politikalar, çoğunlukla, hatalı kurumsal yapılar tarafından tetiklenen yanlış teşviklerden kaynaklanan çarpıklıklar veya manipölasyonlardan dolaydır. Ostrom her konuda kamu görevlilerine güvenilmesinin risk taşıdığını, yetkililerin de sorumluluktan kaçınabileceğini belirtmiştir²⁷⁰. Kanada’daki Nova Scotia istiridy balıkçılığı örnek olayında anayasal belirsizlik ve yönetim ile düzenleyici birimler arasında koordinasyon eksikliği, politik tutarsızlıkların sebebidir. Şikayet ve sorunları olan topluluk üyeleri sorunun hem feodal hem de yerel birimleri ilgilendirdiği durumlarda bir birimden diğerine mekik dokumak zorunda kalmış; bürokratlar, kimin neye karşı sorumlu olduğu konusunda karışık veya çelişkili mesajlar vermişlerdir²⁷¹. Devlet kurumlarının görevlerini gereği gibi yerine getirmemeleri dışarıdan uygulanan kuralların meşruiyetini azalttığı gibi korumaya yönelik yasaların yanlış uygulanması da halkın algı ve desteğini olumsuz yönde etkileyebilir²⁷². Çeşitli deneyimler müşteregin doğrudan devlet tarafından kontrol edildiği hallerde, hazırlanan kuralları bozmaya yönelik güçlü bir isteğin olduğunu da göstermiştir.

²⁶⁹ Ernst Lutz, Herman Daly, “Incentives, Regulations, and Sustainable Land Use in Costa Rica”, **Environmental and Resource Economics**, Vol. 1, 1991, p. 189.

²⁷⁰ Karen Christensen, “Thought Leader Interview: Elinor Ostrom”, **Rotman Management**, 2010, p. 13.

²⁷¹ Melanie G. Wiber, Murray A. Rudd, Evelyn Pinkerton, Anthony T. Charles, Arthur Bull, “Coastal Management Challenges from a Community Perspective: The Problem of ‘Stealth Privatization’ in a Canadian Fishery”, **Marine Policy**, Vol. 34, No. 3, 2010, p. 602.

²⁷² Soedarsono Soedomo, “Failure of Forestry Political Economy of Indonesia”, **Jurnal Manajemen Hutan Tropikai**, Vol. 23, No. 2, 2017, p. 111.

Müştereğin kötüye kullanımının altında yatan faktörlerin çok çeşitli ve mevcut kurumsal yapının çevresiyle arasındaki ilişkilere bağlı olduğu da söylenebilir. Örneğin, orman arazileri üzerinde mülkiyet haklarının iyi tanımlanmadığı Endonezya’da her şirkete devlet ormanlarından kereste kesebilmek için oldukça düşük dört ücret tarifesine uygulanmaktadır. Bu durum da şirketleri ormandan daha fazla yararlanmaları konusunda cesaretlendirmektedir²⁷³. Bir anlamda kurumsal yapının işlevsizliğinin müşteri şirkete ödül olarak sunduğu söylenebilir.

Devletin kendi içinde de yapılan düzenlemelerin müşteriye getireceği sonucun zararlı olup olmayacağı dikkate alınmayabilir. Esasen kamu görevlileri müşterinin korunması için işbirliği çabalarını finanse edebilir, izleme için teknik yardım ve fon sağlayabilir, alınacak önlemlere ilişkin standartlar belirleyebilir. Ancak çoğu zaman zarar veya kötüye kullanım düzenleyici otoriteler tarafından olağan bir durum olarak görülüp içselleştirilir²⁷⁴. Bu da koruma politikalarını zayıflatmaktadır. Müşterinin tükenmesi görevlileri etkilemezse, görevliler de koruma programlarını ciddiye almayacaklardır. Örneğin, Nepal’de sulama sisteminden sorumlu yetkililer, sistemi yönetme uzmanlığına ve kabiliyetine sahip olmadıkları için mümkün olduğu kadar kural koyma faaliyetlerine katılmaktan kaçınmakta veya görevleri sırasında olabildiğince kolay uygulanacak kurallar tasarlamaktadırlar²⁷⁵. Bu durum müşterinin tükenmesinden en fazla zarar gören ve temsilcilerine politik baskı yapmaktan yoksun kullanıcılar için ciddi sorunlar yaratabilir.

Merkezi yönetimin müştereklerin durumunu kötüleştirdiğini belirten bir diğer faktör de dışlama etkisidir (crowding-out effect). Kısaca söylemek gerekirse bu etki, dış müdahalelerin bireylerin içsel motivasyonlarını yok etme eğilimidir²⁷⁶. Dışlama etkisi deneysel psikolojiden düzenleyici ekonomiye kamu politikaları uygulamalarına

²⁷³ A.e., s. 113-114.

²⁷⁴ Tomas M. Koontz, Craig W. Thomas, “What Do We Know and Need to Know about the Environmental Outcomes of Collaborative Management?”, **Public Administration Review**, Vol. 66, No. 1, 2006, p. 116.

²⁷⁵ Wai-Fung Lam, “Incentives Facing Irrigation Officials and Farmers in Nepal”, **Institutions, Incentives and Irrigation in Nepal**, Eds. Paul Benjamin, Wai Fung Lam, Elinor Ostrom, Ganesh Shivakoti, Burlington, 1994, pp. 47-48.

²⁷⁶ Bruno S. Frey Felix Oberholzer-Gee, “The Cost of Price Incentives: An Empirical Analysis of Motivation Crowding- Out”, **The American Economic Review**, Vol. 87, No. 4. 1997, p. 746.

kadar çok geniş bir literatürde kullanılmaktadır ve bu şekilde çok çeşitli alanlarda dış müdahalelerin davranışlar ve motivasyon üzerindeki etkileri izlenmektedir. Dışlama etkisi başka tür faaliyetlere veya diğer aktörlere yayılabildiği için oldukça önemlidir²⁷⁷. Örneğin Titmuss, parasal tazminatın vatandaşlık görevini zayıflattığını ve kan bağışçılarının ödeme yapmanın kan bağışlama isteğini negatif etkilediğini belirtmiştir²⁷⁸; Kuntreuther vd. de benzer bir örnek vererek Nevada’da nükleer atık tesisi kurmak için yıllık indirimler şeklinde verilecek tazminatın halktan destek almada yetersiz kaldığını söylemişlerdir²⁷⁹.

Müşterekler söz konusu olduğunda da kurumsal dışlama etkisi gerçekleşmektedir. Dışarıdan bazı kurallar uygulandığında, bu kuralların müşterek kullanıcılarınca oluşturulan mevcut yerel kuralları ve sosyal normları değiştirme veya zayıflatma riski vardır. Orman yakınlarında yaşayan Kolombiyalı topluluklara, yönetimin odun toplamada belirli kısıtlamalar getirmesi yerel halkta davranış değişikliği ile sonuçlanmıştır. Kısıtlamaların oldukça zayıf olmasına rağmen komuta ve kontrol düzenlemesi biçiminde ortaya çıkan dış müdahaleler kullanıcıların birbirleriyle iletişimi arttırmış; bireysel kararlardan ziyade grup odaklı kararların alınmaya başlandığı görülmüştür²⁸⁰. Ostmann tarafından yürütülen bir çalışmada da, dış kontrolün müşterekler üzerinde olumsuz etkileri olabileceği görülmüş ve yeterli denetim ve yaptırım mekanizmalarının kullanıcılar için daha düşük refah seviyelerine yol açabileceği öne sürülmüştür²⁸¹.

Müştereğin etkinlik problemi dışında bir problem daha vardır ki bu müşterekler üzerindeki merkezi bir kontrolün yerel halkın çıkarlarını ihlal edebileceği riskidir. Müştereğin tükenmesi halinde yaşamları o müşteriye bağlı olmayan bireyler farklı şekillerde yine yaşamlarını idame ettirebilir; fakat yaşamlarını müşterekten elde ettiği ile sürdüren fakir kırsal alanlarda bu durum

²⁷⁷ Julien Étienne, Matthew Wendeln, “Compliance Theories: A Literature Review”, **Revue Française de Science Politique** (English Edition) Vol. 60, No. 2, 2010, p. 158.

²⁷⁸ Frey ve Oberholzer-Gee, **a.g.e.**, s. 746.

²⁷⁹ Howard Kuntreuther, Douglas Easterling, William Desvousges, Paul Slovic, “Public Attitudes Toward Sitting a High Level Nuclear Waste Repository in Nevada”, **Risk Analysis**, Vol. 10, No. 4, 1990.

²⁸⁰ Juan Camilo Cardenas, John Stranlund, Cleve Willis, “Local Environmental Control and Institutional Crowding-out”, **World Development**, Vol. 28, No.10, 2000, pp. 1720-1721.

²⁸¹ Axel Ostmann, “External Control may Destroy the Commons”, **Rationality and Society**, Vol.10, No. 1, 1998, p. 103.

oldukça endişe vericidir²⁸². Çünkü müşterekler fakir yerel halk için son derece değerlidir.

Bununla birlikte çoğu zaman ulusal parklarda ve korunan alanlarda yerel halkın göz ardı edildiği de görülmektedir. 1872’de Wyoming’de Yellowstone milli parkı kurulunca burada yaşayan yerliler ordu tarafından koruma alanı dışına çıkarılmıştır. Bu dışlanmalar yerel halka bazen alternatif bir iş ve gelir için yeterli imkan sağlanmadan; bazen de onların müşterekten faydalanmasını engelleyerek gerçekleşmiştir²⁸³. Oysaki yerel halk; bekçi, yönetici, temizlikçi gibi çeşitli şekilde istihdama katılabilirdi. Kısacası retorik söylemlere rağmen, korunan alanlar oluşturmak ve yönetmek ortak bir çaba olmaktan ziyade yerel halkı korunan alanın dışına atarak gerçekleşmiştir.

Bir devlet kurumunun müşteregi koruma hedefine tamamen bağlı olduğunu varsayımı altında bile hala ortada başa çıkılması gereken bir sorun vardır: Bilgi sorunu. Müştereklerin aşırı kullanımı alışılagedik şekliyle çoğu devlet kurumun bulunduğu büyük nüfusa sahip kentlerden ziyade, bu alanlara uzak yerlerde görülmektedir ve bu hal müşteriye uzak olan ve dışarıdaki olarak kabul edebileceğimiz kurumların müşteregi koruma hedeflerini yeterli bilgiye sahip olamayacakları gerekçesiyle güçleştirmektedir. Ascher’in kereste üzerinden verdiği örnekten de görüleceği üzere kerestenin gerçek değerinin kerestecilik faaliyetiyle ilgilenen şirket(ler) dışındaki herhangi bir otoritenin bilinmesi oldukça zordur²⁸⁴. Bir bakıma, yönetim otoritesi müşteregin özellikleri ve çevre hakkında bilimsel ve teknik bilgiye sahip olsa da, bunlar kusursuz politikalar geliştirmek için yeterli olmayabilir.

Kural koyucu ve düzenleyici rol üstlenen kamu kurumları, kuralları koyarken ve düzenlerken çoğu zaman yerelin özelliklerini göz önünde bulundurmaz. Ortaya çıkan kuralların türdeşliği ve katılımı ise yerelin yüz yüze geldiği belirsizlikleri azaltmaya yardımcı olmak yerine onlar için bir sorun kaynağı haline gelecektir. Yerel tarafından konulan kuralların, yerel durum hakkındaki bilgiyi göz önünde

²⁸² Claudia Romero vd., “Effects of Commercial Bark Harvesting on *Adansonia Digitata* (Baobab) in the Save-Odzi Valley, Zimbabwe, with Considerations for its Management”, **IES Working Paper 18**, 2001, p. 29.

²⁸³ Michel Pimbert, Jules Pretty: “Parks, People and Professionals: Putting ‘Participation’ into Protected Area Management”, **Discussion Paper**, UNRISD, No. 57, 1995, pp. 3-7.

²⁸⁴ Ascher, **a.e.**, s. 21.

bulundurması daha olasıdır²⁸⁵. Örneğin çiftçiler günlük yaşamlarında sulama konusunda sorunla uğraşan bireyler oldukları için bu konuda çıkabilecek sorunu da en iyi onlar anlayacaklardır. Soruna yakın referanslarla hazırlanan kuralların, sorunların çözümünde etkili olma olasılığı daha yüksektir.

Geleneksel veya yerel bilgi; doğuştan elde edilen, kuşaklar boyu doğa ile yakın ilişki içinde yaşayan bir grup halkın bilgi birikimidir ve bu bilgiler kendi yerel dünyasında yaşayan bireyler tarafından her gün uygulanmakta ve bireyin hayatını kolaylaştırmaktadır²⁸⁶. Bu bilginin bireyler arasında dağılmış olması sebebiyle dış bir kurumla bütünleşmesi oldukça zordur. Hayek'e göre herkes sadece kendi yerel bilgisine sahiptir ve bilgi çoğunlukla çelişkili parçacıklardan oluşmaktadır. Toplumdaki bilgi problemi, toplam olarak hiç kimseye verilmeyen bilginin kullanımı problemidir. Bugün bilimsel bilginin tüm bilgilerin toplamı olmadığını söylemek neredeyse aykırılık olarak değerlendirilmektedir. Her birey, diğerlerine göre bazı avantajlara sahiptir. Çünkü her birey, ancak karar kendisine bırakıldığında ve onun aktif katılımı ile gerçekleştirildiğinde faydalı olarak kullanılabilir, eşsiz-biricik bilgiye sahiptir²⁸⁷. Ancak deneyimler göstermiştir ki müşterekler söz konusu olduğunda durum bu kadar basit değildir. Her bireyin sahip olduğu belirli bilgilerin dikkate alınmaması hali, düzenleyici kurumların yerel kullanıcılar tarafından kullanılan gayri resmi kurallar ile çatışan kurallar oluşturmalarına sebep olabilmektedir. Bu durum ise, yerel kullanıcıların konulan kurallara uymak yerine onları çiğnemeyi tercih etmesi sebebiyle müşteregin kötüye kullanımı ile sonuçlanabilmektedir.

Yukarıda tasvir edilen politik başarısızlıklar esasen müştereklerin kullanımını iyileştirmede bazı eylemlerin yapılması gerektiğini göstermektedir. Örneğin, müşteregin kötüye kullanımına yönelik teşvikleri ve olanakları azaltmak için devletin kurumsal yapıları gözden geçirilebilir. Ascher, müşteregin üzerindeki devlet kontrolünün kalitesini arttırmak için bazı tavsiyeler sunmaktadır²⁸⁸. Devlet

²⁸⁵ Lam, **a.g.e.**, s. 47, 51.

²⁸⁶ Arzu Oğuz, "Fikri Mülkiyet Hakları ve Geleneksel (Yerel) Bilgi ve Folklorun Hukuki Korunması", **Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi**, C. 9, S. 3, 2009, s. 11.

²⁸⁷ Friedrich Hayek, "The Use of Knowledge in Society", **The American Economic Review**, Vol. 35, No. 4, 1945, pp. 520-522.

²⁸⁸ Ascher, **a.g.e.**, s. 271-277.

kurumlarının görevlerini basitleştirerek, onların yetki alanlarını açıklığa kavuşturarak, merkezi bütçeye öncelik vererek ve kurumlar arasındaki düzenlemeleri yeniden yaparak devletin kapasitesini iyileştirebilir.

2.1.2. Piyasa Temelli Yaklaşım

Her türlü çevresel bozulmayı- müştereklerde görülenler de dahil- açıklayan birçok sebep ve buna katkıda bulunan birçok faktör vardır. Zayıf ulusal ve yerel kurumlar, çevre programları/projeleri için büyük yatırım gereksinimleri, çevresel varlıkların istihdam yaratmak ve yoksulluğu azaltmak için tahsisi ve zayıf çevre bilinci bunlardan birkaçı olup çevresel varlıkların yönetimini olumsuz etkilemektedir. Yapılan düzenlemelere rağmen, müşterekler üzerindeki sömürü hala devam etmektedir. Devlet kontrolleri ile müşteriye ulaşmada bir takım sınırlamalar getirildiğinde bile müşterekten faydalananların müşteriye aşırı kullanmasının önüne geçilmemiştir. Bu durum yeni bir fikri ortaya çıkarmıştır. Bu fikre göre girişte düzenlemeler yapmak yerine çıktıları kontrol etmek daha faydalı olacaktır.

Özellikle son otuz yıldır yapılan düzenlemelerde eski tarz komuta ve kontrol yöntemi yerini bandroller, anlaşmalara ek olarak verilen taahhütler, üst sınır ticareti, ticarete açık izinler gibi piyasa temelli araçlara sahip yaklaşımlara bırakmıştır. Piyasa temelli yaklaşımlara göre nasıl ki şirketlere, emek, sermaye ve hammaddeye yönelik teşvikler verilip şirketlerin birbirleriyle rekabeti sağlanıyorsa bu teşvikler çevreyi korumada da kullanılabilir. Bu tarz bir yaklaşımla hem çevrenin korunacağı hem de piyasanın çevresel fayda ve maliyetleri daha kolay yansıtabileceği düşünülmektedir²⁸⁹. Piyasa temelli araçlarla kullanıcılara sınırlı miktarda getiri elde etme hakkı verileceğinden onlar da teşvikler kullanmak konusunda acele etmek zorunda kalmayacaktır. Hatta elde edecekleri hasadı kota limitleriyle kısıtlayarak, gösterecekleri çabayı da zamana yayarak en yüksek değere ulaşma hususunda gerekli düzenlemeleri yapacaklardır.

²⁸⁹ Herath Gunatilake, Franklin D. De Guzman, “Market-Based Approaches for Managing the Asian Environment: A Review”, **ADB Economics Working Paper Series**, No. 124, Manila, Asian Development Bank, 2008, p. 6.

Bu bağlamda özellikle balıkçılık faaliyetlerinde karşılaştığımız “*Bireysel Devredilebilir Kotalar*” (BDK) olarak da bilinen ticarete açık izinler yeni bir müşterek yönetimi tarzı olarak uygulamaya konmuştur. Ticarete açık izinler; başta balıkçılık yönetimi olmak üzere, kirlilik kontrolü, su kaynakları yönetimi ve hayvancılıkta da kullanılmaktadır. Bu kısımda öncelikle bireysel devredilebilir kotalar kavramı tartışmaya açılacak, daha sonra BDK programlarında yerel kullanıcıların öz yönetim girişimleri üzerinde durulacak ve son olarak BDK’lar hakkında kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

2.1.2.1. Bireysel Devredilebilir Kotalar

Bir BDK sisteminin inşası ve uygulaması karmaşık bir süreç içerirken bu sistemin altında yatan temel fikir oldukça basittir. BDK sistemi kendini oluşturan üç kelimenin tarifiyle özetlenebilir²⁹⁰.

Bireysel: BDK programı bireysel katılımcılara pay tahsis etmektedir. Her katılımcıya her yıl belirli bir miktarda –bu miktar genellikle TAC’ın (Toplam Müsaade Edilebilir Av Miktarı) yüzdesi olarak ifade edilir- hasat hakkı verilmektir. Bireyselleştirilmiş kotalar için temel gerekçe hem TAC’ı korumak hem de katılımcıların esnekliğini ve bireysel kontrolünü en üst düzeye çıkarmaktır. Çoğu geleneksel yönetim şeklinde tüm ilgili tarafların katılımı esastır ancak; TAC seviyesine ulaşıldığında katılımcıların nerede, ne zaman ve nasıl faaliyet göstereceklerine ilişkin kısıtlamalar konulmaktadır. Oysaki BDK’ların temel önceliği her katılımcının elde edeceği miktarı belirlemektir; nerede ne zaman ve nasıl isterlerse, istedikleri şekilde bu miktara ulaşabilirler.

Devredilebilir: Katılımcının esnekliğini arttırmak için bireysel kota payları devredilebilir. Bireyler hasat hakkını satın alabilir, satabilir veya kiralayabilirler. Böylece katılımcılar istedikleri düzeyde faaliyette bulunma özgürlüğüne sahiptir. Örneğin, eğer katılımcı daha büyük bir tekne ile daha etkili faaliyet göstereceğini

²⁹⁰ Lee. G. Anderson, “Selection of a Property Rights in Management System”, **Use of Property Rights in Fisheries Management**, ed. Ross Shotton, FAO Fisheries Technical Paper 404/1, Rome, 1999, p. 27.

düşünüyorsa daha fazla kullanım hakkı satın alabilir. Benzer şekilde, faaliyet alanlarını küçültmeyi veya emekli olmayı seçerlerse kullanım hakkını satabilir.

Kotalar: BDK programı toplam müsaade edilebilir av miktarı kotasına dayanmaktadır. Balık stokunun mevcut büyüklüğü ve zaman içinde nasıl değişeceği konusundaki biyolojik kaygılar toplam balık miktarında meydana gelebilecek ölümleri sınırlayarak ele alınmaktadır.

BDK'lar, belirli bir miktardaki kaynağın elde edilmesi için kaynak kullanıcısının elinde tuttuğu bir haktır. Burada, izin verilen toplam getiri kullanıcılar arasında tahsis edilen bireysel kotalara bölünmektedir²⁹¹. Kota bu özelliğiyle müşteregin kullanıcıya piyasada bir mal gibi ticaret yapma hakkı sağlamaktadır. Ticarete açık izinler arz ve talep yasasıyla belirlenen dalgalı bir fiyatla müşterek kullanıcıları tarafından satılabilir veya satın alınabilir. BDK'lar kullanıcıların ellerinde bulunan kotayı verimli kullanamadığı hallerde satabilmesi dolayısıyla kaynak kullanıcılarının sayısında artışa da sebep olabilmektedir. Bu ise, endüstrinin üretkenliği arttırmaktadır. Bununla birlikte, üretkenlik meselesinin ötesinde, yaşanabilecek ekonomik verimsizlikler yatırımların düzeyine bağlıdır. Çok fazla yatırım, verimliliği düşürecektir. Bu sebeple, BDK yönetiminde sınırlama toplam getiri üzerinden ayarlanmaktadır. Dolaşımdaki kotaların sayısını ve boyutunu belirleyen izin verilen toplam getiri, kaynağın sürdürülebilirliğini ve kaynak kullanıcıları için yüksek getiri değerlerini garanti edecek bir düzeyde belirlenmelidir. Stok değerlendirmeleri yoluyla izin verilen getiriye belirleme görevi ilgili bir otoritenindir. Ayrıca kaynak yönetiminden sorumlu otorite kota ile kendisine izin verilen miktardan daha fazla getiri elde edenleri izleyerek ve yaptırım uygulayarak BDK'ların uygulanabilirliğini sağlamaktadır²⁹².

BDK genellikle özel mülkiyet hakkı olarak görülmektedir. Bununla birlikte, mülkiyet farklı özelliklere göre tanımlanabildiğinden, bu kavramla ilgili tartışmalar da bazen kafa karıştırıcı olabilmektedir. Örneğin, balıkçılıkta, bireysel kotaların kullanımı, avlanma hususunda bir takım özel haklara sahip olduğu anlamına

²⁹¹ Daha fazla açıklama için Moloney ve Pearse, 1979'a bakınız.

²⁹² Balıkçılık faaliyeti örneği üzerinden BDK'ların geniş bir açıklaması için Squires vd.1995; ticarete konu izinlere ilişkin daha genel bir tartışma için Tietenberg 2002'ye bakılabilir.

gelmektedir. BDK, varlık birimlerinin (resource units) akışı üzerinden elde edilen bir haktır ve genellikle de getiri elde etme hakları olarak adlandırılmaktadır. Buradaki müşterek, çoğu zaman devletin kontrolü altındadır. Örneğin, bazı istisnalarına rağmen, denizler ve oradaki balık stokları, kamu otoritesinin yetki alanı içerisinde. Kısaca, BDK'lar sınırlı miktarda getiri elde edilmesi için verilen özel haklardır; kaynak sistemi ve BDK yönetimi devletin elindedir, ortak mülkiyettir.

BDK sisteminde özel mülkiyet, getiri kotalarında tam mülkiyet hakları olmadığı gerçeği ile çevrelenmiştir. İktisatçılara göre, mülkiyetin verimli bir şekilde kullanılabilmesi için, özel hak sahibine dört avantaj sağlamalıdır. 1) Tam güvenlik 2) Ayrıcalıklı olma 3) Süreklilik ve 4) Sınırsız devredilebilirlik²⁹³. Bununla birlikte, BDK'larda tam olarak bu şartları yerine getiren durumlar oldukça nadirdir. Bu, ortak mülkiyetin doğasından kaynaklanan bir durumdur. Devredilebilirlik ise, endüstrinin aşırı yoğunluğundan kaçınmak için sınırlandırılmaktadır. Sonuçta, bir bakıma, kota sahiplerine verilen haklar, kaynağın özelliklerine ve kullanıcıların etkileşime girdiği ortama göre kuralları koyanlar tarafından kısıtlanmaktadır. Bununla birlikte, sürdürülebilirliğin sağlanması için getiri haklarında konulan kısıtlamalar çok da güçlü olmamalıdır²⁹⁴.

Yadle ve Dewees²⁹⁵ Yeni Zelanda'daki BDK deneyimini tanımlamak için "*ortak kullanım alanlarını özelleştirme*" ifadesini kullanmıştır. Nitekim özel getiri haklarından dolayı, yönetim sıklıkla ortakların özelleştirilmesi olarak kabul edilmektedir²⁹⁶. Yani devlet kaynağın düzenlenişinden tamamen vazgeçmiştir. Oysaki bu terminoloji yanıltıcıdır, çünkü daha önce de belirtildiği gibi kullanıcının

²⁹³ Rashid Sumaila, "A Cautionary Note on Individual Transferable Quotas", **Ecology and Society** C.15 S.3: 36. 2010.

²⁹⁴ Grafton, R. Qunetin: "Individual Practice Transferable Quotas", **Theory and Practise, Reviews in Fish Biology and Fisheries** C.6, 1996, s.5-20.

²⁹⁵ T. Yandle ve C. M. Dewees, "Privatizing the Commons . Twelve Years Later: Fishers' Experiences with New Zealand's Market-Based Fisheries Management." **The Commons in the New Millennium**, eds. N. Dolšak ve E. Ostrom, Cambridge, MA: MIT Press, 2003, pp.101-127.

²⁹⁶ Terry Anderson, L. ve Peter J. Hill, "Privatizing the Commons: An Improvement?", **Southern Economic Journal**, C. 50, S. 2, 1983, s. 438-450

L.G. Anderson,: "Privatizing Open Access Fisheries: Individual Transferable Quotas." **The Handbook of Environmental Economics** (ed.): D.W. Bromley, Oxford, UK: Blackwell, 1995.

Colin W. Clark vd.: "Limits to the Privatization of Fishery Resources", **Land Economics**, C. 86, S. 3, 2010, pp. 614-618.

N. Spulber ve A. Sabbaghi, **Economics of water resources from regulation to privatization**, C. 13, Kluwer Academic Publishers, 1998.

mülkiyet hakkı, kısıtlı olarak getiri elde etme hakkını ifade etmektedir. Genel bazda, bireysel kotalar kaynak üzerinde tam bir mülkiyet hakkı sunmaz. BDK sistemi, fiyat mekanizmasını kullanarak daha fazla esneklik getirirse de, bir tür devlet kontrolü olarak düşünülebilir.

BDK programları piyasanın esnek fiyat sistemine dayandığı için ademi merkeziyetçi bir yaklaşımı temsil ettiği varsayımı göz önüne alındığında, bu yaklaşımın aşağıdan yukarıya kaynak yönetimi kategorisinde sınıflandırılması gerektiği düşünülebilir. Ancak, kotalar kullanıcılarına bazı inisiyatifler tanımasına rağmen, tamamen ademi-merkezi değildirler. Düzenli bir piyasada fiyatlar ve miktarlar arz ve talep güçleri tarafından serbestçe belirlenir. Kotalama sisteminde ise kota fiyatı, kullanıcıların bu kotayı satın alma ve almama istekliliğinin bir sonucudur. Bununla birlikte, toplam kota miktarı kaynak yönetiminden sorumlu otorite tarafından balık stoklarının durumu değerlendirilerek belirlenmektedir. Bu bağlamda, BDK sistemleri, sistemin işlerliğini sürdürmek için devlet organlarının müdahalesine ihtiyaç duyulan yarı piyasa temelli bir yaklaşım olarak görülebilir.

AB'nin yeni balıkçılık politikası BDK sistemlerinin yukarıdan aşağıya bir yaklaşım olduğu konusunda bir örnek olarak sunulabilir. Buradaki BDK sisteminde öneriler Avrupa Komisyonu'ndan gelir fakat uygulama süreci çok sayıda aktörle müzakereleri ve istişareleri içeren karmaşık bir süreçtir. Ayrıca balıkçılık politikası, Avrupa Parlamentosu da dahil olmak üzere üst düzey Avrupa kurumları tarafından onaylanmalıdır. Balıkçı örgütlerinin temsil edilmesiyle bazı kazançlar sağlanmasına rağmen Ortak Balıkçılık Politikasındaki temel yetkinlik Avrupa kurumlarındadır²⁹⁷.

2.1.2.2. Bireysel Devredilebilir Kotalarda Özyönetim

Son zamanlarda, dünya çapında bireysel devredilebilir kotalarda çok çeşitli özyönetim girişimleri görülmektedir²⁹⁸. Müşterek yönetimindeki özyönetim, bazı sorumlulukların devletler yerine müşterek kullanıcılarına devredilerek onlarca gerçekleştirilmesi demektir. Bu yaklaşımda, müşterek üzerinde otorite sahipleri

²⁹⁷ Luc Van Hoof, Jan van Tatenhove: EU Marine Policy on the Move: The Tension between Fisheries and Maritime Policy, **Marine Policy**, Vol. 33, No.4, 2009, pp.726-732.

²⁹⁸ Ralph Townsend, R Shotton, H. Uchida, (eds). **Case studies in fisheries self-governance**, FAO Fisheries Technical Paper. No. 504. Rome, FAO. 2008.

kullanıcıların daha iyi teşvik edildiği ve sorumluluklarını yerine getirebileceği alanlarda yetki devretmelidir. Merkezi komuta ve kontrol düzenlemelerine alternatif olarak ortaya çıkan bu yönetim şeklinde amaç, müşterekten elde edilen değeri en üst düzeye çıkarmaktır. Avrupa'daki balıkçılık reformunun getirdiği yenilik de tam olarak bu kapsamda düşünülecek bir örnektir. Avrupa Birliği'nde önerilen BDK sisteminin ana amacı da balıkçıların müşteregin yönetimine katılmalarıdır.

Kanada'da, özyönetim endüstrilere sorumluluk devre yapılmadan önce zaten BDK rejiminin uygulandığı balıkçılık sektörlerinde ekonomik rantı arttırmıştır. Örneğin İngiliz Kolumbiya'sındaki deniztarağı balıkçılığında hem değer artışları hem de izleme ve uygulamaların maliyetlerinin endüstri tarafından fonlanmasıyla yaşanan bazı iyileşmeler gözlenmiştir²⁹⁹. Özyönetimin diğer bir örneği, Yeni Zelanda'daki balıkçılara gücün kullanılması aşamasında yetki devredilmesidir³⁰⁰. Ülkede aşırı avlanma sonucunda 1970'lerin sonlarında balıkçılık çökmüş, fakat iyileştirme programı ile sorumlulukların bir kısmı balıkçıların kota yönetimi faaliyetlerini yönlendirmek için ortaklaşa kurdukları bir şirkete devredildikten sonra önemli başarılar elde edilmiştir. Günümüzde hala, paydaşlarca gerçekleştirilen özyönetim endüstrinin performansını artırmaya katkıda bulunmaktadır³⁰¹.

Yakın geçmişte ortaya çıkan bu yaklaşım umut verici gibi görünmesine rağmen, başarılarının genel bir değerlendirmesini yapmak ve bu tür girişimlerin genelleşip genelleşmeyeceğini öngörmek şuan için erken olabilir. Bununla birlikte özyönetim uygulamalarının kendi içinde belirli sınırlamaları da vardır. Bazı vakalar, kaynak yönetimde ademi-merkeziyetin zorluklarına dikkat çekmektedir. Yeni Zelanda balıkçılığında, devletin bazı yetkileri devretmeye yönelik çabaları, endüstrinin özyönetimi sağlayabilmek için karşılaştığı yüksek işlem maliyetleri sebebiyle gölgelenmiştir. Endüstrinin özyönetimi sağlayabilmek için karşılaştığı

²⁹⁹ M James, "Co-operative management of the geoduck and horse-clam fishery in British Columbia" R.E. Townsend, R. Shotton, and H. Uchida (eds). **Case Studies in Fisheries Self-governance**. FAO Fisheries Technical Paper 504. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations 2008, s. 397-406.

³⁰⁰ Russell Mincher, "New Zealand's Challenger Scallop Enhancement Company: from reseeded to self-governance", **Case Studies in Fisheries Self-governance**, Eds: Ralph Townsend, Ross Shotton, Nirotugu Uchida, FAO, Rome, 2008, pp 307-321.

³⁰¹ Yu Wen Yang vd.: "Self-governance within a QMS Framework--The evolution of self-governance in the New Zealand Bluff Oyster Fishery", **Marine Policy**, 2010, Vol. 34, No. 2, 261-267.

malîyetler beklenen faydalarından daha fazla olduğu için, yönetime katılım istenilen düzeyde olmamıştır³⁰².

Buradaki özyönetim, devletten kullanıcılara doğru bir yetki aktarımı olarak tanımlansa da, tamamen ademi-merkezidir ve/veya aşağıdan yukarıya bir kaynak yönetimidir söylemek yanlış olacaktır. Bireysel devredilebilir kotalar sistemi yukarıdan aşağıya doğru tasarlanmıştır ve yetki devri kaynak kullanıcılarının girişimleriyle değil, kaynağın yönetimininden sorumlu otorite tarafından başlatılmaktadır.

Townsend ve Shotton’a göre,³⁰³ özyönetim kurumları belirlemede egemen yetkiye sahip devletler tarafından etkinleştirilmeli ve yetkilendirilmelidir. Devlet düzenlemeleri özyönetim tarafından değiştirilemez. Sorumlu otorite kaynak yönetiminde büyük bir takdir yetkisine sahiptir. Ve bu yetki, kullanıcıların katılımına dayanan politikaları uygulamak için kullanılmış olsa da, özyönetimin daha da gelişmesini engellemekte ve kullanıcıların sorumluluklarına yetkinin doğası gereği sınırlama getirmektedir³⁰⁴.

2.1.2.3. Bireysel Devredilebilir Kotalarda Sınırlar ve Başarılar

Bireysel devredilebilir kotalar piyasa ilkelerine dayandığı için, potansiyel olarak piyasa başarısızlıklarına maruz kalmaktadırlar. BDK yönetiminin başarılı olması için önemli görülen kriterler arasında kaynak kullanıcılarının sayısı önemli bir öneme sahiptir. Nitekim bir BDK piyasası boyutu yeterince büyükse ancak verimli bir şekilde çalışacaktır. Yalnızca birkaç katılımcı faaliyet gösteriyorsa, işlemlerin sayısı düşük seviyede kalacaktır. Problem, nadir işlemlere sahip piyasaların hem yüksek fiyat dalgalanmaları hem de yüksek işlem maliyetleri ile nitelendirilmesidir. Bu sebeple, kota fiyatlarındaki belirgin dalgalanmalar, uzun vadeli yatırımları caydırabilir ve böylece, BDK sisteminin etkinliğini azalır ve kota ticareti de yetersiz

³⁰² R Townsend, “Transactions Costs as an Obstacle to Fisheries Self-Governance in New Zealand”, **Australian Journal of Agricultural and Resource Economics**, 2010, Vol. 54, No. 3, pp. 301–320.

³⁰³ R Townsend, Shotton, R: “Fisheries self-governance: New Directions in Fisheries Management”, R. Townsend, R. Shotton, & H. Uchida (Eds.), **Case Studies in Fisheries Self-governance**, Rome, FAO, 2008, pp.1–20.

³⁰⁴ J.R Wilson, “The Joint Planning Agreement Experience in Canada”, Townsend, R.; Shotton, R.; Uchida, H. (Eds). **Case Studies in Fisheries Self-Governance**, FAO Fisheries Technical Paper. No. 504, Rome, FAO, 2008, pp. 125-135.

kalır³⁰⁵. Stavins de, ticarete açık izin piyasalarının, yüksek işlem maliyetleri ve dolayısıyla düşük ticaret seviyeleri sebebiyle engellenebileceğini ve bunun da sahip olunan düzenlemelerdeki maliyet etkinliğini azaltabileceğini savunmuştur³⁰⁶.

Kota piyasası için bir başka ciddi kaygı dışsallıkların potansiyel sürekliliğidir. Dışsallıkların ortadan kaldırılması için tasarlanan ticarete açık kota piyasalarının olumsuz dışsallıklarla karşı karşıya olması oldukça normaldir. Yine balıkçılık üzerinden bir örnek verirse; balıkçılıkta her tür kotalama kapsamına alınmadığında, yani bir türün korunması halinde balıkçılar kotalama kapsamında olmayan türlere yönelerek faaliyetlerinin yönünü değiştirebilirler. O halde korunma altında olmayan türün üzerindeki baskı artacaktır.

Ayrıca kota sisteminin etkili olması için kullanıcının kaynak üzerindeki hakları başkaları tarafından tanınmalıdır ve elde edilen yetki bir şekilde uygulanabilir olmalıdır. BDK yönetiminde kaynak üzerinde getiri hakkının nasıl temin edileceği sorunu önemli bir problemdir; çünkü yetersiz uygulama ve izleme kaçınılmaz olarak kaynağı sömürüye maruz bırakacaktır. Bireysel kotaların, kaynak sisteminden ziyade toplam ürün üzerindeki kısıtlayıcı bir hak olması uygulama sorununun daha zahmetli hale gelmesini sağlar. Daha önce de belirtildiği gibi kaynak sistemi hala ortak mülkiyettedir ve kullanıcılar, verilen kota düzeylerini aşan getiriler için teşvik edilebilirler. Bununla birlikte, kaynak stoku azaldığında kullanıcılar bireysel kotalama sistemine dahil olarak toplam ürün üzerinden belirlenen kota kadar getiri elde etmeye karşı istekli davranacaklardır. Üzerinde mülkiyet hakları sağlanan alanlarla kotalamanın uygulandığı alanlar kıyaslandığında ikincinin uygulamada başarılı olabilmesi için daha çok çaba sarf etmesi gerekmektedir.

BDK uygulanmalarını fayda ve maliyetlerini değerlendirmek için endüstrinin brüt değeri, katılımcı sayısı gibi çeşitli ölçütler belirlenmiştir. Örneğin, brüt değer yeterince büyük değilse, kotalamanın getirilmesinden beklenen faydalar, uygulama maliyetlerine göre daha düşük olacaktır. Dolayısıyla, bu sonuç bireysel kotaların küçük ölçekli endüstriler için uygun olmadığını ortaya koymaktadır.

³⁰⁵ Squires a.e.

³⁰⁶ Robert Stavins, "Transaction Costs and Tradeable Permits." **Journal of Environmental Economics and Management**, Vol. 29, 1995, pp. 133–148.

2.2. Aşağıdan Yukarıya Müştereklerin Yönetimi

Ostrom “*devletin müşterekler üzerinde doğrudan kontrolü olmalıdır*”, varsayımının sosyal ikilemlerle başa çıkmak için pek de uygun olmayan teorik bir çerçevenin sonucu olduğunu söyleyerek rasyonel tercih teorisini eleştirmektedir. Ona göre, piyasa kurumları özel mallar söz konusu olduğunda çok iyi çalışırlar. Kamu mallarının sunumu veya müştereklerin sürdürülebilirliği söz konusu olduğunda ise çözümü kolay olmayan çeşitli sosyal ikilemlerle karşı karşıya kalınır. Sosyal ikilemlerle başa çıkmada piyasa durumları için geliştirilen rasyonel tercih teorisi yerine kolektif eylem üzerine eğilmek daha yüksek bir başarı getirebilir. Rasyonel tercih modelleri kullanılarak tüm insan davranış normlarının açıklanabileceğini iddia edenler, müştereklerin sömürüsü ve kötüye kullanımı üzerine ancak Leviathan benzeri çareler sunabilirler³⁰⁷ ve bu da merkezileşmenin yeni bir türü olacaktır.

Merkezin müştereklerin yönetiminde söz sahibi olması ile müştereklerin kullanım sorununun tutarlı bir çözüme kavuşturulmadığı daha önce verilen birçok örnekte görülmüştür. Bu sebeptir ki yukarıdan aşağıya yaklaşımların aşırı kullanımın desteklenmesiyle sonuçlanan genel başarısızlığı bilim insanlarını alternatif çözüm yöntemi arayışlarına yönlendirmiştir. Yaşanan birçok deneyimde, yerel toplulukların müştereklerini sürdürülebilir bir şekilde yönetmek ve korumak için norm ve kural sistemleri oluşturabildikleri görülmüştür. Kendi sorunlarını çözmek için topluluklar tarafından oluşturulan kurumlar, zamana ve mekana özgü çatışmaları ve ikilemleri aşmada dünya çapında birçok müşterek örneğinde başarılar sağlamıştır. Bu sebeple ki günümüzde balıkçılık³⁰⁸, meralar³⁰⁹, ormanlar³¹⁰ ve su

³⁰⁷ Elinor Ostrom, **Understanding Institutional Diversity**, Princeton, Princeton University Press, 2005b, p. 120.

³⁰⁸ Nopparat Nasuchon, Anthony Charles, “Community Involvement in Fisheries Management: Experiences in the Gulf of Thailand Countries”, **Marine Policy**, Vol. 34, No. 1, 2010, pp. 163-169.

³⁰⁹ Gabriela Landolt, Tobias Haller, “Alpine Common Property Institutions under Change: Condition for Successful and Unsuccessful Action by Alpine Farmers in the Canton of Grisons, Switzerland”, **Human Organization**, Vol. 74, No. 1, 2015, pp. 100-111.

³¹⁰ Elinor Ostrom, “Self-governance and Forest Resources”, **Terracotta Reader: A Market Approach to the Environment**, eds. Shah PJ, Maitra V, New Delhi, Academic Foundation, 2005a, pp. 131-154.

kaynakları³¹¹ gibi müştereklerin yerel topluluklar tarafından oluşturulan ve yönetilen kurumlara dayanması fikri yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu, müştereklerin merkezden yönetimi yerine yerelden yönetimine kayan bir paradigma değişimidir ve artık karar alma, politika ve strateji belirleme yetkisi merkezden yerele doğru evrilmektedir.

2.2.1. Müştereklerin Topluluk Temelli Yönetimi

Tarih bize toplulukların binlerce yıldır varoluşlarını “müşterekleştirme” ilkesi üzerinden örgütlediklerini göstermektedir. Peter Linebaugh’un da belirttiği gibi temelinde müştereklerin olmadığı bir topluluk yoktur. Bugün bile başta Afrika ve Latin Amerika’nın yerli halkları olmak üzere dünyanın pek çok yerinde komünal mülkiyet sistemleri, mütemadiyen saldırıya maruz kalmalarına rağmen, varlığını sürdürmektedir³¹². Ancak, kadimden beri topluluk üyeleri arasındaki dayanışma kültürü ile yönetilen bu müştereklerin tüm müşterekler içindeki payı, özellikle çitleme hareketlerinden sonra, üzerinde devlet kontrolleri bulunan veya özelleştirilen müştereklere göre azdır.

Bununla birlikte, topluluk temelli yönetimlerin başarılarının giderek artması ve dünya çapında duyulması müşterekleri koruma adına çoğu ülkede politika yapıcılarını yerel halk ile işbirliği arayışlarına yöneltmiştir. Yerel halka müşterekler üzerinde çok sınırlı bir güç kontrolü imkanı sağlayan ve merkezden yönlendirilen müşterek politikaları yerini gücün ademi-merkezleşmesine³¹³ bırakarak bu şekilde yerel halka kendi kurumlarını kurma ve yönetime dahil olma hususlarında çeşitli fırsatlar yaratılmaktadır.

³¹¹ Nurdian Susilowati, Amir Mahmud, Lyna Latifah, Anis Susanti, Puji Novita Sari, “Analyzing the Environmental Sustainability of the Rural Water Management in Community Self-help Group (CSHG) – A Case study of Gunungpati District”, **IOP Conference Series: Earth and Environmental Science**, Vol. 1098, No. 1, 2022, pp.1-9.

³¹² George Caffentzis, Silvia Federici, “Kapitalizme Karşı ve Kapitalizmin Ötesinde Müşterekler”, **Herkesin Herkes İçin-Müşterekler Üzerine Bir Antoloji**, Ed. Fikret Adaman, Bengi Akbulut ve Umut Kocagöz, İstanbul, Metis Yayınları, 2017, s. 130.

³¹³ Ademi- merkezleşme teorik olarak, siyasi ve idari hiyerarşide farklı merkezi ve yerel yönetim seviyelerinde merkezden daha düşük seviyelere gücün, kaynakların, hesap verebilirliğin aktarımı anlamına gelmektedir. Anne M. Larson, Fernanda Soto, “Decentralization of Natural Resource Governance Regimes”, **Annual Review of Environment and Resources**, Vol. 33, No. 1, 2008, p. 216.

1980'lerin ortalarından bu yana müştereklerin ademi-merkeziyetçi yönetimi; demokrasi, çoğulculuk ve hak kavramlarını içeren yeni ademi-merkeziyetçilik “*dili*” ile dünyanın çeşitli bölgelerinde ivme kazanmıştır³¹⁴. Temel özelliği katılım ve karar alma süreçlerinde yetki devri olan bu yaklaşımda, yetki devri en genel şekliyle Agrawal ve Ostrom³¹⁵ tarafından “*iktidarın güç kullanımından en çok etkilenenlere gücün transfer edilmesi için iç ve dış baskıların teşvik ettiği bir yönetim stratejisi*”³¹⁶ olarak tanımlanmış olup özellikle başarısız merkezi müşterek yönetimi programlarına cevap niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda başarılı bir müşterek yönetimi için oluşturulan yerel kurumların mali akış, uygulama, izleme ve yaptırım yetkileriyle güçlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için ise yerel düzeydeki müşterek kullanıcıları ile merkez arasında güçlü ve güvenilir bir ortaklık kurulmalıdır³¹⁷.

En son moda veya zamanımızın modası olarak değerlendirilen³¹⁸ ademi-merkeziyetçi yönetim üç farklı gerekçeyle müştereklere uygulanmaktadır. Bu yönetim biçiminde; (1) Ulus-altı birimler arasındaki rekabet yüzünden daha yüksek verimlilik elde edilecektir, (2) karar alım süreci yönetimden etkilenenlere yaklaştırıldığı için daha yüksek katılım sağlanacaktır ve (3) müşterekler hakkında yer ve zamana özgü spesifik bilgiler daha kolay elde edilecektir³¹⁹. Yerel nüfusun müşterek yönetimine katılımı ile ise iki ana hedefin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır³²⁰: 1) müşteregi korumak ve sürdürülebilirliğini sağlamak, 2)

³¹⁴ Wilhelm A. Kiwango, “Decentralized Environmental Governance: A Reflection on its Role in Shaping Wildlife Management Areas in Tanzania”, **Tropical Conservation Science**, Vol. 8, No. 4, 2015, s. 1082.

³¹⁵ Agrawal ve Ostrom; Kumaon (Hindistan) ve Nepal’i vaka incelemesi olarak ele aldıkları çalışmalarında yetki devrinin farklı süreçlerde ve farklı baskı gruplarının etkisiyle gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Kumaon’da yerel halkın dile getirdiği taleplerle gerçekleşen ve yerele kolektif tercih ve operasyonel kuralları tasarlamada önemli bir serbestlik sağlayan yetki devri; Nepal’de, uluslararası kuruluşlarca finanse edilen koruma alanlarına ilişkin bir projenin başarılı olabilmesi için yerel halkın müşteregin yönetimine dahil edilmesi gerekliliği konusundaki inanca dayanmaktadır. Agrawal ve Ostrom’a göre Kumaon’daki müşterek yönetiminin başarısı yetki devrinin kolektif eylem sonucu ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır.

³¹⁶ A.e., s.87.

³¹⁷ Theodore Lawrence, Cristy Watkins, “It Takes more than a Village: The Challenges of Co-management in Uganda’s Fishery and Forestry Sectors”, **International Journal of Sustainable Development & World Ecology**, Vol. 19, No. 2, 2012, p. 144.

³¹⁸ Diana Conyers, “Decentralization: The Latest Fashion in Development Administration?”, **Public Administration and Development**, Vol. 3, 1983, pp. 97-109.

³¹⁹ Maria C. Lemos, Arun Agrawal, “Environmental Governance”, **Annual Review of Environmental Resources**, C. 31, 2006, s. 297-325. s. 303.

³²⁰ Kine Valvik Mitchell, “Identifying Barriers to Dalit and Janajati Women’s Successful Leadership in Community Based Forest Management in Nepal”, **Hariyo Ban Program**, No. 29, 2013, p. 7.

geçimleri müştereye bağı olan yerel toplulukların geçimini iyileştirmek ve güvence altına almak.

Literatürde mülkiyet hakları dört kategoride tanımlanmaktadır. Açık erişim, özel mülkiyet, ortak mülkiyet ve devlet mülkiyeti. Uzun süreler müşterekler, çevresel varlıktan yararlanırken herhangi bir sınırlama ile karşılaşmadığı için herkesin erişimine açık olarak kabul edilmiştir. Benzer şekilde müştereklerin devlet mülkiyetinde yönetildiği durumlarda da varlık üzerinde herhangi bir kurumun etkisinin olmayacağı görüşü hakimdir³²¹. Günümüzde ise müştereklerin çoğu yerel halk tarafından ortak mülkiyet rejimleri altında yönetilmektedir. Ostrom'un³²², İsviçre ve Japonya'daki dağ meraları yönetimi, Baland ve Palatteau'nın³²³ Batı Bengal'deki orman yönetimi, Wade'in³²⁴ Güney Hindistan'daki sulama sistemleri yönetimi üzerine yaptıkları çalışmalara ek olarak birçok bilim insanı çalışmalarında, müştereklere yakın yerlerde yaşayan yerel halkın aşırı kullanım problemlerinin üstesinden gelmeye yönelik ortak mülkiyet kurumları geliştirdiği görülmektedir. Esasen, son kırk yıldır müştereklerin korunmasında toplulukların önemini belgeleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ve yapılan çalışmaların çoğu topluluk temelli yönetimin başarılarını; çok azı ise bu yönetim biçiminin eksikliklerini vurgulamaktadır³²⁵.

Müştereklerin topluluk temelli yönetimi belki yüzlerce belki de binlerce yıldır dünya üzerinde var olan bir yönetim tarzıdır. Uphoff, bu yönetim tarzını, özel sektör ve kamu sektörü arasında duran –orta sektör- üçüncü bir sektör içinde görmüştür. Ona göre orta sektör, örgütleri ve kurumlarıyla uzun zamandır vardı. Fakat marjinal, etkisiz ve eski moda olarak düşünülmüştü ve hatta otuz yıl öncesine kadar topluluk

³²¹ Feeny vd., **a.g.e.**, s. 4-5.

³²² Ostrom, *Governing the Commons*.

³²³ Jean-Marie Baland, Jean-Philippe Platteau, **Halting Degradation of Natural Resources: Is There a Role for Rural Communities?**, Oxford, Clarendon Press, 1996.

³²⁴ Robert Wade, "The Management of Common Property Resources: Collective Action as an Alternative to Privatisation or State Regulation", **Cambridge Journal of Economics**, Vol. 11, No. 2, 1987, pp. 95-106.

³²⁵ 15 alan araştırmasının bulunduğu çalışmada Ostrom (1990); Alanya/balıkçılık (Türkiye), Gal Oya/sulama (Sri Lanka), Port Lameron/balıkçılık (Kanada)'da yönetimlerini kırılgan; Bodrum/balıkçılık (Türkiye), İzmir Kordonu/balıkçılık (Türkiye), Mawelle/balıkçılık (Sri Lanka), Kirindi Oya/sulama (Sri Lanka), Mojave/yeraltı suları (ABD) yönetimlerini başarısızlıkla sonuçlanmış yönetimler olarak değerlendirmiştir.

temelli yönetime çevresel varlıkları tahrip ettiği gözüyle bakılıyordu³²⁶. Ancak günümüzde bu yönetim tarzının; dıştan gelen müdahaleler sonucu yaşanan bozulmalara, yok olmalara karşı verdiği başarılı mücadele örneklerinden sonra öneminin arttığını söylemek maksadını aşan bir açıklama olmayacaktır.

2.2.1.1. Topluluğu Tanımlamak

Son dönemlerde müştereklerin yönetiminde izlenen vasat stratejiler sebebiyle kötü sonuçlarla karşılaşılması hem politika yapıcılarını hem de bilim insanlarını topluluğun müşterek kullanımı ve onu korunmasındaki rolünü yeniden düşünmeye zorlamıştır. Mevcut çalışmalarda, sıklıkla, ademi-merkeziyet, etkili ve anlamlı katılım, koruma kavramlarıyla topluluğun rolü anlaşılmaya çalışılsa da³²⁷ topluluk kavramı nadiren tanımlanmıştır.

Tarihsel sürece bakıldığında topluluk ve toplum kavramlarının benzer anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Yakın kök ilişkisi –common (ortak)- içerisinde bulunan bu kavramlar tarihsel yolculukta da –örneğin Eski Yunan’da- bir kavram altında birlikte ele alınmıştır³²⁸. 19. yüzyılda Alman sosyolog Ferdinand Tönnies bu iki kavramı kesin olarak birbirinden ayırmıştır. Sanayileşme süreci ile birlikte toplumsal ilişkilerin nasıl bir değişim geçirdiğini inceleyen Tönnies farklılaşan bu toplumsal ilişkileri tanımlamak amacıyla da topluluk (Gemeinschaft) ve toplum (Gesellschaft) kavramlarını kullanmıştır. Ona göre topluluk; modern sanayi toplumları öncesinde görülen, büyük ölçüde kişisel ve süreklilik taşıyan yakın insan ilişkilerini ifade etmektedir. Toplum ise modern kent hayatında kurulan kişisellikten uzak, yapay ve geçici ilişkileri anlatmaktadır³²⁹. Berger’in ifadesiyle³³⁰ “*topluluk gelenek; toplum değişimdir. Topluluk duygu; toplum rasyonelliktir.* .

³²⁶ Norman Uphoff, “Community-based Natural Resource Management: Connecting Micro and Macro Process and People with their Environment”, **International CBNRM Workshop**, Washington D.C., USA, 10-14 May 1998, p. 8.

³²⁷ Arun Agrawal, Clark C. Gibson, “Enchantment and Disenchantment: The Role of Community in Natural Resource Conservation”, **World Development**, Vol. 27, No. 4, 1999, p. 629.

³²⁸ Raymond Williams, **Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Söz Varlığı**, Çev. Savaş Kılıç, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 91-92.

³²⁹ Aysin K. Turhanoglu, “Toplumsal Gruplar”, **İnsan ve Toplum**, Ed. Nadir Suğur, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2011, s. 13.

³³⁰ Bennett Berger, “Disenchanting the Concept of Community”, **Society**, Vol. 35, No. 2, 1998, p. 324.

Topluluk kadın; toplum erkektir. Topluluk sıcak ve cana yakın; toplum soğuk ve resmidir. Topluluk sevgi; toplum iştir.”

Başarılı müşterek yönetimi örneklerine bakıldığında da topluluğun ön planda olduğu görülmektedir. Agrawal ve Gibson³³¹ müştereklere ilişkin yazılan literatüre dayanarak toplulukların üç önemli özelliğini ortaya koymuştur: küçük bir mekânsal birim, homojen bir sosyal yapı, ortak normlar ve ortak menfaatler seti. Topluluk bu özelliklerden birini veya birkaçını taşıyan grubu tasvir etmektedir.

Genel olarak topluluk, etkileşim içinde bulunan, ortak çıkarları, amaçları ve benzeri değerleri paylaşan belli bir coğrafi alana yerleşmiş grup olarak tanımlanabilir. Bu tanım her topluluğun tüm özelliklerini vermemekle birlikte esas amaç, müşteri kullanan toplulukların taşıdığı başlıca özellikleri göstermesidir. Bahsedilen topluluk müşteriye bağlı mekansal bir birimdir. Müşterekler aslında coğrafi çevreye en yakın topluluklar tarafından yönetilmektedir. Bu sebeple ki yerel sıfatı ile de topluluk kavramına gönderme yapılmaktadır. Ayrıca, Uphoff'a göre³³² en küçük yerleşim yeri olan köy de, çoğu zaman, topluluk ile birbiri yerine kullanılan bir kavramdır. Köy fiziksel alanı belirtirken topluluk köyde yaşayan bireyleri ifade etmektedir. Toplulukta yaşayan bireyler o topluluğun içinde doğmuş olabileceği gibi, başka bir yerden taşınarak yerleşmiş ve topluluk üyelerince kabul görmüş de olabilirler.

Bahsettiğimiz topluluk hem alanın genişliği hem de içinde yaşayan birey sayısı bakımından küçüktür. Küçüklük; büyük ölçekli yapıların verimsizlik, yolsuzluk ve sorumluluktan kaçınma potansiyelini azalttığı düşüncesiyle etkili bir yönetimin koşulu olarak görülmektedir³³³. Çünkü aynı coğrafi alanı paylaşan küçük bir grubun üyelerinin birbirleriyle daha sık etkileşimde bulunması daha olasıdır. Böylesi düzenli ve daha sık etkileşimler toplu karar verme maliyetlerini düşürebilir. Hatta topluluk içinde devam eden etkileşimler sebebiyle kullandıkları müşteregin yönetimine yönelik bazı özel davranış tarzları geliştirebilirler. Uzun süredir sahip

³³¹ Agrawal, Gibson, **a.g.e.**, s. 629.

³³² Uphoff, **a.g.e.**, s. 13.

³³³ Marshall Murphree, “Communities as Resource Management Institutions”, **Gatekeeper Series**, No. 36, International Institute for Environment and Development, 1993, p. 6.

olunan kolektif kimlik çevre baskısı yoluyla kurallara uyumu da zorunlu kılabilir³³⁴. Bununla birlikte, küçüklük kavramı, müşterek yönetimini tehlikeye atmadığı durumlarda topluluk ister yüzlerce, binlerce üyeden meydana gelsin isterse geniş alanları kapsasın göreceli bir kavram olarak değerlendirilebilir.

Literatürde topluluğun homojenliği ve kolektif eylemin başarısı arasındaki ilişkinin test edildiğine de rastlanmaktadır. Şöyle ki, daha düşük sosyo-ekonomik farklılaşmaya sahip yani daha homojen olan yerlerde/köylerde müşteriye erişim ve elde edilen faydanın bölüşümü daha eşitlikçidir³³⁵. Lawry de benzer bir görüş benimsemiştir³³⁶:

“çıkarların heterojen olduğu ve müşteregin yönetimine yönelik görüşlerin farklılık gösterdiği durumlar birkaç kural yerine çok sayıda kuralın uygulanması isteğini ortaya çıkaracak bu da uygulamaların güçlü bir destek almasının önünde engel oluşturacaktır”.

Topluluğun sosyal bir yapı olarak inşasında en çok dikkati çeken özelliği homojenliğidir ve toplulukların görece birbirine benzer etnik köken, din, kast, dil ve diğer ortak özelliklere sahip olan homojen hanelerden oluştuğu varsayılır. Agrawal ve Gibson’ın sözleriyle³³⁷ fakir ülkelerin kırsal kesimlerinde (toplum temelli müşterek yönetimi savunucularının çoğunun analizlerini ve projelerini konumlandıkları yerler) yaşayan insanlar benzer mesleklere sahip olabilir, aynı kaynaklara bağlı olabilir, aynı dili kullanabilir ve aynı etnik veya dini gruba ait olabilir. Böylesi bir homojenliğin, işbirliğine dayalı çözümleri daha da ileri götürdüğü, hiyerarşik ve çatışmalı etkileşimleri azalttığı ve daha iyi müşterek yönetimini teşvik ettiği düşünülmektedir. Örneğin Vietnam, Tayland, Endonezya ve Filipinler gibi Asya ülkelerinin balıkçılık yapan topluluklarının³³⁸ yanı sıra Hint

³³⁴ Agrawal, Gibson, **a.g.e.**, s. 634.

³³⁵ Narpal Jodha, “Common Property Resources: A Missing Dimension of Development Strategies”, **World Bank Discussion Paper 169**, 1992, p. 41.

³³⁶ Steven W. Lawry, “Tenure Policy toward Common Property Natural Resources in Sub-Saharan Africa”, **Natural Resources Journal**, Vol. 30, No. 2, 1990, p. 410.

³³⁷ Agrawal ve Gibson, **a.g.e.**, s. 634.

³³⁸ Robert S. Pomeroy, Brenda M. Katon, Ingild Harke, “Conditions Affecting the Success of Fisheries Co-management: Lessons from Asia”, **Marine Policy**, Vol. 25, No. 3, 2001, p. 200.

ormancılığında³³⁹ da sağlam bir yönetim yapısı oluştururken akrabalık, etnisite ya da din gibi objektif belirleyiciler kullanılmıştır.

Küçük ve homojen topluluklar grup sadakatini özendirmeleri ve ahlaki ilkelere göre hareket etme istekliliğini arttırmaları sebebiyle de müşterek yönetiminde önerilmektedir. Sugden'in³⁴⁰ sözleriyle bir topluluk zenginliği ve deneyimleri itibariyle ne kadar homojen olursa Pareto etkinliğe o kadar yaklaşabilir ve gönüllü faaliyetler yoluyla kamu mallarını sağlamadaki başarısı da o kadar büyük olacaktır. Heterojen topluluklardaki bireyler de homojen topluluklardaki gibi ahlaki yükümlülükleri karşılama istekli olabilirler ama yine de heterojen toplulukların kamu mallarını sağlama konusunda kuracakları gönüllü işbirliklerinin başarı şansı daha azdır.

Keza, bazı saha çalışmalarından elde edilen bulgulara göre, müşteregi kullanan homojen topluluklar yüz yüze iletişim ve işbirliği sayesinde çeşitli sosyal ikilemlerin üstesinden daha kolay gelmişlerdir. Hatta güçlü iç normlara sahip, iyi tanımlanmış bir topluluk kurma fırsatı bulamayan deneklerin bile; anlaşmaları bozanlar için sözlü cezalarını ne kadar hızlı tasarlayabildikleri görülmüştür³⁴¹. İletişimin önemine binaen Hackett vd. iletişimin kullanıcılara müşterekten elde edecekleri üzerinde anlaşma ve girdi tahsis kurallarının seçimi üzerinde koordinasyon sağlama fırsatı vereceğini ve bunun da ancak homojen topluluklarda gerçekleşebileceğini söylemekte ve bunun da müşteregin sürdürülebilir şekilde kullanımını arttırdığını dile getirmektedirler³⁴². Hindistan kırsalında gerçekleştirilen

³³⁹ Biswajit Ray, **Rabindra** Bhattacharya, "Transaction Costs, Collective Action and Survival of Heterogeneous Co-management Institutions: Case Study of Forest Management Organizations in West Bengal, India", **Journal of Development Studies**, Vol. 47, No. 2, 2011, p. 265.

³⁴⁰ Robert Sugden, "Reciprocity: The Supply of Public Goods Through Voluntary Contributions", **The Economic Journal**, Vol. 94, No. 376, 1984, p. 783.

³⁴¹ Elinor Ostrom, "The Value-added of Laboratory Experiments for the Study of Institutions and Common-pool Resources", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 61, No. 2, 2006, pp. 154-155.

³⁴² Steven Hackett, Schlager Edella, James Walke, "The Role of Communication in Resolving Commons Dilemmas: Experimental Evidence with Heterogeneous Appropriators", **Journal of Environmental Economics and Management**, Vol. 27, No. 2, 1994, p. 99.

bir saha çalışmasında ise topluluk temelli müşterek yönetimindeki güven ve işbirliğinin sosyal homojenlikle olumlu yönde bağlantılı olduğu iddia edilmiştir³⁴³.

Müştereklerin başarılı yönetimini destekleyen bir diğer faktör sosyal normlardır. Coleman'a göre³⁴⁴ norm, hangi eylemin doğru hangi eylemin yanlış olduğunu gösteren bireyin kendi ve/veya başkalarının eylemleri üzerine inançlarıdır. Sosyal normlar, bireylerin bir tür yaptırım veya hoş görülmeyle bir deneyim ile karşılaşmamaları için takip etmeleri gerektiğine inandıkları davranış kurallarıdır. Uygun davranış kalıplarının normlar aracılığıyla sürdürülebilmesi için toplumun normu ihlal edenlere yaptırım uygulayabilmesi gereklidir³⁴⁵. Bu, bireyin gönüllü olarak kendi iç denetim mekanizmasıyla olabileceği gibi dış güçlerce de olabilmektedir. Örneğin Malezya'da topluluk üyelerinden biri öldüğünde ve cuma günlerinde balıkçılık faaliyetleri yasaktır. Böylesi bir suçun cezası camiye verilmek üzere bir düzine tabak bağışıdır³⁴⁶. Oportünizme ve bireysel çıkarlara zıt yönde bir yönetişimin oluşmasında normların etkisi büyüktür.

Kammersgaard normlara “*güvence aracı olma*” işlevini yüklemektedir. Birey toplum içerisinde güvenilir olmak ve güvenilirliğini geleceğe de taşımak için normlara uyar çünkü normlara uymayanlar toplumun diğer bireylerinin güvenini kaybederek cezalandırılabilir³⁴⁷. Müşterekler hakkındaki literatüre göre de müşterek kullanıcılarının aynı kökeni ve benzeri kültürü paylaşmaları dolayısıyla aralarında oluşan güven, sosyal normların gelişimini ve uygulanışını kolaylaştırmaktadır.

Toplulukların benzer değerleri ve çıkarları paylaşan bireylerden oluştuğunu söylemek bu bireylerin her açıdan özdeş olduğunu düşündürtebilir. Esasen, topluluklardaki bireyler tercihleri, politik güçleri ve hayata bakış açıları bakımından farklılık göstermektedirler. Homojen veya değil, topluluk için önemli olan şey, sahip oldukları müşterekliği korumalarıdır. Agrawal ve Gibson'a göre topluluk yerine

³⁴³ Jetske Bouma, Erwin Bulte, Daan van Soest, “Trust and Cooperation: Social Capital and Community Resource Management”, **Journal of Environmental Economics and Management**, Vol. 56, No. 2, 2008, p. 164.

³⁴⁴ Coleman'dan aktaran, Jesper Kammersgaard, “Causalities between Social Capital and Social Funds”, **Social Protection Discussion Paper**, No. 9908, 1999, p. 7.

³⁴⁵ Jean-Philippe Platteau, “Behind the Market Stage Where Real Societies Exist-Part 2: The Role of Moral Norms”, **The Journal of Development Studies**, Vol. 30, No. 3, 1994, p. 765.

³⁴⁶ Nasuchon, Charles, **a.g.e.**, s. 164.

³⁴⁷ Kammersgaard, **a.g.e.**, s. 7-8.

kurumlara odaklanmak, topluluk temelli müşterek yönetiminin etkinliği için gereklidir. Topluluklar ve onların müştereklerle ilişkisine yönelik sağlıklı bir değerlendirmede; topluluklar içindeki birden fazla aktörün farklı çıkarlarına, bu aktörlerin birbiriyle ilişki kurduğu süreçlere ve özellikle de etkileşimlerini yapılandıran kurumsal düzenlemelere odaklanılmalıdır³⁴⁸. Müştereğin korunabilmesi için topluluk, müşterek kullanıcılarının tamamının, en azından birçoğunun, saygı gösterdiği etkili kurumsal düzenlemeler geliştirme kapasitesine sahip olmalıdır.

Tarih boyunca topluluklar, kullanıcılarının müşterekleri özgürce kullanmalarına izin vermek yerine, müşteregin aşırı kullanımını engellemek için kurumsal düzenlemeler geliştirme yoluna gitmiştir³⁴⁹. Bireylerin bu şekilde resmi ve gayri resmi kurumları oluşturma ve somutlaştırma yoluna gitmeleri bilim camiasında oldukça ilgi görmüştür³⁵⁰. Oluşturulan kurumlar aslında topluluk üyelerine verilen birer reçetedir ve bu reçetelerde hangi eylemlere izin verilip hangilerine izin verilmeyeceğine kadar yapılması ve/veya yapılmaması beklenen kurallar kümesi yazılıdır³⁵¹.

Unutulmaması gereken bir nokta daha vardır ki bu da kuralları oluşturan topluluğun bu kurallara uymaya da istekli olmasıdır. Çünkü müşterek kullanıcıları tarafından yürütülecek özellikle izleme ve yaptırım gibi uygulamalar sayesinde müşteregin sürdürülebilirliği sağlanacaktır. Aksi halde uygulamaya konmamış kuralların varlığının müşteregin korunması açısından bir anlamı olmayacaktır. Uygulamaya konan kurallar ile kullanıcıların tekrarlanan gündelik etkileşimlere girerek tutarlı davranış normları geliştirmeleri de olasıdır. Bu, bazı normların yönetim yapılarının yukarıdan aşağıya dayattığı sonuçlar değil zaman içerisinde elde edilen kazanımlar olduğunun bir ifadesidir.

³⁴⁸ Agrawal, Gibson, **a.g.e.**, s. 630.

³⁴⁹ Bunun tam tersinin yaşandığı durumlar da mevcuttur. Örneğin Latin Amerika'daki çoğu ülkenin erken sömürge döneminde çıkarılan arazi yasalarının bir sonucu olarak toprağın yalnızca ağaçlardan arındırıldığında ve tarım için kullanıldığında faydalı olduğuna dair güçlü bir norm vardır. Ayrıca Afrika'nın birçok yerinde yaban hayatı korunacak bir varlık değil mahsullere ve insan yaşamına yönelik bir tehdit olarak kabul edilir.

³⁵⁰ Konuya ilişkin ayrıntılı inceleme için bakınız. Elinor Ostrom, 2005b.

³⁵¹ Sue Crawford, Elinor Ostrom, "A Grammar of Institutions", **The American Political Science Review**, Vol. 89, No. 3, 1995, p. 584.

2.2.1.2. Topluluk Yönetiminin Güçlü Tarafları

Planlı kalkınma ve yukarıdan aşağıya koruma politikaları bir gerçeği fazlasıyla belirginleştirmiştir. Bu gerçek, devletin kalkınma ve koruma programlarıyla vatandaşlarını zorlama kapasitesinin de bir sınırı olduğudur. Özellikle merkezi yönetim müşterek kullanıcılarını disipline etmek için birtakım girişimlerde bulunduğu bu sınır açıkça görülmektedir. Yem, yakacak odun, balık gibi kaynakların hane halklarının temel geçim kaynağı olduğu yerlerde iyi finanse edilmiş bir otorite bile başarısız olabilir. Daha önceki başlıklar altında da belirtildiği üzere hatalı düzenlemeler, yetersiz uygulamalar, yozlaşmış kurumlar devlet merkezli yönetimin zayıflığında eşit derecede önem oynayan faktörlerdir ve bu faktörler yerelin uzlaşmazlığı ve başka bir geçim kaynağı alternatifinin olmayışı ile birleştiğinde durum daha da ağırlaşmaktadır³⁵².

Bununla birlikte çoğu çalışmada topluluklar doğal kaynakların, müştereklerin yağmacıları/katilleri olarak tasvir edilmektedir. Bu yanlış bir anlayıştır. Topluluklar doğal kaynakları, müşterekleri yok etmeden diğer topluluklarla temas ederek de korumayı başarmışlardır³⁵³. Bu tür temaslar toplulukların hayatta kalabilmelerinin de temel sebebidir.

İnsanların binlerce yıldır çevrelerini sürdürülebilir şekilde şekillendirip kullandıkları düşünülürse bugün de aynı sonuçları elde eden ortaklıklar kurmak pekala mümkündür. Nitekim müşteregin topluluk temelli yönetiminin başarısı çok sayıda saha çalışmasıyla belgelenmiştir. Meksika’da topluluk temelli orman yönetimi bu bağlamda verilebilecek önemli bir örnektir. Latin Amerika’daki ormanlık alanların büyük bir çoğunluğu devlet mülkiyetinde iken, Meksika’da bir istisna olarak ormanların yarısından fazlası toplulukların yönetimindedir; ortak mülkiyet söz konusudur. Bölgede yer alan diğer ülkelerin aksine uygulanan bu yönetim modeli

³⁵² Agrawal, Gibson, **a.g.e.**, s. 632.

³⁵³ Robert C. Bailey, Genevieve Head, Mark Jenike, Bruce Owen, Robert Rechtman, Elzbieta Zechenter: “Hunting and Gathering in Tropical Rain Forest: Is It Possible?”, **American Anthropologist**, Vol. 91, No. 1, 1989, pp. 59-82.

sayesinde Meksika’da sürdürülebilir kullanım sağlanmış ve biyoçeşitlilik korunmuştur³⁵⁴.

Asya ülkelerinde de topluluk temelli yönetim ile ormanların, suyun, meraların korunduğu gözlemlenmiştir. Bu ülkelerde topluluk temelli yönetim; müşteregin kullanma yetkisinin ya kalıcı olarak yerele topluluğa devredilmesi ile ya da yetkinin merkezden yerele aktarılarak belirli bir süre için kullanılması yoluyla gerçekleşmektedir. Ne şekilde elde edilmiş olursa olsun, her iki kullanım hakkı da gıda güvenliği, geçim kaynaklarının ve müşteregin korunması ve toprağın yabancılara tavizler yoluyla kaybedilmesini engelleyerek korunması için önemlidir³⁵⁵.

Malezya’da ise hükümet, toplulukların balıkçılık yönetimine katılımını teşvik etmek için onları izleme, denetleme faaliyetlerine dahil etmektedir. Topluluk temelli yönetim, Malezya’da ayrıca yoksulluğu önleme aracı olarak da kullanılmaktadır³⁵⁶. Namibya’da da benzer şekilde topluluk temelli müşterek yönetimi oluşturularak yaban hayatın korumasına ve turistleri koruma alanlarına çekmelerini sağlayacak girişimcilik hareketleri yapabilmeleri için de yine bazı hakların merkezden yerele devredilmesiyle yoksulların yasal olarak güçlendirilmesine çalışılmıştır³⁵⁷. Reddy ve vd. Hindistan bağlamında topluluk temelli yönetilen yer altı su kaynakları üzerinden olası seçenekleri değerlendirdikleri araştırmalarında ise, yapılan sosyal düzenlemelerle yer altı su kaynaklarının daha iyi yönetildiğini ve suyun kullanımında ve paylaşımında hakkaniyetin sağlandığını belirtmişlerdir³⁵⁸. Gana’daki sulama projelerinin sürdürülebilirliğinin incelendiği bir başka araştırmada da başarının ancak uygun teşviklerle yerel yönetim de dahil olmak üzere tüm paydaşları içeren entegre

³⁵⁴ David Barton Bray, Leticia Merino- Perez, Patricia Negreros-Castillo, Gerardo Segura-Warnholtz, Juan Manuel Torres-Rojo, Henricus Vester, “Mexico’s Community-Managed Forests as a Global Model for Sustainable Landscapes”, **Conservation Biology**, Vol. 17, No. 3, 2003, p. 672.

³⁵⁵ Kirsten Ewers Andersen, “Communal Tenure and the Governance of Common Property Resources in Asia- Lessons of Experiences in Selected Countries, **Land Tenure Working Paper**, No. 20, FAO, 2011, p. 1.

³⁵⁶ Nasuchon, Charles, **a.g.e.**, s. 164.

³⁵⁷ Karol C. Boudreaux, “Community Conservation in Namibia: Devolution as a Tool for the Legal Empowerment of the Poor”, **Mercatus Center Working Paper**, No. 10-64, 2010. p. 21.

³⁵⁸ V. Ratna Reddy, M. Sirinivasa Reddy, Sanjit Kumar Rout, “Groundwater Governance: A Tail of Three Participatory Models in Andhra Pradesh, India”, **Water Alternatives**, Vol. 7, No. 2, p. 297.

bir yönetim yaklaşımının benimsenmesine bağlı olduğu sonucuna varılmıştır³⁵⁹. Burada bahsedilenler, sadece birkaç örnektir.

Literatüre bakıldığında müşteregin yönetiminde yerel halkın ihtiyaçlarını ve çıkarlarını dikkate almayan, onlarla işbirliği içinde olmayan yönetim birimlerinin çabalarının hep eksik kaldığı görülmüştür. Birçok başarılı topluluk temelli müşterek yönetimi deneyimi, diğer halklara da yönetime katılım konusunda cesaretlendirici örnek oluşturmaktadır. Rabinovich vd.nin çalışmasında Tanzanya’da yerel halkın toprak erozyonu sorunuyla başarılı bir şekilde başa çıkabilme sebebini topluluğun ortak alanı koruma istekliğiyle ilişkilendirmiştir³⁶⁰. Bir arada hareket etme isteğiyle kazanılan topluluk kimliği eğer zayıfsa yerel halk kullanılan müşteregi daha iyiye dönüştürmek amacıyla başkalarıyla ortaklıklar kurmaktan kaçınacak, bunun için zaman ve enerji harcamayacaktır. Bu bağlamda uzunca bir süredir müşteriğe sahip insanlara zaman zaman müşteregin değerinin ve potansiyelinin hatırlatılması gerekebilir³⁶¹. Bir arada hareket etmenin kazandırdığı topluluk kimliği müşterek kullanıcılarına hem müşteregin kendilerine ait olduğu düşüncesini yerleştirerek hem de müşteriğe duygusal olarak bağlı hissettirerek onu korumak için isteklilik duymalarına sebep olacaktır.

Müşteregin korunması konusundaki istekliliğin altında yatan ana sebep ise bu kaynaklara uzun vadeli bağımlılığın varlığıdır. Özellikle yoksulların geçimlerini müşterekten sağladıkları ve ekonomik olarak müşteriğe daha bağımlı olduğu da bilinmektedir. Reddy ve Chakravarty, 12 Himalaya köyünden elde edilen verilere dayanan çalışmasında, müşteriğe bağımlılığın yoksullar için %23 zenginler için sadece %4 olduğu fark edilmiştir³⁶². Alaska kırsal kesimlerinde yapılan bir başka çalışmada ise, birçok Alaskalının geçimini nesiller boyunca ormandan sağladığı ve

³⁵⁹ Imoro Braimah, Rudith King, D. Sulemana, “Community-based Participatory Irrigation Management at Local Government Level in Ghana”, **Commonwealth Journal of Local Governance**, No. 15, 2014, p. 141.

³⁶⁰ Anna Rabinovich vd., “Protecting the Commons: Predictors of Willingness to Mitigate Communal Land Degradation among Masaai Pastoralists”, **Journal of Environmental Psychology**, Vol. 72, 2020, p. 4.

³⁶¹ Christopher Ansell, Eva Sørensen, Jacob Torfing, **Co-Creation for Sustainability**, Leeds, Emerald Publishing Limited, 2022, pp. 20-21.

³⁶² S.R.C. Reddy, Shanti P. Chakravarty “Forest Dependence and Income Distribution in a Subsistence Economy: Evidence from India”, **World Development**, Vol. 27, No. 7, 1999, pp. 1141-1149.

ormanı bir dizi maddi ve manevi ihtiyacı karşılamak için gerekli mal ve hizmetlerin kaynağı olarak gördükleri belirtilmiştir³⁶³. Bu bağlamda yerel halkın müşteregin sürdürülebilirliği hususunda politika yapıcılarının tartıştığı soyut hedeflerden ve belirledikleri sayısal hedeflerden çok daha somut görev ve sorumluluklara sahip oldukları söylenebilir. Bunun sebebi yalnızca kendi mevcudiyetinin devamlılığını değil gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da dikkate almaları gerekliliğidir.

Topluluklar genellikle müşterekleri ile uzun bir süre bir arada yaşamışlardır ve onların geleceklerini yine bu alanlar üzerinde devam ettireceklerine dair inançları da kendilerini müşteregin sürdürülebilir bir şekilde kullanımı hususunda motive etmektedir. Yukarıdan aşağıya doğru bir yönetim sisteminde yer alan bir kamu görevlisinin veya müşterekten fayda sağlayan bir şirketin müşteriye bakış açısı veya koruma konusundaki isteklilikleri kesinlikle aynı değildir. Yerelin kendine özgü apayrı bir motivasyonu vardır ve hatta yerli halklar müşteriye belirli kültürel ve toplumsal değerleri atfedebilirler. Örneğin Cava halkı için Dewi Sri ya da bereket tanrıçasına övgü niteliğinde tayub dansı vardır. Tayub dansı halkın pirinç hasadından duydukları sevincin ve Tanrı'ya şükranlarını sunmalarının bir biçimidir. Tayub, yerel halk için toplum ve doğanın birleşmesi anlamına gelmektedir³⁶⁴.

Yönetimin yerel halkta olması gerektiğini ifade edenlerin en geçerli sebebi, yerel halkın kendi çevresinde olan-biten hakkında daha özel bilgilere sahip olmalarıdır. Yerel bilgelik de denilen bu durum, her toplulukta topluluğun çevreyle olan karşılıklı ilişkisiyle şekillenmekte olup topluluktan topluluğa farklılık göstermektedir. Yerel bilgelik, bir toplulukta insan davranışlarına rehberlik eden geleneklerin veya ahlakın yanı sıra her türlü bilgi, inanç ve anlayıştır. Müşteregin korunmasında da önemli bir rolü olan bu bilgeliğe Batı Sumatra'daki 'yasak orman' kuralı verilebilir. Ormanları korumak için uygulanan bu yasağın şekli, ağaçların

³⁶³ Tessema Mekbebe, Robert J. Lillieholm, Dale Blahna, Linda Kruger, "Resource Use, Dependence and Vulnerability, Community-Resource Linkages on Alaska's Tongass National Forest", **Ecosystems and Sustainable Development**, Vol. 122, 2009, p. 266. pp. 263-272.

³⁶⁴ Rika Febriani, Ade Dani, "Environmental Crisis and Local Wisdom; Learning from the Cosmology of the Minang and Javanese Communities", **Digital Press Social Sciences and Humanities**, Vol. 9, 2023, p. 2.

kesilmesi yasağı, ormanların yakılması yasağı, arazi işlevlerinin dönüştürülmesi yasağı ve orman ürünlerinin kullanımıyla ilgili diğer kurallar şeklindedir³⁶⁵.

Literatürde geleneksel ekolojik bilgi ile yerel bilgeliğin birbirinin yerine kullanıldığı da görülmektedir. Geleneksel ekolojik bilgi, Houde'nin tanımlamasıyla *“özellikle belirli bir insan grubunun deneyim ve geleneklerinden türetilen çevreyle ilgili her türlü bilgidir”*³⁶⁶. Müştereklerin biyolojik özellikleri dolayısıyla birbirinden çok farklı oluşları, müşteriye yakın bireylerin de bu bağlamda en uygun bilgiye sahip olduğu izlenimini vermektedir. Bu çerçevede, önceden de belirtildiği ve Hayek tarafından da tanımlandığı gibi, resmi kurumlar zaman ve mekana ilişkin özel şartların bilgisini doğru bir şekilde toplayamamakta ve kullanamamaktadırlar³⁶⁷. Diğer taraftan yerel kullanıcıları ise alanın en yakınındakilerdir; en derin tecrübeye sahip olanlardır. Müştereği uzunca süredir kullandıkları için, onun biyolojik özellikleri hakkında da bilgi sahibidirler.

Geleneksel ekolojik bilgi, topluluk temelli müşterek yönetimde oldukça önemli bir rol oynamaktadır³⁶⁸. Yerli halkın çevreye, yerel biyolojik çeşitliliğe ve bunların yönetimine ilişkin bilgisi yüzlerce hatta binlerce yıl öncesine dayanmakta olup yerel halk bu bilginin mirasçısıdır³⁶⁹. Bununla birlikte, ülke gibi geniş sınırlara sahip bir alanda kullanılan bilgi ile yerel alanda kullanılan bilgi arasında farklılık olduğunu söylemek doğru bir yaklaşım olacaktır ve ancak bu kadim bilgilerin bilimsel bilgi formlarıyla harmanlanması suretiyle sürdürülebilir bir müşterek yönetimi sağlanabilir. Kanada ve Yeni Zelanda'da geleneksel bilginin ve bilimin bir arada kullanılması, yaban hayatı nüfusunun kontrolüne büyük ölçüde yardımcı olmaktadır³⁷⁰. Kamboçya'da da balıkçılık alanında başarılı toplum temelli yönetimler görülmesinin sebebi merkezin yerelin sahip olduğu bilgiyi kullanarak fakat

³⁶⁵ A.e., p. 3.

³⁶⁶ Nicolas Houde, “The Six Faces of Traditional Ecological Knowledge: Challenges and Opportunities for Canadian Co-Management Arrangements”, **Ecology and Society**, Vol. 12, No. 2:34, 2007, p. 4.

³⁶⁷ Hayek, **a.g.e.**, s. 524.

³⁶⁸ Fikret Berkes, Johan Colding, Carl Folke, “Rediscovery of Traditional Ecological Knowledge as Adaptive Management”, **Ecological Applications**, Vol. 10, No. 5. 2000, p. 1251.

³⁶⁹ Kumar **a.e.**

³⁷⁰ Henrik Moller, Fikret Berkes, Philip O'Brien Lawyer, Mine Kışlalıoğlu, “Combining Science and Traditional Ecological Knowledge: Monitoring Populations for Co- Management”, **Ecology and Society**, Vol. 9, No. 3:2, 2004, p. 1.

balıkçıların eğitim seviyelerinin düşük olduğu da göze alarak uyguladığı “*yaparak öğrenme*” metodunda saklıdır ³⁷¹. Yerel bilgiye ilişkin bir diğer örnek, Güney ve Güneydoğu Asya’daki toplum temelli girişimlerdir. Bazı ülkelerde orman yönetiminin yalnızca merkeze bırakıldığında merkezin uyguladığı politikaların ormansızlaşmaya sebep olduğu görülünce geleneksel bilginin de önemi kavranmış ve topluluk düzeyinde bir örgütlenme merkez tarafından desteklenmiştir³⁷². Örneklerden de görüleceği üzere müşteregin içsel belirsizlikleri ve öngörülemezliği geleneksel ekolojik bilgiyi kullanarak bertaraf edilebilmektedir.

Bununla birlikte, yerelin müşteregin yönetiminde yer almaması veya ondan fayda sağlayamıyor olması halinde ortada bir risk vardır. Bu risk, yerelin uzun vadede vizyonunu kaybedip müşteregi yıkıcı sonuçlara yol açacak şekilde kullanabilme ihtimalidir. Aslında merkezi yönetimin değişen koşullar karşısında çoğu zaman sahip olamadığı esneklik, topluluk temelli müşterek yönetimi içerisinde oluşturulmuş birçok kurumda vardır ve bu kurumlar yerel halkın düzenli uygulamaları sonucu ortaya çıkan gayri resmi normlar olup dinamiklerdir. Yani kurallar, kullanıcıların davranışlarını değiştirmesi halinde zaman içinde yeni duruma uyum sağlayabilmektedirler³⁷³. Bu bilgiler ekseninde, müşteregin kimin yönetiminde daha iyi korunacağı hususunda kullanıcının müşteriye yakınlığı dolayısıyla müşterekle ve diğer kullanıcılarla daha sağlam bir etkileşim içinde bulunduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

Toplulukların müştereklerin yönetiminde sorumluluk üstlenme kapasitesi ve istekliliği uygulamalara bakılarak çok net görülebilir. Topluluk temelli müşterek yönetiminde uygulanacak kurallar yerelce benimsendiği takdirde çok daha etkili olabilmektedir. Yönetim sistemi ne olursa olsun müşteregin korunması için etkin bir izleme ve yaptırım faaliyetlerinin her zaman çok önemli olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu faaliyetler yerel kullanıcılar tarafından gerçekleştirilirse, maliyetin düşük olacağı umulmaktadır. Müşterek kullanıcılarının alanı iyi biliyor olmaları ve kuralların çiğnendiği anda alanda veya alana yakın olmaları kurallara uymayanların

³⁷¹ Nasuchon, Charles, **a.g.e.**, s. 167.

³⁷² Marcus Colchester, “Sustaining the Forests: The Community-based Approach in South and South-East Asia”, **Development and Change**, Vol. 25, No. 1, 1994, pp. 69-100.

³⁷³ Melissa Leach, “Environmental Entitlements: Dynamics and Institutions in Community-Based Natural Resource Management”, **World Development**, Vol. 27, No. 2, 1999, p. 240.

tespitini kolaylaştırmaktadır. Hatta kurallara uyulmaması kendi durumlarını da doğrudan olumsuz yönde etkileyeceği için kurallara kimin uymadığını bulmak onlar için oldukça önemlidir. Örneğin, Meksika'daki toplulukların başarılı ormancılık deneyimi, sosyal normların ucuz izleme sağlayabildiğini ve bedavacılığı caydırabileceğini göstermektedir³⁷⁴.

2.2.1.3. Topluluk Yönetiminin Sınırları

Topluluk temelli müşterek yönetiminin her daim başarılı olacağı ve müşteregin ancak bu şekilde korunacağı yaklaşımı bu modelin sihirli olduğu anlamına gelir ki bu yanlıştır. Birçok başarı hikayesinin yanı sıra Ostrom, Türkiye'deki kıyı balıkçılığı, Kaliforniya'daki yer altı su kaynakları ya da Sri Lanka'daki sulama sistemindeki örnekleri başarısızlık olarak ortaya koymuştur³⁷⁵. Topluluk temelli yönetim uygulamalarının devlet veya uluslararası kuruluşlar tarafından dışarıdan teşvik edilmesi ve dayatılması hayal kırıklığı yaratan sonuçlara sebep olmaktadır³⁷⁶. Larson ve Soto'ya göre birçok gelişmekte olan ülkede müştereklerin sorumlulukları yerele devredilince yerel toplulukların da refah düzeylerinde azalmalar yaşanmıştır³⁷⁷. Müştereklerin bozulmasıyla sonuçlanan dışsal müdahalelerin başarısızlığı kısmen yerel kurumların tanınmamasından da kaynaklanabilir. Ayrıca müşteriye ilişkin yapılan devlet müdahaleleri- ki bu dışsal müdahaleyle iyi işleyen sosyal normların yerini yenilerinin alması anlamına gelir- dışlama etkisi de yaratabilir³⁷⁸.

Yerel topluluklar gerçek hayatta teoride idealize edildiği ölçüden çok daha karmaşık ve çeşitlidir. Topluluk küçük olduğunda, topluluk üyeleri sürekli ve son derece kişiselleştirilmiş ilişkilere sahiptirler. Bu sebeptendir ki, seçimlerinde şimdiki fayda ve maliyetlere özel önem vermek yerine daha dolaylı ve uzun vadeli sonuçlara odaklanmaktadırlar. Yüz yüze ilişkiler doğası gereği insanların birbirlerinin

³⁷⁴ Daniel Klooster, "Institutional Choice, Community, and Struggle: A Case Study of Forest Co-Management in Mexico", **World Development**, Vol. 28, No.1, 2000, p. 17.

³⁷⁵ Ostrom, **a.e.**, 1990, s. 143.

³⁷⁶ Piers Blaikie, "Is Small Really Beautiful? Community-based Natural Resource Management in Malawi and Botswana", **World Development**, Vol. 34, No.11, 2006, p. 1942.

³⁷⁷ Anne M. Larson, Fernanda Soto, "Decentralization of Natural Resource Governance Regimes", **Annual Review of Environmental and Resources**, Vol. 33, No.1, 2008, p. 218.

³⁷⁸ Ostmann, **a.g.e.**, s.125.

eylemleri ve tercihleri hakkında iyi bilgilendirilmiş olmalarını sağlamaktadır. Güçlü bir kimlik duygusu, işbirlikçi davranışın sürdürülmesini kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte, üye sayısı az topluluklarda kişisel uzlaşmazlık ve rekabet çok daha yaygındır ve büyüklere kıyasla topluluk üzerindeki yıkıcılığı daha fazladır³⁷⁹. Agrawal ve Gibson'a göre topluluk küçük ve açıkça belirtilmiş mekansal bir düzlemde aynı normları paylaşan homojen bir sosyal yapı değildir çok farklı menfaatlere sahip dizi bireyden meydana gelen bir yapıdır³⁸⁰. Topluluğun bu heterojen yapısının yanı sıra müşteregin de özelliklerinden kaynaklanan riskli ve öngörülemez durumlar olabilmektedir. Ayrıca, müşteregin başarılı yönetilip yönetilmeyeceği üzerinde oluşturulacak kurumlarla da ilgilidir ki -hesap verilebilirlik, yaptırım, izleme durumları gibi- bunlar da topluluğun bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Yani, insan faktörüne bu denli bağlı olan karmaşık bir süreçte çözüme ulaşmak da kolay değildir³⁸¹.

Topluluğun yetkilendirilmesi, toplum temelli yönetimin başarısı için çok önemlidir, ancak merkezin ademi-merkeziyetçilik ve yeni rolleri benimseme konusunda siyasi iradesini ortaya koyması önemli bir önkoşuldur. Otoriteye sahip bazı kesimler uygulamaları desteklemek için çalışırken, ulusal, il veya yerel düzeyde bazı kesimler toplum temelli yönetimin girişimlerinden diğerleriyle eşit derecede memnun olmayabilir³⁸². Örneğin, yerelin sorunlarını çözmeye yönelik il düzeyinde görülen isteklilik, yerel yöneticiler söz konusu olduğunda isteksizliğe dönüşebilir.

Ademi-merkeziyetçi yaklaşımı savunanların dayanak noktası bu tarza uygun yapılacak reformların eşitlik ve verimlilik ilkeleri temelinde vatandaş taleplerine daha duyarlı olunacağına dair duyulan inançtır. Bunun altında yatan mantık, yerel kurumların yerel ihtiyaçlar hakkında daha iyi bilgiye sahip olmaları ve yetkiye sahip olduklarında yerel isteklere yanıt verme olasılıklarının daha yüksek olmasıdır. Ancak gerçek hayatta bu yaklaşımın her zaman etkili olduğu söylenemez. Ormancılık sektörü üzerine Afrika (Uganda ve Senegal), Asya (Endonezya, Nepal) ve Latin Amerika'dan (Bolivya ve Nikaragua) ikişer örnek alınarak ademi-merkeziyetçi

³⁷⁹ Baland, Platteau, **a.g.e.**, s. 263.

³⁸⁰ Agrawal, Gibson, **a.g.e.**, s. 630.

³⁸¹ Arun Agrawal, "Common Property Institutions and Sustainable Governance of Resources", **World Development**, Vol. 29, No. 10, 2001, p. 1654.

³⁸² Nasuchon, Charles, **a.g.e.**, s. 165.

kurumsal değişikliklerin incelendiği çalışmada merkezin yetki devrinin sözüm ona yapılan yetki devirleri olduğu görülmüştür. Karar verme yetkisini devretmeye istekli olmak; adil, güvenilir ve vatandaşlarının isteklerine cevap veren bir devlet gibi görünmeyi sağlayan bir imaj alıřmasıdır³⁸³. şöyle ki, bu altı ülkede de merkezi hkmetler yerel yönetimlerin anlamlı karar alma kabiliyetlerini zayıflatmak için, devredilen yetki türlerini sınırlandırmışlar ve kendi çıkarlarına hizmet eden yerel kurumları seçmişlerdir. Senegal’den bir örnek kullanılabilir. Bu ülkede yerel yönetimler yasaya göre, ticari üretimi reddetme ve üretken fırsatlara erişim tahsis etme hakkına sahip olmalarına rağmen, Bakanlık ticari ormancılık üzerinde neredeyse tüm yetkileri elinde tuttuğu için yerel makamların bu yetkiyi kullanamazlar³⁸⁴. Güneydoğu Asya’nın dağlık bölgelerinde de topluluk temelli müşterek yönetimi uygulamaları mevcuttur fakat yasal çerçeveye bakıldığında kırsal bölgelerde paternalist g ilişkileri yerleşikliğini koruduğu ve yeni yetkilendirilen yerel yetkililer tarafından patronaj ve arazi gaspı biçimlerinin yoğunlaştığı gzlemlenmektedir³⁸⁵. Müşterekler zerindeki kontrolün yerel topluluklara devredilmesinde kurumsal faktörlerin de önemli bir yeri vardır. Nelson ve Agrawal’ın yedi Sahra altı Afrika ülkesinde yaban hayatı müştereğinin yönetimini inceledikleri çalışmada eğer yaban hayatı yüksek bir finansal değer taşıyorsa merkezin yaban hayatı üzerindeki otoriteyi yerel topluluklara devretmeleri için güçlü caydırıcılar yarattığı görülmüştür. Ve bu ülkelerde patronaj da yüksektir. Yaban hayatının düşük finansal değer taşıması halinde ise, hem patronajın düşük hem de yerel kurumların güçlü olduğu izlenmiřtir³⁸⁶.

Bununla birlikte, müştereğin uzun vadeli sürdürülebilirliği için yerelin müşterek üzerindeki haklarının resmi olarak tanınması da gereklidir. Bu eksiklik,

³⁸³ Dünya Bankası, Nikaragua’yı en yüksek ‘siyasi ademi merkeziyetçilik’ düzeyine sahip nc Dünya lkeleri arasında sınıflandırmaktadır. Senegal, 1970’ten başlayarak devam eden ademi merkeziyet süreçleriyle Afrika demokrasisinin bir işareti olarak kabul edilmektedir.

³⁸⁴ Jesse C Ribot, Arun Agrawal, Anne M. Larson, “Recentralizing While Decentralizing: How National Governments Reappropriate Forest Resources”, **World Development**, Vol. 34, No. 11, 2006, pp. 1864-1867.

³⁸⁵ Tania Murray Li, “Engaging Simplifications: Community-Based Resource Management, Market Processes and State Agendas in Upland Southeast Asia”, **World Development**, Vol. 30, No. 2, 2002, p. 275.

³⁸⁶ Fred Nelson, Arun Agrawal, “Patronage or Participation? Community-based Natural Resource Management Reform in Sub-Saharan Africa”, **Development and Change**, Vol. 39, No. 4, 2008, p. 580.

uygulama ile ilgili sorunlara yol açabildiği gibi topluluk içinde veya topluluklar arasında çatışmalara da sebep olabilmektedir³⁸⁷. Ayrıca, gerçek anlamda gücün ademi-merkezileşmesi başarılı bir topluluk yönetimini oluşturmak için gereken tek şart değildir. Topluluk temelli müşterek yönetiminin başarısı güçlü yerel kurumların varlığına bağlıdır. Topluluk tarafından geliştirilen yerel kurumların başarısı müşterekten elde edilen faydaların daha hızlı, yerel olarak, gözle görülür şekilde ve maliyeti taşıyanlara tahakkuk ettiği yerlerde daha kolay olacaktır. Faydaların geciktiği, tanımlanmasının zor olduğu veya çabasını ve parasını yatırımlara gitmediği tam tersi durumda ise kurumların dolayısıyla da yönetimin geleceği pek parlak olmayacaktır³⁸⁸. Başarı sadece gücün yerelde olmasıyla değil bunun yanı sıra oluşturulan kurumların da gücü kullanmaya yetkin olmasıyla gelecektir.

Bir başka sorun ise, birçok ülkede müştereklerin uzunca yıllar devletin kontrolü altında olması sebebiyle geleneksel kurumların unutulmuş veya parçalanmış olması halidir. Uzun süren bir devlet kontrolünün ardından yok olmuş eski kurumları yeniden tasarlamak oldukça zordur. Topluluk yetkin kurumları tasarlamak için gerekli yönetsel ve teknik becerilere sahip olamayabilir. Örneğin, Hindistan'da balıkçılık sektörlerindeki bazı topluluk temelli yönetim sistemleri kısa ömürlü olmuştur, çünkü devlet kontrolünden sonra toplulukça oluşturulan kurumlarının çoğu yeniydi ve bir dizi iç çatışma yaşanmıştı³⁸⁹. Çoğu zaman kusurları olsa da var olan bir kurumu inşa etmek, sıfırdan bir kurumu inşa etmekten çok daha kolaydır.

1980'li yıllarda ademi-merkeziyetçilik kadar öne çıkan bir diğer kavram da küreselleşmeydi. Nasıl ki ademi-merkeziyetçi yaklaşım müşterekler üzerindeki hak ve sorumluluklarının merkezden yerel topluluklara devrini öngörerek bir farklılık yaratmışsa, küreselleşme de ülkeler arasında ekonomik işbirliklerini ön plana çıkararak özel sektörün müştereklere ilgisini artırmış ve böylece özellikle müşteriye bağımlı yerel toplulukları etkilemiştir³⁹⁰. Bu gibi durumlarda özellikle yetki devrinin

³⁸⁷ Nasuchon, Charles, **a.g.e.**, s. 167-168.

³⁸⁸ Norman Uphoff, "Local Institutions and Participation for Sustainable Development", **Gatekeeper Series No. 31**, 1992, p. 10.

³⁸⁹ Kaleekal Thomson, Tim Gray, "From Community-Based to Co-Management: Improvement or Deterioration in Fisheries Governance in the Cherai Poyil Fisgerirs in the Cochin Estuary, Kerala, India?", **Marine Policy**, Vol. 33, No. 4, 2009, p. 539.

³⁹⁰ Stefanie Engel, Charles Palmer, "Complexities of Decentralization in a Globalizing World", **Environmental and Resource Economics**, Vol. 50, No. 2, 2011, p. 158.

sınırlarının devlet tarafından açıkça belirlenmiş olması ve toplulukların da müşterek yönetimi için kurumlar oluşturmuş olması gereklidir. Özel sektör bu alanda göreceği bir açıklığı kolaylıkla kullanabilecek bir güce sahip olup topluluğun rızasını almadan da müşteregi kullanarak ondan fayda sağlayabilir ve hatta müşteregin tükenmesi durumu ile bile karşılaşmak olasıdır.

Son olarak, Cheema ve Rondinelli başarılı bir topluluk yönetiminin belirli özellikler sergilediğini belirtmektedir. Onlara göre, ulusal düzeydeki liderlerin uygulanan sisteme yönelik başarı isteği, bürokrasinin etkili desteği, yerel aktörlerin yetkinliği, uygulamalara bağlılığı ve kararlı eylemleri başarıyı doğrudan etkilemektedir. Bazı durumlarda, bu aktörlere ek olarak, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün de işbirliğine ihtiyaç duyulabilir. Yani, yalnızca yatay değil dikey ilişki ağları da başarılı bir müşterek yönetimi için gereklidir ve birliktelik başarıyı arttırmaktadır³⁹¹. Gerçekten de, topluluk temelli yönetiminin şu anki ve gelecekteki başarısı, büyük ölçüde merkez ile ilgili topluluklar (ve aynı zamanda devlet kurumlarının kendi arasında) arasındaki işbirliği düzeyine bağlıdır. Çünkü merkez, topluluktaki gerçek sorunların her zaman farkında değildir ve topluluk da genellikle teknik bilgiye sahip değildir. İkisi arasında oluşturulacak işbirliği ve dayanışma, entegre bir topluluk temelli müşterek yönetiminin gelişmesini sağlayacaktır.

2.2.2. Müşteregin Birlikte Yönetimi: Topluluk-Merkez Ortaklığı

Topluluk temelli müşterek yönetimi uygulayıcıları müşteregin yönetiminde merkeze mümkün olduğu kadar sınırlı bir dış görev vermektedirler. Yani, topluluk temelli müşterek yönetimi, kamu otoritelerinin tüm girişimleri bırakması ve müşteregin yönetiminden sadece yerel halkın sorumlu olması anlamına gelir ki, bu oldukça basitleştirilmiş bir tanımlama olacaktır. Bununla birlikte topluluk temelli müşterek yönetimi devletin gücünden önemli ölçüde vazgeçmesini ifade ediyorsa, o halde kamu kurumlarının görev tanımlamalarının yeniden yapılması gerekecektir. Esasen bu yönetim biçimi devletin tüm müdahalelerini dışlamamaktadır. Baland ve

³⁹¹ G. Shabbir Cheema, Dennis A. Rondinelli, "From Governing Decentralization to Decentralized Governance", **Decentralizing Governance: Emerging Concepts and Practices**, Ed by. G. Shabbir Cheema, Dennis A. Rondinelli, Washington, Brookings Institution Press, 2007, pp. 1-20. pp. 9-10.

Platteau'nun³⁹² çok kuvvetli kanıtlarla da vurguladığı gibi, ikiye ayırma -dikatomi- "*devlet topluluk karşıtlığı*"dır demek durumu basitleştirmektir, çünkü gerçekte hem merkezce hem de toplulukça oluşturulmuş kurumlar karmaşık düzenlemelerle iç içe geçmiştir ve müşterek yönetiminde oldukça geniş bir yelpazede düzenleme yapma seçenekleri sunmaktadır.

Merkez ve yerel topluluklar arasında düzenlenen ortaklık anlaşmalarıyla kamu otoritelerinin de topluluk temelli yönetime dahil edilmesi ortak yönetim ya da birlikte yönetim olarak adlandırılmaktadır³⁹³. Birlikte yönetim, topluluğun ve merkezin yönetimi paylaşması halidir³⁹⁴. Hatta kamu otoriteleri ve toplulukların işbirliği ile oluşturdukları kurallar bütünü olarak da tanımlanabilir. Bununla birlikte, birlikte yönetimin gerçekte ne olduğunu tam olarak tanımlamak zordur; dolayısıyla literatürde farklı kavramlaştırmalarla sunulabilmektedir³⁹⁵.

Esasen birlikte yönetim ile topluluk temelli müştereklerin yönetimi aynı anlayıştan doğmuştur. Her iki yönetim biçiminde de yerel halkın katılımı önceliklidir. Merkezileşmiş komuta ve kontrol müdahaleciliği yerine, yerel halka dayanan yönetimin başarılı olma ihtimali yüksektir. Kararlar yerel düzeyde alınırsa verimliliğin de artması beklenir. Fakat topluluk temelli yönetim ile birlikte yönetim eşanlamlı değildirler. Topluluk yönetimi kararların alınması noktasında ağırlık merkezinin topluma doğru kayması ve merkezin müdahalelerinin çok az olması halinde söz konusudur. Aksine birlikte yönetim, merkeze daha fazla yetki verir ve sorumluluklar ortak girişim ilkesine dayalı olarak paylaşılmıştır.

Burada şöyle bir soru sorulabilir: Merkez, müşteregin yönetimini topluluklara bırakmak varken yönetime hangi sebeple dahil olur? İşte bu soruya cevap ararken unutulmaması gereken gerçek, topluluk yönetiminin söz konusu hallerde bile

³⁹² Baland ve Platteau, **a.g.e.**,1996

³⁹³ Fikret Berkes vd., "Co-management: The Evolution of the Theory and Practice of the Joint Administration of Living Resources", **Alternatives-Perspectives on Society, Technology and Environment**, Vol. 18, No. 2, 1991, pp. 12-18.

³⁹⁴ Jesper Raakjaer Nielsen vd., "Fisheries co-Management: An Institutional Innovation? Lessons from South East Asia and Southern Africa", **Marine Policy**, Vol. 28, No. 2, 2004, pp. 151-160.

³⁹⁵ Ortak yönetim kavramı hakkında farklı görüşler için bkz. Lary Carlsson ve Fikret Berkes, "Co-management: Concepts and Methodological Implications", **Journal of Environmental Management**, C. 75, s. 1, 2005, s. 65-76; Fikret Berkes, "Evolution of Co-management: Role of Knowledge Generation, Bridging Organizations and Social Learning", **Journal of Environmental Management**, Vol. 90, No. 5, 2009, pp. 1692-1705.

yönetim zorluklarla karşı karşıya kaldığında devletin ufak da olsa bir müdahale alanının olduğudur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde müşteregin bulunduğu alanda gerçekleşebilecek kentleşme ve sanayileşme hızındaki artışlar ve bu değişikliğin var olan yönetim sistemiyle bütünleşmesi, uyum sağlayabilmesi için gösterilecek çabalar topluluk yönetimi üzerinde büyük baskılara sebep olabilir. Ortaya çıkacak değişen koşullara uyum sağlanamamış olması topluluk yönetiminin zayıf olduğu hallerde daha da büyük sorunlar yaratacaktır. Bu sebeple birlikte yönetim, müşterek üzerinde merkezin komuta ve kontrol yönetimi kurmamak şartıyla topluluk temelli yönetimin karşılaşılabileceği başarısızlıkları bertaraf edebilecek bir çözüm olarak görülebilir.

Birlikte yönetim girişimlerinin çeşitli olumlu etkilere sahip olduğuna inanılmaktadır. Günümüzde birlikte yönetim karmaşık ve değişen sosyal ekolojik sistemlere uyarlanabilir bir kurumsal cevap olarak görülmektedir³⁹⁶. Yerel düzeyden yüksek seviyelerdeki aktörlere kadar birbirinden çok farklı aktörleri bir araya getiren bu yönetim yaklaşımında bilgi de farklı ölçekte üretilebilir ve harekete geçirilebilir. Nitekim ortaklar arasındaki bu işbirliği ile yönetim esnasında ortaya çıkan sorunlar elde edilen yeni bilgilerle kısa sürede çözüme kavuşturulacaktır³⁹⁷. Ayrıca, birlikte yönetimin özellikle de izleme ve uygulama gibi bazı işlem maliyetlerini düşürmesi beklenmektedir. Japon kıyı balıkçılığı vakası, düşük maliyetli birlikte yönetime güzel bir örnektir³⁹⁸.

Çeşitli balıkçılık faaliyetlerinde uygulandığı görülen birlikte yönetimin hem çatışmaları azalttığı hem de müşteregi daha iyi koruduğu gözlenmiştir³⁹⁹. Şili'deki küçük ölçekli balıkçılık faaliyetlerinde de müşteregi korunmaya ve çevre bilincine yönelik tutumlar, birlikte yönetime katılımın bir sonucu olarak artma eğilimini

³⁹⁶ Derek R Armitage vd., "Adaptive Co-management for Social– Ecological Complexity", **Frontiers in Ecology and the Environment**, Vol.7, No. 2, 2009, pp. 95-102.

³⁹⁷ Berkes, **a.e.**, 2009.

³⁹⁸ Mitsutaku Makino, Hiroyuki Matsuda, "Co-management in Japanese Coastal Fisheries: Institutional Features and Transaction Costs", **Marine Policy**, Vol. 29, No. 5, 2005, pp. 441-450.

³⁹⁹ Sara Singleton, **Constructing Cooperation: The Evolution of Institutions of Comanagement**, Michigan, University of Michigan Press, 1998; Kuperan Viswanathan vd., **Fisheries Co-management Policy Brief : Finding from a Worldwide Study**, Penang, WorldFish Center, 2003.

göstermiştir⁴⁰⁰. Diğer müşterek türleri de bu yönetim girişimlerinin avantajlarından faydalanmıştır. Örneğin birlikte yönetim, Tanzanya ve Orta Amerika’da orman korunmayı iyileştirmiş⁴⁰¹; Kanada’da yaban hayatı nüfusunun kontrolü topluluk temsilcileri ile kamu görevlileri arasındaki düzenlemeler ile gelişme kaydetmiştir⁴⁰².

Birlikte yönetim, topluluk temelli müşterek yönetiminin veya devletin doğrudan kontrolünün müşteregi yönetmede başarılı olamaması halinde başarılı olma potansiyeline sahiptir. Fakat merkez ile topluluklar arasındaki yapılan düzenlemeler, paylaşılan sorumluluklar daha karmaşıktır; bu durum da yönetimin başarılı olabilmesini birçok koşula bağlamaktadır. Örneğin, bu tarz yönetim uygulamalarında gerek yasal gerekse müşterek ile ilgili konularda güvenilir bilgilere ulaşmak ve karar alma süreci uzun vadeli finansman gerektirmektedir⁴⁰³. Örneğin Hindistan orman yönetiminde, kurumların heterojenliği etkinlik bakımından işlem maliyetlerini olumsuz etkilemiştir.⁴⁰⁴ Pomeroy’a göre balıkçılık faaliyetlerinde birlikte yönetimin başarılı olabilmesi fiziki, ekonomik, sosyal ve politik çevre ile ilgili bir dizi koşula bağlıdır⁴⁰⁵.

Birlikte yönetimde devletin yönetime dahil edilmesi kuşkusuz ki topluluk temelli yönetime oranla daha derin olacaktır. Birlikte yönetim her ne kadar devlet ve yerel topluluklar arasındaki eşit ortaklık olarak teorik çerçevede tanımlansa da, devletin doğal kaynakları kontrol altında tutma isteği daha fazladır. Devletin yönetimi ele geçirme potansiyeli, yerel toplulukların müşteregin yönetiminde kazandığı yetkiyi kaybetmesi tehlikesini kapsamaktadır. Çoğu ortak yönetim projesi bu sebeple başarısız olmuştur; çünkü bu projeler topluluğun gerçek anlamda

⁴⁰⁰ Stefan Gelcich vd., “Engagement in Co-management of Marine Benthic Resources Influences Environmental Perceptions of Artisanal Fishers”, **Environmental Conservation**, C. 35, S. 1, 2008, s. 36-45.

⁴⁰¹ Tanya Hayes ve Lauren Persha, “Nesting Local Forestry Initiatives: Revisiting Community Forest Management in a REDD+ World”, **Forest Policy and Economics**, C. 12, S. 8, 2010, s. 545-553.

⁴⁰² Ross Thompson, “Ground-breaking Co-management in the Split Lake Resource Management Area of Manitoba, Canada”, **Rangifer**, S. 9, 1996, s. 259-262.

⁴⁰³ Georgina Cundill ve Christo Fabricius, “Monitoring the Governance Dimension of Natural Resource Co-management”, **Ecology and Society**, C.15, S. 1, 2010, <https://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss1/art15/>

⁴⁰⁴ Ray ve Bhattacharya, **a.e.**, 2011.

⁴⁰⁵ Robert Pomeroy vd. a.e. 2001; Robert Pomeroy vd.: “Conditions for Successful Co-management: Lessons Learned in Asia, Africa, the Pacific and the wider Caribbean”, **Small-scale Fisheries Management: Frameworks and Approaches for the Developing World**, (Eds): Robert Pomeroy ve Neil Andrew, Oxfordshire, CABI Publishing, 2011, pp. 115-131.

katılımını bir kenara koyan yukarıdan aşağıya doğru yaklaşımlar olarak kurgulanmışlardır.

Nielsen vd.'ce⁴⁰⁶ paylaşılan görüşe göre koruma konusundaki endişe yüzünden kurulan birlikte yönetimden elde edilen sonuçlar, yukarıdan aşağıya doğru yönetimlerden elde edileninkinden daha iyi değildir. Malavi, Mozambik ve Zambiya'da yürütülen balıkçılık yönetimi uygulamalarında topluluğun isteklerine daha az cevap veren birlikte yönetimin verimliliğinin de düşük olduğu izlenmiştir⁴⁰⁷. Şili balıkçılığında yönetime getirilmek istenen yenilikler, gücün merkezde yoğunlaşması ve kararların merkezde alınması sebebiyle merkezce engellenmektedir⁴⁰⁸. Nuggleialli ve Prokopy de Sri Lanka orman yönetimi üzerine yaptığı çalışmasında kararların yukarıdan aşağıya doğru alınmasını birlikte yönetimin önünde bir engel olarak görmekteyler⁴⁰⁹.

Müşterek kullanıcılarının gerçek anlamda tanımı yapılamamışsa, birlikte yönetim maske takmış bir devlet yönetimidir. Bununla birlikte, merkezi kurumların çok daha evvel desantralize edilmesi topluluklardaki katılım eksikliği riskini azaltılabilir. Örneğin, 1990'larda topluluk temelli yönetimden birlikte yönetime geçişin gerçekleştiği Güneydoğu Asya balıkçılığında, toplulukların müşterek yönetime katılımı, gücün ademi-merkezileşmesi ile eşzamanlı olarak sağlanmıştır⁴¹⁰. Bu gibi durumlarda topluluk temelli yönetim ile birlikte yönetim yer değiştirmiştir demek doğru bir söylem olmaz; birlikte yönetim yaptığı düzenlemelerle topluluk temelli yönetimi de içine almıştır.

⁴⁰⁶ Nielsen vd. **a.e.**

⁴⁰⁷ Douglas Clyde Wilson vd., "Fisheries Co-management Institutions in Southern Africa: A Hierarchical Analysis of Perceptions of Effectiveness", **International Journal of the Commons**, C. 4, S. 2, 2010, s. 643-662.

⁴⁰⁸ Andres Marin ve Fikret Berkes, "Network Approach for Understanding Small-scale Fisheries Governance: The Case of the Chilean Coastal Co-management System", **Marine Policy**, Vol.34, S. 5, 2010, p.851-858.

⁴⁰⁹ Roshni Nugglehalli ve Linda Stalker Prokopy, "Motivating Factors and Facilitating Conditions Explaining Women's Participation in Co-management of Sri Lankan Forests", **Forest Policy and Economics**, C. 11, S. 4, 2009, s. 288-293.

⁴¹⁰ Thomson, Gray, **a.e.**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE MÜŞTEREKLERİN YÖNETİMİ VE BİR MÜŞTEREK OLARAK MERALAR

Buraya kadar sürdürülen tartışmalarda müştereklerin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nasıl yönetildiği başarılı ve başarısız olarak değerlendirilebilecek deneyimler ile ortaya konulmaya çalışıldı. Peki, ülkemizde müştereklerin yönetiminde aşağıdan yukarıya mı yoksa yukarıdan aşağıya mı bir yönetim söz konusu? Var olan yönetim modeli, müşterek yönetimini ne şekilde etkiliyor? Halk ile müşterek arasında nasıl bir etkileşim bulunuyor?

İki ana alt bölüm üzerine oturtulan bu bölümde ilk olarak yukarıda belirtilen sorulara cevap aranacaktır. Ayrıca orman ve kıyı müştereginden verilecek çeşitli örneklerle de araştırma alanında girmeden evvel ülkemizde müştereklerin yönetimi hakkında genel düzeyde bilgi edindirmek ve farkındalık yaratmak amaçlanmaktadır. Daha sonra ise çalışmanın araştırma alanı olan mera müşteregi hakkında meraların eski hukuk ve cumhuriyet dönemindeki yerinden, tanımına, unsurlarından önemine kadar geniş bir yelpazede inceleme yapılacak olup bu incelemenin esas sebebi, alan araştırması için bir altyapı oluşturmaktır.

3.1. Türkiye’de Müştereklerin Yönetimi: Örnek Uygulamalar

Bu başlık altında öncelikle müştereklerin hangi hukuki zeminde tanımlandığı belirtilecek, daha sonra da bahsedilen örneklere yer verilecektir.

3.1.1. Müştereklerin Mevzuattaki Yeri: Kamu Malı

Günümüzde bireylerin üzerinde serbestçe tasarruf edebildiği mallar, daha genel bir söyleyişle, özel mülkiyete konu olabilen şeyler özel hukuk kanunlarına; herkesin veya bir kısım halkın yararlanmasına terk veya tahsis edilmiş olan şeylerle, devlet veya herhangi bir kamu tüzel kişisi tarafından toplum için kullanılan veya işletilen menkul veya gayrimenkuller kamu hukuku dolayısıyla idare hukuku

kanunlarına tabidirler⁴¹¹. İdare hukukunun düzenleme alanına giren mallar devlet mallarıdır. Özel hukuk sistemine dahil olan mallar ise özel şahıslara aittirler ve kanuni sınırlar dahilinde her türlü tasarrufa uygundurlar.

Ancak burada göz önünde bulundurulması gereken husus, devlet mallarının hepsinin aynı vasıfta olmadığı gerçeğidir. Devlet mallarının bir kısmı doğrudan doğruya bir kamu hizmetine tahsis edilmekte veya böyle bir hizmetin esaslı unsurunu oluşturmaktadır. Diğer bir kısmında ise devletin tıpkı bireylerin kendi malları üzerinde her türlü tasarrufta bulunabilmeleri gibi tasarrufta bulunabilme yetkisi vardır⁴¹². Devletin bu tür bir devlet malını özel mal gibi isterse herhangi bir bireye kiralayabilmesi, satabilmesi vb. durumlar sebebiyle devlet mallarını; kamu malları ve devletin özel malları olarak ikiye ayırarak sınıflandırmak gerekmektedir.

Bu noktada hemen bir parantez açarak Türk hukukunda kamu mallarını ifade etmek için kullanılan kavramlar arasında⁴¹³ bir birlik olmadığını da belirtmeliyiz. Bir başka deyişle, devletin veya herhangi bir kamu tüzel kişinin mülkiyetindeki veya kullanımındaki mallarla, toplumun birlikte yararlanmasına bırakılan malları anlatmak amacıyla, çoğu zaman farklı içeriğe sahip ancak birbiri yerine kullanılabilen “*kamu malları*”, “*devlet malları*”, “*idare malları*”, “*milli emlak*”, “*hazine malları*”, “*kamusal alan*”, “*devlete ait taşınmazlar*”, “*devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerler*”, “*hazinenin özel mülkiyetindeki taşınmazlar*”, “*kamu hizmetinin eşyası*” gibi üzerinde uzlaşılmamış birçok kavram bulunmaktadır⁴¹⁴. Öğretideki bu kavram karmaşasını çeşitli yasalarda da⁴¹⁵ görmek mümkündür.

⁴¹¹ Halil Cin, **Eski ve Yeni Türk Hukukunda Mera, Yaylak ve Kışlaklar**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1975, s. 3.

⁴¹² **A.e.**

⁴¹³ Çalışmada “kamu malları” kavramı kullanımı tercih edilmiştir.

⁴¹⁴ Emine Karakuş, “Devletin Taşınmaz Mülkiyeti”, **Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildirileri**, Ed. Sonay Bayramoğlu Özügürlü, Ankara, Memleket Yayınları, 2010, s.132.

⁴¹⁵ Bu konudaki kavram karmaşasını gözler önüne serebilmek için “kamu malı”, “devlet malı” “devlete ait taşınmaz”, “devlete ait arazi”, “devletin hüküm ve tasarrufu altında”, “hazineye ait taşınmaz” ve benzer kavramların yer aldığı başlıca kanunları yoklamak yeterlidir. T.C. Anayasası (md.23) “...Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve **kamu mallarını** korumak;... amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.”; 3402 sayılı Kadastro Kanunu (md.16) “**Kamu Malları**: Kamunun ortak kullanılmasına veya bir kamu hizmetinin görülmesine ayrılan yerlerle Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan sahihsiz yerlerden...”; 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu (md. 82) “Aşağıdaki şeyler haczolunamaz: 1) **Devlet malları** ile mahsus kanunlarında haczi caiz olmadığı gösterilen mallar.”; 442 sayılı Köy Kanunu (md.8) “Köyün orta malı kanun karşısında **Devlet malı** gibi korunur. Bu türlü

Kamu malları teorisinin doğduğu ve geliştiği Fransa’da ünlü Fransız hukukçuları hangi malların kamu malı, hangilerinin de özel mal olarak sayılması hususunu çeşitli kriterler kullanarak açıklamışlardır⁴¹⁶. Bazı hukukçular için malın niteliği önemlidir. Bir mal niteliği itibarıyla özel mülkiyete elverişli değilse, kamu malı olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda yollar, köprüler, nehirler, deniz kıyıları gibi özel mülkiyete girmesi mümkün olmayan gayrimenkuller kamu malıdır⁴¹⁷. Bazı hukukçular da devlet mallarını ayırmada tahsis kriterini dikkate almaktadırlar. Bu kritere göre, kamu hizmetlerine tahsis edilmiş mallar kamu mallarıdır⁴¹⁸. Ayırmada kullanılan bir diğer kriter, doğrudan doğruya faydalanmadır. Bu kriterde, malın kamu hizmetine tahsisi yeterli değildir aynı zamanda herkesin ondan faydalanması yani doğrudan doğruya bir menfaat elde etmesi de gerekmektedir. Dördüncü bir kriter ise, mal ve hizmet arasındaki ilişkinin önemidir. Buna göre, bir mal kamu hizmetinin görülmesinde asli rol oynuyorsa, başka bir deyişle o mal mevcut olmaksızın hizmetin görülmesi mümkün değilse veya hizmetin içeriği değişecekse, o mal kamu malıdır⁴¹⁹. Bununla birlikte çalışmanın amacını aşmamak için kısaca belirtilen kriterlerden hiçbirinin kamu mallarının tayin ve tespitinde tam anlamıyla tek başına yeterli olmadığını söylemek mümkündür.

Kamu mallarının hukuki durumları özel mallardan farklı düzenlenmiştir. Bunun en önemli sebebi; herkesin yararlanabileceği veya belirli bir kamu hizmetine tahsis edilmiş olan bir mal üzerinde gerek devlet gerekse bireyler tarafından

mallara el uzatanlar Devlet malına el uzatanlar gibi ceza görürler.”; T.C. Anayasası (md.43) “Kıyıları, **Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır**”; 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (md.715) “Sahipsiz yerler ile yararı kamuya ait mallar, **Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır**”; 167 sayılı Yeraltı Suları Hakkında Kanun (md.1) “Yeraltı suları umumi sular meyanında olup **Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır**.”; 4342 sayılı Mera Kanunu (md.4) “Mera, yaylak ve kışlakların kullanma hakkı bir veya birden çok köy veya belediyeye aittir. Bu yerler **Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır**.”; 3213 sayılı Maden Kanunu (md.4) “Madenler **Devletin hüküm ve tasarrufu altında** olup, içinde bulundukları arzın mülkiyetine tabi değildir.”; 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu (md.23) “...**Devlete ait arazi** için beyanname verilmez.” Bu kanunlara ek olarak her biri ayrı ayrı **Hazineye ait taşınmazlara** ilişkin düzenlemeler içeren 4070, 4071, 4072 ve 4706 sayılı özel kanunlar da bu bağlamda ele alınabilecek kanunlardır.; Karakuş, a.e.

⁴¹⁶ İlhami Söylü, **Devlet Mallarının Kamu Finansman Açısından Değerlendirilmesi**, Ankara, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 2005/368, 2005, s. 10.

⁴¹⁷ Siddık Sami Onar, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, İstanbul, Hak Kitabevi, C. 2, 1952, s. 1300.

⁴¹⁸ Aydın Gülan, **Kamu Mallarından Yararlanma Usullerinin Tabi Olduğu Hukuki Rejim**, İstanbul, Alfa Basım Yayım, 1999, s. 29.

⁴¹⁹ Onar, a.g.e., s. 1302-1304.

serbestçe tasarrufta bulunulmasının, bahse konu olan kamu hizmetinin yavaş yapılması ve hatta hiç yapılmaması sonucunu doğurmasıdır⁴²⁰. Fransız hukukçu Marcel Waline de bu malların başka mallarla ikame edilememesi dolayısıyla özel bir düzenlemeye ve korunmaya ihtiyacı olduğunu belirtmiştir⁴²¹.

Kamu malları bir hukuki statüdür ve bu statü, teoriyi kapsamlı bir biçimde ele alan Fransa’da yasal ve idari işlemler neticesinde oluşmuştur. Kamu malları statüsü olarak adlandırılan hukuki rejimin genel niteliklerini oluşturan ilkeler çeşitli başlıklar altında açıklanabilir. Ancak, bu ilkelerin bütün kamu mallarına aynı ölçüde uygulandığını söylemek hata olacaktır. Kamu malları statüsüne dahil olan bütün kamu malları tamamen aynı kuralların uygulandığı bir hukuki rejime sokmak mümkün değildir. Bu gerçeklik göz önünde tutularak, kamu mallarının genel hukuki ilkeleri şu şekilde özetlenebilir⁴²²:

- 1- Kamu malları devir ve ferağ edilemez.
- 2- Kamu malları kazandırıcı zamanaşımı ile iktisap edilemez.
- 3- Kamu malları özel hukuk işlemlerine konu olamaz.
 - 3a. Kamu malları üzerinde özel kişiler lehine sınırlı ayni hakların kurulamaz.
 - 3b. Kira gibi özel hukuk sözleşmelerine konu olamaz.
 - 3c. Kamu malları tapuya tescil edilemez.
 - 3d. Kamu malları haczedilemez.
- 4- Kamu malları kamulaştırmaya konu olamaz.
- 5- Kamu malları özel olarak korunur.

Kamu malları 3402 sayılı Kadastro Kanunu⁴²³ 16. maddesinde “*Kamu Malları*” kenar başlığı altında düzenlenmiş ve üç grupta sınıflandırılmıştır. Belirtilen maddeye göre kamu malları;

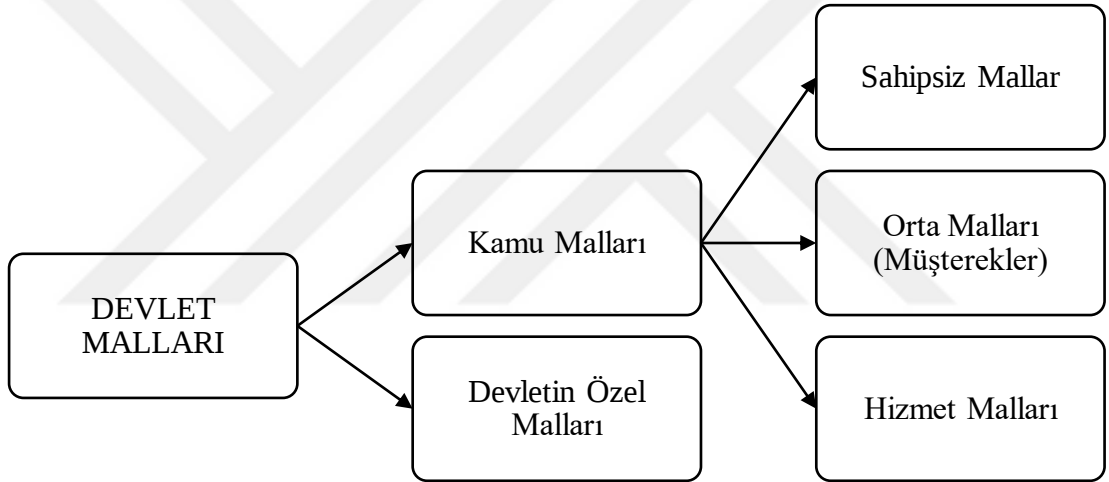
⁴²⁰ Halil Cin, **Türk Hukukunda Mera, Yaylak ve Kışlaklar**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1980, s. 10.

⁴²¹ Söyler, **a.g.e.**, s. 34.

⁴²² Gülan, **a.g.e.**, s. 120-151; Kemal Gözler, **İdare Hukuku**, C. 2, Bursa, Ekin Kitabevi, 2003, s. 797-813.

⁴²³ 3402 sayılı Kadastro Kanunu, Kabul Tarihi: 21.06.1987, RG. 09.07.1987.

1. Hizmet Malları: Kamu hizmetinde kullanılan, bütçelerinden ayrılan ödenek veya yardımlarla yapılan resmi bina ve tesisler, (Hükümet, belediye, karakol, okul binaları, köy odası, hastane veya diğer sağlık tesisleri, kütüphane, kitaplık, namazgah, cami genel mezarlık, çeşme, kuyular, yunak ile kapanmış olan yollar, meydanlar, pazar yerleri, parklar ve bahçeler ve boşluklar ve benzeri hizmet malları)
2. Orta Mallar: Mera, yaylak, kışlak, otlak, harman ve panayır yerleri gibi paralı veya parasız kamunun yararlanmasına tahsis edildiği veya kamunun kadimden beri yararlandığı belgelerle veya bilirkişi veya tanık beyanı ile ispat edilen orta malı... ve yol, meydan, köprü gibi orta malları
3. Sahipsiz Yerler: Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan kayalar, tepeler, dağlar (bunlardan çıkan kaynaklar) gibi, tarıma elverişli olmayan sahipsiz yerler ile deniz, göl, nehirler

Şekil 3.1: Devlet Malları Sınıflandırması

Kamunun hizmet malları dışındaki (sahipsiz ve müşterek) malları, birkaç istisna dışında, Türk Medeni Kanunu 715. maddesinde ifade edilen şekliyle tescil harici olup devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bu tür taşınmazlar, ülke yüzölçümünde önemli bir alan kaplamaktadır⁴²⁴. Bu hususta Söyler de Türkiye'nin toplam yüzölçümünün %45,2'sinin meralar, yaylaklar, kışlaklar gibi tescil harici yerler ve %8,5'inin de hazinenin özel mülkiyetindeki araziler olduğunu belirtmektedir⁴²⁵.

⁴²⁴ Gazi Kapan, "Kamu Toprakları ve Belediyeler", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, C. 6, S. 3, 1997, s. 23.

⁴²⁵ Söyler, *a.g.e.*, s. 2.

Şimdi, çalışmanın araştırma konusunu oluşturan mera yönetimine geçmeden evvel ülke yüzölçümü içinde büyük bir yer tutan kıyılar ve ormanlar gibi diğer müştereklerin yönetimine ilişkin pratiklerden örnekler verilecektir. Buradaki amaç, ülkemizde müştereklerin nasıl yönetildiği hakkında ön bilgi sahibi olup müşterek mera yönetimini buradan elde edilen bilgiler ışığı altında doğru yorumlamaktır.

3.1.2. Kıyı Yönetimi ve Müşterekleştirme Pratikleri

Üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye; Ege Denizi'nde 2805, Karadeniz'de 1785, Akdeniz'de 1577, Marmara Denizi'nde 1089 ve bütün adalarda ise 1067 kilometre deniz kıyısına sahip olan⁴²⁶ yani suyun toprakla buluştuğu kıyı alanlarının zenginliği ile donatılmış bir ülkedir. T.C. Anayasası 43. maddesinin birinci ve ikinci fıkrasına göre ;

“Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır ve Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir”.

Birinci fıkrada belirtilen, devletin hüküm ve tasarrufu altında olmak demek; kıyılar üzerinde hiç kimsenin özel mülkiyet hakkı olamayacağı ve devletin de buralarda mülkiyet hakkının bulunamayacağıdır. Bu bağlamda kıyılar ile devlet arasındaki ilişki kamu mülkiyeti olgusuyla açıklanamaz. İkinci fıkrada belirtilen kamu yararı ise; Tekeli'nin kavramı tanımlarken belirttiği gibi temelde bireye ilişkin değil, bireylerin bir arada yaşayarak meydana getirdikleri topluluğun varlığının devamına ilişkin bir çıkardır⁴²⁷. Böylelikle, kamu düzeninin korunması bireylerin çıkarlarının doğrudan veya dolaylı olarak korunması anlamına gelmektedir. Kamu yararı kavramının karşılığını bulabilmesinde devletin yetkili organları tarafından kıyı varlığının korunmasına yönelik yapılan düzenlemeler önem taşımaktadır.

Kıyı varlığının korunması Anayasanın yalnızca 43. maddesi ile güvence altına alınmamıştır. Bu madde Anayasanın kıyıların korunması amaçlı

⁴²⁶ Mehmet Fatih Döker, “İstanbul İli Marmara Denizi Kıyı Çizgisinde Meydana Gelen Zamansal Değişimin Belirlenmesi”, *International Journal of Human Sciences*, C. 9, S. 2, 2012, s. 1350-1370, s. 1351.

⁴²⁷ İlhan Tekeli, “Mülkiyet Kurumu, Kamu Yararı Kavramı ve İmar Planları Üzerine”, *Planlama Dergisi*, C. 2, 1988, s. 10.

kamulaştırmayı ele alan 46. maddesi ve herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğunu açıklayan 56. maddesi ile bütünlük oluşturmaktadır.

Ancak zaman içerisinde kıyılar Anayasa’da belirtilen tüm bu koruma amaçlı güvencelere rağmen korunamamış ve yapılaşmaya açılmıştır. Kıyılarının korunması, geliştirilmesi ve kamu yararına kullanılması gerekirken, bu alanlar giderek azalma ve yok olma tehlikesi altındadırlar. Kamu yararını esas alan bütüncül planlama ve yönetim yaklaşımları benimsenmemiş, tersine parçacı yaklaşımlar uygulanagelmıştır. Buna ek olarak kıyılar; yapılan mevzuat değişiklikleri, yetkilerde karmaşa, eşgüdümün sağlanamaması, denetimin olmaması gibi sebepler dolayısıyla doğal değer olma özelliğini⁴²⁸ günden güne yitiren bir görüntü sergilemektedir.

En geniş tanımıyla herkesin kullanımına açık bir yer olması sebebiyle müşterek olarak değerlendirilen kıyılar, bu çevresel varlığın toplulukla etkileşimi çerçevesinde de dar anlamıyla müşterek olarak görülmektedir⁴²⁹. Doğal olduğu kadar kültürel çevrenin de bir parçası olan kıyı müştereginin korunması ve kullanılması hususunda yetkili ve sorumlu çok sayıda kurum bulunmaktadır⁴³⁰. Bu kurumlar zaman zaman birbirleriyle, meslek odalarıyla, sivil toplum kuruluşlarıyla ve/veya özel kişi ve kurumlarla bir önceki paragrafta da belirtilen sebepler dolayısıyla uyumsuzluk yaşayabilmektedir. Topluluk ve kıyı arasında ilişki kurarak ortaya çıkan müşterekleştirme pratiklerine yakın tarihli birkaç örnek verilebilir.

İztuzu Kumsalı Örneği: İztuzu kumsalı, nesli tehlike altındaki deniz kaplumbağası caretta-carettaların yuva alanı olma özelliğiyle yerli ve yabancı çevre aktivistlerinin protestosuna sahne olmuştur. Bu bölgede 1988 yılında çevrecilerin girişimleriyle kumsalda yapılmak istenen bir otel inşaatı engellenip bölge aynı yıl

⁴²⁸ TMMOB Şehir Plancıları Odası, “Anayasa’nın Kıyılardan Yararlanma Başlıklı 43. maddesinde Yapılmak İstenen Değişiklik Hakkında Odamızın Görüşü”, 13.07.2003, (Çevrimiçi), http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=70&tipi=15&sube=0, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2019.

⁴²⁹ Aykut Çoban, “Ekolojik Ortaklaşım (Müşterekler) ve Türkiye’de Uygulanan Çitleme Politikaları”, **Teoriden Mücadeleye Müşterekler Siyaseti**, Eds. Erkin Erdoğan, Nuray Yüce, Özdeş Özbay, İstanbul, Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 2018, s. 28.

⁴³⁰ Bahar Gedikli, “Kıyıyı Yaşamak, Kıyıyı Planlamak”, **7. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Ankara, Mattek Matbaacılık, 2011, s. 27.

Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiştir⁴³¹ ve kumsal uzun yıllar Dalyan Belediyesi iştirakince işletilmiştir. Muğla büyükşehir belediyesi olduktan sonra ise bazı özel alanların işletme hakkı yerel yönetimlerden alınarak valiliklere devredilmiştir. Dalyan Belediyesi mahalle olmuş, İztuzu kumsalı Ortaca Belediyesi'ne bağlanmış ve bu belediyece işletilmeye devam etmiştir. Ancak Muğla Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Haziran 2014'te Ortaca Kaymakamlığı'ndan belediyenin kumsalı tahliye etmesini istemiş ve daha sonra Muğla Valiliği ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın desteklediği bir vakfa İztuzu sahilinin işletme hakkını vermiştir. Bu vakıf ise çok kısa bir süre sonra aynı yeri başka bir şirkete daha yüksek miktarlar karşılığı devretmiştir. Sonrasında, Ortaca Belediyesi yapılan işleme karşı açtığı dava açıp yürütmenin durdurulması kararı almış fakat şirket devralmak için kumsala iş makineleriyle girmiş ve bu da sahilin önünde İztuzu Kumsalını Kurtarma Platformu (İKUP) öncülüğünde çevre nöbetinin başlamasına sebep olmuştur⁴³².

Gerek halk gerekse Ortaca Belediyesi uygulamaya;

“...Biz sadece buranın korunmasını, kamu kurumunun kazandığı geliri yine buraya harcamasını istiyoruz. Buralar bize miras, dünyanın gözbebeği yerler. Buralar kamu eliyle korunmalı ki, ensesinde hep halk olsun. Denetleyen de halktır. Buralar, orta gelirli, fakir halkın yararlandığı yerler. ... Burası özel sektörün eline geçerse, gelecek nesillere aktarmak çok güç olur. Özel sektör, tabi ki burayı kar amaçlı işletecek. Daha fazla para kazanmak adına koruma ve kullanma yöntemleri gevşek olabilir” ve “...Ben özel şirketin buna dikkat edeceğine inanmıyorum. Ücretler artacak, su sporları aktiviteleri olacak. Bundan sonraki adımda plaj yapılaşmaya açılacak. Belediye bunları yıllardır yapmadı, olduğunca hassasiyet gösterdi. Belediye görevlilerinin yerine özel şirket tarafından dışarıdan getirilecek kişiler, bu hassasiyeti nasıl gösterecek”⁴³³ biçimindeki düşünceleriyle şiddetle karşı çıkmıştır.

Alanya ve Didim kumsalları: İztuzu'nda olduğu gibi kumsalların işletmelere kiralanması ne kadar sık rastlanan bir durumsa kumsala yakın otellerin müşterisi

⁴³¹ “İztuzu Plajının İşletmesi Muğla Çevre Vakfı'na Geçti”, Hürriyet Gazetesi, 13.04.2019, (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/mugla/ortaca/iztuzu-plajinin-isletmesi-mugla-cevre-vakfin-41181832>, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2019.

⁴³² İztuzu Kumsalını Kurtarma Platformu (İKUP), “İztuzunda İhale Tartışması”, 11. 02. 2015, (Çevrimiçi), <https://iztuzu.org/iztuzunda-ihale-tartismasi/>, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2019.

⁴³³ İKUP, a.e.

olmayanlara kıyıdan yararlanma hakkını engellemesi de o kadar sık rastlanan bir durumdur. Örneğin Alanya’da halkın ücreti karşılığında bile olsa otellerin kontrolünde olan şezlongları kullanamamaktan dolayı şikayetlerde bulunduğu yerel basına konu olmuştur⁴³⁴. Didim’de benzer şekilde 5 yıldızlı bir otel kumsala şezlong ve şemsiye koyarak kıyı işgalinde bulunmuştur. Yerel halk belediyeden Başbakanlık İletişim Merkezi’ne (BİMER) kadar şikayetlerini yazılı olarak yapmış hatta bu konuda change.org’da⁴³⁵ imza kampanyası bile başlatmıştır.

Ataköy sahil kesimi: İstanbul’un en güzel sahillerinden birine sahip, cumhuriyetin ilk toplu konut projesi olan Ataköy, 2000’li yıllar itibariyle hızlı betonlaşma sürecine girmiştir. Özellikle Emlakbank’ın lağvedilip mülkiyetindeki tüm arazilerin TOKİ’ye devriyle birlikte TOKİ bu arazileri yeşil alana dönüştürmek yerine var olan ağaçları da kesmek suretiyle parsellere bölüp satmış ve kumsalın üzerinde Bakırköy’e nefes aldırmayacak beton yığınları yükselmeye başlamıştır. Belediye ve yerel halk Başbakanlığa mektup kampanyası düzenlemiş, protesto yürüyüşlerinde “*Sahilde TOKİ istemiyoruz*”, “*Ataköy sahilini geri alacağız*”, “*Beton değil yaşanabilir bir dünya*” yazılı dövizlerle tepkilerini dile getirmiştir. Hatta konu yargıya taşınmış, yargı en son Kıyı Kanunu’nu gerekçe göstererek satış iptali kararı vermiştir. Tüm bunlara rağmen her defasında küçük rötuşlarla inşaatlar devam etmiş ve şuanda halkın kullanımına açık olması gereken 50 metrelik sahil bandı sanki lüks sitelerin bahçeleriymiş izlenimi kazanmıştır⁴³⁶.

Antalya Lara Bölgesi: Antalya’nın Lara Bölgesi (Kemerağzı-Kundu) 1992’de doğal sit alanı ilan edilmiş ve 2003’e kadar büyükşehir belediyesince kent park olarak kullanılmıştır. 2004’e gelindiğinde ise, doğal sit alanı kararları ile korunan bu bölge Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ilan edilmiş ve böylelikle planlama yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı’na geçmiştir. Bakanlık sahip olduğu yetkiye dayanarak, kent halkının aleyhine olmasına rağmen alan bütününde veya

⁴³⁴ Tolga Şilil, “Ayrı Gayrı Yok”, Yeni Alanya Gazetesi, 13.07.2002.

⁴³⁵ “Plajlar Halkın Malıdır, Özel Mülk Olamaz”, (Çevrimiçi), <https://www.change.org/p/plajlar-halk%C4%B1n-mal%C4%B1d%C4%B1r-%C3%B6zel-m%C3%BClk-olamaz>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2019

⁴³⁶ Ali Dağlar, “Vahşi Bir Rantın Anatomisi: Ataköy Sahilinde Ne Yeşil Kaldı Ne Kıyı”, 26.01.2016, (Çevrimiçi), <http://www.diken.com.tr/vahsi-bir-rantin-anatomisi-atakoy-sahilinde-ne-yesil-kaldi-ne-kiyi/> Erişim Tarihi: 12 Haziran 2019.

parsel ölçeğinde plan değişikliğine gitmiştir. Yapılan değişikliklerle bir turistik tesisin bitişiğindeki bir yeşil alan kaldırılarak turistik tesis alanına katılmış; bir başka tesisin önündeki Anayasa ile kamu yararı güvencesi altına alınmış ve yapı yasağı getirilmiş yeşil alan yapılaşmaya açılmış ve turistik tesis alanına dahil edilmiş, bunlara ek olarak halkın sahil şeridinden yararlanmasına yönelik denize paralel yaya yolu kaldırılmıştır⁴³⁷.

Mimarlar Odası Antalya Şubesi Başkanı planların iptali istemiyle açılan dava sonrasında düzenledikleri basın toplantısında, Kıyı Kanunu'ndan referansla kıyıların herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına açık olduğunu, sahil şeridinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilmesi gerektiğinin altını çizmiş ve

“Kıyıya erişim kanallarının kapatıldığı, çıkmaz sokakların oluşturulduğu, kıyının fiilen sadece arkadaki turistik tesislere hizmet verecek şekilde planlandığı görülmektedir. Bu haliyle mevzuata aykırı planların kabul edilmesi mümkün değildir. Kentlinin sahil şeridini kullanmasının önünün açılması olmazsa olmaz koşulumuzdur”⁴³⁸

diye konuşmuştur. Şube Başkanı ayrıca, yerel halkın da bu süreçte ışıık yak-söndür, kuma gömülme, ağaçlara zincirleme, çadır kurma gibi eylemlerde bulunarak alınan kararlara tepki gösterdiğini belirtmiştir.

Aslında, yukarıda değinilen örneklerden de anlaşıldığı gibi kıyıları kamunun yararını gerçekleştirme amacına değil de; kamu sektörü eliyle sermaye lehine el değiştirerek ayrıcalıklı kesimlerin çıkarlarını gerçekleştirme amacına hizmet etmektedir⁴³⁹. Benzer uygulamalarda da toplumun çıkarıyla bireysel çıkarların birbirleriyle uyumsuzluk gösterdiği ve uyumsuzluğun görünür olduğu gerçeğiyle karşılaşmaktadır. Birer cümle ile örnek verilirse;

Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri'nde kıyı, yat ve kruvaziyer turizmi⁴⁴⁰ için tesisler yapılmaktadır.

⁴³⁷ “Lara-Kundu Alanında Yürütmeyi Durdurma Kararı”, Arkitera, 16.08.2008, (Çevrimiçi), <http://v3.arkitera.com/h30296-lara-kundu-alaninda-yurutmeyi-durdurma-karari.html> Erişim Tarihi: 11 Haziran 2019.

⁴³⁸ “Lara İmar Planları Mahkemeye Taşındı”, Ayyıldız Toros Gazetesi, 11.03.2010.

⁴³⁹ Çoban, a.g.e., s. 43.

⁴⁴⁰ “Çevreciler Yenildi, Datça Marina İçin Dolgu Başladı” başlıklı haberde, Türkiye'nin 15 Özel Çevre Koruma Bölgesinden biri ve Akdeniz'in en zengin biyoçeşitliliğine sahip olan Datça'da

İçme-kullanma suyu havzalarının yakınında⁴⁴¹ madencilik yapılabilmektedir. Stratejik yatırım olarak görülen ve desteklenen enerji üretimi için⁴⁴² suyun kullanım hakkı 49 yıllığına şirketlere devredilmektedir. Kıyı doldurarak yol, havalimanı, yerleşim alanına⁴⁴³ dönüştürülebilmektedir. Vakıflara ve derneklere uygun görülmesi halinde kıyıda 49 yıllığına işletecekleri eğitim ve yurt tesisleri⁴⁴⁴ açmalarına müsaade edilmektedir.

3.1.3. Orman Yönetimi ve Müsterekleştirme Pratikleri

Türkiye'nin orman varlığı 2022 yılı itibariyle 23.245.000 hektar ile ülke yüzölçümünün % 29,8'sine karşılık gelmektedir⁴⁴⁵. Orman köyü olarak ifade edilen yerler, mülki sınırlar içerisinde devlet ormanı bulunan köyler ile mülki sınırları içerisinde devlet ormanı bulunan büyükşehirlerdeki mahallelerdir ve ülkemizde 22.912 orman köyü/mahallesinde 6.800.000 kişi ikamet etmektedir⁴⁴⁶. Ancak gelirini

çevrecilerin 1988'den beri verdikleri mücadeleyi kaybettikleri ve marina inşaatı için binlerce tonluk hafriyatın denize döküldüğü belirtilmiştir. 21.04.2014, (Çevrimiçi), <http://www.turksail.com/bodoslama/10067-cevreciler-yenildi-datca-marina-icin-dolgu-balad>, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2019.

⁴⁴¹ İzmir'de kentin su ihtiyacı için planlanan Çamlı Barajı, baraja su sağlayacak olan derenin Efemçukuru Köyü'nde işletilen altın madeni alanından akıyor olması sebebiyle yıllardır yapılamamıştır. Kentin suyu 200 km uzaktaki Gördes Barajı'ndan getirilmektedir. 2016'da Konak Rotary Kulübünün düzenlediği Su Atölyesi'nde konuşan Jeoloji Mühendisleri Odası İzmir Şube Başkanı Alim Murathan, İzmir'in içme sularının %65'ini yer altı sularından karşılandığı ancak sanayicinin yıllık 80 milyon metreküp yer altı suyu kullandığı ve karşılığında herhangi bir ödeme yapmadığı bilgisini paylaşmıştır. Özer Akdemir, "Coca Cola'ya İzmir'in Suyu Beleş", Evrensel Gazetesi, 15.12.2016.

⁴⁴² Özer Akdemir'in "Karaburun'da RES Talanı Doludizgin Devam Ediyor" başlıklı haberine göre, Karaburun Yarımadası'nın %61'ini kapsayan Karaburun RES Projesi'nin iki kez ÇED olumlu raporu bir kez de projenin üretim lisansı iptal ettirilmiştir. Ancak hem Çevre ve Şehircilik hem de Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı mahkemede verilen iptal gerekçelerini göz ardı ederek ÇED izinlerini ve üretim lisansları alelacele yenilemiştir. Karaburun halkına göre bu hukuksuz uygulamaların devamı yarımadanın doğal, kültürel ve ekonomik yaşamı üzerinde ağır ve geri dönüşü olmayan tahribatlara yol açacaktır. 09.05.2019, (Çevrimiçi), <https://www.evrensel.net/haber/379037/karaburununda-res-talani-dolu-dizgin-suruyor>, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2019.

⁴⁴³ Karadeniz Sahil Yolu deniz dolgusu üzerine inşa edilmiştir. Ordu-Giresun Havaalanı deniz doldurularak yapılmış; Rize'nin Pazar ilçesinde yapımı planlanan Rize-Artvin Havalimanı da deniz dolgusuyla yapılmaya devam etmektedir. Rize kent merkezinin de büyük bir kısmının da deniz doldurularak yapıldığı bilinmektedir.

⁴⁴⁴ Yeniçağ Gazetesi yazarı Murat Ağrel, İBB Deniz İşletmeleri'ne bağlı olan Adalar İlçesi'ndeki Büyükdade İskelesi'nin üst katlarının ihalesiz, bedelsiz olarak TÜGVA'ya (Türkiye Gençlik Vakfı) devredildiğini açıklamıştır. 30.04.2019, (Çevrimiçi), <https://gazetemanifesto.com/2019/buyukada-iskelesi-ihalesiz-bedelsiz-tugvaya-verildi-iddiasi-260291/>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2019.

⁴⁴⁵ Orman Genel Müdürlüğü, **2022 Yılı İdare Faaliyet Raporu**, Ankara, 2022, s. 8.

⁴⁴⁶ Orman Genel Müdürlüğü, **2019 Yılı İdare Faaliyet Raporu**, Ankara, 2020, s.13.

doğrudan doğruya orman ürünlerinden elde eden köy sayısı 569; dolaylı olarak orman ürünlerinden elde eden köy sayısı 579'dur. Bu durum, orman köylülerinin geçimini ormandan sağlamadıklarının bir göstergesidir. Çağlar orman köylülerini; orman alan sınırları içinde ve/veya bitişiğinde yaşayan, farklı ölçeklerde tüccarlık, çiftçilik, ücretli işçilik, rantçılık vb. faaliyetlerden biri ya da birkaçını yaparak geçimini sağlayan, küçük meta üretim tarzının yaygın olduğu, yersel konumundan dolayı çeşitli ayrıcalıklı haklara sahip bir toplumsal kesim olarak tanımlamaktadır⁴⁴⁷.

Anayasa'nın ormanlar ve orman köylüleri ile ilgili düzenlemeleri 169⁴⁴⁸ ve 170.⁴⁴⁹ maddelerde yer almaktadır. Maddelerde ormanların gerek kamu yararını maksimize edecek gerekse kamuyu zarara uğratabilecek şekilde kullanılmasına dayanak oluşturabilecek kurallara yer verilmiştir⁴⁵⁰. Yani bu iki düzenleme ormanların ve orman köylüsünün lehine de, aleyhine de sonuçlanabilecek durumlar ortaya çıkarabilir.

⁴⁴⁷ Yücel Çağlar, **Hukuki Kıskıktaki Ormanlar ve Ormancılık**, Ankara, Barolar Birliği Yayını, 2014, s. 175.

⁴⁴⁸ Madde 169- *Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir. Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.*

Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanların tahrip edilmesine yol açan siyasi propaganda yapılamaz; münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz. Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınamaz.

Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile 31/12/1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında, orman sınırlarında daraltma yapılamaz.

⁴⁴⁹ Madde 170- *Ormanlar içinde veya bitişiğindeki köyler halkının kalkındırılması, ormanların ve bütünlüğünün korunması bakımlarından, ormanın gözetilmesi ve işletilmesinde Devletle bu halkın işbirliğini sağlayıcı tedbirlerle, 31/12/1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tamamen kaybetmiş yerlerin değerlendirilmesi; bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen yerlerin tespiti ve orman sınırları dışına çıkartılması; orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen bu yerlere yerleştirilmesi için Devlet eliyle anılan yerlerin ihya edilerek bu halkın yararlanmasına tahsisi kanunla düzenlenir.*

Devlet, bu halkın işletme araç ve gereçleriyle diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırıcı tedbirleri alır.

Orman içinden nakledilen köyler halkına ait araziler, Devlet ormanı olarak derhal ağaçlandırılır.

⁴⁵⁰ Çağlar, **a.g.e.**, ss. 68-79.

Söz konusu maddeler; ormanların özelleştirilememesi ve zaman aşımıyla mülk edinilememesi, özel kişi ve kuruluşların ormanları yerleşim alanı veya ormancılık dışı farklı amaçlarla kullanmasını engellemesi, ormana zarar verebilecek eylemlere ve faaliyetlere müsaade etmemesi ve yapana ağır cezalar sunması, orman sahalarının genişletilmesi için yasalar çıkarılabilmesi, orman ürünlerinden ve orman içi faaliyetlerden toplumun bedelsiz faydalanması, orman köylülerini kalkındırması gibi olumlu fırsatlar yaratabilir.

Ancak bu maddeler risk doğurabilecek şekilde de değerlendirilebilir. Kimi yerleri orman saymamak ve ormancılık düzeni dışına çıkarmak, ormanlardan ormancılık dışı amaçlarla -turizm, madencilik, enerji, eğitim- yararlanmak bu risklerden bazılarıdır. Bununla birlikte orman sahalarının korunması, gözetilmesi ve genişletilmesi görevlerinin yalnızca devlete -bir bakıma hükümete- bırakılması, karar verme ve kararların uygulanması sürecine orman köylülerinin dahil edilmemesi bu görevlerin yeterince yerine getirilmesini engelleyebilmektedir.

Egemen üretim ilişkileri bahsedilen fırsatları “*üstün kamu yararı*” bahanesiyle riske çevirmektedir. Uygulamalar çoğunlukla bu doğrultudadır. Ülkemizde özellikle 1950’den sonra yapılan yasal düzenlemelerin çoğu, devlet ormanı kabul edilen alanların daraltılmasına ve ormancılık dışı amaçlarla kullanıma açılmasına dönüktür. 2000’li yıllara kadar “*orman köylüsünün kalkındırılması*” söylemine dayanarak tarım arazisine döndürülen ormanlar, 2000’li yıllarda ise yaklaşım amacı değiştirerek turizm, madencilik, enerji, eğitim yatırımlarına tahsis edilmiştir⁴⁵¹. Bu yatırımlar dolayısıyla topluluk ve orman arasında ilişki kurarak ortaya çıkan müşterekleştirme pratiklerine yakın tarihli birkaç örnek verilebilir.

Belek Golf Sahası: 30 yıl süren ağaçlandırma çalışmaları sonucu yetiştirilmiş fıstık çamı ile dünyanın dikkatini çeken Belek ormanları, 1990’da turizm alanı ilan edilmesinin ardından büyük bir ağaç katliamına uğramıştır. Belek’teki ağaç katliamına şahit olan halk, yurtdışında ağaç kesilip yerine golf sahası yapılmasının imkansız olduğunu söyleyerek uygulamaya tepki göstermiştir. Belek’teki otel

⁴⁵¹ Çağlar, a.g.e., s. 21.

sahalarının sürekli genişlediğini de belirten halk, ağaç katliamının durdurulmasını istemiştir⁴⁵².

Formula 1 Pisti: Ülkenin tanıtımı ve ülke ekonomisine getireceği faydalar göz önüne alınarak yapımı tamamlanan Formula 1 pisti de yanlış arazi üzerindedir. Orman Mühendisleri Odası Marmara Şubesi Başkanı basına verdiği demeçte Formula 1 pisti inşaatının yasalara aykırı olduğunu, alanın kısmen orman arazisi üzerine kısmen de Ömerli içme suyu havzası üzerinde olduğunu belirtmiş ve

“İki milyon metrekarelik alanı kaplayan Formula 1 için binlerce ağaç katledilmiştir. Formula 1'in atıkları Ömerli içme suyu havzasına akıtılacak ve çok geçmeden bu havza kullanılamaz hale gelecektir. 'Biz önce yapalım sonra yasal kılıfına uydururuz' mantığı, hiç bir zaman doğayı değil sadece ve sadece rantı düşünmüştür”⁴⁵³

diye konuşmuştur.

Cerattepe Bakır Madeni Projesi: Flora, fauna ve endemik türler açısından eşsiz zenginlikte olan Artvin Cerattepe’de madencilik faaliyetlerine karşı 1990’lı yıllarda başlayan ve neredeyse çeyrek asırdır sürmüş yerel mücadele, 2013’te Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nca şirket tarafından hazırlanan ÇED Raporunun onayıyla tekrar gündeme gelmiştir. Raporun 2015’te Rize İdare Mahkemesi’nce iptali şirketi durduramamış ve şirket yeni bir ÇED raporu düzenleyerek madencilik çalışmalarına başlamak istemiştir. Artvin halkının maden çalışmaları hakkında gerekli bilgiyi öğrenmek ve süreçte yer alabilmek için kurduğu Yeşil Artvin Derneği (1995) ise Temmuz 2015’ten itibaren şirketin alana girmesini engellemek için 245 gün boyunca aralıksız nöbet tutmuş ancak Şubat 2016’da şiddetli polis saldırısı sonucunda nöbeti bitirmek zorunda kalmıştır. Orman işgali iddiasıyla haklarında suç duyurusu bulunan ve mücadelenin önemli aktörlerinden biri olan Yeşil Artvin Derneği, şirketin lehine işlediğinde yaklaşık 2 milyon ağaç kesimine mal olacağı düşünülen projeye karşı, kararlı bir duruş sergileyerek mücadelelerine sonuna kadar sahip çıkacaklarını belirtmektedirler. Derneğe göre proje Artvin’i Artvinlinin yaşam alanı olmaktan çıkaracak ve üstelik bir dünya mirasının gelecek nesillere aktarılmasını da

⁴⁵² Yusuf Yavuz, “Golf Uğruna Yasal Ağaç Katliamı”, Odatv, 4.12.2014, (Çevrimiçi), <https://odatv4.com/golf-ugruna-yasal-agac-katliami-0412141200.html>, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2020.

⁴⁵³ Sinan K. Bilgenoğlu, “Formula İnşaatı Ağaçları Katletti”, Birgün Gazetesi, 19.05.2005.

engelleyecektir⁴⁵⁴. Sosyal medyanın da aktif olarak kullanıldığı bu mücadelede “Artvin’in üstü altından daha değerlidir” sloganıyla ülke çapında da ses getiren bir farkındalık oluşturulmuştur.

Enerji Santrali Projeleri: Sakarya’nın Hendek ilçesi Çamlıca köyünde revize edilecek olan hidroelektrik santrali (HES) için 300 yaşından daha büyük çınar ağaçları kesilerek orman varlığı bir kez daha insan eliyle bozulmuştur. Yerel halk, ataları tarafından dikilen ağaçların etrafında piknik yaptıklarının, çocukluklarının buralarda geçtiğini belirterek böylesi bir katliama karşı duruş sergilemişlerdir⁴⁵⁵.

İzmir’in Urla ilçesi Ovacık köyü yakınlarında tamamı doğal sit olan ormanlık alanda rüzgar enerji santrali (RES) türbinleri kurmak için, ağaç kesimini durdurmak adına açılan davanın devam etmesine rağmen, yoğun bir şekilde ağaç kesimi yaşanmıştır. Halkın nöbet tutarak engellemeye çalıştığı temiz enerji söylemiyle dayatılan bu kısımda bir günde bin beş yüz ağaç kesilmiştir⁴⁵⁶.

Muğla’nın Sedikemer ilçesi Alaçatı ve Çaltıözü mahallelerinde de güneş enerji santraline (GES)yol açmak için iki bin hektarlık alanda birçok kızılçam ağacı kökünden sökülüştür. Yerel halk yol geçecek yerin daha sonra imara da açılacağından kuşku duyarak tepkilerini dile getirmiştir⁴⁵⁷.

Koç Üniversitesi Kampüsü: İstanbul’un kuzeyindeki ormanlık alanda bir vakıf üniversitesinin kurulması ve arazinin tahsis şekli 1990’lı yılların oldukça tartışılan konularındandı. Koç Holding’in yatırımcısı olduğu bu eğitim projesinin 1980 yılı Nazım Planı’nda olduğu gibi 1995 yılı Nazım Planı’nda da “ormanlık alan” olarak belirlenmiş ve “doğal karakterinin aynen korunması”na karar verilmiş bir alanda gerçekleşecek olması, büyük bir orman katliamına yol açacağı endişesiyle yerel yönetimlerin, bazı sivil toplum kuruluşlarının ve meslek odalarının tepkisiyle

⁴⁵⁴ Nilay Vardar, “Ceratepe’de Tahribat Başladı”, Yeşil Artvin Derneği, 15.08.2017, (Çevrimiçi), <http://yesilartvindernegi.org/ceratepede-tahribat-basladi/> Erişim Tarihi: 8 Ekim 2020.

⁴⁵⁵ “Sakarya’da 300 Yıllık Ağaçları Kestiler, Halk Ayaklandı”, Milli Gazete, 30.4.2018, (Çevrimiçi), <https://www.milligazete.com.tr/haber/1536840/sakaryada-300-yillik-agaclari-kestiler-halk-ayaklandi>, Erişim Tarihi: 9 Ekim 2020.

⁴⁵⁶ “Urla’da Sancak Ailesine Ait RES İçin Ağaç Kesimi Başladı”, Sözcü, 19.1.2016, (Çevrimiçi), <https://www.sozcu.com.tr/2016/ekonomi/urlada-sancak-ailesine-ait-res-icin-agac-kesimi-basladi-1048936>, Erişim Tarihi: 9 Ekim 2020.

⁴⁵⁷ “Güneş Enerjisi Santrali Kurmak İçin Ağaçları Kestiler”, Birgün Ege, 1.10.2020, (Çevrimiçi), <http://www.egedesonsoz.com/haber/Karaburun-ormanlarinda-GES-katliami/1044866>, Erişim Tarihi: 9 Ekim 2020.

karşılaşmıştır. Destekçilerinin şehrin küreselleşmesi ve ekonomik refaha katkı söylemleri ile savundukları proje –yüz bine yakın ağacın kesildiği iddia edilmektedir- mahkemelerden alınan kararlara ve muhalefetin tüm karşı çıkışlarına rağmen 1999’da dönemin cumhurbaşkanı tarafından açılışı yapılarak faaliyete geçmiştir.

Buraya kadar verilen birkaç örneğe bakarak ormanda telafisi mümkün olmayan zararlara sebebiyet veren bu faaliyetlerin kamu yararının zorunlu kıldığı bir durumdan kaynaklanıp kaynaklanmadığı tartışması yapılabilir. Ama şu da bir gerçek ki; Orman Kanunu’nun 17. maddesinin⁴⁵⁸ 2004 tarihli 5192 sayılı kanun ile değiştirilmesiyle ortaya çıkan yeni durum, devletin kamu yararı gözetirken nasıl bir tavır sergileyeceğini bizlere göstermektedir.

Mülkiyet haklarına ilişkin yapılan değişiklikler, orman köylülerinin ayrıcalıklı haklarında da dönüşüme yol açmıştır. Geçmişte orman köylerini kalkındırma kooperatiflerince veya köylülerce hasat edildikten sonra satışa sunulan ağaçlar, artık dikili ağaç⁴⁵⁹ olarak şirketlerce hasat edilmek üzere piyasaya sunulmaktadır. Bu dönüşüm, , devletin artık ham orman ürünlerinin üretiminden çekildiğini ve orman köylüsü olarak sınıflandırılan kesimin elde ettiği çeşitli ayrıcalıklı olanaklardan yoksun kaldığını göstermektedir. Orman içi veya bitişiğinde yaşayan ve ham orman ürünlerinin üretiminin emek gücünü oluşturan bu kesim, artık

⁴⁵⁸ Madde 17-(Değişik fıkra: 22/5/1987 - 3373/7 md.; İptal: Ana. Mah.nin 17/12/2002 tarihli ve E.:2000/75, K.:2002/200 sayılı Kararı ile; Yeniden düzenleme: 17/6/2004-5192/1 md.) (Değişik birinci cümle: 25/6/2010-6001/33 md.) Savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, doğalgaz, altyapı, katı atık bertaraf ve düzenli depolama tesislerinin; baraj, gölet, sokak hayvanları bakımevi ve mezarlıkların; Devlete ait sağlık, eğitim, adli hizmet ve spor tesisleri ile ceza infaz kurumlarının ve bunlarla ilgili her türlü yer ve binanın Devlet ormanları üzerinde bulunması veya yapılmasında kamu yararı ve zaruret olması halinde, gerçek ve tüzel kişilere bedeli mukabilinde Çevre ve Orman Bakanlığınca izin verilebilir. Devletçe yapılan ve/veya işletilenlerden bedel alınmaz. Bu izin süresi kırk dokuz yılı geçemez. Bu alanlarda Devletçe yapılanların dışındaki her türlü bina ve tesisler iznin sona ermesi halinde eksiksiz ve bedelsiz olarak Orman Genel Müdürlüğünün tasarrufuna geçer. Söz konusu tesisler Orman Genel Müdürlüğü veya Çevre ve Orman Bakanlığı ihtiyacında kullanılabilir veya kiraya verilmek suretiyle değerlendirilebilir. İzin amaç ve şartlarına uygun olarak faaliyet gösteren hak sahiplerinin izin süreleri; yer, bina ve tesislerin rayiç değeri üzerinden belirlenecek yıllık bedelle doksan dokuz yıla kadar uzatılabilir. Bu durumda devir işlemleri uzatma süresi sonunda yapılır. Verilen izinler amaç dışında kullanılamaz.

⁴⁵⁹ Dikili ağaç satışı yönteminde, orman köylüsü kesilmiş ağaçlara uygulanacak birim fiyat üzerinden gelir elde etmez. Bunun yerine, kesilecek ağaçlar açık arttırma satışlarla orman idaresinden dikili halde iken satın alınır ve üretimi yapılarak alan kişi/şirket tarafından piyasaya sunulur.

çeşitli kurumsal düzenlemeler adı altında alt-sözleşme ilişkileri içinde istihdam edilmektedir⁴⁶⁰.

Orman köylüsü dendiğinde, kişisel ve toplumsal özelliklere değil yersel konuma bakılarak tanımlamada bulunulur. Bu sebeple “tüm orman köylüleri yoksuldur” şeklinde yapılacak bir genelleme yanlıştır. Bu genellemeyi baz alarak orman köylülerine yapılacak “2/B⁴⁶¹ orman arazilerinin” öncelikli satışı veya düşük ücretle satışı gibi eşit gösterilen ayrıcalıklı uygulamalar, esasen varlıklı orman köylüsü ile orman arazisi arasında mülkiyet ilişkisi kurmaktadır⁴⁶².

Ormanlık arazilerin orman sınırı dışına çıkartılarak özel mülkiyete konu olmaları 1920 tarihli ve 39 sayılı Baltalık Kanunu⁴⁶³ ile başlamıştır. Bu süreç, günümüze gelene değin, başta Anayasa olmak üzere çeşitli kanunlarda, yönetmeliklerde, genelgelerde, yargı kararlarında yapılan düzenlemelerle ve değişikliklerle de uzun bir zaman aralığına yayılmış olup en son değişiklik 5 Nisan 2023 tarihlidir. Orman Kanunu’nda yapılan değişikliklerle devlet ormanlarında ilgili kişi veya şirkete orman köylüsü olup olmamalarına bakılmaksızın birbirinden çok farklı konularda tesisler kurma olanağı getirilmektedir. Giritlioğlu’nun İstanbul örneği üzerinden orman sınırı dışına çıkartılan alanları konu alan çalışmasında, bu yasal sürecin 2000’li yıllar itibarıyla hız kazandığı ve ormanların yalnızca satış ile değil bununla birlikte kentsel dönüşüm ve büyük ulaşım projeleri ile de tahrip edildiği, yok edildiği tespit edilmiştir⁴⁶⁴.

⁴⁶⁰ Elvan Gülöksüz, “Doğal Kaynağa Dayalı Sermaye Birikimi ve Orman Sayılan Alanlarda Mülkiyet Hakları”, **Memleket Siyaset Yönetim**, C. 5, S. 12, 2010, s. 85.

⁴⁶¹ Kamuoyu tarafından 2/B olarak bilinen bu statü ile ifade edilmek istenen 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 2. maddesinin b fıkrasıdır.

⁴⁶² Yücel Çağlar, **Kırsal Çevre Yılığ 2003**, Ankara, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, 2003, s. 97.

⁴⁶³ “Yasanın birinci maddesi odunculuk, kömürcülük ve kerestecilik yapan veya büyük ormanlar bitişiğinde yer alan köylere her haneye en fazla 18 atik dönüm (1 dönüm 919 m2) olmak üzere baltalık verilmesi hakkındadır.

⁴⁶⁴ Pelin Pınar Giritlioğlu, “Planlama Perspektifinden Orman Sınırı Dışına Çıkartılan Alanlar Sorunu: İstanbul Örneği”, **Planlama Dergisi**, C. 30, S. 2, 2020, s. 198-220.

3.2. Topraklarla İlgili Düzenlemelerin Tarihçesi ve Bu Düzenlemelerde Meraların Yeri

İnsanın etkisi olmadan doğal ortam içerisinde belli şartlar altında oluşan doğal zenginliklere doğal kaynaklar denilmektedir. Hava, su, toprak, bitki örtüsü, hayvanlar, madenler dünyanın doğal kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu doğal kaynaklardan biri olan ve tarihin her döneminde canlılar için büyük önem taşıyan bitki örtüsü, orman ve çayır-mera alanları olmak üzere iki kısma sahiptir.

Çayır ve mera ziraatı insanlığın en eski tarımsal faaliyetlerindendir. Bu başlık altında da ülkemizde meraların cumhuriyet öncesi ve sonrası şeklinde ikili bir dönemsel ayrım yapılarak nasıl bir hukuki zeminde yer aldığı gösterilecektir.

3.2.1. Eski Hukukumuzda Toprak Düzenlemesi ve Meralar

Eski hukuktaki toprakla ilgili düzenlemeleri esasen İslam Hukuku Dönemi, Selçuklular Dönemi ve Osmanlı Devleti Dönemi biçiminde incelemek gerekir. Ancak bu biçimde yapılacak bir inceleme, çalışmanın amacından uzaklaşmaya sebep olabileceği ve daha çok toprak hukuku konularına girmeyi gerektireceği için çalışmanın bu kısmında Osmanlı Devleti Dönemi üzerinde durulacaktır. Ancak meraların İslam Hukuku'ndaki yerini belirtmekte sonraki uygulamalar ile kıyaslamak bakımından fayda bulunmaktadır.

İslam Hukuku'nda mera, yaylak ve kışlaklar “*arazi-i mahmiye*” adını alan topraklardır. Bu tür topraklarda belirli hak sahiplerinin sadece birlikte yararlanma hakkı bulunmakta, tahsis devam ettiği sürece Devletin dahi tasarruf yetkisi bulunmamaktadır. Devletin yetkisi sadece koruma ve gözetme üzerinedir. Ayrıca bu tür yerlerin canlandırılarak tarla biçimine dönüştürülmesi de yasaktır⁴⁶⁵.

Literatürde Osmanlı Devleti Dönemi de, Arazi Kanunnamesi'nden önceki ve sonraki dönem olmak üzere iki alt başlıkta değerlendirilmektedir.

⁴⁶⁵ Halil Akdeniz, “Meraların Tüzel Yapısı ve Bir Örnek Olay”, **Harita ve Kadastro Mühendisliği Dergisi**, S. 84, 1998, s. 74.

3.2.1.1. Arazi Kanunnamesi'nden Önceki Dönem

Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlı hukukunda modern anlamda bir kanunlaşma hareketine rastlanmamaktadır. Bu dönemde araziler hakkındaki mevzuat çeşitli eyaletler için çıkarılmış bulunan kanunnamelerin baş kısmına bir mukaddime (giriş) şeklinde konulmuştur. Örneğin Fatih zamanında yayınlanan bir kanunnamede “...bir yerde ot olsa önceden beri nice olageldiyse, öylece kullanılıp, korunması, ...” gerektiği belirtilirken Süleyman Kanunnamesinde “örüde yani mera yerlerinde sınır belirtilmesi yoktur. Kadimden beri ne yerde davar yürüye gelmiş ise, ol mahallerde yürür. Kadim, 40-50 yıla denilmez kadim odur ki, anın evvelin kimesne bilmeye...” hükmü yer almıştır⁴⁶⁶. Farklı zamanlarda çıkarılan il kanunnamelerinde benzer ifadeler görülmektedir. Bu bağlamda il kanunnamelerinden şu sonuçları çıkarmak mümkündür: (1) Doğal niteliği itibariyle uygun bir arazinin hukuken de mera sayılabilmesi için tahsis veya terk edilmesi veya kadimden beri kullanılagelmesi gerekmektedir. (2) Meraların bozulması, ekilmesi yani tarlaya haline getirilmesi yasaktır ve sadece mera olarak kullanılma zorunluluğu vardır⁴⁶⁷.

Tanzimat Döneminde girilen kanunlaştırma hareketleri toprak hukukunu da etkilemiş, Osmanlı toprak hukuku 1858 (Hicri takvime göre 1254) tarihli “Arazi Kanunnamesi” ile kodifiye edilmiştir. Bu kanunnamenin çıkarılış amacı II. Mahmut döneminde kaldırılan dirlik sisteminin arkada bıraktığı boşluğu doldurmaktır⁴⁶⁸.

3.2.1.2. Arazi Kanunnamesinden Sonraki Dönem

1858 tarihli Arazi Kanunnamesi, o döneme kadar arazi ile ilgili olarak çıkarılmış çeşitli ferman, kanun ve fetvalarda parça parça halde bulunan arazi hükümlerini bir araya toplayan, esaslarını tamamen Osmanlı hukukundan alan ve uzun yıllar boyunca uygulanagelmiş arazi hukukunu kanunlaştıran temel bir kanun niteliği taşımaktadır. Bu kanunname ile Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen zaman içindeki toprak düzeni ayrıntılı ve toplu bir şekilde düzenlenmiş ve toprak sistemi yeni esaslara bağlanmıştır. Osmanlı Devleti, Arazi Kanunnamesi

⁴⁶⁶ Cin, **Türk Hukukunda**, s. 25-27.

⁴⁶⁷ Akdeniz, **a.g.e.**, s. 74.

⁴⁶⁸ Fikret Eren, Veysel Başpınar, **Toprak Hukuku**, Ankara, Savaş Kitabevi, 2017, s. 32.

ile toprak hukukunda birliği sağlamış ve bütün ÷lkede geçerli olan bir sistem uygulamaya koymuřtur⁴⁶⁹. Arazi Kanunnamesi'ne g÷re (m.1-6) Osmanlı Devleti'nde toprakların t÷rleri⁴⁷⁰;

- Miri topraklar (arazi-i miriye)
- M÷lk toprakları (arazi-i memluke)
- Vakıf toprakları (arazi-i mevkufe)
- Metruk topraklar (arazi-i metruke)
- Mevat topraklar (arazi-i mevat),

olmak ÷zere beş kısıma ayrılmıştır. Çalışmanın araştırma alanı olan meraların metruk arazi olması dolayısıyla çalışma açısından bizi ilgilendiren metruk araziye ilişkin h÷k÷mlerdir.

Metruk kelimesi, s÷zl÷kte terk edilmiş, bırakılmış olarak belirtilmektedir. Ancak burada tek edilmiş olan, arazinin m÷lkiyeti değildir. Bu sebeple metruk arazi m÷lkiyeti terk edilmiş, sahihsiz anlamında değil; halkın tamamının veya belli bir kısmının ortak yararına ve kullanımına terk veya tahsis edilmiş arazi anlamındadır⁴⁷¹. G÷n÷m÷zde kamu malı olarak sayılan bu araziler, halkın tamamının veya belirli bir k÷y ya da kasaba halkının hizmetine bırakılan pazar, panayır, yol, k÷pr÷ vs. ile mera, yaylak, kışlak gibi yerlerdir.⁴⁷²

Yukarıda belirtilen tanımlarda ve Arazi Kanunnamesi'nin 5. maddesinde de açıkça belirtildiği gibi metruk arazi iki kısıma ayrılmaktadır:

(1) Faydası bütün halka ait olan umumi metruk arazi ve (2) faydası bir veya birkaç k÷y veya kasaba halkına ait olan metruk arazi. Herkese açık yollar, k÷pr÷ler, pazar ve panayır yerleri, namazgahlar, mesire yerler vb. birinci kısıma girer ve buralardan yararlanma hakkı sadece belirli bir k÷y veya kasabanın değil, oraya yakın ve uzak bütün k÷y ve kasaba halkına aittir. İkinci kısıma giren mera, yaylak, kışlak

⁴⁶⁹ Cemile şahin, “Osmanlı Toprak Sistemi Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, C.5, S. 6, 2012, ss. 438-439.

⁴⁷⁰ Kanunname-i Arazi, Kabul Tarihi: 07.07.1274 (1858), Takvimi Vekayi Tarihi: 09.10. 1274

⁴⁷¹ Eren, Başkaya, **a.g.e.**, s. 51.

⁴⁷² Halil Cin, **Osmanlı Toprak D÷zeni ve Bu D÷zenin Bozulması**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1985, s. 30.

gibi yerlerden ise yalnız kendilerine tahsis edilen bir veya birkaç kasaba veya köy halkı müştereken yararlanır⁴⁷³.

Arazi Kanunnamesi'nin 97, 98, 99, 100, 101, 102 ve 105. maddelerinde⁴⁷⁴ metruk arazi statüsünde yer alan meraların özellikleri ve bunlardan faydalanma şekilleri belirtilmiştir. Buna göre,⁴⁷⁵

- Bir yerin mera olarak ifade edilmesi için bir köy veya kasaba halkına bu amaçla tahsis edilmesi veya öncesi bilinmeyen uzun zamandan beri bu amaçla kullanılıyor olması gerekmektedir.
- Meralar hangi köyün yararlanmasına tahsis edilmişse yalnız o köy halkı tarafından kullanılabilir.
- Satım sözleşmesine konu olmaları mümkün değildir.
- Meralar tahsis amacı dışında tasarruf edilemez, üzerine mandıra, ahır ev ve bina inşa edilemez, bağ, bahçe haline getirilemez ve tarlaya dönüştürülemez.
- Köy sınırlarında yapılacak sınır değişikliği yararlanmaya etkili değildir. Herkes eskiden ne kadar hayvan otlatıyorsa o kadar hayvan otlatma hakkına sahiptir.
- Meraların mülkiyeti zamanaşımı ile kazanılamaz.
- Meralardan yararlanmak ücretsizdir.

3.2.2. Cumhuriyet Döneminde Toprak Düzenlemesi ve Meralar

Cumhuriyetin ilanından sonra bir Medeni Kanun hazırlanması için çalışmalar başlamış, komisyonlar oluşturulmuştur. Ancak bir süre sonra oluşturulan

⁴⁷³ Şahin, **a.g.e.**, s. 457-458.

⁴⁷⁴ Şuan yürürlükte bulunan 4342 Sayılı Mera Kanunu'nun 36. maddesinde "7 Ramazan 1274 tarihli Kanunname-i Arazinin 97, 98, 99, 100, 101, 102 ve 105 inci maddeleri, yürürlükten kaldırılmıştır" hükmü yer almaktadır.

⁴⁷⁵ Gazi Kapan, "Mera Kanunu ve Getirdikleri", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, C. 7, S. 2, 1998, ss. 50-51.

komisyonların eski fikirlerine bağlılıkları dolayısıyla yeni Türk Devletinin ihtiyaçlarını karşılayacak yeterliliğe sahip olmadığı anlaşılınca daha fazla zaman kaybetmemek adına bir Batı ülkesinin –İsviçre- Medeni Kanunu en yeni ve Türk toplumunun ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir kanun olarak kabul edilmiş ve 4 Nisan 1926’da yürürlüğe girmiştir⁴⁷⁶.

1926’da yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu’nda (TMK) meralarla ilgili esaslı hükümler mevcut değildir. Meralar, Arazi Kanunu’nda etraflıca ele alındığı halde bu kanunda iki genel maddede görülmektedir. İlki, 641. maddedir⁴⁷⁷. Bu maddede, sahipsiz şeyler ile menfaati umuma ait olan malların, devletin hüküm ve tasarrufunda olduğu belirtilmiştir. Ancak, maddenin kamu mallarının tümünü kapsamadığı -meralar gibi belirli bir veya birkaç köy veya kasabanın kullanımına ayrılmış yerler- hemen anlaşılabilir. Bu durumda başvurulacak kanun Arazi Kanunu olacaktır. TMK’nın meralar ilgili tek hükmü 675. maddesidir⁴⁷⁸. Bu maddede, kanunen men edilmedikçe örf ve adete göre herkesin başkalarının orman ve merasına girebileceği ve mantar ve küçük meyveleri toplayıp alabileceği belirtilmiştir. O halde bu maddeden, meraların asli kullanım amacı olan hayvanların otlatılması durumu kanunda uygun bulunmamıştır gibi bir sonuç çıkarılabilir.

Meralara ilişkin çeşitli hükümlere başta anayasa olmak üzere diğer bazı kanunlar ve kanun hükmünde kararnamelerde de rastlanmaktadır. Yürürlükten kaldırılanlar;

1924 tarihli Kars, Ardahan ve Artvin Vilayetleriyle Iğdır ve Kulp kazaları ve Hopa Kazasının Kemalpaşa Nahiyesindeki Arazi Hakkı Tasarrufa Ait 474 sayılı Kanun.

⁴⁷⁶ Cin, **Eski ve Yeni Türk Hukukunda...** s. 78.

⁴⁷⁷ Maddenin 1 Ocak 2002’de yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu’ndaki yansıması 715. maddedir. Madde 715- “*Sahipsiz yerler ile yararı kamuya ait mallar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır*”. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, 22.11.2001, RG. 08.12.2001.

⁴⁷⁸ Bu maddenin Türk Medeni Kanunu’ndaki yansıması 751. maddedir. Madde 751- “*Yetkili makamlar tarafından bitki örtüsünü korumak amacıyla yasaklanmadıkça, herkes başkasının orman ve mer’asına girebilir ve oralarda yetişen yabanî meyve, mantar ve benzeri şeyleri, yerel âdetlerin izin verdiği ölçüde toplayıp alabilir*”.

1934 tarihli ve 2502 sayılı Kars Vilayetleriyle Bayazıt, Erzurum ve Çoruh Vilayetlerinin Bazı Parçalarında Muhacir ve Sığıntıların Yerleştirilmesi ve Yerli Çiftçilerin Topraklandırılması Hakkında Kanun

1934 tarihli ve 2510 sayılı İskan Kanunu

1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanunu

1934 tarihli ve 2613 sayılı Kadastro ve Tapu Tahriri Kanunu

1945 tarihli ve 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

1966 tarihli ve 766 sayılı Tapulanma Kanunu

1973 tarihli ve 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu

1985 tarihli ve 3202 sayılı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun

2011 tarihli ve 639 sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

Halen yürürlükte bulunanlar;

1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu

1934 tarihli ve 2644 sayılı Tapu Kanunu

1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu

1982 tarihli 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

1984 tarihli ve 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu

1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu

1987 tarihli ve 3402 sayılı Kadastro Kanunu

1998 tarihli ve 4342 sayılı Mera Kanunu

2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu

2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediyeler Kanunu

2006 tarihli ve 5543 sayılı İskan Kanunu

2012 tarihli ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun

2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

1998 yılına kadar yapılan düzenlemeler meraların kullandırılması, bakımı ve ıslahına ilişkin ortaya çıkabilecek sorunlara tam anlamıyla çözümler sunamamaktaydı. Meralarla doğrudan ilgili belirgin bir kanunun olmayışı bilinçsiz ve kontrolsüz kullanımın uzun yıllar sürmesine ⁴⁷⁹ ve ortaya çıkan mera uyuşmazlıklarında hangi kanuna dayalı karar alınması gerektiği durumu oldukça sıkıntılı bir sürece sebep olmuştur. Bu hususta, 28.02.1998 tarihli ve 4342 sayılı Mera Kanunu gerek ilgili hükümleri bir araya getirerek gerekse yeni bir takım düzenlemeler yaparak bu alandaki ciddi bir eksikliği gidermiştir.

Mera Kanunun hangi ihtiyaçları karşılamak için düzenlendiğini tasarının genel gerekçelerine bakarak netleştirmek mümkündür. Tasarının genel gerekçesine göre⁴⁸⁰

“1938 yılında ülkemizde 41.068.000 hektar mera alanı bulunmakta iken, bu miktar giderek azalmış ve günümüzde yaklaşık % 50 oranına kadar düşmüştür. Bu düşüş, hızla çoğalan nüfusun ekilebilir toprağa olan baskısı ile kısmen tarıma elverişli arazinin artması şeklinde olmuşsa da, çoğunlukla tarıma elverişsiz ve eğimi fazla arazilerin açılmasıyla mera vasfı bozulmuş ve toprakların tamamen elden gitmesi sonucunu doğurmuştur. Yapılan araştırmalara göre, mera alanlarından yararlanma, bugünkü sistem içinde devam ettiği takdirde elde kalan meralar, halen yurdumuzda mevcut bulunan hayvan varlığının 1/3'ünü ancak besleyebilecektir. Bunun sonucunda meralar tahrip olacak ve hayvanlar yeterli beslenemediğinden verimleri düşük olacaktır. Ayrıca, başıboş hayvan otlatma, orman varlığımızı da tehlikeye sokacaktır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca köylerde yapılan demonstrasyon çalışmaları sonucunda; mera, yaylak ve kışlakların korunması, bakılması, ıslahı ve otlatmanın teknik usullere göre bir düzene sokulması ile meraların yem verimlerinin ve dolayısıyla üretilcek hayvansal ürünlerin 4-5 kat artırılabilceği ortaya çıkmıştır. Bir merayı uzun yıllar en yüksek verim seviyesinde tutabilmek için, o merada otlatmaya başlama tarihinin tespiti, otlatma süresinin belirtilmesi, hayvan cins ve miktarlarının bilinmesi ve otlatma mevsimi sonunun tespiti ile bunlara mutlaka uyulması mecburidir. Ne

⁴⁷⁹ Cahit Balabanlı, Selahattin Albayrak, Mevlüt Türk, Osman Yüksel, “4342 Sayılı Mera Kanunu Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1, 2006, s. 76.

⁴⁸⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 57. Birleşim, 19.2.1998, Dönem 20, C. 45, s. 363.

var ki, bunların hiç birisi ülkemizde uygulanmamaktadır. Sonuç olarak, hayvancılıkta verimin artırılması, fertlerin ve toplumun mera yaylak ve kışlaklardan tabii yararlanma haklarının düzenlenmesi ve konuyla ilgili anlaşmazlıkların önlenmesi, mera topraklarının ıslahı, bakımı ve korunması, adalet ilkelerine uygun yararlanmanın sağlanması gibi hukukî, teknik, ekonomik ve sosyal faydalar getirecek bir düzenlemenin yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır”.

Mera Kanunun hazırlanmasında üç temel sebep olduğunu söylemek yanlış olmaz. İlki, bağımsız bir Mera Kanunu ile günün şartlarına uygun yasal düzenlemeler yapmak; ikincisi, mera ile ilgili çalışmaları sadece bir bakanlığın – dönemin Tarım ve Köyişleri Bakanlığı- yetkisinde toplamak; üçüncüsü, merkeziyetçi yönetim anlayışından uzaklaşarak kullanıcılara yetki ve sorumluluk vermektir⁴⁸¹. Bu bağlamda Mera Kanunu ile ilgili çalışmalar 1982 Anayasası’nın 45. maddesindeki “Devlet(in) tarım arazileri, çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önleme(k)...” amacına yönelik olarak 1957 yılında başlatılmış, 1965 yılında metin haline getirilmiş ve TBMM’nde 4 kez gündeme gelmiştir⁴⁸². TEMA Vakfı’nın 1997 yılında başlattığı “Mera Kanunu Çıkarılsın” başlıklı kampanya çerçevesinde gerçekleşen kamuoyu oluşturma çalışmaları ve bu doğrultuda TBMM ve parti grup başkanları ve vekiller nezdinde gerçekleşen girişimlerinin sonucunda Mera Kanunu Tasarısı, mecliste gerek iktidar gerekse muhalefet 6 partinin oybirliğiyle⁴⁸³ 25 Şubat 1998’de kabul edilmiştir⁴⁸⁴.

7 bölüm ve 38 maddeden oluşan bu kanun, teknik konulara getirdiği açıklamalar ve parasal kaynak tanımları sebebiyle cumhuriyet tarihinin en kapsamlı ve etkili yasama düzenlemelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Düzenlemeden elde edilen kazanımlar ana hatlarıyla şu şekilde ifade edilebilir⁴⁸⁵:

- Mera yaylak ve kışlaklar ile ilgili yasal boşluklar giderilerek görev ve yetkiler tek kurumda toplanmıştır.

⁴⁸¹ Celal Cevher, Coşkun Ceylan, Özdal Köksal, “Türkiye’de Mera Kanunu Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi”, **Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi**, C. 17, S. 1-2, 2008, s. 2.

⁴⁸² Rıza Avcıoğlu, “Türkiye Meraları ve Mera Kanunu’nun Getirdikleri”, **Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi**, C. 5, S. 1, 2012, s. 27.

⁴⁸³ Oylama sonrasında Meclis Başkanı: - “...Sayın milletvekilleri, Mera Kanun Tasarısı’nın yapılan açık oylamasına 222 sayın üye katılmış; kabul 222, ret yok, çekimser yok...” demiştir.

⁴⁸⁴ TEMA, “37 Yıl Sonra Mera Kanunu Çıktı” **TEMA Vakfı Faaliyet Dergisi**, S. 5, 1998, s. 18.

⁴⁸⁵ Rıza Avcıoğlu, Hüseyin Soya, Hayrettin Kendir, “Meralarımızın Korunma ve Kullanımı”, **Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi**, Ankara, 11-15 Ocak 2010. ss. 205-206.

- Mera alanı kullanıcılarına meraların korunması ve iyileştirilmesi çalışmalarında yetki ve sorumluluk verilmiş, köylerde mera yönetim birlikleri oluşturulmuştur.
- Kanunun verdiği görev ve sorumlulukları gerçekleştirmek üzere “Mera Komisyon”ları kurulmuştur.
- Mera, yaylak ve kışlakların bakımı, geliştirilebilmesi ve korunması için gerekli “Mera Fonu” oluşturulmuştur.
- Mera, yaylak ve kışlakların kullanım hakkına kiralama olanağı getirilmiştir
- Mevcut zirai araştırma enstitüleri ve üniversiteler bünyesinde mevzuat çerçevesinde mera araştırma bölümleri kurabilme olanağı getirilmiştir.
- Göçerlerle ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

2000’li yıllar itibariyle Mera Kanununda birçok kez tahsis amacı değişikliğine gidildiği görülmektedir. Mera alanları vasıf değiştirerek kamu yatırımlarından, turizm yatırımlarına, elektrik ve doğalgaz piyasası faaliyetlerine kadar birçok faaliyet alanı için feda edilmiştir. Bu bağlamda son dönemde tartışmalara sıkça konu olan 2012 tarihli ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanuna da yer vermek doğru olacaktır.

İlgili kanunun 3. maddesinde “*Tespit, Devir ve Tescil*” başlığı altında meraların da tıpkı kıyılar, zeytinlikler, ormanlar gibi rezerv alanına dahil edildiği açıkça görülmektedir. Bahsi geçen maddede;

“4342 sayılı Mera Kanunu kapsamında olup riskli alanlarda ve riskli yapılarda yaşayanların nakledilmesi için Başkanlıkça ihtiyaç duyulan taşınmazlar, 4342 sayılı Kanunun 14 üncü maddesinin birinci fıkrasının (g) bendindeki (doğal afet bölgelerinde yerleşim yerleri için ihtiyaç duyulan) alanlardan sayılarak, tahsis amaçları aynı maddeye göre değiştirilip tapuda Hazine adına tescil edilir; bu taşınmazlar hakkında bu Kanuna göre uygulamada bulunulur.”

denmektedir. Bu şekilde mera sicilinden silenerek Hazine adına tescil edilen alanlar; mera vasfını kaybederek, bu kanun kapsamında yapılacak uygulamalar için rezerv alanı statüsünde değerlendirmeye alınmaktadır.

3.3. Meranın Tanımı, Unsurları ve Önemi

İnsan ve mera arasındaki ilişkiler insanlığın hayat sahnesine çıktığı andan itibaren vardır. İlk insanlar yiyecek ihtiyaçlarının büyük kısmını bitkilerin tohum, meyve, kök, yumru ve diğer yenilebilir kısımlarından karşılamış ve yine çevrelerindeki karınca, çekirge ve diğer böcekleri yemiştir. Bu bitki ve hayvanların çoğunun meralarda yaşadığı göz önüne alındığında meraların önemi ortaya çıkmaktadır. Avcılık yapan ilk insanların avladıkları hayvanların evi de meralardır⁴⁸⁶.

Gerek yerleşik gerekse göçebe hayata yön veren ve göçün yönünü belirleyen en önemli faktör hiç kuşkusuz çayır ve meralardır. 5-7 binyıl önce başladığı kabul edilen bitki yetiştirme faaliyetleri için gerekli olan tarlalar, orman ve meralar azaltılarak elde edilmiştir. Benzer şekilde, hayvanlarının kış yemi ihtiyaçlarını çevrelerindeki doğal çayır ve meraları biçmek suretiyle karşılayan insanlar, hayvan sayısı arttıkça tarlalarda yem bitkileri yetiştirmek zorunda kalmışlardır⁴⁸⁷. Yani, uzak geçmişten günümüze mera insan ilişkisi üzerine verilen kısa bir özet bile meraların insanların hayatında her daim elzem olduğunu göstermektedir. Çalışmanın bu bölümünde meraların tanımına, unsurlarına ve önemine yönelik ayrıntılı bilgilere yer verilecektir.

3.3.1. Meranın Tanımı

Mera kavramının TDK sözlüğünde karşılığı otlaktır. Otlak ve mera kavramları günlük dilde de birbirine yerine kullanılan kavramlar olup sözlükte otlak, hayvanların otlatıldığı yeri ifade etmektedir. Oxford ve Cambridge sözlüklerinde ise mera⁴⁸⁸ için hayvanların beslenmesi için uygun olan otlarla kaplı arazi tanımlanması yapılmaktadır.

⁴⁸⁶ Hayrettin Ekiz, “Çayır ve Mera Yönetimi”, 2017, (Çevrimiçi), https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/33753/mod_resource/content/0/%C3%87AYIR%20VE%20MERA%20Y%C3%96NET%C4%B0M%C4%B0%20DERS%20MATERİYAL%C4%B0%201.%20KONU.pdf, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2020.

⁴⁸⁷ A.e.

⁴⁸⁸ Batı dillerinde de “Range”, “Pasture” ve “Grassland” in aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir.

Mera ile sıklıkla bir arada kullanılan bir başka kavram vardı ki bu da çayırdır. Çayırlar, sık ve uzun boylu bitkilerin fazla olduğu, genellikle biçilerek otu değerlendirilen, taban suyu yüksek, düz veya düze yakın olan doğal veya yapay alanlardır. Meralar ise, seyrek ve kısa boylu bitkilerin fazla olduğu, genellikle otlatılarak değerlendirilen, taban suyu derinde, eğimli ve engebeli olan doğal veya yapay alanlardır⁴⁸⁹. İkisi arasındaki en temel fark, çayırların biçildiği, meraların otlatıldığıdır.

Uluocak, orman ve mera ilişkisi üzerinden yaptığı tanımlamada orman yetişmesine uygun yerlerin de mera olarak adlandırılabileceğini ifade etmiştir. Ona göre, mera, orman gibi sadece yem ürünü açısından değil aynı zamanda toprak koruma, su ekonomisi, gezinti, çevre korunması, yaban hayatı açısından da ormanla benzer işlevlere sahiptir. Meranın ormanla arazi kullanım anlamındaki bu benzerlik yüzünden bu iki arazi kullanışı zaman zaman yer değiştirebilir; biri diğerinin yerine geçebildiği gibi iç içe de bulunabilir⁴⁹⁰. Bununla birlikte literatürde sıklıkla rastlanan meraların tarıma elverişli olmayan, orman yetişimine müsait olmayan yerler olduğudur.

Mevzuattan birkaç tanıma bakıldığında mera, Mera Kanunu m. 3/ç’de “hayvanların otlatılması ve otundan yararlanılması için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaç ile kullanılan arazi” şeklinde tanımlanırken, Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uygulama Yönetmeliği⁴⁹¹ “m.2/1’de Bir veya birkaç köy veya beldeye münferiden veya müştereken hayvanlarını otlatmaları ve otundan yararlanmaları için tahsis edilen arazi” ifade etmektedir. Benzer tanımlamaya Cin’de de rastlıyoruz. Cin, merayı, bir veya birkaç köy veya kasaba halkına münferiden veya müştereken kullanılmak üzere yetkili makam tarafından tahsis edilmiş olan veya böyle bir tahsis bulunmamasına karşılık

⁴⁸⁹ Erdal Çaçan, Alaattin Yüksel, “Çayır ve Meraların Bölgesel Kalkınma Üzerine Etkisi”, **ÜNİDAP Bölgesel Kalkınma Konferansı**, Muş, 2016, s. 521-531. s. 522.

⁴⁹⁰ Nihat Uluocak, “Mera ve Mera Amenajmanı ile İlgili Kavramlar ve Bazı Önemli Terimler”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C. 25, s. 1, 1975, s. 149.

⁴⁹¹ 3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uygulama Yönetmeliği, Kabul Tarihi: 22.11.1984, RG. 1.12.1984.

kadimden beri ilgili köy veya kasabalar tarafından mera olarak kullanılagelen arazi olarak tanımlanmaktadır⁴⁹².

Gerek doktrinde gerekse mevzuatta sıklıkla karşılaştığımız gibi merayı hayvanların yayılıp otlayabileceği yerlerdir, diye tarif etmek mümkündür. Fakat bu tanım hukuki bakımdan oldukça eksiktir. Çünkü hayvanların yayılıp otlayabileceği her yer, hukuki, bakımdan mera olarak kabul edilmemektedir. Örneğin, sahihsiz veya ziraata elverişli olmayan yerler (tepeler, dağlar) üzerinde de hayvanların yayılması mümkündür, fakat bu yerler doğrudan doğruya mera olarak tasvir edilemez.

3.3.2. Meranın Unsurları

Eren ve Başpınar'ın⁴⁹³ sınıflandırmasına göre bir yerin mera vasfını kazanabilmesi için tabii, beşeri ve hukuki olmak üzere üç unsura sahip olması gereklidir.

3.3.2.1. Tabii Unsur

Bir yerin, mera niteliği kazanabilmesi için ilk şart, o yerin hayvan otlatmaya elverişli olması, otlarından yararlanabilme imkânının mevcut olmasıdır. Ekonomik şartlar dolayısıyla bitki örtüsünün yani otun oluşma ve gelişmesine elverişli olmayan arazi, tabii açıdan mera olarak nitelendirilemez. Örneğin, hiçbir ot oluşmayan ya da gelişmeyen kumluk, dağlık, çakıllık yerler mera vasfını kazanamaz.

Otlak, meralardan farklıdır. Otlak arazi, özel mülkiyete tabi olabildiği halde, mera kamu mülkiyetine tabi olup, köyün müşterek mallarındandır. Otlak, özel mülkiyete tabi, üzerinde hayvan otlatılan, çoğu zaman ekimle oluşan, yararlanılması ivazlı yerdir. Kadastro Kanunu m.16'da yer alan “*otlak*” bahsedilen otlaktan farklı olup maddedeki yeri itibariyle köyün müşteregidir.

⁴⁹² Cin, *Türk Hukukunda...* s. 37.

⁴⁹³ Eren, Başpınar, *a.g.e.*, s. 337-339.

3.3.2.2. Beşeri Unsur

Bir yerin, mera niteliği kazanabilmesi için ikinci şart, beşeri unsurdur. Çünkü bahsedilen yerin bir veya birden fazla köy veya kasaba halkına hayvanlarını otlatmak ve otundan faydalanmak için tahsis edilmektedir. Başka bir ifadeyle, bu yerlerin ortak kullanımı esastır ve buralardan yararlanma, köy veya kasaba halkına bırakılmaktadır. Bu sebeple, bir veya birden fazla köy veya kasaba halkına münferiden veya müştereken kullanıma bırakılmayan yerler, üzerinde ot olsa dahi mera olarak kabul edilemezler.

3.3.2.3. Hukuki Unsur

Bir yerin mera niteliği kazanabilmesi için tabii unsur ve beşeri unsurun bir arada olması yeterli değildir, aynı zamanda hukuki bir unsurun da bunlara eklenmesi gerekmektedir. Bu hukuki unsur doktrinde tahsis kararı ve kadimden beri (öteden beri) kullanma gibi iki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Tahsis Kararı: Tahsis, bir devlet malını kamunun faydalanmasına veya herhangi bir kamu hizmetine arz etmek, bağlamak demektir⁴⁹⁴. Yani, tahsis, devletin özel emlağına dahil olan bir malı, kamu emlağı kategorisine sokan bir tasarruftur. Tahsis, özel malı kamu malı haline getirebileceği gibi bir kamu malını bir kamu hizmetinden başka bir kamu hizmetine de aktarabilir. Meralar söz konusu olunca, tahsis devlete ait olan bir arazinin bir köy veya kasaba halkının ihtiyaçlarını karşılamak için süresiz ve şartsız olarak terk edilmesi demektir⁴⁹⁵.

Tahsisin geçerliliği ancak yetkili bir makam tarafından yapılarak sağlanmaktadır. Eskiden bu tahsisler, kadı ve naiplerin isteği üzerine zamanın padişahı tarafından çıkarılan fermanlarla gerçekleşmekteydi. Bu fermanlar tapu senedi hükmünde olmayıp, çıkabilecek uyuşmazlıklar halinde tahsis keyfiyetini ispatta kullanılmaktaydılar⁴⁹⁶. Günümüzde ise tahsisin bir kanun ile yapılabilmesi gibi idari bir işlemle de yapılabilmesi mümkündür. Tahsis, bir tahsis belgesiyle

⁴⁹⁴ Onar, **a.g.e.**, s. 1340-1341.

⁴⁹⁵ Cin, **a.g.e.**, s. 37.

⁴⁹⁶ Zerrin Akgün, **Mera Hukuku-Mera, Yaylak ve Kışlaklar ve Üzerindeki Kaynak ve Akarsular**, Ankara, Sanat Basımevi, 1955, s. 22.

belirlenmektedir⁴⁹⁷. Tahsis belgesi, tahsisin yapıldığını ispata yarayan bir delil olması bakımından önemlidir.

Bir tahsisin tek bir köye değil birden fazla köy lehine yapılması da mümkündür. Bu takdirde, o köylerde yaşayanlar tahsis edilmiş meradan iştirak halinde intifada –birlikte yararlanmak- bulunmaktadır. Tahsis edilmiş meranın her yerinde her köylünün intifa hakkı vardır. Bununla birlikte, birkaç köye tahsis edilen merada yetkili makam tarafından paylaştırarak her köye ait kısım ayrı ayrı tespit edilmişse artık iştirak söz konusu olamaz. Paylaştırılan parçalardan her biri hangi köye tahsis edilmişse, o kısmın tamamı o köye ait olur⁴⁹⁸.

Kadimden Beri Kullanma: Bir yerin mera olduğu hakkında usulüne uygun tahsis belgesi gösterilemiyorsa, başka bir delile başvurulmaktadır. Bu da o yerin kadimden beri mera olarak kullanıldığının ispatıdır. Kadim, “başlangıcı bilinmeyecek kadar eski” demektir. Uygulamada çoğu zaman meraların bir köy veya kasabaya tahsis kararıyla bırakılmamış olduğu görülmektedir. İşte bu takdirde o köy veya kasaba bu yeri kadimden beri kullandığını ispat edebilirse uyuşmazlık lehine çözümlenmiş olur⁴⁹⁹.

İlgili yerin, mera olarak kullanmaya başlandığını belli bir tarihe bağlamak mümkünse, kadimden bahsedilemez. Süresi ne kadar uzun olursa olsun başlangıcı bilinen kullanma veya intifa kadim sayılmaz⁵⁰⁰. Kadimliğin ispatı için yapılacak keşifte dinlenecek tanıklar çekişmeli mera ile herhangi bir yararlanma ilişkisi bulunmayan yansız anlatımda bulunabilecek yöreyi iyi bilen ve çevre köy ya da kasabalarda yaşayan yaşlı kişilerden olmalıdır⁵⁰¹. Tanıkların ilgili yerin başlangıcı bilinmeyen bir süreden beri mera olarak kullanıldığını ve hak sahiplerinin kimler olduğunu söylemesi gerekmektedir. Örneğin, “benim bildiğim 60 yıldan beri meradır, ondan önce de babam ve dedem de buranın mera olduğunu söylediler” gibi bilgi vermeleri zorunludur. Kadimliğin ispatı hususunda önemli bir durum da bilirkişilere ilişkindir. Bilirkişi, özel bilgiye ihtiyaç duyulduğu durumlarda

⁴⁹⁷ Eren, Başkaya, **a.g.e.**, s. 338.

⁴⁹⁸ Akgün, **a.g.e.**, s. 23-24.

⁴⁹⁹ Zerrin Akgün, **Mera Hukuku ve Meralarla İlgili Arazi ve Tapulama Davaları**, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 1964, s. 30.

⁵⁰⁰ Cin, **a.g.e.**, s. 39

⁵⁰¹ Yargıtay 14. Hukuk Dairesi, 15.01.2004, E. 2004/2957, K. 2004:3877.

başvurulan kişidir ki bu tür çekişmeli durumlarda özel bir bilgiye ihtiyaç duyulmadığından bilirkişinin mütalaası tek başına hüküm vermek için yeterli değildir⁵⁰².

Kadimden beri mera olarak kullanılma iddiasının geçerli olabilmesi için bazı şartlar mevcuttur. İlk olarak, kadim mera olarak söylenen yerin, başka bir köye mera olarak terk edildiği anlaşılsa, kadimden beri kullanma durumunun hukuki bir değeri kalmayacaktır. Bu durum, iki köy arasında oraya çıkan uyuşmazlığın tahsil belgesini gösteren köy lehine sonuçlanacağını ifadesidir. Kadim mera iddiasının geçerli olabilmesinin bir diğer şartı ise, yararlanma hakkı olan köy veya kasabanın da kadim olması gerektiğidir. Köyün veya kasabanın kuruluş tarihi, ne kadar eski olursa olsun, biliniyorsa, kadimlikten bahsedilemez. Kuruluş tarihi belli olan yani sonradan kurulan bir köyün arazi üzerindeki intifa hakkı kadim olamaz⁵⁰³.

3.3.3. Meranın Önemi

Her şeyden önce kendi içinde bir ekosistem olan meralar, bitki ve hayvanlardan oluşan binlerce canlıya yerin üstünde ve altında ev sahipliği yapmaktadır. İnsanlara meraların neden önemli bir ekosistem olduğu sorulsa kimileri yaşam kaynağı, kimileri bitki çeşitliliği, kimileri hayvan çeşitliliği, kimileri hayvancılık, kimileri erozyon önleyici, kimileri yem kaynağı, kimileri düşük yem maliyetleri üzerindeki rollerini öne çıkararak bir anlam arayışına girerler. Esasen meralar bu başlıkların her biri için ayrı ayrı önem arz etmektedir.

Yeryüzündeki kara parçalarının dörtte birini mera alanları oluşturmaktadır. Sürdürülebilir bir yaşam için ormanların varlığı kadar meraların varlığı da temel ihtiyaçtır, zorunluluktur. Mera alanları kendi kendini yenileyebilme özelliği yüksek alanlardır. Buralar, normal şartlar altında insan müdahalesi ve dış etkenler olmaksızın içinde barındırdığı bitki ve hayvan çeşitliliği sayesinde

⁵⁰² Cin, **a.g.e.**, s. 42.

⁵⁰³ **A.e.**, s. 40-41.

sürdürülebilirliğini sağlayabilmektedir⁵⁰⁴. Bitki ve hayvan çeşitliliğinin olmadığı bir ekolojik yaşam döngüsünde insan yaşamı da düşünülemez.

Meraların önemini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Temel görevi hayvanlara yem sağlamak olan bu doğal yem alanları, çoğunlukla hayvanların rahatlıkla otlayabileceği otsu türlerden meydana gelmiştir. İçerisinde buğdaygil ve baklagil türlerinin de yer aldığı otsular meranın en önemli bitkileridir⁵⁰⁵. Verimli kullanılan bir merada yetişen yem kaynaklarının karbonhidrat, vitamin ve mineral maddeler açısından besleme değeri oldukça yüksektir⁵⁰⁶.
- Merada beslenen hayvanlar ahırda beslenenlere kıyasla daha sağlıklıdır. Hayvanların açık alanda otlamasının onların kas ve kemik gelişimini arttırması, sinir sistemini ve kan dolaşımını düzenlemesi, tırnak bozukluklarını önlemesi, soğuk algınlığı ve bakteriyel hastalıklara karşı direncini yükseltmesi, vitamin ve mineral eksikliğinden doğan hastalıkları ortadan kaldırması gibi pek çok yararı vardır⁵⁰⁷. Hayvanın sağlıklı oluşu veteriner hizmetlerine olan ihtiyacı da azaltacaktır.
- Çayır ve meralar hem ucuz hem de kaliteli kaba yem kaynaklarıdır. Bu alanlar en ucuz yemi ürettiğine göre hayvancılığın çayır ve mera yemine dayandığı oranda ekonomik olacağı şüphesizdir⁵⁰⁸. Ülkemizde meralardan yararlanmak ücretsiz olduğundan kullanıcılar eğer hayvanları için çoban tutmuşlarsa ona verilecek ücret dışında genelde herhangi bir ek ücret ödememektedirler.

⁵⁰⁴ Kenan Keskinlik, “Bir Canlı Hayat-Mera: Meraların Yaşam Döngüsündeki Yeri ve Önemi” İzmir Ticaret Odası, 2023, (Çevrimiçi), <https://itb.org.tr/makale/9-bir-canli-hayat--mera-meralarin-yasam-dongusundeki-rolu-ve-onemi>, Erişim Tarihi: 23 Ekim 2023.

⁵⁰⁵ Nihat Uluocak, “Mera Islahında Bitki Türü Seçimi”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C. 31, S. 2, 1981, s. 97.

⁵⁰⁶ “Çayır ve Mera Yem Bitkileri”, (Çevrimiçi), <http://www.bingol.edu.tr/documents/Tarla%20Bitkileri.pdf>, Erişim Tarihi: 7 Kasım 2023.

⁵⁰⁷ Ahmet Gökkuş “Organik Hayvancılığın Kaba Yem Kaynakları: Çayır-Mera ve Çalılı Alanlar”, **VI. Organik Tarım Sempozyumu**, 2019, s. 154.

⁵⁰⁸ Ömer Bakır, **Çayır-Mer’a Amenajmanı**, Ankara, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 1987, s. 9.

- Çayır-meralar evcil hayvanlara olduğu gibi yabani hayvanlara da kaba yem sağlamaktadır. Ayrıca, nesli tükenmekte olan hayvan ve bitki türleri için de yaşam alanıdır. Çayır-meralarda bulunan birçok bitki türü, bugün kültürü yapılan kültür bitkilerinin ıslahında gen merkezi olma özellikleriyle büyük önem taşımaktadırlar⁵⁰⁹.
- Çayır- meralar yalnızca hayvanların değil insanların beslenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Meraların kaliteli yemi ile beslenen hayvanlardan elde edilen hayvansal gıda ürünlerinin kalitesi yüksektir. Örneğin insan sağlığı için son derece önemli olan süt ve ette bulunan konjuge linoleik asit merada otlayan hayvanlarda artmaktadır⁵¹⁰.
- Çayır-meralar, artan insan nüfusu sebebiyle her geçen gün yeşil alanların azaldığı ve daha fazla beton yığını haline geldiği kentlerde yaşayan insanlar için açık alan ve rekreasyon alanı olarak da hizmet etmekte ve estetik ihtiyaçlarına cevap vermektedir⁵¹¹:Yeşil rengin katkısından yoksun bir doğa parçası şüphesiz ki cazibesinden çok şey kaybetmektedir.
- Mera ve çayırlar, yağmur ve kar sularının toprağın altında ve toprağın üstünde korunmasında da önemli bir görev üstlenmektedirler. Yağmur ve kar suları çayır ve mera bitkileriyle kaplı alanlarda herhangi bir kayba uğramadan kolayca toprağa sızmaktadır ve bitkiler tarafından kullanılmayan kısmı yer altı sularına karışmaktadır. Tabanda toplanan sular, akarsuları besleyerek su yaşam döngüsüne katkıda bulunduğu gibi kaynak veya pınar suyu halinde yeryüzüne çıkarak veya insanlar tarafından artezyen kuyuları aracılığıyla çıkartılarak, içme ve kullanma suyu olarak da değerlendirilmektedir⁵¹².
- Erozyon, kısaca su ve rüzgar gibi çeşitli etkenlerle toprağın bir yerden başka bir yere yığılması olayıdır. Erozyonu önleyen, zararını azaltan veya toprağı erozyondan koruyan etken toprağın üstündeki doğal bitki

⁵⁰⁹ “Çayır ve Mera Yem Bitkileri”

⁵¹⁰ Gökkuş, **a.g.e.**, s. 154.

⁵¹¹ “Çayır ve Mera Yem Bitkileri”

⁵¹² **A.e.**

örtüsüdür. Toprağın erozyona karşı iyi korunması, yıl içerisinde ne kadar uzun süre ve sık bir şekilde bitki örtüsü ile kaplı olmasına bağlıdır⁵¹³.Ormanlardan sonra toprağı erozyona karşı en iyi koruyan bitki örtüsü çayır-meralardır.

- Ayrıca meralar önemli karbon yutaklarından biridir. Mera bitki örtüsü ağaçların aksine karbonu gövdesinde, yapraklarında değil; köklerinde tutmakta ve toprağı depolamaktadırlar. Bu durum meraların kıymetini arttırmaktadır çünkü karbonun toprakta depolanması yüzeydeki otun yanması halinde bile atmosfere gönderilmeyecektir. Halbuki ormanların yanması halinde açığa çıkan karbon atmosfere geri salınmaktadır⁵¹⁴. Kısacası, orman ve mera kıyasında meraların daha güvenilir karbon yutağı olduğunu söylenebilir.
- Meralar olağan mevsimsel durumdan farklı olan; süre, miktar ve şiddet açısından beklenmeyen şekilde gerçekleşen aşırı hava olaylarına – kuraklık, fırtına, yoğun kar, sel gibi-karşı da oldukça dayanıklıdırlar. Mera bitkileri bu aşırı hava olaylarına karşı toprağın yüzeyini örterek toprağı koruyan bir etkiye sahiptir⁵¹⁵.

3.4. Meranın Tabi Olduğı Hukuki Rejim

Meraların tabi olduğı hukuki rejim, mera sayılan yerin mülkiyet, tasarruf, intifa ve intikal gibi konularda hangi esaslara tabi olacağı bakımından oldukça önemlidir.

3.4.1. Mülkiyet Bakımından

Meraların mülkiyetinin kime veya kimlere ait olduğı sorusu üzerinde durulması gereken bir konudur. Daha önce de belirtildiğı gibi, meralar, bir veya

⁵¹³ A.e.

⁵¹⁴ Nur Banu Kocaaslan, “İklim Kriziyle Mücadeleye Farklı Yaklaşmak: Ağaçları mı Abartıyoruz Meraları mı Hafife Alıyoruz?”, **Anadolu Meraları**, 13.01.2023, (Çevrimiçi), <https://www.anadolumera.com/post/iklim-kriziyle-mucadeleye-farkli-yaklasimak-agaclari-mi-abartiyoruz-meralari-mi-hafife-aliyoruz>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2023.

⁵¹⁵ A.e.

birden fazla köy, kasaba veya şehirler adına tahsis edilebilir⁵¹⁶. Mera köy veya kasaba adına tahsis edilmesine rağmen birer tüzel kişiliğe sahip bu yerleşim birimlerinin ilgili mera üzerinde bir mülkiyet hakkı yoktur. Yargıtay 1. Hukuk Dairesi'nin aldığı bir karara göre de meraların "...Özellikle bu malların sadece yararlanma (intifa) hakkı, tahsis edildiği ya da kadim kullanmadan ötürü tahsisli kabul edildiği tüzel kişiliğe; kuru mülkiyeti(rakabesi) ise devlete aittir."⁵¹⁷ Mera Kanunu m. 4'te de bu durum açıkça ifade edilmiştir. "Mera, yaylak ve kışlakların kullanma hakkı bir veya birden çok köy veya belediyeye aittir. Bu yerler devletin hüküm ve tasarrufu altındadır".

Devletin meralar üzerindeki hakkı mülkiyet hakkı değildir. Devletin sahip olduğu yetki, bir nezaret ve muhafaza yetkisidir. Bu durum, devletin meraların tahsisinde keyfiyete göre hareket edemeyeceğini göstermektedir. Yani, köy ve kasaba halkının yararlanması için tahsis edilen bu yerler, müştereken yararlanma rejimine tabi olmaktan çıkarılamaz⁵¹⁸. Meralar üzerinde ne devletin, ne köyün, ne kasabanın ne de yararlanmasına sunulan yerel halkın bir mülkiyet hakkı vardır.

3.4.2. Tasarruf Bakımından

Meralar üzerinde mülkiyet hakkı bulunmayan yerler olmanın yanı sıra meradan yararlananlar sadece malike ait olabilecek bir takım hukuki ve fiili tasarruflarda da bulunamazlar. Özel mülkiyete konu olmamalarından kaynaklanan bu tasarruflar şu şekilde sıralanabilir:

3.4.2.1. Hukuki Tasarruflar

Meraların Mülkiyete Konu Olma Meselesi: Kendisine terk ve tahsis edilmiş olan merayı köy veya kasaba halkı sadece hayvanlarını otlatmak amacıyla intifa etmektedir. Bu intifa hakkına sahip halk hiçbir zaman meranın tamamını veya bir kısmını satamaz⁵¹⁹. Yargıtay'ın içtihatlarına göre kamu malı niteliği kazanmış bir

⁵¹⁶ Danıştay 8. Dairesi verdiği bir kararda, bu hususa işaretlerle, mahalleler adına mera tahsis olunamayacağı sonucuna varmıştır. Danıştay 8. Daire, K. 1970/430.

⁵¹⁷ Yargıtay 1. Hukuk Dairesi, 10.11.1987, E.1987/11356 K.1987/10167.

⁵¹⁸ Cin, *Eski ve Yeni Türk Hukukunda...* s. 41.

⁵¹⁹ Ruhi Şakıyan, *Açıklamalı ve İçtihatlı Türk Mera Hukuku*, Isparta, Yeni Matbaa, 1971, s. 21.

taşınmazın özel mülkiyete konu olmasının imkansızlığı sebebiyle iyi niyetle kazanımı mümkün değildir. Nitekim alınan bir kararda⁵²⁰

“Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerden olan ve özel mülkiyete konu olması mümkün bulunmayan meraların, hukuki dayanaktan yoksun ve geçersiz bir işlemle tapuya bağlanması durumunda da bu tapu kaydı hukuken yokluk ifade ettiğinden, bu tapu kaydı üzerinde iktisapta bulunan kişilerin de iyi niyet iddiası dinlenmez” denmiştir.

Meralar alınıp satılamadığı gibi trampa da edilemezler, bağışlanamazlar da⁵²¹. Kamu malı olarak değerlendirildikleri için medeni hukuk ilişkilerine konu olamazlar ve yapılacak bu türden tasarrufların geçerliliği yoktur.

Meranın tahsis sebebi bir köy halkının hayvanlarının otlak ihtiyacını karşılamak olduğuna göre, asıl olan meranın kiraya verilmemesidir⁵²². Ancak meranın ihtiyaçtan fazla bulunması halinde ihtiyaç içinde bulunan çevre köy ve belediyelerle, hayvancılık yapan özel ve tüzel kişilere hayvanlarını otlatabilmeleri amacıyla kiralanabileceği Mera Kanunu m.12’de ve Mera Yönetmeliği m.7’de açıkça belirtilmiştir. Kanunda kiralama durumunun tahsis edilen köy ve belediyelerin hayvan sayısına göre her 5 yılda yeniden değerlendirileceği, ıslah edilmek suretiyle mera olarak kullanılabilecek alanların da gerekli ıslah işlemlerini taahhüt eden özel ve tüzel kişilere kiralanabileceği ve kiralanacak alanda hayvancılık için gerekli bakım, barınma ve su ihtiyaçlarını karşılayacak zorunlu hayvancılık tesisleri kurulabileceği hükme bağlanmıştır. Mera Yönetmeliği’nin⁵²³ m.7/b’de ise bu kiralama sürenin 25 yıla kadar ihale yolu ile yapılabileceği ifade edilmiştir.

Zamanaşımı Meselesi: Türk Medeni Kanun’un 713. maddesine göre “*tapu kütüğünde kayıtlı olmayan bir taşınmazı, davasız, aralıksız olarak 20 yıllık süre ile ve malik sıfatıyla ile zilyetliğinde bulunduran kişi; taşınmazın adına tapuya kayıt ve tesciline karar verilmesini isteyebilir*”. Fakat kazandırıcı zamanaşımı yoluyla meraların özel mülkiyete geçirilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda meraların orta malı olduğu hatırlanarak Kadastro Kanunu’nun 18/2. maddesini gözden geçirmek

⁵²⁰ 14. Yargıtay Hukuk Dairesi, 01.01.2003, E. 2003/1439, K. 2003/3553.

⁵²¹ Şakıyan, **a.g.e.**, s. 21

⁵²² Şakir Berki, **Toprak Hukuku**, Ankara, Güzel Sanatlar Matbaası, 1957, s.86.

⁵²³ 23419 Sayılı Mera Yönetmeliği, RG. 31.07.1998.

faydalı olacaktır. İlgili maddeye göre “Orta malları, hizmet malları, ormanlar ve devletin hüküm ve tasarrufu altında olup da bir kamu hizmetine tahsis edilen yerler ile kanunlar uyarınca Devlete kalan taşınmaz mallar tapuda kayıtlı olsun veya olmasın kazandırıcı zamanaşımı yoluyla kazanılamaz”. Örneğin, bir birey meranın tamamını veya bir kısmını sürüp tarla haline getirirse ve bu şekilde kullansa, aradan çok uzun yıllar geçtikten sonra bile kendi adına tescil ettiremez.

Tescili: Meralar ancak bir veya birkaç köy veya kasabaya “*tahsis*” edilebilir. Tahsis, tapu gibi bir tasarruf belgesi değil, herhangi bir uyuşmazlık halinde kullanılabilecek bir ispat belgesidir⁵²⁴. Meranın hangi köy veya kasabaya terk veya tahsis edildiği ise özel sicile yapılan kayıttan anlaşılmaktadır. Mera Kanunu’nun 10. maddesine göre, mera olarak tespit ve tahdit edilen yerlerin haritalarının birer örneği ilgili Tapu Sicil Müdürlüğüne gönderilecek, kadastro gören yerler düzenlenen özel sicile kaydedilecek, birden fazla il veya ilçenin sınırları içinde kalan meralar il ve ilçe sınırları içerisinde kaldığı yerin Tapu Sicil Müdürlüğündeki özel sicile kaydedilecek, kadastro görmeyen yerlerde tahsisi yapılan meralar Tapu ve Kadaastro Genel Müdürlüğüne özel sicile kayıt edilmek üzere Tapu Sicil Müdürlüklerine bildirilecektir.

Kamulaştırılması: Meralar kamu mülkiyetine tabi olduğundan kamulaştırılamazlar. Nitekim mera arazisi, kamu yararına tahsis edilen ve toplumun belirli bir kesiminin yararlandığı bir kamu mülkiyetidir. Kamulaştırma ise sadece özel mülkiyetlerde söz konusu olabilir. Bu sebeple, ancak özel mülkiyete tabi mera arazileri kamulaştırılabilir. Bununla birlikte, devlet önem önceliği verdiği başka bir kamu hizmetinin ifası için belirli bir mera arazisine ihtiyaç duyarsa, meralar üzerindeki tahsis kararını kaldırarak, arazinin mera vasfını ortadan kaldırabilir⁵²⁵.

Taksim Olma Meselesi: Taksim (paylaşma) özel mülkiyete tabi taşınmazlar için geçerlidir. Oysa meralar üzerinde özel mülkiyet kurulamaz ve dolayısıyla da tahsis edilmiş oldukları köy veya kasaba halkı arasında taksim edilemez ve aynı

⁵²⁴ Şakıyan, **a.g.e.**, s.24.

⁵²⁵ Eren, Başkaya, **a.g.e.**, s. 343.

şekilde eğer mera birden fazla köy veya kasabanın müşteregi ise de ilgili yerler arasında taksimi mümkün değildir⁵²⁶.

Meraların cebri icraya konu olmaması da sayılan diğer tasarruflar gibi kamu mülkiyetine tabi olmasından doğmaktadır. İcra ve İflas Kanunu⁵²⁷ m. 82/1’de devlet mallarının haczedilemeyeği belirtilmiştir. Köy Kanunu⁵²⁸ m.8’e göre de “Köyün orta malı kanun karşısında Devlet malı gibi korunur. Bu türlü mallara el uzatanlar Devlet malına el uzatanlar gibi ceza görürler”.

Anlaşmazlıklarda Sulh Olunmama Meselesi: Sulh (barışma, uzlaşma) en geniş anlamıyla, iki tarafın arasında gerçekleşen anlaşmazlığı sona erdirmek için yaptığı ödenecek bir bedele dayanan anlaşma veyahut tarafların anlaşmazlığı kendi rızaları ile çözdüğü bir uzlaşmadır⁵²⁹. Bir başka tanıma göre ise sulh, tarafların karşılıklı fedakarlıkta bulunmak suretiyle aralarındaki hukuki ilişkiden kaynaklanan uyuşmazlığa son vermeleridir⁵³⁰. Sulhta her iki taraf da iddiasından bir miktar karşı taraf lehine feragat etmektedir. Oysaki mera anlaşmazlıklarında sulh geçerli değildir. Örneğin, mera kullanıcısının meranın bir kısmını terk etmesi, davalıya veya davacıya bırakması mümkün değildir. Mera anlaşmazlıklarında sulhun kabulü, bu yerlerin terk ve tahsis amacına aykırıdır⁵³¹.

3.4.2.2. Fiili Tasarruflar

Meralar özel mülkiyete tabi olmadıkları için bu yerlerden yararlanan halk da meralar üzerinde fiili tasarruf yetkisine sahip değildir. Çünkü bu tasarrufların bir kısmı arazilerin meralık vasfını kısmen veya tamamen ortadan kaldırabilecek güçtedir. Bu ise, o yerin mera olarak köye veya kasabaya tahsis amacına aykırı

⁵²⁶ Cin, **a.g.e.**, s. 49.

⁵²⁷ 2004 Sayılı İcra ve İflas Kanunu, Kabul Tarihi: 09.06.1932, RG. 19.06.1932.

⁵²⁸ 442 Sayılı Köy Kanunu, Kabul Tarihi: 18.03.1924, RG. 07.04.1924.

⁵²⁹ Zeynep Dörtok Abacı, Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S. 20, 2006, s.106.

⁵³⁰ Süha Tanrıver, “Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulhler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 49, S. 1, 1994, s. 333.

⁵³¹ Cin, **a.g.e.**, s. 51-52.

olmakta ve hak sahiplerinin haklarını kullanamamaları ile sonuçlanmaktadır⁵³². Asıl olan meranın tahsise uygun mera olarak kalmasıdır. Buna göre halkın meralar üzerinde ağaç dikmeleri, merayı tarla haline getirmeleri veya büyütüp küçültmeleri gibi fiili tasarruflarda bulunması yasaktır.

Meralar hayvanların otlatılması için köy veya kasaba halkına özgülendiğinden, bu arazilerin üzerine ağaç dikerek bağ, bahçe haline getirilemez ve bina yapılamaz⁵³³. Mera Kanunu'nun inşaat yasağı başlığını taşıyan 20. maddesi bu açıdan önemlidir. Maddeye göre,

“Yaylak ve kışlaklarda, 442 sayılı Köy Kanununda öngörülen inşaatlar ile valiliklerden izin alınmak suretiyle imar mevzuatına göre yapılacak kullanma amacına uygun mandıra, suluk, sundurma ve süreklilik göstermeyen barınak ve ağıllar ile Turizm Bakanlığının talebi üzerine turizme açılması uygun görülen bölgelerde ahşap yapılar dışında, ev, ahır ve benzeri inşaatlar yapılamaz”.

Maddede meraların adı geçirilmediği için yasak kapsamına dahil edilmemiş gibi gözükse de kanunun gerekçelerinde *“bu madde ile mera, yaylak ve kışlakların amaç dışı kullanımı önleniği gibi, mezkur yerlere inşaat yasağı da getirilmiştir”* denmektedir⁵³⁴. Yani köy veya kasaba halkından olsun veya olmasın herhangi bir kimse, bu yasak tasarruflarda bulunmuşsa, yani ağaç dikmiş ve bina yapmışsa, ağaçlar sökülecek ve binalar yıkılacaktır. Aradan uzun sürenin geçmiş olması ve hatta tapuya kayıt yaptırılması bile bu duruma engel teşkil etmeyecektir.

Mera yerleri köy veya kasaba halkı tarafından birlikte alınacak bir kararla da müştereken ekilemeyeceği gibi, içlerinden birinin veya birkaç kişinin merayı sökmesine ve tarla haline getirmesine de izin verilmez. Devlet dahi buna yetkili değildir. Merayı ekip biçen kişinin bu eylemi her zaman yasaklanabilir. Mera olarak terk ve tahsis olunmuş yerin meralık vasfı prensip olarak değiştirilemez⁵³⁵. Bununla birlikte, meranın daha verimli olması için yapılacak ıslah çalışmaları meranın vasfını değiştirme amaçlı yapılan çalışmalardan sayılmaz⁵³⁶.

⁵³² A.e., s. 52.

⁵³³ Şakıyan, a.g.e., s. 21-23.

⁵³⁴ TBMM Tutanak Dergisi, s. 365.

⁵³⁵ Cin, *Türk Hukukunda...* s. 62-63.

⁵³⁶ Akgün, *Mera Hukuku ve Meralarla...* s. 40.

Meralar tarla, bağ, bahçe haline getirilerek veya satılarak küçültülmeyeceği gibi, meranın sınırlarının kaydırılarak genişletilmesi de mümkün değildir. Kısacası, meraların sınırları daraltılıp, genişletilemez. Örneğin, 500 dönümlük sınırları belirlenmiş bir yer bir köye mera olarak tahsis edilmiş olsun. Köyün hayvan sayısının artması sebebiyle köy halkı bitişikteki 300 dönümde hayvanlarını otlatırsa ve uzun yıllar da böyle devam bile köyün merası 500 dönümdür, sonraki 300 dönüm mera olarak kabul edilemez⁵³⁷. Kadimden beri ne kadar arazi mera olarak terk ve tahsis edilmişse o miktar meranın sınırlarını gösterir, sonradan tayin olunan araziler meranın sınırlarını değiştiremez.

3.4.3. Yararlanma Bakımından

Meralar belirli bir kısım halkın ortak kullanımına tahsis edilen orta mallardandır. Meraların orta mal olması ondan herkesin değil, sadece bir veya birkaç köy veya kasaba halkının yararlanmasını öngörmektedir. Orta malları ile herkesin yararlanmasına açık kamu malları arasındaki esas fark budur. Bir kamu malı olan yoldan isteyen herkes geçebilir, ancak A köyü için tahsis edilmiş bir meradan ancak A köyünde oturanların yararlanma hakkı vardır.

Meralardan sadece tahsis amaçları doğrultusunda yararlanılmaktadır. Mera köy veya kasaba halkının hayvan otlatma ihtiyacına ayrılmış olduğundan sadece bu amaçla kullanılmalıdır. Meranın büyük olduğu düşünülerek, ihtiyaç duyulan kısmında hayvanlar otlatılıp diğer kısmında ev, okul yapılması mümkün değildir. Benzer şekilde, daha önce de belirtildiği gibi, meraların sürülerek tarla haline getirilmesi ve burada çiftçilik yapılması da yasaktır⁵³⁸. Meradan faydalanma, merayı kullanma hakkına sahip olanların, mera arazisinde hayvanlarını otlatma, hayvanlarını sulama ve hayvanlarının ihtiyacı olan otu biçme şeklinde gerçekleşmelidir.

Merayı kullanım hakkına sahip bir kimse, merada otlatabildiği hayvanların yavrularını da o merada otlatma hakkına sahiptir. Fazlalaşan hayvan sayısı meranın diğer kullanıcılarını zora soksa da yavruların meradan men edilmesi mümkün

⁵³⁷ Şakıyan, **a.g.e.**, s. 23.

⁵³⁸ Eren, Başkaya, **a.g.e.**, s. 344.

değildir. Ancak, dışarıdan hayvan getirip otlatmak istediğinde, bu şarta bağlanmıştır. Bu şart ise, meraya salınan hayvanların zorluğa düşürülmemesidir⁵³⁹.

Bununla birlikte meradan yararlanan halk, yine aynı amaçla başkalarını da o yerden yararlandırabilir; ancak, yapılan bu anlaşmalar geçicidir ve hiçbir zaman kadim yararlanma hakkı vermez⁵⁴⁰. Fakat mera birkaç köy halkına birden tahsis edilmişse, tüm kullanıcılar hayvanlarını müştereken otlatabilirler, birbirlerine merayı kullanmayı yasaklayamazlar⁵⁴¹.

Sonradan ortaya çıkabilecek sınır değişiklikleri de meranın bütünlüğünü ve kullanım biçimini etkilememektedir. Müşterek yararlanmaya tahsis edilen meranın hangi köyün sınırları içinde olmasının önemi yoktur, diğer köyün kadimden beri sahip olduğu hak ortadan kalkmaz. Buna ek olarak, Yargıtay 14. Hukuk Dairesi'nin aldığı bir karara göre de bir köyün merasının bir bölümü bir başka köyün sınırları içine alınmış olsa bile ikinci köy meradan yararlanma hakkı elde edemez, ilk köyün hakkı eskiden olduğu gibi devam eder⁵⁴².

Meralardan yararlanmak ücretsizdir⁵⁴³. Kullanıcılar köy tüzel kişiliğine veya devlete herhangi bir ücret, vergi vermek zorunda değildir. Ancak, Mera Kanunu'nun meralardan yararlananların yükümlülüklerini düzenlediği 26. maddesinde, mera kullanıcılarına her yıl komisyonca tespit edilen miktarda ücret yükümlülüğü getirilmiştir. Bölgenin ekonomik durumu, otlatma kapasitesi ve otlatma süresi dikkate alınarak belirlenen bu ücretin tahsilatı ilgili muhtarlık ve belediyelerce yapılacak ve sadece meranın ıslah ve geliştirilmesi amacıyla kullanılacaktır.

⁵³⁹ Cin, **a.g.e.**, s. 70.

⁵⁴⁰ Nihat Uluocak, Türkiye'de Meraların Hukuksal Niteliği, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C. 27, S. 2, 1972, s. 50.

⁵⁴¹ Eren, Başkaya, **a.g.e.**, s. 344.

⁵⁴² Yargıtay 14. Hukuk Dairesi T: 8.11.1983, E: 1983/5352 K: 1983/6819.

⁵⁴³ Gazi Kapan, **Mera Kanunu...** s. 51.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TRAKYA BÖLGESİ MERALARININ ÇEVRE YÖNETİMİ PRATİĞİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

4.1. Trakya Bölgesi Meralarının Mevcut Durumu

Doğu ve batı olmak üzere iki kısma ayrılan Trakya bölgesinin, Türkiye sınırları dahilinde bulunan alanı Doğu Trakya'dır. Ülke sınırları içerisinde sadece “Trakya” olarak tanımlanan bu bölge, Avrupa Birliğine üye Bulgaristan ve Yunanistan ile sınırlarını paylaşan ve bu bağlamda ülkemizin Avrupa kıtasına açılan kapısıdır. Coğrafi açıdan Çanakkale ve İstanbul illerinin bir kısmını da kapsamakla birlikte İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (IBBS) TR Düzey 2'ye göre Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinden oluşmaktadır.

Trakya topraklarında büyük ölçüde tarımsal faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Kırklareli ve Edirne illerinin en önemli geçim kaynağı tarım ve tarıma dayalı sanayidir. 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir statüsünü kazanan Tekirdağ ilinde ise yoğun sanayi üretimi mevcuttur. Bununla birlikte ilin iç ve batı kesimlerinde ikamet eden halkın çoğunluğu diğer illerde olduğu gibi tarımla uğraşmaktadır. Doğuda Sakarya ve Kocaeli illerinden başlayan sanayi bölgesi hattı, Trakya Bölgesi'nde Tekirdağ'a bağlı Çorlu ile Çerkezköy ve Kırklareli'ye bağlı Lüleburgaz ilçelerine kadar devam etmektedir⁵⁴⁴. Bu açıdan bölgenin özellikle hem D-100 karayolu aksında yoğunlaşan sanayisi ile hem de üzerinde faaliyette bulunulan büyük verimli tarım toprakları ile ikili bir üretim yapısına sahip olduğu söylenebilir. İllere tek tek bakılacak olursa;

2021 TÜİK verilerine göre Tekirdağ yüz ölçümüne oranla (6313 km²) ekili-dikili alanları oldukça fazla illerden biridir. Tarıma elverişli alanların oranı % 65,81'dir. Tekirdağ'da 4154.000 dekarlık alan ekili dikili alan toplamıdır. Tekirdağ'ın toplam mera varlığı ise 334.341 dekardır ve bu alan ilin toplam yüzölçümünün %5.30'una karşılık gelmektedir. 2021 yılı sonu itibarıyla mera tespit,

⁵⁴⁴ Hatice Güçlü Nergiz, “Trakya Turizm Rotası”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C. 28, S. 1, 2017, s. 200-201.

tahdit ve tahsis çalışmaları tamamlanmıştır. İlçeler bazında en fazla mera varlığına sahip ilçe %29,44 ile Hayrabolu; en az mera varlığına sahip ilçe %1,03 ile Şarköy'dür. 2021 yılı sonu itibari ile toplam 131 mahallede Mera Yönetim Birliği bulunmaktadır.

2023 yılında Edirne Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğünce hazırlanan 2022'ye yılına ait Çevre Durum Raporuna göre, Edirne ilinin yüzölçümü 6145 km²'dir. İşlenen tarım alanı il yüzölçümünün yaklaşık % 54'üdür. Edirne'nin toplam mera varlığı ise 57.099 hektardır ve bu alan ilin toplam yüzölçümünün %8,9'una karşılık gelmektedir. Edirne'nin meraları genellikle orta sınıf mera vasfına sahip olup merası bulunan 257 köy ve beldede de mera tespit, tahdit ve tahsis çalışmaları tamamlanmıştır. İlçeler bazında en fazla mera varlığına sahip ilçe %21,87 ile Uzunköprü; en az mera varlığına sahip ilçe %2,31 ile Enez'dir.

2023 yılında Kırklareli Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğünce hazırlanan 2022'ye yılına ait Çevre Durum Raporuna göre Kırklareli ilinin yüzölçümü 6550 km²'dir. Arazi varlığının % 39'u tarım arazisi vasfındadır. Kırklareli'nin toplam mera varlığı ise 327.668 dekadır ve bu alan ilin toplam yüzölçümünün %4,96'sına karşılık gelmektedir. İlçeler bazında en fazla mera varlığına sahip ilçe %28,25 ile Merkez; en az mera varlığına sahip ilçe %0,5 ile Demirköy'dür.

4.2. Trakya Bölgesi Meralarının Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler Bağlamında Analizi

4.2.1. Yöntem

Bilimsel bilgi, insanlık için oldukça değerli bir bilgi türüdür. Bu bilgi, insanın kendisini ve çevresini anlamasından, alacağı kararlara, geliştireceği strateji ve politikalardan bu strateji ve politikaların yararlanıcılarının nasıl etkileneceğine kadar çok çeşitli durumları etkilemektedir⁵⁴⁵. Bilimsel bilgi üretmek amacıyla bilimsel araştırma yapılmaktadır ve bu bir süreçtir. Bu süreçte problemlere güvenilir çözümler

⁵⁴⁵ Hüseyin Gül, "Bilim ve Araştırma Etiği", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.42, Özel Sayı. 1, s. 104. ss.103-120.

aramak için planlı ve sistemli olarak verilerin toplanmakta, çözümlenmekte, yorumlanarak değerlendirilmekte ve rapor edilmektedir⁵⁴⁶ Bilimsel araştırmalar benimsedikleri yöntemlere göre nitel, nicel ve bu iki yöntemin bir arada kullanıldığı karma olmak üzere üç yöntemle yazılabilir.

Bu çalışmada kullanılan yöntem, nitel yöntemidir. Nitel yöntemle hazırlanan nitel araştırmalar alışkanlıklar, sezgiler ve duygular gibi alternatif yollardan da kazanılan verilerle genelleme kaygısına düşmeden “Neden ?” ve “Niçin ?” sorularının detaylı ve derinlemesine incelenmesini amaçlarken, nicel araştırmalar sayısal olarak ölçülebilen verilerin istatistiksel çözümlemelerden geçirilmesi yoluyla evrensel ve genellenebilir sonuçlar elde edilmesini amaçlamaktadır. Nitel araştırmanın amacı genellikle var olan durum ya da ilişkileri doğrulamak veya yanlışlamak değildir. O, durum ve ilişkileri oluşturmaya ya da yeniden yapılandırmaya odaklanmaktadır⁵⁴⁷. Bu durum ise bizlere nitel araştırmanın nesnel ve ölçülebilen tutumlarla daha az ilgilendiğini de göstermektedir.

Creswell’e göre nitel araştırma, nicel araştırma paradigmasının sahip olduğu ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik varsayımların eleştirisi üzerine kurulmuştur. Nicel araştırma, bilinçten bağımsız bir gerçekliğin olduğu; bu gerçekliğe araştırma sürecinde belirli bir uzaklıktan bakılması gerektiği; bu gerçekliğe herhangi bir değer verilmemesi gerektiği ve bulguların rapor edilmesi sürecinde öznellikten uzak resmi bir dil kullanılması varsayımlarına dayanmaktadır. Halbuki nitel araştırma bahsedilen bu varsayımların tersine, gerçekliğin araştırmacı tarafından kurgulandığı; gerçekliğin anlaşılmasında bahsedilen gerçeklikle etkileşim halinde olunması gerektiği; gerçekliğin araştırmacının kendi öznel değerleri perspektifinden kavranması ve araştırma raporunda öznel bir dil kullanılması gerektiği varsayımlarına dayanmaktadır⁵⁴⁸. Fark edildiği üzere, nitel araştırmalar, gerçekliğin insanın anlama,

⁵⁴⁶ Hasan Tutar, Ahmet T. Erdem, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve SPSS Uygulamaları**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2022.

⁵⁴⁷ VeySEL Sönmez, Füsün Alacapınar, **Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2019.

⁵⁴⁸ Crewell’den aktaran Murat Özdemir, Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 11, S. 1, 2010, ss. 323-343. s. 326.

algılama ve kavrama yetisinden ayrı düşünölmeyeceği ve bu bağlamda da araştırma süresince araştırmacının tarafsızlığını koruyamayacağını öngörmektedir.

Nitel araştırmaların gerek tasarlanması gerekse yürütölmesi sürecinde araştırmacılar, esnek bir çalışma alanına sahiptirler. Araştırmacının bizzat kendisi veri toplama ve analizinde başlıca araçtır. Bir araç olarak araştırmacı, karşılaştığı beklenmeyen durumlara anında tepki verebilir, yeni durumlara ise adapte olabilir. Bu yönüyle nitel araştırma, araştırmacılar için önemli bir fayda sağlar. Bir diğér faydası ise, araştırmacının amacını sözlü veya sözsüz iletişimle yayabilmesi, süreç hakkında anında bilgi verebilmesi ve yorumların doğruluğu ile ilgili katılımcılara danışabilmesidir⁵⁴⁹. Ayrıca konu hakkında önceden bilgi sahibi olmak ve bağlama aşına olmak, bilgi verenleri ve sonuçların yorumlanmasını etkilemediğı sürece bir avantajdır.

Ayrıca, nitel araştırma teori oluşturmayı temel alan bir anlayışa da sahiptir. Teori oluşturma, *“toplanan bilgilerden yola çıkarak daha önceden bilinmeyen birtakım sonuçları birbiri ile ilişkisi içinde açıklayan bir modelleme çalışması”*dır. Araştırmacı gerek araştırma deseninin oluşmasında gerekse toplanan bilgilerin analizinde tümevarıma dayalı bir yaklaşım izleyerek teori oluşturulabilir⁵⁵⁰. Burada, tündengelimsel bir şekilde hipotezlerin test edilmesi yerine, kavram, hipotez ve teori oluşturmak için veri toplanmakta; küçük parçalar büyük parçalara dönüştürölerek özelden genele ulaşılmaktadır.

Bu çalışmada Trakya Bölgesinin önemli bir müşteregi olan meraların günümüzdeki sürdürölabilirliğini incelenerek meraların yönetiminin kimde olması yönetimi daha başarılı yapar, yetki kimde olmalıdır soruları cevaplanmaya çalışılmaktadır. Araştırmanın soruları gereğı, yönetimde yer alan aktörlerin bakış açısını görebilmek, bölgedeki daha önceden bilinen veya bilinmeyen sorunları ortaya çıkarabilmek için nitel araştırma yöntemi ile veri sağlanmak istenmiştir. Amacım sadece üzerinde verilere sahip olduğum meraların durumunu betimlemek değil aynı zamanda bu verilerle edinilen bulgular sayesinde zengin açıklamalar getirmektir.

⁵⁴⁹ Sharan Merriam, **Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber**, Çev. Ed. SelahattinTuran, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2018, s. 15.

⁵⁵⁰ Ali Yıldırım, “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”, **Eğitim ve Bilim**, 1999, ss.7-17.

4.2.2. Veri Toplama Tekniği: Görüşme

Nitel araştırma, “dışarıdaki” dünyanın sosyal olgularını, olaylarını “içeriden” bir dizi farklı yolla yaklaşılarak anlamaya, tanımlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır ve görüşme de bu bağlamda nitel araştırmanın veri toplamadaki en sık kullanılan araçlarından biridir⁵⁵¹. Araştırmacı görüşme aracı ile görüştüğü bireylerden özel ve detaylı bilgiler toplamaktadır. Patton’un da açıkladığı gibi⁵⁵²,

“Biz görüşmeyi doğrudan gözlem yapamadığımız durumlar için kullanırız. Duyguları, düşünceleri ve niyetleri gözlemleyemeyiz. Geçmişte yaşanmış davranışları da gözlemleyemeyiz. Gözlemcinin içine giremediği durumları da gözlemleyemeyiz. İnsanların dünyayı nasıl organize ettiklerini ve dünyaya yükledikleri anlamları da gözlemleyemeyiz. Bütün bunları katılımcılara sorarak öğrenebiliriz. O halde görüşmenin amacı katılımcının bakış açısını öğrenmektir”.

Nitel çalışmalarda görüşme; soruların hazırlık aşamasından yöneltilemeye aşamasına kadar var olan farklılıklardaki yapılandırılmış biçimlerine göre yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olarak ayrılabilir gibi, görüşülen kişi sayısına göre odak grup görüşmesi veya derinlemesine görüşme; görüşmenin yapılış biçimine göre de yüz yüze veya e-görüşme gibi farklı adlarla da çeşitlenmektedir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme: Yarı yapılandırılmış görüşmeler, katılımcıların görüşmeyi yapan kişilerce önceden belirlenen açık uçlu soruları yanıtlamak zorunda oldukları derinlemesine görüşmelerdir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler çoğu zaman bir katılımcıyla bazen de bir grupta yapılmaktadır ve araştırmacı tarafından ortaya çıkarılmak istenen konu veya soruya ilişkin çerçeveyi gösteren görüşme formuna dayanmaktadır. Bu formdaki sorular temel soru ve temel soruyla bağlantılı birçok sorudan oluşmaktadır⁵⁵³.

⁵⁵¹ Swend Brinkmann Steiner Kvale, **Doing Interview**, Thousand Oaks, Sage Publications, 2018, p. x.

⁵⁵² Michael Quinn Patton, **Qualitative Research & Evaluation Methods**, Thousand Oaks, Sage Publications, 2002, pp. 340-341.

⁵⁵³ Shazia Jamshed, “Qualitative Research Method-Interviewing and Observation”, **Journal of Basic and Clinical Pharmacy**, Vol. 5, No. 4, 2014, p. 87.

İyi veri ancak iyi soru sorarak toplanır. İyi görüşme soruları açık uçlu olur, araştırma konusu hakkında ne kadar betimleyici ve detaycı olursa o kadar iyi olur⁵⁵⁴. Ayrıca, görüşme sorularının sade ve kolaylıkla anlaşılabilmesi, yönlendirmeye sebep olmayacak şekilde tarafsız olması, genel ve soyut olmak yerine konuyla ilişkilendirilebilecek spesifik sorular olması ve bir sorunun içinde birkaç soruyu barındırmaması da önemlidir⁵⁵⁵.

Derinlemesine görüşme sürecinde araştırmacının aktif bir dinleyici olması, sabırlı ve esnek davranması gereklidir. Aktif bir dinleyici olarak araştırmacı, katılımcının ifade ettiği manayı doğru anladığından emin olabilmek için söyleneni başka bir şekilde tekrar ettirilebilir. Sabırlı davranarak katılımcıyı acele ettirmez ve önemli konulara değinmek için görüşmeyi yönlendirebilir. Esnek yani konudan ufak sapmalara açık olarak da görüşmenin kilitlenmesini engelleyebilir⁵⁵⁶. Bununla birlikte görüşme sırasında araştırmacı daha derinlemesine yanıtlar için gelişi güzel ortaya çıkan ek sorular -sonda sorular- sorabilir, var olan soruyu farklı biçimde tekrar sorabilir, soruların yerlerini değiştirebilir veya bazı soruları atlayarak sormaktan da vazgeçebilir⁵⁵⁷.

Derinlemesine görüşme başlamadan evvel araştırmacı kendini açıkça tanıtmalı ve amacını net bir şekilde ifade etmelidir. Araştırmacının zaman zaman katılımcıya fikrinin önemli olduğunu vurgulaması da gereklidir. Çünkü insanlar bir konu hakkındaki fikirlerinin ne kadar önemli olduğunu bilirlerse fikirlerini başkasıyla paylaşmaya da o kadar istekli olurlar. Ayrıca görüşmenin gizliliği konusunda garanti verilmeli ve samimiyet kurulmalıdır⁵⁵⁸. Eğer görüşme kayıt altına alınmak istenirse bunun için de katılımcıdan izin alınmalıdır.

Literatürde görüşme verilerinin daha etkili bir şekilde elde edilebilmesi için görüşmelerin kayıt altına alınması en uygun seçenek olarak kabul edilmektedir. Görüşme sırasında not almak araştırmacının bazı kilit noktaları gözden kaçırmamasına

⁵⁵⁴ Merriam, **a.g.e.**, ss. 92-94.

⁵⁵⁵ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021, ss. 135-138.

⁵⁵⁶ Türker Baş, Ulun Akturan, **Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2017, s. 115.

⁵⁵⁷ Yıldırım, Şimşek, **a.g.e.**, s. 131.

⁵⁵⁸ Baş, Akturan, **a.g.e.**, s. 116.

sebeup olabileceği için nispeten güvenilirmez olarak görülmektedir. Oysaki görüşmenin kaydedilmesi ile araştırmacı görüşmenin içeriğine ve sözlü yönlendirmelere daha kolay odaklanabilmektedir⁵⁵⁹. Bununla beraber, ses kayıt cihazları ne kadar güvenilir olursa olsun, araştırmacının görüşme sırasında veya görüşme ertesinde mümkün olan en kısa sürede bazı notlar alması faydalıdır. Bu notların kayıtlarda herhangi bir sorunun ortaya çıkması aşamasında veya deşifre aşamasında yol gösterici olmasının yanı sıra araştırmacının bakış açısını netleştirebilmesi veya ayrıştırabilmesi için de önemi büyüktür⁵⁶⁰.

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak akademik danışman ve tez izleme komitesinin yönlendirmeleri ve ilgili alan yazından elde edilen bilgiler doğrultusunda görüşme tekniğine uygun oluşturulmuş yarı yapılandırılmış araştırma soruları kullanılmıştır. Görüşmeler bağlı bulunulan üniversitenin etik kurulundan gerekli izinler alındıktan sonraki bir aylık sürede yapılmıştır. Görüşmeler hafta içi mesai saatleri içerisinde ve her bir görüşme için ortalama 30-60 dakika ayrılarak gerçekleştirilmiştir. Yer tercihi (makam odaları, çay bahçeleri, köy kahveleri gibi) katılımcıya bırakılmıştır.

Görüşmeler sırasında konuşulan her şeyin analizlerde yardımcı olabileceği fikrine dayanarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ses kayıt cihazı kullanılarak elde edilen kayıtlar, görüşmenin gerçekleştirildiği tarihten itibaren 3 yıl süreyle hem akademik danışman hem de araştırmacı tarafından saklanacaktır. Yasal talep doğrultusunda talep edenlerle paylaşım şart ve istisnasıyla gizli tutulacak olup, bilgisayar dosyalarına erişim şifre yoluyla sağlanacaktır. Saklama süresi dolan kişisel veriler, saklama süresinin bitimi ile birlikte hem bilgisayar hem de ses kayıt cihazı işletim sistemlerindeki silme komutu ile silinecek ve hiçbir şekilde erişilemez ve tekrar kullanılamaz hale getirilecektir. Yapılacak görüşmeler sonrasında elde edilen kişisel verilerin kağıt ortamına dönüştürülmesi halinde de bu 3 yıl süre geçerli olacaktır. Elde edilen kayıtlar görüşmenin gerçekleştiği andan itibaren 3 yıl süreyle araştırmacı tarafından kilitli bir dolapta tutulacak ve sürenin dolmasıyla birlikte

⁵⁵⁹ Jamshed, **a.g.e.**, s. 87.

⁵⁶⁰ Sibel Akmehtmet Şekerler, “Derinlemesine Görüşme”, **Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları**, Ed. Fatma Nevra Seggie, Yasemin Bayyurt, Ankara, Anı Yayıncılık, 2017, s. 192.

kağıtlar araştırmacı tarafından anlaşılabilir boyutta ve geri birleştirilemeyecek şekilde küçük parçalara bölünecektir.

4.2.3. Görüşme Soruları

Marmara Bölgesine dahil ve bölgenin kuzeybatısında yer alan Trakya'daki mera yönetimi pratiği üzerinden yetki meselesinin detaylı ve sistemli bir biçimde değerlendirilmesi ve analiz edilmesine imkân sağlayacak araştırma soruları şu şekilde oluşturulmuştur:

1. Doğa Koruma ve Trakya Bölgesi

- (a) Mera sizin için ne anlam ifade etmektedir?
- (b) Size göre, son zamanlarda Trakya Bölgesi mera toprakları için en büyük tehdit nedir? Acilen çözülmesi gereken sorunlar nelerdir?
- (c) Size göre, daha önceden adlandırılan tehditlerden meraları korumak için ne yapılması gerekir?

2. Meralardaki Doğa Koruma ve Meracılık Faaliyetlerindeki Düzenlemeler

- (a) Doğanın korunması ve meracılık için hangi kurallar uygulanmaktadır? Nerede, ne zaman, ne kadar hayvan otlatılacağına kim izin veriyor?
 - i. Bu kurallar nasıl gelişti?
 - * Karar alma sürecine katılma ya da karar alma sürecini etkileme olanakları var mı? Hangilerine?
 - * Meraların yönetimine katılım mümkün mü? Nasıl?
 - ii. Sizin için en önemli kurallar/düzenlemeler hangileridir ve bunlardan hangilerinin mantıksız olduğunu düşünüyorsunuz?
 - iii. Bu kuralların etkinliğini nasıl derecelendirirsiniz? Mevcut mevzuatın eksikliklerini nerelerde görüyorsunuz?
- (b) Meracılıkta herhangi bir sosyal norm veya diğer yazılı olmayan kurallar / gelenekler var mı? (ahlaki standartlar vs.)? Ne tür normlar?
- (c) Kurallara / normlara uyulmadığında veya ihlal edildiğinde verilecek olan herhangi bir ceza çeşidi var mıdır?
 - i. Uygunluk/ uygunsuzluk nasıl izlenmektedir?

ii. Cezanın sorumlusu kimdir?

(d) Mera yönetiminin performansının izlenmesi söz konusu mudur?

3. Mera Yönetimindeki Aktörler

(a) Meralarda hangi aktörler önemlidir?

(b) Tüm gruplar / aktörler eşit olarak temsil edilmekte midir? Hangi grup / aktörler meracılık ve / veya doğayı koruma konusunda en etkili / aktiftir?

(c) Başka aktörlerle (diğer çobanlar, hayvan sahipleri, koruma uzmanları, yerel yönetimler, STK'lar vb.) ilişki içerisinde misiniz? Hangileriyle ve ne tür bir ilişki (arkadaş, meslektaş, danışman)?

(d) Siz ve meslektaşlarınız arasında ortak normlar ve algılamalar var mıdır? Meracılık ve doğanın korunması konusunda ortak bir anlayış var mı?

(e) Mera yönetiminde söz sahibi olabileceğini düşündüğünüz diğer aktörler ve sizin aranızda ortak normlar ve algılamalar var mıdır? Yetkililer, diğer organizasyonlar vs.

i. Kimlerle benzer tutum/algı/değer/norma sahip olduğunuzu düşünüyorsunuz?

ii. Karşı olanlar kimlerdir? Neden böyle olduğunu düşünüyorsunuz?

(f) Meralardaki aktörler arasındaki güveni nasıl değerlendirirsiniz?

i. Diğer paydaşları (çobanları, hayvan sahiplerini, STK'ları, yerel yönetimleri vs.) güvenilir olarak değerlendiriyor musunuz? Lütfen açıklayınız.

ii. En çok ve en az kime güveniyorsunuz? Neden?

(g) Kimlerle işbirliği yapıyorsunuz? Meralar ve doğa koruma hakkında bir çeşit network var mı?

(h) Eğer işbirliği varsa, bu işbirliğini nasıl derecelendirirsiniz?

i. Uyumlu mu hoşnutsuz mu?

ii. İşbirliği için teşvikleriniz nelerdir?

iii. Başkalarının işbirliği yapması için teşvikleriniz nelerdir?

iv. Karar verme süreci nasıl düzenlenir? (Hiyerarşik yapılar, katılımcı yöntemler veya tüm paydaşların eşit katkıları)

(i) İşbirliğini arttırmanın gerekli olacağını düşünüyor musunuz?

- i. Eğer öyleyse, hangi koşullar altında ve kiminle? Sizce, potansiyel faydaları neler olabilir?
- ii. Değilse, lütfen açıklayınız

4.2.4. Evren ve Örneklem

Bilimsel bir çalışmada araştırmacı öncelikle çalışmanın evrenini tanımlamalıdır. Evren, araştırmanın amacına bağlı olarak, araştırma kapsamına giren tüm bireylerin oluşturduğu gruptur⁵⁶¹. Yazar ve Keskin⁵⁶² evreni, araştırma kapsamında incelenmek istenen, belli kurala uyan öğelerden oluşan ve ortak özelliklere sahip bireylerin oluşturduğu topluluk olarak tanımlarken; Karasar, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünü olarak görmektedir⁵⁶³. Tanımların ortak vurgularından hareketle evren, hipotezleri test etmek veya araştırma sorularını cevaplamak için ihtiyaç duyulan verilerin elde edildiği ve araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği ortak özelliklere sahip canlı ya da cansız varlıklardan oluşan bir gruptur.

Her araştırma belli özelliklere göre farklılıklar gösteren kendine özgü bir evrene sahiptir. Araştırmacı, araştırma ile ulaşmak istediği amaçlarına uygun olan evreni belirlemeye çalışır. Evrenin büyüklüğünü belirleyecek olan araştırmanın amacıdır⁵⁶⁴. Dolayısıyla evren, araştırmanın amacına bağlı olarak küçülebileceği gibi büyüyebilir de.

Araştırmacıların araştırma amacına ulaşmak için gerekli verileri evrenin tümü üzerinden elde etmeleri çoğu zaman uygun ve uygulanabilir değildir⁵⁶⁵. Ayrıca hedef evren üzerinde çalışmak araştırmacıyı zaman ve maliyet açısından da zora sokacağı için güç hatta imkansızdır. Bunlara ek olarak, araştırma için gerekli kontrollerin

⁵⁶¹ Piergiorgio Corbetta, *Social Research theory, Methods and Techniques*, London, Sage Publications, 2003.

⁵⁶² Taha Yazar, İsmail Keskin, "Nitel Araştırmada Örneklem". **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ed. Behçet Oral, Ahmet Çoban, Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2020, ss. 229-246.

⁵⁶³ Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2012.

⁵⁶⁴ Corbetta, **a.g.e.**

⁵⁶⁵ İsa Korkmaz, "Nitel Araştırmalarda Evren, Örneklem, Örneklem Teknikleri" **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ed. Behçet Oral, Ahmet Çoban, Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2020, ss. 147-159.

sağlanmasını da zorlaştırır. Genellikle küçük gruplar üzerinde çalışmak kontrolü sağlamak açısından daha kolaydır⁵⁶⁶. Amaç eğer çok veri toplamak değil de sağlam veri toplamak ise, evrenin içinden çekilecek evreni temsil edebilecek örneklem üzerinde çalışmak da faydalı olabilir.

Örneklem, her araştırma türü için önemli bir aşamadır. İlgili evrenden belirli kurallara uyarak alınan ve o evreni temsil ettiği düşünülen, görece evrenden daha az sayıda bireyden oluşan ve üzerinde çalışma yürütülecek gruba örneklem denmektedir⁵⁶⁷. Hem evrene erişim olanaklarının sınırlılığı hem de örneklem üzerinde çalışmanın avantajları araştırmacıyı evreni temsil gücüne sahip ve evrenin içinde bulunan daha küçük bir gruba yönlendirir⁵⁶⁸. Örneklem türleri olasılıklı (rastlantısal) olan ve olmayan biçiminde ikiye ayrılmaktadır. Olasılıklı örneklem nicel araştırmacılar tarafından daha sık kullanılırken nitel araştırmacıların tercihi olasılıklı olmayan örneklemidir. Nitel araştırmacı için örneklemin temel amacı, anlayışı netleştirebilecek ve derinleştirebilecek olan belirli örnekler, olaylar ya da eylemler toplamaktır. Nitel araştırmacı, örneklemin temsil gücünden çok; örneklemin veya küçük olaylar, birimler ya da etkinlikler toplamının toplumsal yaşamı nasıl aydınlatığı üzerine odaklanmaktadır⁵⁶⁹.

İlgili alanyazın incelendiğinde araştırmalarda sıklıkla kullanılan olasılıklı olmayan örnekleme türlerinin tesadüfi, kotalı, amaçlı, kartopu, ardışık, aykırı olay ve kuramsal örnekleme olduğu görülmektedir. Bu çalışmada evren ve örnekleme belirlenirken amaçlı örneklem seçilmiştir.

Amaçlı örneklemede araştırmacı evreni temsil etme gücüne sahip örnek birimlerini belirlerken öznel bir değerlendirme yapmaktadır. Bir diğer ifadeyle belli bir örnek biriminin seçilme şansı, araştırmacının bireysel yargısına bağlıdır⁵⁷⁰. Nitel araştırmaların birçoğunda olduğu gibi bu araştırmada da incelenen konuya ilişkin

⁵⁶⁶ Jack. R Freankel, Norman E. Wallen, **How to Design and Evaluate Research in Education**, New York, Von Hoffman Press. 2006.

⁵⁶⁷ Chava Frankfort-Nachmias, David Nachmias, **Research Methods in the Social Sciences**, London, St. Martin's Press Inc, 1996.

⁵⁶⁸ Andrew K. Shenton, "Strategies for Ensuring Trustworthiness in Qualitative Research Projects", **Education For Information**, Vol. 22, No. 2, 2004, pp. 63-75.

⁵⁶⁹ W. Lawrence Neumann, **Toplumsal Araştırma Yöntemleri- Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I**, Çev. Seda Özge, İstanbul, Yayın Odası, 2017.

⁵⁷⁰ Frankfort-Nachmias, Nachmias, **a.g.e.**

belirlenen örneklem amaçlı bir seçimdir. Çünkü amaçlı seçilen bir örneklem ile çalışma konusuna ilişkin bilgi birikimi ve tecrübesi olduğu düşünülen katılımcılardan konu hakkında derinlemesine bilgiler elde edilebilir. Örneklem sayısından ziyade elde edilecek verinin zenginliği önemli olduğu için, araştırma örnekleminde katılımcı sayısı Trakya Bölgesinde bulunan üç ilde de birbirine yakın ve düşük sayıda tutulmuştur.

Araştırmanın örneklemine yer alacak katılımcıların çoğu 25.02.1998 ve 4342 Sayılı Mera Kanunu'nun 6. Maddesi'nde⁵⁷¹ bahsi geçen mera komisyonunda yer alan kişiler arasından tercih edilmiştir. Maddede bahsi geçen komisyon üyeleri, bulundukları ilin meralarıyla ilgili yetkili ve yetkin kişiler olup meralarla ilgili her türlü istek, şikayet vs. ile doğrudan başvurulabilen kişilerdir.

Araştırmaya ayrıca kaymakamlar ve belediye başkanları da katılımcı olarak dahil edilmiştir. Her iki kamu görevlisi, her ne kadar mera komisyonlarında görevli olmasalar da meraların korunması hususunda Mera Kanunu ile kendilerine verilen görev ve sorumluluk dolayısıyla katılımcı portföyüne eklenmiştir.

Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli'nden 23 katılımcıyla yapılan görüşmelerin analizinde katılımcıların isim ve soyisimleri gizlenmiş; katılımcıyı ifade eden “K” harfi ile kodlama yapılmıştır. K1- K11 Tekirdağ ilinden, K12- K23 Edirne ve Kırklareli illerindendir. Tekirdağ'dan daha fazla katılımcı ile görüşülmesinin sebebi, ilin büyükşehir olması dolayısıyla farklı uygulamaların olabileceği ihtimalidir. Çalışmada katılımcıların bulundukları pozisyon da içeriğe bağlı olarak açıklanmış; bu hususta da gizlilik sağlanmaya çalışılmıştır.

⁵⁷¹ Komisyon ve Teknik Ekipler Madde 6 – (Değişik birinci fıkra: 19/4/2018-7139/37 md.) Mera, yaylak ve kışlakların tespit, tahdit ve tahsisi Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca yapılır. Bu amaçla valinin görevlendireceği bir vali yardımcısı başkanlığında; Bakanlık il müdürü, Bakanlık il müdürlüğünden konu uzmanı bir ziraat mühendisi, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü yetkili temsilcisi, OrmanGenel Müdürlüğü yetkili temsilcisi, ilgili köy veya mahalle muhtarı, defterdarlıktan veya bulunamaması halinde vali tarafından görevlendirilecek bir hukukçu, Milli Emlak Müdürlüğünden bir temsilci, Kadastro Müdürlüğünden bir teknik eleman, Ziraat Odası/Başkanlığından bir temsilci ve ilgisine göre genel kolluk biriminde görevli bir temsilci olmak üzere on bir kişiden oluşan bir komisyon kurulur.

4.2.5. Veri Analizi

Veri analizi, anlamı dışarıya aktarma; insanların ne söylediğini, araştırmacının ne gördüğünü ve okuduğunu birleştirme, indirgeme ve yorumlama sürecidir⁵⁷². Bu çalışmada verilerin analizi yapılırken kullanılan teknik, içerik analizi tekniğidir. Bu teknik sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan önemli tekniklerdendir. İçerik analizi, “*belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenen bir teknik*” olarak tanımlanmıştır⁵⁷³. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır⁵⁷⁴. Bu analizde, bir konu ile ilgili metnin/söylemin belli özelliklerinin sistematik ve objektif bir biçimde tanımlanmasına yönelik kodlar oluşturulmaktadır. Bu kodlar uluslararası alanyazında tematik kodlar olarak da ifade edilmektedir. Robson tematik kodlamanın aşamalarını şu şekilde belirtmiştir⁵⁷⁵:

1. Veriler ile tanışmak: Veriyi deşifre etmek, tekrar tekrar okumak, ilk fikirleri yazmak.
2. İlk kodları üretmek: Tüm veri setinin içerisinde, verilerden çıkarılan benzer parçalara aynı kodları vererek sistematikleştirmek.
3. Tema belirlemek: Potansiyel temaları belirleyecek kodları sıralamak. Temaların ve kodlanmış parçaların tüm veri setiyle ilişkili olup olmadığını kontrol etmek.
4. Tematik ağlar oluşturmak: Analizin tematik bir haritasını oluşturmak.
5. Bütünleştirme ve yorumlamak: Çizelgeler ve grafikler gibi sunuş teknikleriyle örüntüleri özetlemek ve yorumlamak.

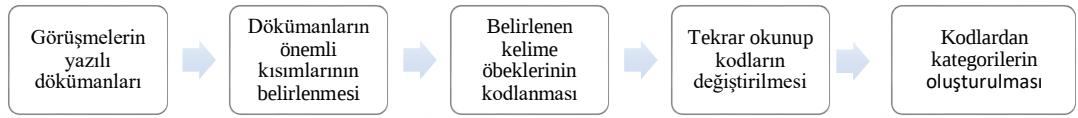
⁵⁷² Sharan Merriam, **Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber**, Çev. Ed. Selahattin Turan, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2018, s. 167.

⁵⁷³ Şener Büyüköztürk, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Akgün, A., Şirin Karadeniz, Funda Demirel, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 2013, s. 250.

⁵⁷⁴ Adem Baltacı, “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 5, S. 2, 2019, s. 377.

⁵⁷⁵ Colin Robson, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Gerçek Dünya Araştırması**, Çev. Şakir Çınkır, Nihan Demirkasımoğlu, Ankara, Anı Yayıncılık, 2017, s. 589.

Verilerin analizi sürecinde veri seti, ses kayıt cihazının deşifre edilmesiyle birlikte aslına uygun olarak yazılı dokümanlar haline getirilerek oluşturulmuştur. Eldeki dokümanlar tek seferde okunmuş ve ilk okumadan sonra taslak kod listesi hazırlanmıştır. Bu listedeki kodlar sınırlı bir çıkarıma sahiptir. Ardından ikinci bir okuma yapılarak gerekli kod değişiklikleri yapılmış ve şemsiye kategoriler belirlenmiştir. Bahsedilen veri analiz sürecinin şekille gösterilmiş hali aşağıdadır.

Şekil 4.1: Verilerin Analiz Süreci

Merriam’a göre veri analizi sürecinde yapılandırılan kategoriler de birtakım ölçütlere uygun olmalıdır. Bu ölçütler; kategoriler araştırma sorusuna cevap verebilecek nitelikte olması, verilere karşı mümkün olduğunca duyarlı olması, kapsamlı olması, yarı özel olması, kavramsal açıdan uyumlu olmasıdır⁵⁷⁶. Veriler analiz edilirken bu ölçütler dikkate alınarak araştırmanın amacından uzaklaşmamaya çalışılmıştır.

Veri analizi sürecinde ortaya çıkan kodlar ve kategoriler araştırmacı dışında bir uzmanın daha görüşüne sunulurken yani farklı biri tarafından tekrar kodlanmıştır. Araştırmanın akışı sırasında aynı veri setine ilişkin bu yapılan işbirliği; alternatifleri görmek, sorunları geç olmadan tartışıp çözüme kavuşturabilmek içindir. Farklı kodlayıcılarca yapılan -bu çalışma için iki farklı kodlayıcı- kodlamalar arasındaki benzerlik oranı önemlidir⁵⁷⁷. Miles ve Huberman’ın geliştirdiği içsel tutarlılık modelinde kodlayıcıların görüş birlikleri arasındaki benzerlik, [üzerinde görüş birliği sağlanan konu-terim sayısı / (üzerinde görüş birliği sağlanamayan konu-terim sayısı + üzerinde görüş birliği sağlanan konu-terim sayısı) X 100] formülü kullanılarak hesaplanmaktadır. Miles ve Huberman’a göre bu katsayının en az %80 olması

⁵⁷⁶ Merriam, **a.g.e.**, s. 177.

⁵⁷⁷ Tuncer Fidan, İnci Öztürk, “Perspectives and Expectations of Union Member and Non- union Member Teachers on Teacher Unions”, **Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research**, Vol.5, No. 2, 2015, ss. 202-203.

beklenmektedir⁵⁷⁸. Bu çalışmada kodlayıcılar arasındaki görüş birliği katsayısı %83 olarak bulunmuştur.

4.2.6. Bulgular

Araştırmada katılımcıların hem kendilerini kendi kelimeleriyle ifade etmelerine fırsat vermek hem de sonuçlara derinlik kazandırmak amacıyla açık uçlu sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar doğrultusunda kodlar oluşturulmuş ve ilişkili tablolarda bulgular paylaşılmıştır. Farklı katılımcılardan benzer cevapların alınması sebebiyle tablolaştırma yolunun seçilmediği de olmuştur. Bu halde cevaplar belirlenmiş olan temaların (kategoriler) altına yerleştirilmiştir.

Araştırma, 3 ana tema altında toplanmıştır. Bu temaların sırasıyla; “*Mevcut Durum Analizi*”, “*Meracılık Faaliyetinde Kurumların Yeri*”, ve son olarak “*Mera Yönetiminde Akötrler ve Kolektif Eylem*” şeklinde düzenlenmesi uygun görülmüştür. Görüşmelerin tematik analiziyle ortaya çıkan araştırma bulguları aşağıda açıklanmıştır.

4.2.6.1. Mevcut Durum Analizi

Bu tema çerçevesinde katılımcılara üç soru yöneltilmiştir. Görüşme, hem katılımcıyı görüşmeye ısındırmak hem de araştırmacı ile katılımcı arasındaki etkileşimi daha samimi bir noktaya taşımak amacıyla ilk olarak meranın anlamını öğrenmek suretiyle başlatılmıştır. İkinci soruda Trakya Bölgesi mera toprakları için en büyük tehdidin ne olduğu katılımcıların değerlendirmesine bırakılmış son soruda ise, bahsedilen tehditlerden meraları korumak için yapılması gerekenlerin ne olabileceği sorgulanmıştır.

Meranın anlamıyla ilgili olarak;

⁵⁷⁸ Matthew B. Miles, Michael Huberman, *An Expanded Sourcebook: Qualitative Data Analysis*, California, Sage Publications, 1994. s. 64.

Konuya başlangıç yapmak amacıyla ilk olarak katılımcılara mera sizin için ne anlam ifade ediyor? sorusu sorulmuş ve cevaplar Tablo 4.1'deki gibi kodlanarak tabloya dönüştürülmüştür.

Tablo 4.1: Meranın Anlamı

Katılımcılar	Kodlar: Anlam
K1	Can
K2, K11, K13, K18, K20, K22	Otlatma yeri
K3, K5,	Geçim kaynağı
K4	Zihinsel gelişim
K7, K8, K12, K14, K15, K17, K19, K21	Hayvancılık
K6	Hayvan sağlığı
K9	Bitki tür ve çeşitliliği
K10	Yeniden varoluş
K16	Halkın ortak malı
K23	Bitki örtüsü

Bu tablodaki kodlar esasen katılımcıların soruyu duydukları anda akıllarına ilk gelen cevaplar doğrultusunda hazırlanmıştır. Tablodan da anlaşıldığı üzere meralar çoğu katılımcı tarafından hayvancılık faaliyeti üzerinden anlamlandırılmıştır. Bu bakış açısına ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Mera bizim için hayvancılık demek”. (K17)
“Hayvancılık için olmazsa olmaz. Yani mera olmalı ama ıslah edilmeli. Yoksa işe yaramayan bir meranın anlamı yok ki”. (K8)
“Meralar hayvancılığı ifade ediyor, yani hayvancılık büyükbaş küçükbaş. Mera olmadı mı bunların hiçbirisi olmaz. Hele küçükbaş hiç olmaz”. (K12)
“Mera bizim olmazsa olmazımız. Mera olmazsa biz hayvancılık yapamayız başlıca bu. Mera olmazsa hayvancılık yapamayız. Ekonomik olarak düşünmeliyiz merayı” (K15)

Yukarıdaki alıntılara göre mera hayvancılık faaliyeti için olmazsa olmaz bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir. Faaliyetin devamlılığı, meranın varlığına ve devamlılığına bağlıdır. Hatta K2, “*hayvancılık olmazsa köy olmaz*” diyerek hayvancılık faaliyetinin yapılıp yapılmaması üzerinden köyün varlığını meranın varlığına bağlayan bir anlayış geliştirmiştir.

4342 sayılı Mera Kanununun 3. maddesinin (d) bendinde meralar “Hayvanların otlatılması ve otundan yararlanılması için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yer” olarak tanımlanmıştır. K13’ün ve K22’nin görüşleri kanunda belirtilenle oldukça benzerlik göstermektedir.

“Çiftçilerimizin⁵⁷⁹ hayvanlarını otlattıkları yerdir, meralar. Çok eskiden beri de bu amaçla kullanılırlar”. (K22)

“Hayvanlarımızın faydalanması için, otlayıp gezmesi için yani buralar”. (K13)

Konuya hayvanların otlatıldığı yer olarak yapılan değerlendirmelerin ayrıntılarına da girerek, meralarda bolca bulunan, vitamin, protein ve mineralce de oldukça zengin olan yem kaynağı olduğu vurgusunu da ekleyen görüşler mevcuttur.

“Meralardan çıkan otlar bir şekilde biçilip veya büyükbaş ve küçükbaş otlatılarak hayvanlarımıza bakılıyor. Bu olmadığı zaman ekonomik durumda işin içinden nasıl çıkarsın? Çıkamazsın. Hayvana sadece ot da veremezsin, sadece yem de veremezsin. Mecburen ikisi de birbirine bağlantılı; mera olacak ki hayvan olsun, hayvan olacak ki mera olsun. Her ikisinin de olması lazım”. (K2)

“Biz köylüyüz zaten. Köyümüzün küçükbaş ve büyükbaş hayvanları buradan istifade ederek otlakıye olarak kullanıyoruz. Sonuçta hazır beslemek yemle beslemek kadar maliyetli bir şey yok. Bu meralardan yedi sekiz ay istifade edebiliyoruz. Kışın üç ay boyunca çıkamadı diyelim, yedi sekiz ay buraları kullanıyoruz. Yem vermeden veya az yem vererek bu şekilde meralarımızı kullanabiliyoruz”. (K18)

“Mera eşittir hayattır. Hayvancılıkta mera olmazsa hayvancılık olmaz. Hayvancılığın girdilerini, maliyetini hesapladığınızda %70’e yakın kısmı beslenmedir... Mera yoksa nasıl besleyeceksiniz? (-yem vereceğiz) nasıl yem vereceğiz? Maliyetler yükselir”. (K11)

Aslında katılımcı 11’inde belirttiği gibi yem fiyatları ile hane halkının geçimini sağlaması arasında sıkı sıkıya bir ilişki vardır. Yem fiyatlarının yükselmesi girdi maliyetlerin artması demektir. Geçimini büyük ölçüde hayvancılık yaparak sağlayan hanelerin çok olduğu yerlerde ise bu durum üreticinin düşük gelir elde edeceği ve belki de yüksek gelir sağlayacağı başka bir iş imkanı bulduğunda toprağından uzaklaşacağı, hayvancılığı bırakabileceği anlamına da gelmektedir. Oysaki meralar ucuz, kaliteli kaba yem kaynaklarıdır ve hayvanın beslenmesi için

⁵⁷⁹ Çiftçilik, yalnızca tarımsal faaliyette bulunan, toprağını ekerek geçimini sağlayan kişileri değil aynı zamanda hayvan yetiştiren kişileri de kapsayan bir kavramdır.

şart olan yemi sağlayarak veya daha az yem alımına sebep olarak üreticinin yem masrafını azaltır. Keza benzer düşüncelere görüşmelerde de rastlanmıştır.

“Hayvancılıktan karlı bir üretim elde etmek isteyen vatandaşımız bir kere merayı kullanmak zorunda. Yani meradan faydalanmadan hayvancılık yapmaya kalktığınızda otomatikman elde edeceğiniz gelirler düşüyor. Ama bu hayvancılıkta, hayvan beslemede meradan faydalandığınız zaman kar marjı yükseliyor tabi doğal olarak”. (K5)

K3 ise K5’ten farklı olarak meralar üzerinde yapılan hayvancılık faaliyetine yalnızca çiftçilerin geçim kaynağı olarak değil aynı zamanda hayvancılıktan elde edilen ürünlerin de diğer insanların gıda ihtiyacını karşılaması bağlamında bakmaktadır.

“Mera olmazsa hayvancılık yapamayız, hayvancılık yapılmayınca et olmaz, süt olmaz. Biz bunları da üreteceğiz ki dışarıdaki de yesin”. (K3)

Meraya dayalı hayvancılığın tek taraflı olarak üreticiye sağladığı faydanın yanı sıra tüketiciye sağladığı faydaya da odaklanan bu düşünce, mera müştereginin gıda ihtiyacını dışarıdan karşılayan bizler için de ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte meraların hayvan sağlığı ve ekosistem açısından da önemli bir konumda olduğu K6 tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

“...hayvanların kapalı sistemde yetiştirilmesine biz de karşı çıkıyoruz artık. Hayvanlar rahat D vitamini alsın, kapalı ortamda olmasın, gezinebilsin. Sağlıklı olsun, tabi ki o bölgede yetişen otlardan faydalansın. Onlar biliyorsun yerken ete ve süte yediği geçiyor. Yani o doğal, gerçekten de özünü kaybetmemiş. Çünkü biliyorsunuz şimdi ektiğimiz ürünlerin hepsinde genetik ile oynanmış olma ihtimali var ama orda o yok işte”. (K6)

Yukarıdaki alıntıda yer alan et ve süte yapılan vurgu, başka katılımcıda da görülmektedir. Beslenme ve zeka arasında ilişki kuran K4’e göre,

“Meralar benim için et ve süt anlamına geliyor. Türkiye ile ilişkilendirirsem açlığa çare anlamına geliyor. Zihinsel az gelişmişliği çağrıştırıyor benim kafamda. Benim şöyle bir sahiplenmem var; ilk çocukluk döneminde et ve süt tüketmeyen büyüyen çocuklar mutlak ve mutlak suretle zeka geriliği var... Bunun sebebi de et yememesinden, hayvansal gıda ile beslenmemesinden. Bakın bir insan kendi vücut ağırlığının her kilosu için bir gram protein tüketmek zorunda. Bu bir bilimsel olgu. Bu proteinin de %65-70’i hayvansal

menşei olması gerekiyor. Türkiye de durum bunun tamamen tersi. Şimdi bu ülke 30-35 senedir dünyada eti en pahalı fiyatla alan dolayısıyla yiyeabilen bir ülke. Sütte de batılının dörtte birini içiyor. Ne oldu, sebebi ne? Sebebi mera ya da yanlış tarım politikaları... Ben bunu her yerde her ortamda söylerim. Şimdi etin de sütün de kaynağı ottur. Bizim yaşlı hocalarımızın, eski hocalarımızın, daha doğrusu öbür dünyaya giden hocalarımızın söylediği şey vardır. Türkiye'nin et değeri ot değeridir, derler. Ot olmadan et olmaz. En ekonomik en doğal, en ucuz yem kaynağı meradır. Ot kaynağı meradır". (K4)

K9 ise, meraların üzerindeki bitki örtüsünden yola çıkarak anlam arayışına girişmiştir. Bu girişimin altında yatan sebebin kişinin geçim kaynağı ile ilişkili olduğu da barizdir.

"Bütün çiçekleri arılar kullanıyor. Mera varlığını biz arıcılık camiasında ciddi miktarda kullanıyoruz. Sonuçta çiçek olarak bitki örtüsü olarak endemik bitkiler Trakya'nın bazı endemik bitkileri var. Sonuçta onları kullandığımız için meralar bizim için önemli." (K9)

Bununla birlikte meranın anlamı kişilerin yaşadıkları deneyimlerle de şekillenebilmektedir. Şöyle ki, yakın geçmişte meraların satın alınamayacağı, kiralanamayacağı üzerine yapılan protestolarla –yerel ve ulusal basına da yansımıştır- gündeme gelen beldede yaşayan K16 "*Meraya ortak olmaz. Orası halkın ortak kullanım alanıdır*" diyerek tanımda yerelin ortak kullanımını ön plana çıkarmıştır.

Bazen de mera ile kurulan duygusal bağ, katılımcıların cümlelerine yansımaktadır. Birkaç yıl kentte yaşamış ve kırsalın yeşiline özlem duyan K1 için mera,

"Mera bizim için can demek. Kendi canımız gibi. Görüntü anlamında söylüyorum. Şuradan baktığında ağaç yaprakları olmasa biz duramayız. Yani ben duramam. Can yani, mera her şey demektir". (K1)

Benzer bir romantizme K10 da sahiptir. Ona göre mera,

"... gözünün önünde tabiatın değişiminin dönüşümün gerçekleştiği diyalektik bir alan. Hani renk boza dönüyor işte bir bozkırlaşıyor, sonra tekrar kendini topluyor... Tabiattaki reproduksiyon, tekrar tekrar yeniden var oluş. Hani koyunlarla birlikte yavrulama dönemlerinde sen tabiatın kendini tekrar çoğalttığını görüyorsun. Ormanın gizemi vardır, merada bu yok. Her şey

aleniyet, mera gözünün önünde değişiyor, dönüşüyor yıldan yıla ve o tekrar üretim yani reproduksiyon.” (K10)

Meraya yönelik tehdit ilgili olarak;

Son zamanlarda Trakya Bölgesi mera toprakları için en büyük tehdit nedir? sorusu katılımcılara ilk temanın ikinci sorusu olarak yöneltilmiş ve katılımcılardan şu cevaplar alınmıştır.

Tablo 4.2: Meraya Yönelik Tehditler

Katılımcılar	Kodlar: Tehdit
K1, K3, K20	Islah çalışmalarındaki eksiklik
K1, K15, K18	Mera Kanunun katılığı
K2	Meralardaki verimsizlik
K2, K8, K10, K11, K15, K20	Meralardaki bakımsızlık
K3, K4, K5, K9, K10, K11, K13, K16, K19	Yerel halk
K4, K21	Meralar ve köyün birbirine uzaklığı
K6	Kentli psikolojisi
K6	Tarımsal verimlilik
K7, K17, K23	Sanayileşme
K7, K10, K12, K14	Mera işgalleri
K9, K10	Zirai ilaçlama

Tablo 4.2 incelendiğinde, katılımcıların büyük bir kısmının bir tehdit yerine birden fazla tehdit söylediği görülmektedir. Katılımcılara bu hususta müdahale edilmeden, sorun olarak gördükleri her konuyu yansıtmalarına izin verilmiştir. Katılımcıların ekseriyeti yerel halkı ve halkın eylemlerinden doğan zararları tehdit olarak algılamaktadırlar.

Meraların sürdürülebilir kullanımını yerel halkın irrasyonel davranışlarına bağlayan görüşler şu şekilde sıralanabilir:

“Tüm bu kâinatın en yaramaz türü, kâinatın baş belası insanlar en büyük tehdittir. Bütün problemlerin sıkıntıların kaynağı problem sahibi olanların kendileri. Daha ot kıl gibiyken gidiyor hayvanı çıkartıyor, yalvarıyorsun girme bir ay sonra gir 10 kg olsun ot, şu anda 250 gram gitme gelecek sene hiç çıkmayacak sen gittiğinde... Yani dolayısıyla kullananın kendinde suç. Her

işte olduğu gibi bunda da öyle. Kullanan sahiplenir, evet bu benim bana gelecek sene de lazım; burada torunum gelecek yaşayacak ona da lazım bilincinin oluşması gerekir... Türkiye’de ortak mallara karşı ihanet derecesinde bir ilgisizlik var.”(K4)

Yukarıdaki ifadelerde K4, Hardin’in alegorisindeki çobanlar misali bir davranışın gerçek hayatta var oluşunu bizlere göstermektedir. Nasıl ki Hardin’e göre rasyonel bir varlık olarak çobanlar meraya daha fazla hayvan salarak müşterekte trajediye sebep oluyorlardı, katılımcıya göre de Trakya meralarını ve hatta ülke genelindeki meraları da benzer bir son beklemektedir. Bu bağlamda katılımcının meraları bırakın iyileştirmeyi var olan haliyle bile gelecek kuşaklara aktarımının mümkün olamayacağına dair olumsuz bir inanç geliştirdiği söylenebilir.

Gerçekten de Hardin’in fikirlerine yansıyan durum gibi, meranın faydalanıcısı konumunda olan halk, kısa vadede elde edeceği kar peşinde koşarken uzun vadede sağlayacağı karı pek de düşünmemektedir. K3’e göre meralarda ot kalmaz düşüncesiyle hareket eden topluluk, otu gördüğü anda meraya hayvanlarını salmaktadır. *“Nisan’ın 20-25’inde her yer açılıyor. Herkes ot görüyor, aynı anda salıyor. İlk 10-15 gün 1-2 saatte doyuyor mesela. Bu günler aşırı tüketim oluyor”* cümleleri bunu apaçık ortaya koymaktadır”.

Bazı katılımcılar yerel halkı merada anız yaktıkları, traktörlerini meradan geçirdikleri veya merayı tarımsal faaliyetlerde kullandıkları için tehdit olarak görürken, bazı katılımcılar da sorunları görünen somut bir olayla ilişkilendirmeyerek yerel halkın meralara yeterli ilgi ve özenin göstermemesiyle bağlantı kurarak dile getirmektedirler.

“Yine bir bilinçsiz kullanım örneği bir anız yakmalar bazen hemen etrafındaki merayı da etkiliyor. Partiküller oraya gidiyor... Tabiatta hunharca insan kullanımı tesiriyle gün ve gün daha verimsizleşiyor” (K19).

“Meralarda uygunsuz dönemlerde tarımsal makinalarla uygunsuz giriş yapılıyor. Mera bozuluyor. Köylünün böyle de kötü kullanımı oluyor. Örneğin traktör bir parça çamur değmesin diye yoldan gitmiyor, merayı çiğneyerek merayı bozuyor mesela köylü bozuyor”. (K9)

“köyde köylülerin mera tecavüzleri de bir tehdit unsuru. İnsanlar sonuçta tarla alanlarını genişleterek meraları zirai amaçlı kullanıyorlar.”. (K13)

“...tehdidi aslında biz kendi kendimize yapıyoruz. Yani mahalleli olarak meralarımıza gereken özeni veya ilgiyi göstermediğimiz takdirde veya çeşitli işgaller karşımıza çıkıyor. Hani yine kendi içimizde olan bir şey yani mahalle halkından kaynaklanan sıkıntılar oluyor”. (K5)

Bir diğerkatılımcı, meranın korunmasında yerel halkı tehdit olarak görme sebebini yerel halkın eğitim seviyesinin düşük olmasıyla ilişkilendirmektedir.

“Ama bizim insanlarımız eğitimsiz olması sebebiyle üretici kesimi genelde eğitimsizdir bizde, biz bu konuda çok zorlanıyoruz. Dolayısıyla hayvancılık yeterli derecede büyümüyor... Vatandaş eğitilmiş vatandaş olmadığı için kendisi bir şey katmıyor, hep beklenti içerisinde”. (K11)

Bununla birlikte meranın mevcut durumundan memnun olmayarak, içinde bulunduğu fiziki şartlarını tehdit olarak algılayan katılımcılar da vardır. Tabloda gösterilen ve ıslah çalışmalarındaki eksiklikler ve meraların bakımsızlığı olarak adlandırılan iki kod bu bağlamda birlikte değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Mera bitki örtüsünün bakımsızlığı, verimi doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Bu açıdan, meraların ıslahı otun hem miktarını hem de kalitesini artırmak için zorunludur. Islah çalışmaları ve bakımsızlık arasındaki ilişki K15’in sözlerine şöyle yansımaktadır:

“Islah çalışmaları genel anlamda baktığın zaman, yetersiz. Nedir? 1. Sulama 2. Gübreleme 3. Ot temizliği. Bizim için en önemlisi budur. (*Ot temizliğinden söz ediyor*) Gözle görülecek şekilde %20-30 kaybımız var, meralarda”. (K15)

Mera ıslahının en büyük faydalarından biri yabancı otları düşük oranda tutmasıdır. Hayvanlar tarafından otlanmayan yabancı otlar zamanla mera bitki örtüsünü bozmaktadır.

“meralarda diken oluyor. Dikenin tohumları yere düşüyor, tekrar çoğalıyor. Mesela bir tane burada çıktıysa tozlaşmadan yayılıyor. Meralarımız yetersiz. İşlem yapılmadığı için de atıl kalıyor bu sefer. (K2).

K8 de benzer şekilde “*Tehdit bakımsızlık. İçinde bir sürü çalı vs. oldu. Bunlar mutlaka müdahale edilip temizlenmeli*” diyerek ıslah çalışmalarının önemine dikkat çekmektedir.

K10 da bakımsız bir meranın zamanla kapladığı alan bakımında da küçülebileceği çıkarımında bulunmuş ve mera alanlarının ormanlaşma ihtimalini gözler önüne sermiştir.

“Yani Trakya’daki meralar şu anda bakımsız olduğu için meralar biraz orman arazisine dönmeye başladı. Bizim burada ormana yakın olduğu için ormandaki ağaçlar tohumlarını döktükçe ağaçlar büyüdükçe bu şekilde kaybedilebiliyor. Meşe palamudu düşüyor. Düştüğü yerde filizleniyor, ağaç oluyor”.

Bazen de yerel halk meranın mevcut durumuna doğrudan müdahalede bulunarak mera ıslahında başat rol almak istemektedir. Bu işbirlikçi tavra karşılık ise Mera Kanunun ilgili maddelerinin kendilerine duvar ördüğünü ve eylemsiz kaldıklarını ifade etmektedirler.

“Bizim meramız ıslah istiyor. Çok eskiden beri oyuk oyuk halde. Çok güzel bir güzergâhımız var. Islahı burada ne yapmak lazım? Greyderin arkasına büyük bir kazan takıp onu karıştırıcaksın, tesviye edeceksin, ondan sonra tırmıklayıp bırakacaksın. Oyuk oyuk yerlerde traktörle girince devrilecekmiş gibi. İnsan bile giderken çukurlar var, şuan ki halinde. Orayı ne biçebiliyoruz, ne de başka bir şey. Mecburen ancak hayvan salabiliyoruz”. (K3)

K1 de K3 ile Mera Kanununun katılığı konusunda eş düşüncüyü paylaşmaktadır. Ancak katılımcı, Mera Kanununun herkese eşit uygulanmadığını, şirketler söz konusu olduğunda kanunun geçerli olmadığını, şirketlere imtiyaz sağlandığını belirtmiştir. Doğalgaz arama amaçlı gelen bir yabancı şirketin meradan yüzlerce ton paletlerle geçtiğini ifade ettiği görüşmede söz konusu meranın yararlanıcısı olan köylüler olduğunda çok basit bir istekte bile farklı bir muamele ile karşılaştıklarını dile getirmiştir.

“...Biz senelerdir yalvarıyoruz, hayvanları koymaya, meranın köşesine tahtadan yer yapalım diyorum. Biz yapacağız. Her kişi birlikte, yan yana. Sadece bize elektrik ve suyu getirin, tek istediğimiz bu. Yan yana, biz yazın çıkalım oraya. Bu sene 10, 15 kişi çıkacak, seneye köyde kimse kalmayacak. On numara bir köy olacak. Beton da demiyorum... Kirasını da verelim diyorum. Sözleşme yapılsın, senelik kiralansın. Elektriği, suyu getirilsin. Köydeki o pislik de kalkacak herkes rahat edecek. Orası bir köy gibi olacak mesela. Adamlar meradan bir geçti, şu kadar çöktü mera. *(eliyle 10, 20 cm’lik bir fark göstererek)* Biz küçük bir şey, bir baraka yaptıralım, anında yıktırıyorlar. Olay çok basit”. (K1)

Yukarıdaki isteğin altında yatan sebep ise mera ile köyün birbirine olan uzaklığıdır. Uzaklığın meraların kullanımında verimsizliğe yol açtığı iddiasında bulunan katılımcılar da vardır. Bu iddiaların dayandığı temel argüman ise uzun mesafelerin hayvanlara yaşatacağı enerji kaybıdır.

“Eviniz burada, mera 1 km ötede. Bu hayvan gidecek, gelecek ne kazanacak orada? Meraya ulaşana kadarki mesafeyi bırakın hayvanlar yediği yem ile içtiği suyun arasındaki mesafe 500m olsa 500 gidecek 500 de gelecek bunu 800 e falan çıkarttığımızda 1600m yol. Yediği yemi, aldığı enerjiyi kaybediyor zaten. Bir de yok ki, diz kapağına gelmiş bir ot yok ki meralarda artık Trakya’da”. (K4)

K21, mera-köy arasındaki uzaklık ile kanunla gelen inşaat yasağını birlikte değerlendirerek açıklamalarda bulunmuştur.

“Merelerde hayvancılık yaparken büyük bir problem var. (Köylüler) Eskiden avlular kurabiliyorlardı meraya, şimdi hiçbir şey koyduruyoruz... Özellikle koyunları yazın merada kalsın istiyorlar. Dibinde olsa hemen insan hayvanını dibinde istiyor”. (K21)

Sanayileşmenin meralar üzerindeki olumsuz etkisi ise iki farklı katılımcı tarafından iki farklı yönden ele alınmıştır. K7, Mera Kanunu ile getirilebilecek istisnalar yoluyla meraların kaybedilebileceğini savunmuştur. Yaptığı öngöründe kanunun 14. maddesinde belirtilen maden faaliyetleri, turizm yatırımları gibi hallerde yapılabilen tahsis amacı değişikliklerinin OSB’ler için de ilerleyen zamanlarda gerçekleşebilme ihtimalinden bahsetmiştir. Nitekim kanuna 2017’de eklenen (i) bendinde de OSB’ler için tahsis amacı değişikliğine gidilebileceği belirtilmektedir. K7 bu husustaki düşüncelerini şu şekilde temellendirmeye çalışmıştır:

“Trakya bölgesi yoğun sanayileşme baskısı altında ve ciddi anlamda göç alan bir bölge. Sadece Tekirdağ’da 13 Organize Sanayi Bölgesi var. Bu anlamda OSB’ler taşan İstanbul sanayisini de çekmeye başladı. Günümüzde mevcut OSB’ler şu anda %50’lik doluluk oranlarında ama %100 doluluk oranlarına ulaştıklarında bu OSB’lerin genişlemesi için mutlaka merayla ilgili tahsis değişiklikleri gündeme gelecektir”. (K7)

K23 ise sanayileşme, göç, hayvancılık üçgeninde zarar görenin hayvancılık dolayısıyla da meralar olduğunu işaret etmektedir.

“Yoğun sanayileşme baskısını yaşayan bölgelerde artan göç ile birlikte insanlar köylerden ilçelere göç etmeye başladılar ve artık hayvancılık büyük ölçüde azaldı. Aileler artık hayvancılık ile uğraşmıyorlar, çocukları şehirlere göç ettiler. Sanayi kuruluşları fabrikalarda işçi olarak çalışmaya başladılar. Daha iç kesimlerde işte Hayrabolu gibi Malkara gibi zirai üretimin yoğun olduğu meraların yoğun olduğu geniş tarım arazilerinin olduğu kırsal alanı geniş olan ilçelerde belli ölçüde devam ediyor. Ama Muratlı’dan itibaren az

önce saydığım ilçeler genel itibari ile köylerde kırsal nüfusun azaldığı insanların artık sanayi sektörüne hizmet sektörüne yöneldiği yerler olduğu için hayvancılık da tabi ki insan gücü gerektiren emek faaliyeti olduğu için o anlamda köylerde hayvancılık çok düştü”. (K23)

Tarımsal verimliliğin yüksekliği de meraların korunması ve sürdürülebilirliği için gereken uğraşın önünde bir engeldir. K6 yerel halkın hayvancılık ve tarımsal faaliyet arasında kalması halinde, tarımsal verimliliğin yüksekliği sebebiyle tarımsal faaliyetin önceliklendirildiğini düşünmektedir.

“İnsanların da biraz tarımda veriminin de yüksek olmasıyla beraber kolaylara kaçtı. Çalışmıyorlar yani... Tarımdan verim yüksek. Yani düşük olsa hayvancılıkla uğraşacak orada. Verim yüksek uğraşmıyor. Yoksa diğer türlü olurdu. Şimdi gençler değişik şeyler ekmeye, değişik şeyler araştırmaya başladı”. (K6)

Aynı katılımcının dikkate değer bir diğer görüşü ise kentlilik kültürü ve bilinci ile ilgilidir. Tekirdağ’ın büyükşehir olmasından sonra yerel halk, hayvancılık faaliyetini bir kentli olarak ne kendine ne de yaşadığı alana yakıştırmaktadır.

“Büyükşehir olduk. Köylerimiz mahalle oldu. Köy nedir, tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanların oturduğu yer. Ama bizde artık öyle değil. Biri geliyor diye diğeri de geliyor. Benim yanımda ben kokuyu istemiyorum diyor. Her gün dilekçe veriyor, her gün benim kapıma geliyor. Ondan önce böyle bir şey yoktu. Çünkü köy, hepsi tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanların bulunduğu yerd. Her şeyi istiyorlar, artık biz şehirliyiz diyorlar”. (K6)

Bu alt tema altında son olarak K9 ve K10 tarafından tehdit olarak değerlendirilen bilinçsiz kullanılan kimyasal madde içeren ilaçlar ve mera ilişkisi yer almaktadır.

“Toprağın anlamsız ve bilim dışı kullanımına dönük zirai ilaçlarla olagelen kirlenme Trakya meraları için büyük tehdittir... Onlar kendi tarlası için atıyorlar ama bazen meralar tarlalarla sınır olabiliyor. Oradan bir payını alıyor. Difüzyonun sirayetinin nerede başlayıp nerede biteceği bizim öngörümüzün bazen çok dışında olabiliyor”. (K10)

“Tarımsal ilaçlarla alakalı su kaynaklarında çok ciddi zararlı kullanımlar oluyor... Mera suları taban suları hep zarar veriyor. Tabi uygunsuz meralarda gübre kullanımı oluyor. Bu da bu nitratın birleşmesiyle zehir oluşuyor... Tarımdaki kullanılan ilaçlar yani her tarafa ciddi miktarda zarar veriyor bizim için... Sonuçta toprak analizi falan yapmadan gübre de atılıyor”. (K9)

Her iki katılımcının da bahsetmiş olduğu bu kimyasalların gereksiz ve bilinçsiz yüksek dozda kullanımı yalnızca merayı değil, o merada otlayan hayvanları ve o hayvanlardan elde edilecek ürünleri yiyen insanların da sağlığını olumsuz etkileyeceği için çok büyük önem arz etmektedir.

Meranın korunmasıyla ilgili olarak;

Üçüncü soru ikinci sorunun devamı niteliğinde olup bu sefer katılımcılardan meraların söz konusu tehditlerden nasıl korunabileceğine dair tespit ve önerileri öğrenilmek istenmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda görülen Tablo 4.3'te paylaşılmıştır.

Tablo 4.3: Meraların Korunması

Katılımcılar	Kodlar: Koruma
K1, K2, K3, K9, K11, K20	Yetki devri
K1, K10, K15, K18, K22	İslah çalışmaları
K1, K15, K21, K22	İşbirliği
K1, K5, K6, K17	Eğitim
K4, K13,	Hiçbir şey
K6, K17, K23	Hayvancılığın desteklenmesi
K7	14. maddenin içeriğinin daraltılması
K7, K8, K12, K16	Caydırıcı müeyyideler
K10	Yasal düzenlemeler
K10	Bireysel çabalar
K14, K16, K19	Toplu çabalar - Protesto

Tablo 4.3. incelendiğinde, katılımcıların yetki devri, ıslah çalışmaları, üst birimlerle işbirliği ve eğitim kodlarını öne çıkardıkları görülmektedir. K4 ve K13 meraların “*Saldım çayıra mevlam kayıra*” anlayışıyla yönetildiğini ve bu şekilde yönetilmeye devam edeceğine yönelik karamsar bir bakış açısına sahipken; diğer katılımcılar meraların korunmasının, iyileştirilmesinin gerek yerel halkın birbiriyle dayanışması gerekse merkezin de müdahalesiyle mümkün olacağına dair görüş beyan etmişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların çoğunun meraları aşağıdan yukarı yönetim modellerinden biri olan topluluk temelli yönetim yerine birlikte yönetimi tercih ettiği görülebilir.

Çalışmanın literatür kısmında da belirtildiği gibi topluluk yönetimi; yönetime ilişkin kararların alınması noktasında merkezi müdahalelerin az alması, bazı sorumlulukların üst birimlerce müşteregin kullanıcılarına devredilerek müşteregin idaresinin kullanıcılara bırakılması halidir. Bu yaklaşıma göre, müşterek üzerinde otorite sahipleri müşteregin kullanıcılarına ilgili alanlarda mali, beşeri veya kurumsal kaynakları kullanmalarına izin vermeli, yetki devretmelidir.

En genel ifadeyle yetki devri; karar alma, emir verme veya eylemde bulunma hakkını başkalarına devretmektir. Bu işlemle yetkinin devredildiği kişi/topluluk yetkisini kullandığı her durumda elde edeceği sonuçlardan kendisi sorumlu olacak ve yetki kendisinden alınmadığı sürece de bu hakkı kullanmaya devam edecektir.

Meraların yönetiminde genel yetkili kuruluşun Mera Komisyonu olması günlük hayatta karşılaşılan sorunların kısa sürede çözüme ulaşmasını engellemektedir. Çünkü Mera Komisyonu ilgili şikayetler üzerine harekete geçen bir komisyondur. Merada olumsuz bir durum görseler veya o an yerel halktan doğrudan şikayet gelse bile bir şey yapamamakta, yazılı olarak kendilerine bildirilmesini beklemektedirler. Bu ast- üst ilişkisi meraların verimliliğini doğrudan etkilemektedir. Bu durum dolaylı olarak mera yönetiminde yetkinin halka bırakılmasını isteyen K3'ün cümlelerinde şu şekilde ifadesini bulmuştur.

“Şimdi ben doğrudan ölçümden buraya geldim, çamur (*göstererek*) buraya kadar çamur var dedim. (*Farklı bir*) şikâyet üzerine komisyon geldi. Ölçüyor, kim tecavüz etmiş, bölecek oraları. İşte onları düzeltmeye çalışıyorlar... (*Onlara*) ne görev verildiyse o... çok güzel meramız var, verim yok”. (K3)

Aynı katılımcı, Mera Kanununun ilgili maddesine dayanılarak yapılan ve meranın da içinde bulunduğu alanın bir tarım şirketine verilmesine halkın protestolarla karşı çıktığını fakat seslerini duyuramadığını belirtmiştir. Eğer bu konuda söz sahibi halk olsaydı, son kararı halk verseydi, durumun farklı olacağı aşağıdaki söylemlerden açıkça çıkarılmaktadır.

“...Tarım Çiftliği zamanla bizim meralarımızı gasp etmiş. Tel örgüye almış, onlar kullanıyor meraları biz kullanamıyoruz. Orada aşağı yukarı 5 bin dekar yer var. Ama Aksa'nın. Kapalı alan. Bizim köyün hudutları içerisinde yer alıyor. Ucuz paralarla almışlar bizim oraları. Meramız da içinde kalmış oraya hiç giremeyiz... Çoluk çocuk herkesle haftalarca yürüyüş yaptık, Aksa'ya

vermesinler diye. Ama tuttular verdiler. Bize verselerdi biz öderdik kirasını”. (K3)

Meradaki oyukların şikayet konusu edildiği yerde K11 de yetki devrini çözüm önerisi olarak sunmuştur.

“Yerel; İl Mera Komisyonu’na yazı yazsa, o çukurları doldurayım dese, Toprak Kanunu çıkacak karşılarna, Mera (*Kanunu*) çıkacak, oraya izin vermeyecek. Yani bunun ortadan kalkması lazım. Burada Mera Komisyonu inisiyatif alması lazım, ya da yetki Mera Yönetim Birlikleri’ne bırakılsın. Bırakıldığı zaman belediye de aradan çıkar. Halk burayı doldurur. Hiç problem değil”. (K11)

K2 ve K9 yetkinin merkezi otoriteden devri konusunda ortak bir anlayışa sahip olmakla birlikte yetkinin devredileceği özneye farklılaşmaktadırlar. Bu özneye K2 için köylüler; K9 için köylülerin belirli aralıklarla seçerek iş başına getirdikleri muhtardır.

Meraların verimsizliği hakkında bilgi veren K2, bunun önlenmesi için, köylüye müdahale hakkı verilmesini istemiştir. Ona göre, “*köylü meraya dokunamıyor, en büyük sıkıntımız bu, müdahale edemiyoruz*”.

Yerelin eylemleri sonucu meralarının zarar gördüğünü belirten K9 ise meralar üzerinde belli kararları alma yetkisinin muhtar veya komisyona verilmesiyle birlikte bir izleme mekanizması oluşturulmasını önermektedir. “*Bence bu tür şeylerde en yakın muhtar yani bir komisyon oluşturulmalı, muhtarlığa bu işte çok görev düşüyor*”. (K9)

Bunlarla birlikte K20 merkezi otorite tarafından alınan kararların müşteriye korumadan ziyade ellerinden alınması tehlikesini de taşıyabileceğini, merkezin her zaman kendilerini destekleyen bir tavırda bulunmadığını belirterek, meraların korunmasının ancak yetkinin yerelde olmasıyla mümkün olacağını savunmuştur.

“ (*Meraları*) Kimden koruyacağımız önemli. Yukardan gelip indiği zaman nasıl koruyacaksın ki. Sen Bakanlıktasın, şunu yapacağım dedin. Gelip bizim bir bölgeyi kiraladın. Haberimiz bile olmaz, bir bakarsın çevirmişler”. (K20)

Meraların korunmasında, verimliliğinin artırılmasında, sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ıslah çalışmaları da önemli bir yer kaplamaktadır. Bir önceki alt

başlıkta ıslah çalışmalarındaki eksiklikler katılımcılar tarafından meraya yönelik bir tehdit olarak görülürken, meraların ıslahı ile bu tehdidin ortadan kalkacağına inanılmaktadır. Yapılacak ıslah çalışmaları ile hem meradaki otun kalitesinde hem de miktarında artış hedeflenmektedir. K22 ve K1'in bu konudaki üst birimlerle işbirliğini de içeren görüşleri şu şekildedir:

“Bir de mera ıslah çalışmaları için yeterli fon ve kaynak ayrılması lazım. Meralarımızın da vasfını güçlendirmeliyiz ki insanların hayvancılık yapabileceği alanlar olsunlar. Yani gübreleme çalışmaları, ona uygun yem bitkisi ekimi ile ilgili çalışmalar... Tarım il müdürlükleri, ilçe müdürlükleri bu anlamda inisiyatif kullanabilir... Meralardaki verimin üst düzeye çıkarabilecek şekilde ıslah edilmesi lazım. Geliştirilmesi lazım. Zengin ve çeşitli yem bitkileri ile desteklenmesi lazım. Doğal koşullarına bırakılmaması lazım diye düşünüyorum”. (K22)

K1, meranın yararlanıcısı konumunda olan köylülerce merayı tam olarak tanımadan, mera toprağının ihtiyacını bilmeden yapılan ıslahın yetersiz olduğunu ve üst birimlerin meralarla ilgili vereceği eğitimler sonrasında yapılacak ıslah çalışmalarının başarılı olacağını düşünmektedir.

“Suni gübre yerine organik gübre olsa, adamakıllı bir ıslah çalışması olsa, elli çeşit ot var merada, çeşitler incelense. Hepsine bakılsa ilgilenilse, ne istiyor. 20 kg 20 kg hidrat mı, kafadan atılmasa. Biz bu tarlayı kum diye üreyi 30 kg atıyoruz, üç tarla yanına geçiyoruz, oraya 20 kg atıyoruz. Burada da mera var, burada da, burada da. Biz hepsine aynı işlemi yapıyoruz. Toprak aynı aslında, ama neyi istiyor. Organik olsa destek verilse, daha güzel ıslah olsa, her şey olur. Oluyor aslında da az oluyor”. (K1)

Islah çalışmaları ile işbirliği arasındaki bağ bir kez de katılımcı 15 tarafından ortaya konulmuştur. İşbirliğinin olumlu sonuçlarından bahsettiği görüşü şöyledir:

“... yine bir ıslah çalışması yapacağız kendi çapımızda. İl Tarım bize öncelik yapıyor, İl Tarımdan destek geliyor. Bizim şu an için çalışma programımız güzel meralarda. Otumuz da güzel. Çok çoraktı köyümüzün otu ama bir 6-7 sene ıslah çalışmasıyla tohumlar döküldü, mevsim de güzel gitti, şu an çok çeşitli otlarımız var meramızda”. (K15)

K17 ise köylülerin otlatma ile alakalı belirlenen kurallara uymaması halinin ıslah çalışmalarını etkilediğini düşünerek eğitiminin önemine vurgu yapmıştır.

“Meranın ıslahı için otlatma kurallarına uyulsa mera daha güzel olur. Bilimsel olmalı her şey”.

Kamu görevlisi olan K5 de eğitiminin önemine değinmiştir.

“Bilinçli bir şekilde meralardan faydalanmaya devam edersek sıkıntı olmaz. Sonuçta bizim yapabileceğimiz bir yere kadar. Yani vatandaşı silah zoruyla bir şekilde önleyemeyiz. Ama bilinçlendirdikten sonra herkes gereken ilgiyi ve özeni gösterdikten sonra ve meranın faydalarını gördükten sonra zaten kendisi koruyacaktır”. (K5)

K6’ya göre meraların korunması ve hatta iyileştirilmesi için hayvancılığın desteklenmesi suretiyle işin eğitimini alan bireylerin bu faaliyet alanında çalışması çok önemlidir. Hayvancılığın desteklenerek geliştirilmesi ile meraların sürdürülebilirliği arasında sıkı bir ilişki vardır.

“Yurtdışı kanallarında hayvanları merada izliyorum. O Alp Dağları’nda. Maalesef bizde öyle bir şey yok. Yani değerini bilmiyoruz, bitti hayvancılığımız. Desteklensin diyoruz. Ama nasıl desteklenecek, problem var. Gençleri bu işe nasıl teşvik edeceğiz?. Meslekle. Yani ben Türkiye’ de maalesef insanların mesleklerine iyi eğitim alıp saygı duyduğunu benim mesleğim deyip de kendi mesleğiyle uğraştığını görmüyorum. Ben ziraat mühendisiyim, okulu bitirip geldiğimde tavuk çiftliği kurdum... Mesleğim bu. Yani sen şimdi ziraat mühendisisin. Niye yapamıyorsun ki. En çok onun yapması lazım hayvancılığı. Kaç yıl eğitimini alıyorsun bunun... O kadar zorlukla karşılaştım ki kredi almakta. (Diğerlerinden) hiçbir farkın yok. Her türlü engelle de karşılaşıyorsun, zorlukla karşılaşıyorsun. Hayret ettim. Ayrıcalığının olması lazım dedim, ben ziraat mühendisiyim. İdeali olan bu işe girer, ideli olmayan girmez... Türkiye’de hayvancılığı sevdirmek lazım”. (K6)

Bir önceki alt temada mera alanlarının kanunla getirilecek istisnalar yoluyla azaltılması ihtimalini büyük bir tehdit olarak ifade eden K7, bu tehdide karşı kanunun ilgili maddesinde değişiklikler yapılmasını önermiştir. 14. maddenin kapsamının daraltılarak, sık sık tahsis amacı değişikliğine gidilemeyecek olması şüphesiz ki meraları alansal olarak koruyacaktır.

“Meralarda alan daraltma ile ilgili istisnalar azaltılmalı. Yani o yasa koyucunun belirleyeceği bir şey. Bu TBMM’den çıkacak bir kanun ile Mera Kanununda yapılacak bir değişiklikle mümkün olabilir. Meraların daha zor vasfı değiştirilebilmeli “. (K7).

Meraları korumanın bir diğ er yolu da caydırıcı cezai m  eyyidelerin varlığı ve tavizsiz uygulanabilirliğidir.   lkemizde 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun (TCK) ‘‘Hakkı Olmayan Yere Tecav  z Suçu’’ başlıklı 154. maddesinin 2. fıkrasına göre ‘‘Köy tüzel kişiliğine ait olduğunu veya öteden beri köylünün ortak yararlanmasına terk edilmiş bulunduğunu bilerek mera, harman yeri, yol ve sulak gibi taşınmaz malları kısmen veya tamamen zapt eden, bunlar üzerinde tasarrufta bulunan veya sürüp eken kimse hakkında birinci fıkrada yazılı cezalar uygulanır’’. İlgili fıkrada suçun maddi unsurunu oluşturan    farklı seçimlik hareket bulunmaktadır. Bunlar ilki, meranın kısmen veya tamamen işgal edilmesi; ikincisi, üzerinde tasarruf edilmesi;     nc s  ise sürülüp ekilmesidir. K7 meralara fiili olarak yapılacak müdahalelere karşı yasa koyucunun iradesini ortaya koyarak yapacağı değişikler sonucu cezaların ağırlaştırılması tavsiyesinde bulunmuştur.

‘‘Mera tecav  zlerine daha ciddi ve caydırıcı cezai m  eyyideler uygulanmalı. Yani Türk Ceza Kanunu bu anlamda caydırıcı uygulamalar yapılmalı. Merayı ekip biçen zirai amaçlı kullananlar ile ilgili belirlenen cezai m  eyyideler, mali yaptırımlar daha caydırıcı olabilir. Yani vatandaş tarlasının yanındaki 10 dönüm merayı tecav  z ettiğinde elde ettiği buğday veya ay  i eği hasılatından daha fazla daha üst düzeyde bir cezaya katlanmalı ki o tecav  z  bıraksın’’. (K7)

K12 ise bu konu hakkındaki fikrini dolaylı olarak cezai m  eyyidelere getirmiştir. ‘‘Meralar sürülmesin, satılmasın. Meralar sürüldü m  köylerde insan kalmaz zaten’’ şeklindeki söylemiyle meraların sürülmesi, ekilmesi halinde hayvancılığın köyde bitebileceğini, bunun da geçimini hayvancılıktan sağlayan insanların köyden kente taşınmasına sebep olacağını ifade etmiştir. O halde, meraların sürülmemesi için kanun uygulanmalı ve cezai m  eyyidelere başvurulmalıdır.

Meraların korunmasına ilişkin düşüncelerini K10, kısa ve arka arkaya sıralamıştır. Ona göre, aşırı otlatma engellenmeli, düştüğü yerde ağaç olabilen meşe palamutları için ıslah çalışmaları yapılmalıdır. Meraya yönelik özel bir kanunun olması ve meraların kanun düzeyinde koruma altına alınmasını dikkate eğer bulan K10 ayrıca bireysel çabaların da olumlu farklılıklar yaratabileceğini ve umudun hep var olduğunu belirtmiştir.

“Mera kanunu. Ne kadar güçlü bir koruma iklimi değil mi? Meraları korumada etkin kılma yöntemlerinden biri olduğunu düşünüyorum. Pratik, kuramsal ve kurumsal çalışmaların yine tesirli olacağından da umutluyum. Beni de bu umuda sevk eden bir bireysel çabanın Bayer gibi bir firmanın karşısında dahi bir mevzi kazanabilmiş olması. O ilaçlar (*arıcılığa zarar veren zirai ilaçlar*) yasaklandı, örneğin buralardaki kullanımı yasaklandı ama ne kadar zaman direnir bilememekle beraber umutluyum. Yapılacak bir şey vardır”. (K10)

Doğruluğundan emin olmamakla birlikte kulaklarına gelen, meralarının büyük çiftliklerce kiralanacağı duyumunun gerçekleşme ihtimalini göz önünde bulunduran K14, bu tehdide karşı meralarını protesto yöntemini kullanarak savunacaklarını dile getirmiştir.

“Valla bunlardan korunmak için hiçbir şey yaptığımız yok bizim daha. Bize yazılı bir şey daha gelmedi ama karşı çıkabiliriz yani buna. (*-Nasıl karşı çıkarsınız*). Vermeyiz deriz yani. Protesto ederiz”. (K14)

Bu alt tema altında son olarak “böyle gelmiş böyle de gider” anlayışının kelimelere nasıl döküldüğüne bakılabilir. Bu bağlamda, meralara yönelik tehditleri belirlerken yerel halkı tabiri yerindeyse baş suçlu olarak kabul eden K4, meraların korunmak adına gençler de dahil olmak üzere yerel halkın hiçbir şey yapmayacağını, mevcut durumun gittiği yere kadar iyi kötü devam edeceğini söyleyerek umutsuzluğunu belirtmiştir. “*Hiçbir şey yapamayacağız. Benim gibi cinnet geçireceksin. Yok, yok yani. Arkadan gelende de yok. Gençlerde de yok*”.

Bu umutsuzluk haline K13’ün ifadelerinde de rastlanmaktadır ve o “*Meraların bakımı Allah’a emanet... Islah da yok, olsa daha hoş olacağına inanıyoruz*” demektedir. Buradan, yerelin merasına sahip çıkmadığı ve ıslah çalışmaları için bir araya gelmeyi düşünmeyerek bu hususu üst birimlerden bekledikleri sonucu çıkarılabilir.

4.2.6.2. Meracılık Faaliyetinde Kurumların Yeri

İlk kısımda işlenen meraların anlamı, meraya yönelik tehditler ve bu tehditlerden nasıl kaçınılabileceğine ilişkin yapılan genel analizler sonrasında bu tema altında Trakya mera yönetiminde etkili olan kurumlar ve kurumların yönetime etki düzeyleri incelenmiştir. Resmi ve resmi olmayan kurallar odağa alınarak

oluşturulan ve bu şekilde iki alt temaya ayrılan bu başlıkta amaç kurumların mera müştereginin yönetimini nasıl şekillendirdiği göstermektir.

Çalışmanın literatür kısmında kurumlara ilişkin bilgi verilmiş olmasına rağmen burada da kısa bir hatırlatmada bulunmak, temanın ne üzerine inşa edildiğini göstermesi açısından faydalı olacaktır. Bu bağlamda kurumun nasıl tanımlandığına yeniden bakılmalıdır. Literatürde en sık başvurulanan kurum tanımı North'a aittir. North kurumları; hem anayasalar, kanunlar gibi resmi kurumları hem de davranış kuralları, davranış normları ve gelenekler gibi resmi olmayan kısıtlamaları içeren kuralların tümü olarak tanımlamaktadır. Bu açıdan kurum kavramı; resmi kurumlarca oluşturulan yazılı kuralları ve kültürün bir parçası olan yazılı olmayan kuralları kapsamaktadır.

Bununla birlikte bahsedilen kurumlar, hem kendi uygulama mekanizmaları hem de bu mekanizmaların sahip olduğu resmiyet derecesi açısından farklılık göstermektedir. Resmi kurallar, devlet aracılığıyla uygulanır ve uyulmaması halinde mevzuatlarda belirtilen yaptırımlarla karşılaşılır. Resmi olmayan kuralların yaptırımı ise yazılı olmayan kurallara dayanmaktadır ve devlet dışı aktörler tarafından yürütülmektedir. Kurumların varlığı bizlere gündelik hayatta karşılaşılabilecek belirsizlikleri azaltmayı sağlayacak bir çerçeve sunmaktadır.

Müşterekler teorisi de mevcut sistemin nasıl değiştirilebileceği, müşteregin sürdürülebilirliği için nasıl geliştirilebileceği sorusunu ele almaktadır. Kurumsal değişim, yeni kurumsal kuralların uygulanması ile gerçekleşmektedir. Ostrom'a göre kurumsal kurallar; bir eylemi ya da sonucu yasaklayan, gerektiren ya da izin veren kural koyucu ifadelerdir.

Ostrom'un kurumlara önem verdiği açıktır. Onun çalışmalarında, topluluk üyelerinin ellerindeki bilgiler ışığında oluşturdukları kurumlar vasıtasıyla kendi kendilerini örgütledikleri ve bu şekilde sosyal ikilemlere çözüm buldukları görülmektedir. Ona göre müşterekler trajedisinin üstesinden gelebilmek için kurumsal perspektiften faydalanılmalıdır. Nitekim kurumları doğru, işler hale getirme süreci Ostrom'un çalışmalarının temelini oluşturan zor, zaman alıcı ve çatışmalara sebep olabilen bir süreçtir. Bu süreç, zaman ve mekan değişkenleri

hakkında güvenilir bilgiyi ve keza kültürel olarak kabul edilebilir kurallardan oluşan bir birikim gerektirmektedir.

Bu hususta araştırma sorularında resmi ve resmi olmayan kuralların mera yönetiminin işleyişinin ne şekilde etkelediğine dair sorular sorulmuştur.

Resmi kurallara ilişkin olarak

Meracılıkta hangi kurallar uygulanmaktadır? bu alt temada resmi kurallar hakkında bilgi edinmek amaçlı sorulan sorudur. Bu soruya kısa yanıt verilmesi ihtimaline karşı katılımcılara nerede ne kadar hayvan otlatılacağına kim izin veriyor sorusu da sorularak katılımcılardan konuyu ayrıntılandırmaları beklenmiştir. Alınan cevaplar doğrultusunda katılımcıların karar alma sürecini etkileyip etkileyemedikleri, kuralları nasıl değerlendirdikleri de araştırılmıştır. Bu alt temada genel itibariyle Mera Kanunu ve Mera Komisyonunda yapılan düzenlemeler hakim resmi kurallar olarak görüldüğü için ayrıca kod çıkarmaya ve tablolastırmaya ihtiyaç duyulmamıştır.

Konu hakkında en genel bilgiye meralardan sorumlu bir makamda görev yapan K5'in düşüncelerinden ulaşabiliriz. Resmi kurallar ve mera yönetimi arasındaki ilişki katılımcı 5 tarafından net biçimde çizilmiştir.

“1998 yılında 4342 sayılı Mera Kanunu yürürlüğe girdi. O günden sonra da bütün yapılan faaliyetler bu kanundaki mevzuatlara yönelik, uygun bir şekilde yürütülmeye çalışılıyor. Mahallelerdeki/köylerdeki meraların kullanımı o köydeki mahalle muhtarları ve yönetim birlikleri ile birebir işbirliği şeklinde yürütülüyor. Buraların kullanımı onlara bırakıyoruz yani. Biz gerekli tavsiyeleri yapıyoruz, onlara da gerekli talimatları veriyoruz. Onlar da o kurallar çerçevesinde meranın yönetimini sağlıyorlar” (K5)

Yukarıdaki düşünceden nerede, ne zaman hayvan otlatılacağına yerel halkın veya ilgili mahalle/köyde hayvancılıkla uğraşanlar arasından seçilen kişilerden oluşan Mera Yönetim Birliklerinin karar verdiği sonucu çıkartılabilir. Oysaki durum farklıdır.

“... bir hayvanın tüketeceği yem miktarı aşağı yukarı, ortalama bir rakam bellidir. Köydeki hayvan sayısı, köydeki mera alanı ve köydeki meralardan

elde edilecek yaklaşık ot miktarı ile bağlantılı olarak her köyün yaklaşık meradaki kapasitesi ortaya çıkar. Yani bir köyün merasının kaç hayvanı karşılayacağı tahsis listelerinde bellidir. Bu ortalama rakamlar tabi. Meradaki ot kapasitesi yıldan yıla da değişebilir Buna göre biz tahsis listelerini oluşturuyoruz. Köydeki yaşayan hane reislerini yazıyoruz. Bunların içerisinde hayvancılar ve hayvan sayıları da mevcut. Buna göre diyoruz ki işte bu köyün merası örnek veriyorum 100 hayvan karşılayabiliyor. Köyde 300 hayvan var, 10 hayvancı var diyelim. Ona göre kişi başına şu kadar hayvan salabilirsiniz şeklinde bu tahsis listelerinde yer alıyor. Fakat buna birebir uyan yok açıkçası. Herkes benim 10 hayvan salma hakkım var şeklinde yorumlayıp yalnızca 10 hayvanını salmıyor tabi”. (K5)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere kararlar Mera Komisyonunca alınmaktadır. Aynı soruya farklı katılımcılar tarafından şu şekilde cevaplar verilmiştir:

“... Mera Komisyonu karar veriyor. Eskiden meralar Nisan’ın 30’una kadar açılmıyordu. Nisan’ın 30’unda, Tekirdağ Mera Komisyonu her yere (yazı) yolluyor. Nisanın 20’sinden sonra açılabilir meralar, ota göre bu 22’si olur 25’i olur... O bizim elimizde. Mera Yönetim Birliğinin elinde. (Hayvan) Salınacak gibi olduğu zaman zaten bir an önce açmaya çalışıyorsun. Keşke daha önce büyüse de daha önce açsak... Meraya hayvan salmak herkese serbest. Her yer hayvan oluyor, fotoğraflık oluyor”. (K1)

Son birkaç senedir hayvancılığın durumuna ve hayvanların beslenmesi için saman ithal edildiğine üzülen köyünde hayvancılık da yapan katılımcı 3’e ottan daha erken faydalanabilmek maksadıyla komisyon kararına riayet edilmeksizin meraların daha evvel açılmasının mümkün olup olmadığı sorulduğunda;

“(-15’inde açalım deseniz oluyor mu?) Olmuyor. 20’sinde olur. 10 gün kala açılabilir. 20’sinde bile çok olmuyor da 23’ü olur, hafta sonuna gelir, bir şeyler olur. Otun durumuna göre değişir” tepkisi alınmıştır.

Bu açıdan bakıldığında K3 K1’e benzer şekilde Mera Komisyonunca alınan karara uygun davrandıklarını belirtmiştir. Fakat bu uygunluk, günü gününe belirtilen takvimdeki gibi bir uygunluk değildir. Köylülerin kendi aralarında oluşturdukları Mera Yönetim Birliği bu konuda takdir yetkisini kullanabilmektedir, bir hareket serbestisi söz konusudur.

Bir diğerkatılımcı da meralara ilişkin resmi kuralların Tarım İl Müdürlüğünden kendilerine iletildiğini belirterek bu mercii görevli kılmıştır. Ancak diğerkatılımcılarda olduğu gibi kendilerine iletilen resmi kurala karşı tam anlamıyla uymadıklarını, uymaları halinde köyde hayvanı olanlarla sıkıntı yaşayacaklarını söylemiştir.

“Tarım İl Müdürlüğünden karar geliyor. Parselliyorlar, mayısa kadar parsel, parsel otlatma yapıyoruz. Mayıs geldi mi her yeri açıyoruz, Hıdırellez’de 6 Mayıs’ta.... İl Tarım 1 Kasım- 1Mayıs kanunen yasak diyor. Ama oraya kaldık mı biz (*ilişkiler*) bozulur, köyde duramazsın zaten”. (K12)

K6, K8 ve K9 ise 6360 sayılı Kanuna değinerek meracılık faaliyetlerinde yetki, görev ve sorumluluklarının nasıl bir değişime uğradığını açıklamışlardır. Bilindiği gibi 2012’de kabul edilen ve 2014 yerel seçimlerinden sonra yürürlüğe giren bu kanun ile on üç il belediyesi büyükşehir belediyesine dönüşmüştür. Tekirdağ da bu illerden biridir. Kanun kapsamında belirtilen bu on üç ile bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı bulundukları ilçenin belediyesine katılmıştır.

Meralar açısından Kanunun 16. maddesine bakılmalıdır. İlgili maddeye göre “...Bir belediyeye katılarak mahalleye dönüşen köy, köy bağılı ve belediyelerce kullanılan mera, yaylak, kışlak gibi yerlerden bu mahalle sakinleri ve varsa diğerk hak sahipleri 25/2/1998 tarihli ve 4342 sayılı Mera Kanunu hükümleri çerçevesinde yararlanmaya devam eder.” Bu madde ile bir bakıma tüzel kişiliği kaldırılan köyde yaşayan halkın daha evvel sahip olduğu bir takım hakların korunacağı hüküm altına alınmıştır.

Ancak bu düzenlemenin yönetim açısından bir takım karışıklıklara sebep olduğu, görev ve sorumlulukları değiştirdiği de muhakkaktır.

Mevcut mevzuatın eksikliklerinden bahsederken yaptırımların önemine değinen muhtar K8’e şikâyet makamı olarak kendilerini nerede konumlandıkları sorulduğunda, yetkilerinin olmadığını üzülerek dile getirmiştir. Onun ifadeleriyle;

“Şikâyet etmek isteyen kişi ilçeye gider. Muhtar olarak bizim yaptırım gücümüz yok. Eskiden yetkimiz vardı. Şu anda bizim tüzel kişiliğimiz yok ki. Tüzel kişiliğimiz olmadığı zaman çok da dikkate almıyor vatandaş. O zamanlar biz çiftçi korumanın da başkanıydık burada. Şimdi öyle bir koruma da yok... Eskiden köy tüzel kişiliği olduğu dönemde korumanın başkanı muhtardı. Büyükşehir Yasasından dolayı. Büyükşehir onu aldı götürdü”. (K8)

6360 sayılı Kanun ile köy muhtarları ile köy yönetimi arasındaki ilişki kesilmiştir. Muhtarlar, köy muhtarı olarak sahip oldukları yetkiye mahalle muhtarı olarak sahip değildirler. Yetki, görev ve sorumluluk bağlamında mahalle muhtarları mahallenin tüzel kişiliğe sahip olmaması dolayısıyla köy muhtarları kadar etkili değildirler ve aracı bir birim gibi görülebilmektedirler. Bu durum görüşme yapılan muhtar katılımcıya göre yeni yasal düzenlemelere gidilerek onlara tekrar tüzel kişilik verilmesi yoluyla düzeltilmesi gereken bir durumdur. *“Şimdi ilçedeki merkez mahalle muhtarı neyse köylerdeki de o. Tüzel kişilik olmadan ben bu işin düzeleceğini düşünmüyorum. Muhtarlara tüzel kişilik verilmeli”*.

6360 sayılı Kanunla birlikte muhtarlığın eski durumuna göre daha az yetkili bir statü ifade ediyor olması K9’da da tepkili bir söyleme dönüşmüştür. Katılımcı meraların korunması, başarılı bir şekilde yönetimi için muhtarlara ellerinden alınan yetkilerin geri verilmesini savunmaktadır. Çünkü ona göre “eski yetkilerine mera için kavuşmaları lazım. Çünkü merayı en iyi bilen onlar... Sonuçta yaşadığı köyde (halka-meraya) en yakın insan o”. (K9)

Kanunla gerçekleşen önemli bir diğer değişiklik de belediyelerin yetki alanlarına yöneliktir. Muhtarlığın görev ve yetki açısından öneminin azaldığı yerde belediyelerin yetki alanı genişlemiştir. Mahalle düzeyine inen köylerin ve tüzel kişiliği ortadan kalkan belde belediyelerinin alacak-borç ilişkisi de dahil olmak üzere görev ve sorumlulukları ilgili ilçe belediyesine veya büyükşehir belediyesine aktarılmıştır.

Mera Komisyonunun aldığı kararlar doğrultusunda hareket eden İl /İlçe Tarım Müdürlüklerinin kurumsal yapı içinde önemine değinen ve bu birimlerin köylüler ile işbirliği içerisinde yaptıkları çalışmalarından da memnuniyetini dile getiren K6’ya göre meraların yönetiminde belediyeler de 2012 itibarıyla aktif görev almaya başlamıştır.

“Merada ne zaman, ne kadar hayvan otlatılacağı kararı İl Tarımdan geliyor. Onlar karar veriyor. Orada ziraat mühendisleri var. Bu işin mesleğinde olan insanların olması lazım, orada da var. Aslında şimdiye kadar onlar daha çok köylere çalıştı... İl Tarım, İlçe Tarım olsun hayvanların aşılardan tutun her şeyinde ilgilendiler. O güzel bir yapılanma... Büyükşehir Yasasıyla birlikte meralar bize bağlandı. Neticede yasalara hepimiz uyuyoruz. Oranın temizliğinden tutun diğer türlü yollarından tutun hepsinin bakıma bize geçti”. (K6)

Resmi kuralların en önemli özellikleri görünür olmalarıdır. Bu resmi kurallar özellikle onları inşa eden aktörler tarafından önemli kabul edilmektedirler çünkü bir bakıma bu aktörlerin davranışlarına meşruiyet kazandırmaktadır ve mera yönetimini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda katılımcıların görüşleri doğrultusunda valilik makamını da incelemek yerinde olacaktır.

Yukarıda görüldüğü üzere nerdeyse tüm katılımcılarca paylaşılan ortak fikir, meraların yönetiminde genel yetkili birimin valinin onayıyla oluşturulan Mera Komisyonu olduğudur. Gerek kanunda gerekse kanunun uygulanmasını kolaylaştırmak için çıkarılan yönetmelikte komisyona meralar üzerinde oldukça geniş yetkiler tanınmıştır. Yerel halkın karar alma süreçlerine katılımını fazlaca kısıtlayan bu durumun katılımcılar tarafından eleştirildiği de görülmüştür. K4 yaptığı eleştiride özellikle vali yardımcısının komisyona başkanlık etmesi halinin bir anlamda valinin başkanlık etmesiyle eşdeğer görerek bu durumun eşit temsiliyeti zedelediğini söylemiştir.

“Siz valinin sözcük anlamını, etimolojisini biliyor musunuz? Vali Allah’ın isimlerinden biri. Böyle birisine hesap sorulabilir mi ya...(-*Vali ne derse o mudur?*) Biz karşı çıkarız, yani benim gibiler der de adam mahiyetinde çalışıyor, memur dolayısıyla. Diyemez eğer memursa diyemez. (-*Peki ya muhtarı dinlemezler mi?*) Bakın muhtar da oradan çıkınca iki gün sonra yol yap diye gelecek, su bağlat diye gelecek, köyden kız kaçacak onu görmemezlikten gel ya da jandarmaya haber ver diyecek... Yani kısacası gündemi vali belirliyor ve diğerleri de itiraz etmiyor”. (K4)

2018’de Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçmeden evvel valiler ilde devletin, hükümetin ve her bakanın temsilcisiydiler. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçtikten sonra yapılan düzenleme ile valilerin kişisel statüsü ilde devletin ve cumhurbaşkanının temsilcisi ve idari yürütme vasıtası olarak değişmiştir. Burada,

valinin bulunduğu makamın ağırlığının komisyonda da hissedildiğini belirten farklı bir katılımcının görüşüne daha yer verilebilir.

“Merayla ilgili (*affedersiniz*) tek horoz valiliktir. (-ama vali teknik bilgiye sahip değildir?) Olur mu, komisyonun içerisinde İl Tarım Müdürü de vardır. Onun alt birimi de, ziraat mühendisi arkadaşlardır. Onların verdikleri rapora göre Komisyon hareket eder. Yani merayla ilgili orda bir karar alınacaksa kesinlikle işin tekniğini bilen insanlar var orda. Ama onlar sorumluluk almak istemiyor. Vali diyor ki Kanun ne diyor. Yapamazsın, edemezsin, dikemezsin. E kardeşim bana ne diyor vali o zaman. Etliye sütlüye karışmıyor... Herkes bulduğu şu koltuktan korkuyor” (K11)

Bazen de bir müşteregin yönetiminde kurumlar, yerel halktan ziyade üst birimler tarafından oluşturulmaktadır. O halde bu kurumların görevlerini en iyi seviyede yerine getirebilmesi için alana yakın kullanıcıların iyi pozisyonlarda olması gereklidir. Bu tür bir kurumsal düzenleme önerisine K9’un düşüncelerinde karşılaşılmıştır.

“Bence o yerin muhtarı mülki idare olarak öneriyi getirir. İşin bilim kısmında daima ziraat mühendisi işte artık o konuyla alakalı jeodezi veya harita mühendisi mi olur onu bilemem ama ilgili konuda bilgi alınacak kişilerdir. Bilim kısmını onlar geliştirir. Coğrafya, topoğrafya kısmı; hani bir ziraat mühendisi oraya ne ekilecek onu bilir. Bilirkişi de insanlar o köyde yaşayacak insanlar olmalı. Yani devamlı o yerlerde yaşayan insanlar, daha hâkim olur olaya”. (K9)

Katılımcının ifade ettiği durum, meralar hakkında bilimsel bilgi sahibi olanların ürettiği çözümlerin halkın süzgecinden geçerek uygulanmasıdır. Nitekim yerel halk tarafından desteklenen resmi kuralların başarı şansının yüksek olacağını Ostrom’un düşüncelerinde de görmekteyiz. Çünkü yerel halk müşterekle günlük hayatta etkileşim kurabilmekte ve onu kullanabilmektedir. Sürekli etkileşim de alanla ilgili bilginin esnek ve değişime uyarlanabilir olması sonucunu doğurmaktadır. Değişkenliğin yüksek olduğu ortamlarda uyarlanabilir bilgi, müşteregin korunması için oluşturulan kurumların sürdürülebilirliğini sağlamada önemli bir avantajdır.

Resmi olmayan kurallara ilişkin olarak

Resmi olmayan kurumsal düzenlemeler en az iki birey arasındaki sosyal etkileşimler yoluyla ortaya çıkmaktadır. Mera yönetiminde bu kurumlar, yerel halkça

merayı korumak, sürdürülebilirliğini sağlamak gibi kolektif bir hedefi gerçekleştirmek için oluşturulmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında bu kurallara bir görev değil; bir tercih demek daha doğru olacaktır. Resmi olmayan kurallar, yerel halka kendi taktisyenliğini yapma izni vermektedir. Yani, yerel halk kiminle, ne zaman, nasıl ve ne şekilde ittifak yapacağına, taraflar arasında nasıl bir ilişki kuracağına kendisi karar vermektedir.

Yukarıda işlenen resmi kurallar alt temasından da görüldüğü gibi Mera Komisyonunca yapılan düzenlemeler, resmi kurallardır. Ancak yerel halk bu kuralları muhakkak uyulması gereken bir kurallar demeti olarak görmemektedir. Mera Komisyonu gibi yine kanuni bir dayanağa sahip olmakla birlikte o köyde yaşayanların oluşturduğu Mera Yönetim Birlikleri üst birimlerden gelen kararı lehine olacak şekilde uygulamaktadırlar. Mera Yönetim Birlikleri katılımcıların sözlerinde de vücut bulduğu üzere, komisyondan iletilen günden farklı olarak meraya hayvan salma gününü geriye çekme yetkisine sahip oldukları gibi komisyonca belirlenen meraya salınacak hayvan sayısını da dikkate almayarak farklı bir uygulamaya gitmektedirler.

Bununla birlikte her köyde Mera Yönetim Birliğinin var olduğunun sanılması yanlış bir kanıdır. Mera Yönetmeliğinde Mera Yönetim Birliklerinin kurulmasının zorunlu olmadığı belirtilmektedir. Yani her köyde Mera Yönetim Birliği yoktur. Böyle bir kurum oluşturmada yerele verilen esneklik, birliğe sahip olan ile olmayan arasında uygulamada aşağı yukarı benzer sonuçlar ortaya çıkarsa da sürecin yönetiminde muhtarın sorumluluğu tek başına üstlenmesine ve yerelin baskısını hissetmesine sebep olmaktadır. Örneğin K12 üst birimlerden kendilerine bildirilen resmi kuralı esnetirken merayı kullanıma açma konusunda havanın durumuna bakarak hayvan sahiplerinin kendisine geldiğini ve bunun da kararında etkili olduğunu söylemiştir.

“(-Size gelip meraya hayvanları çıkartalım mı diyorlar?) Tabi. Kahve muhabbeti. İnsanlar diyor yahu azıcık salalım diyor. Havalar iyileşti. Hele küçükbaş hava iyi olunca durmak istemez evde. Büyükbaş neyse de. Büyükbaş biz havalar çok ısınca salarız” (K12)

Bunlardan ayrı olarak Mera Yönetim Birliklerinin veya muhtarın ilgili merayı parsellere ayırarak köylüye kullandırma yetkisi de bulunmaktadır. Bu konuda üst birimlerden alt birimlere yönelik dikte edilmiş bir karar yoktur.

“Mesela burası bizim meramız, 2000 dönüm veya 1000 dönüm. İkiye böldük mesela. Diyoruz ki bu sene 20 Nisan’dan 20 Mayıs’a kadar burası otlanılacak. 20 Mayıs’tan sonra bu tarafa geçecek, bu tarafa hayvan salmayacak. (Biten tarafa) Buraya yapılabilecek gübre, iyileştirme vs. kendi imkânlarımızla yapmaya çalışıyoruz”. (K2)

“2800’ün 500 dekarını açıyorsun. Ötekini ayın 5’nde...Oradaki ot bitimine göre bölüyoruz. Bir hafta on gün sonra gidiyorsun, azalmış iki gün sonra açalım burasını diyorsun. Oradaki hayvancı rahat etsin diye. Bir bölüm daha açıyorsun”. (K1)

Resmi olsun ya da olmasın kurallar özellikle de taraflar arasında iletişimin olduğu bir ortamda, işbirliğine dayalı ilişkiler oluşturmada oldukça etkilidirler. Yerelin resmi kuralları bir süre sonra benimsemesi ve işbirlikçi davranış içinde bulunma istekliliği bu kuralları kalıcı hale de getirebilmektedir. Bazen, yıllar yılı devam eden kurallar o kadar içselleştirilebilir ki kuralların kim tarafından oluşturulduğu önemini kaybedebilir, unutulabilir. K14 ile yapılan görüşme buna örnek olarak gösterilebilir.

“(-Meracılık faaliyetinde kararları kim ya da kimler veriyor?) Muhtar ve heyeti olarak biz karar veriyoruz. Tabii bir de Mera Birliğimiz var, Mera Komisyonu gibi. Oturup kararlaştırıyoruz. İşte şuradan şuraya kadar yasak deriz. Mesela mart ayında yağmurlar başladığı zaman, şubattan sonra yasaklarız bir bölümünü. Bir ufak başlara kadar bir otlakıye bırakırız, hafif gezineceği kadar, ufak boşa gezinmedi mi durmaz yerinde. Onlara kadar bir gezinti alanı bırakırız geri kalan yer yasak taa 1 Mayıs’a kadar. (-İl Tarım’ın bu konuda herhangi bir (soru daha bitmeden) Şeyi var, var. Onlar da zaten kararları aldınız mı diye ayrıyeten yazıyorlar”. (K14)

Yerel halkın büyük çoğunluğunun gelirini hayvancılıktan kazandığı düşünülürse, meranın sürdürülebilirliğinden en çok kazançlı çıkacak tarafın da yerel halk olacağı açıktır. Biraz da bu sebeple kamu otoriteleri meralar üzerinde sürekli izleme görevini yerine getirmemektedir. K5’in de belirttiği gibi,

“...meranın karşıladığı kapasite belli. O yüzden buna mümkün olduğunca riayet ederseniz hem meranın geleceği açısından hem önümüzdeki yıllardaki ot verimi açısından ve hayvancılığın geleceği açısından bu önemlidir diye onlara açıklıyoruz. Buna direkt müdahale şansımız yok. Yoksa her gün oraya çıkıp bizim kontrol yapmamız gerekir”. (K5).

K11 de meraların yönetiminde esasen yerelin söz sahibi olduğunu ve Mera Komisyonunda alınan kararların yerelin hareket serbestisini kısıtlamadığını ancak yerelin uygulamalarının kanuna aykırı olması halinde Mera Komisyonun müdahalesi olduğunu söylemektedir.

“(Yerel) Mera Komisyonunun aldığı kararları uyguluyorlar da, ne diyor Mera Komisyonu? Hayvan başına 4 lira al diyor. Köylü oturup bunun dışında şu şu işlerle ilgili şu parayı toplayalım veya gübre alalım dedikleri zaman, Mera Komisyonu hayır arkadaşım bunu yapamazsın demiyor ki. İnsanlar bir araya gelmiş meranın gelişmesi açısından gübre alacaklar, tohum alacaklar, bir şeyler yapacaklar sonuçta. He ne zaman (*hayır*) der? Kanunlara ters bir şey yaparsan. Ne diyor kanunda? Bizim iznimiz olmadan meralara bir çivi bile çakamazsın. Sen de gidip o meranın ortasına ya ne olacak mera bizim deyip telle çevirip, orayı bozup ahır yapmaya kalkarsan izin almadan gidip oraya bir meyvelik yaparsan işte ona olmaz der”. (K11)

Muhakkak ki yasalara aykırı olmamak kaydıyla var olan bu serbestinin, Elinor Ostrom’un anlayışıyla uyuşan tarafları vardır. Yerel halk geçmişte yaşadığı tecrübeler ve bilgi birikimleri ile bir araya gelmekte ve mera müştereginin geleceği için kolektif karar almaktadır. Hatta meraya verdikleri değere bağlı olarak aralarındaki işbirliğini geliştirmek için oluşturdukları yeni kurumlara daha sıkı bağlanmaları da mümkündür. Katılımcı 5 bu hususta yönetim birliklerinin yapısından bahsetmiştir.

“Yönetim birlikleri tamamen gönül meselesi. Yani kimseye zorla yönetim birliği kurdurma şansımız yok. Böyle bir kural da yok. Biz gerekli tavsiyelerde bulunuyoruz. Yaparsanız şu şekilde faydaları olur... Onlar da gönüllük esası ile bu işe giriyorlar ve yönetim birliği kuruyorlar... İlgili olan vatandaşlar zaten yönetim birliği kuruyor ve kuranların da % 80i uygun bir şekilde yürütmeye çalışıyor”. (K5)

K7 de önce Mera Yönetim Birliklerinin oluşturulma biçiminden söz etmiş, ardından da birliklerin üstlendikleri görevler hakkında bilgilendirmede bulunmuştur.

“Mera yönetim birlikleri köyden vatandaşların oluşturduğu birlikler. Onlar meraların korunması ile görevli örgütsel yapılar. Onlar bir mera tecavüzü olduğunda çoğunlukla bize bildirimde bulunuyorlar, suç duyurusunda bulunuyorlar meraların korunmasıyla ilgili. Büyükşehir Belediyesiyle işbirliği halinde mera ıslah çalışmalarını yürütüyorlar. Mera Yönetim Birlikleri (*meraların kullanımında*) bu anlamda da inisiyatif kullanabilir”. (K7)

Katılımcının yukarıda bahsettiği durum Ostrom’un da önem verdiği izleme faaliyetidir. Başarılı bir müşterek yönetimi için toplulukça oluşturulan kurallara uyum gereklidir. Yerel halk; meranın nasıl yönetileceği üzerine anlaşma yaptıktan, belirli kurumlar oluşturduktan sonra, kendisini kısıtladığı için diğer insanların da kendisi gibi davranıp davranmadığını, belirlenen kurallara uyup uymadığını izleyebilir. Yapılan işbirliği, işbirliğine katılanların birbirini izlemesine de sebep olacağı için ayrıca müşteregin performansının izlenmesi hususunda bir görevli bulundurmaya gerek kalmayacaktır. Bu da maliyeti düşüren bir durumdur. Durum, K19’nin açıklamaları üzerinden çok daha kolay somutlaştırılıp resmedilebilir.

“Valla şimdi köylü her gün kırdan zaten, merasını gözetiyor. Hemen telefon ederler. ‘Muhtar bak filan yerde serbest mi yasak mı filanca gitti.’ Ama genelde (*kurallara*) uyarlar yani. Çünkü biz kendimize korumuyoruz. O merayı korursak onlara koruyoruz. Onlar faydalıyor, sürüsü olan faydalıyor”. (K19)

Uyum ve izleme faaliyeti arasındaki ilişki K13’ün otlatma dönemine olan yaklaşımlarına bakarak da okunabilir. Belirlenen günlerden farklı günlerde hayvanlarını meraya çıkarmak isteyen ne gibi cezalar veriliyor diye sorulduğunda, “*Merayla ilgili bir ceza yaptığımız yok. Salma dedin mi salmıyorlar, salınmayacak yere*” şeklinde alınan cevap, uyumun güzel bir göstergesidir. Hayvanların salınıp salınmadığının takibi, izlenmesi ise köyün küçük bir yerleşim yeri olması dolayısıyla haberdar olmada bir özel bir çaba gerektirmemektedir.

“Zaten belli oluyor ki... Hayvanın çıkış güzergâhı burası. Mecbur buradan gidecek, başka yeri yok”. (K13)

Yukarıdaki açıklamada yerelin kurumları oluşturduktan sonra kurumlara uyum sağlanıp sağlanmadığı konusunda birbirini izledikleri belirtilmişti. Ancak K13’ün söyleminde de görüldüğü gibi izleme faaliyetinin varlığı da yereli uyumlu

olmaya zorlamaktadır. Bu ise bizi farklı bir resmi olmayan norma, komşuluk ilişkilerine götürür. Aradaki komşuluk ilişkisinin zedelenebileceği fikri, yapmak istediğin her şeyi yapmanı engelleyebilecek büyük bir caydırıcıdır.

Ostrom yerel halkın müşterekten uzun vadede fayda sağlayacağını bilmesi durumunda onun üzerinde daha etkin bir izlemeye gideceğini ve kuralları çiğneyenlere yaptırım uygulanacağını söylemiştir. Bizim çalışmamızda da mera müştereginin yerel halkın geçimini sağladığı bir yer olması izlemenin etkinliğini yükseltmektedir.

“Herkes kendi bölgesini biliyor zaten. O anlamda hiç husumet yaşandığını duymadım. Kavga dövüş ya da herhangi bir gerginliğe mahal verecek bir şey olmadı... Genelde çevredeki bizim meramıza sınır olan köylerden otlatmak için belirli dönemlerde girmeye çalışan sürü sahipleri olur. Onları uyarırlar, hallolur. Yani husumet yaşanmaz”.(K16)

Yerelin bu motivasyonu kuralların çiğnendiğini gördüğü anda şikayet ile başlar ve hatta bazen de mahkemeye kadar taşınabilir.

“...köyümüzün Mera Yönetim Birliği var. Komisyon başkanı olarak biz muhtarlar direkt herhangi bir şikayete gideriz bakarız. Şikayet olmadı mı zaten bizim de görme olasılığımız yok... Artık korucu olmadığından dolayı sadece bizler ihbar üzerine gidiyoruz... Biz anlaşma, uzlaşma sağlayamadığımız noktada gerekli mercilere zaten bildiriyoruz... Biri birini şikayet ederse, işte sürmüş merayı (*derse*) mera zaten sürüldü mü direkt Tarım İl’e bildiriyoruz, geliyorlar. Tecavüz herhangi bir şey varsa.”. (K15)

Bazı durumlarda da meranın performansının izlenmesi kullanıcılar tarafından yapılmaz. Kullanıcılar yani yerel halk, sorumluluğunu devrederek müşteregi koruma görevi bir korucuya bırakılır. Korucu tutmak köy için maliyeti arttırdığı muhakkaktır ancak mera alanlarına verilen değer arttıkça korumak için de verilen özveri artmaktadır. K17 köylerinde OSB kurulduğunu ve mera topraklarının giderek azaldığını üzümlere ifade etmiş,, kalan topraklardan maksimum verimi alabilmek için de korucu tuttuklarını belirtmiştir. Ayrıca ilgili köyde komşuluk ilişkilerine dayalı “bu seferlik affedelim” normu yerini daha resmi kural olan cezaya bırakmıştır.

“Korucumuz var. Bu şekilde takip ediyoruz. Köy halkı da bu konuda duyarlı. meraya salmıyorlar. Salmadığın zaman dize kadar ot oluyor. Körpeyken

koyunlar koparıyor ve büyümüyor ama merayı üç dört ay dinlendirip gübrelendiği zaman çok güzel ot oluyor. Bu şekilde ıslah daha güzel oluyor. Bizim bütçemizde koruma olduğu için korucumuz var. Biz bu konuda ceza da kesebiliyoruz. Mesela “Bağlık” mevkiimiz var. Yasak diyoruz. Hoparlörden duyuruyoruz. Köy halkı zaten yasak olduğunu biliyor. Eğer çıkan olursa zabıt adında ceza kesiyoruz. Mesela bu seneki cezamız bin lira. Caydırıcı olması için biraz yüksek meblağ tutuyoruz. Zaten kanuni bu da”. (K17).

K4 ise halkın kendi arasında oluşturduğu davranış normlarını da tıpkı komisyonun yapısını eleştirdiği gibi eleştirmiştir. Ona göre yerel halkın bilgisizliği ihanet derecesine varacak kadar yüksektir.

“Köylüde görmezden gelme var. Adam oraya götürüyor gübresini döküyor, zirai alet ekipmanını görüyorsunuz köyü gezdiyseniz. Ekipmanını oraya stokluyor, koyuyor orada tutuyor. Herkes küme küme getirip çöp döküyor. Futbol sahası yapıyor, ağaçlandırıyor”. (K4)

K4’ün bu hususta yaptığı uzun açıklamalarını, yerel halkın meraların yönetimine ilişkin olarak meraların sürdürülebilirliği için bir eylemde bulunmadıkları, bu eylemsizliğin aralarında norm olarak benimsendiği, kimsenin kimseyi şikayet etmediği ve dolayısıyla da görünürde ihlal edilen bir kural olmadığı için cezanın da söz konusu olmadığı şeklinde özetlemek mümkündür.

Şimdiye kadar bahsedilenlerden, Trakya meralarında izleme faaliyetinin sadece yerel halk tarafından gerçekleştirildiği –ya da K4’e göre bilerek gerçekleştirilmediği- anlaşılabilir. Ancak bu, doğru değildir. Üst birimler özellikle meraların gübrenmesi esnasında önemli bir rol üstlenmektedirler.

“...Dedik ya gübre atıyoruz işte. Gübreyi attık. Nereye attın bu sefer, aşağı attık. Onlardan da birisi (Tarım İl Müdürlüğü kastediliyor) geliyor atarken. Geldiler baktılar. Ondan sonra, onlar da takip ediyor”. (K14).
“Islah çalışmalarında biz haber veriyoruz, geliyorlar. Fotoğraf çekiyorlar, CD yapıyorlar”. (K21).

Son olarak, resmi olmayan kuralları, topluluk kültürünün bir parçası olarak gören ve meracılık faaliyetlerinin de bu kültürden etkilendiğini ifade eden düşüncelere de rastlanmaktadır. K10’a göre;

“Eskiden köylü kendi arasında merayı paylaşıyordu. Senin hayvanın 300 baş. Sen meranın bir yerini kullanıyordun. Köyde çok adil olmasa da bir sistematik

bir şey var... Bilinen alanlara (meralara) saygı gösterme hukuku geçerli. Bu da dediğimiz gibi bir kadim geleneğin sürdürülmesindendir”.

Bununla birlikte aynı katılımcı bu yapının sistematik bir şekilde devamlılığını sürdürmesini hayvancılık faaliyetlerinin azalmasına bağlamaktadır. Katılımcı, şuan için hayvanların nerede otladıklarının yerel halk tarafından pek de önemsenmediğini ancak hayvancılığın gelişme sürecine girdiği anda durumların değişeceğini ve halkın yan taraftaki komşusuyla dahi tartışma yaşanabileceğini ifade etmiştir. Şüphesiz ki katılımcının bu öngörüsü gerçekleşirse komşular birbirlerinin davranışlarını izleyecek çeşitli mekanizmalar tasarlayacak, farklı davranış normları geliştireceklerdir. Esasen bu da farklı bir resmi olmayan düzenlemenin oluşacağının bir göstergesidir.

4.2.6.3. Mera Yönetiminde Aktörler ve Kolektif Eylem

Ostrom, Hardin’in ünlü makalesindeki pek çok argümanı, kendi çalışmalarında verdiği somut örneklerle aracılığıyla çürütmüştür. Örneğin, Hardin’in teorisine göre bireyler iletişimden yoksun, kendini diğer bireylerden uzaklaştırmış varlıklardır. Ostrom ise bireylerin yalnız başına değil bir sosyal çevreye dahil olduklarını ve bu çevrede güven ve işbirliğinden doğan sosyal normlara uygun davrandıklarını belirtmektedir.

Çalışmanın bir önceki temasında meracılık faaliyetini etkileyen kurumlar incelenmiştir. Ostrom’un bahsettiği sosyal normlar da resmi olmayan kurallar alt teması altında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu tema altında da konunun devamlılığını sağlamak açısından kolektif eyleme değinilecektir. Bilindiği gibi kolektif eylem iki veya daha fazla bireyin bir değişim yaratmak ya da bir amacı gerçekleştirmek için birlikte hareket etmelerinin ifade etmektedir ki burada sosyal normların etkisi yadsınamaz. O halde bu araştırmada katılımcıların kolektif eyleme yönelik bakış açılarına yer verilmesi şarttır. Bu bağlamda bu tema altında Trakya mera yönetiminde etkili olan aktörler ve bu aktörlerin birbiriyle ilişkileri kolektif eylem üzerinden incelenecektir. Kolektif eylem içinde barındırdığı işbirliği ve güven kodları üzerinden katılımcıların görüşleri doğrultusunda ayrıntılandırılacaktır.

Aktörlere ilişkin olarak

Katılımcıların yönetimde hangi aktörleri önemli gördüklerinin incelendikleri bu alt temada elde edilen sonuçlar Tablo 4.4'te gösterilmiştir. Şayet birden fazla aktörün önemli görüldüğü söylenmiş ise söylendiği şekilde kodlama yapılmıştır.

Tablo 4.4: Yönetimdeki Aktörler

Katılımcılar	Kodlar: Aktörler
K2, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K12, K13, K14, K15, K17, K18, K19, K20, K21,	Muhtar
K1, K4, K5, K6, K8, K14, K23,	Yerel halk
K4, K6, K11, K14, K16, K20,	Mera Yönetim Birlikleri
K1, K2, K3, K8, K16,	İlçe Tarım Müdürlüğü
K2, K7, K18, K19, K21,	Mera Komisyonu
K2, K4, K5, K6, K7, K20, K21,	Belediyeler /Belediye Başkanı
K1, K7,K9, K10,	Büyükşehir Belediyesi
K1, K2, K6, K7, K8, K11, K12, K13, K14, K15, K17, K21,	İl Tarım Müdürlüğü
K4, K5, K7, K16,	Kaymakam
K4, K11, K21,	Vali
K5,	Üniversiteler

Yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre halka en yakın birimler olarak da bilinen ve bizzat ilgili köyün veya mahallenin yerel halkı tarafından seçimle iş başına getirilmiş olan muhtarlar meraların yönetiminde en etkili aktör olarak değerlendirilmiştir. Yerel halk ise katılımcılar tarafından “önemli görülmekten” ziyade “önemli görülmesi gereken” bir kategoridedir. Ayrıca özellikle muhtarların veya Mera Yönetim Birliklerinin herhangi bir istek veya şikayette ilk başvurdukları birim olmaları sebebiyle İl ve İlçe Tarım Müdürlükleri sıklıkla sözü geçen aktörler arasında bulunmaktadır. Mera Komisyonu ise yerelin sadece kendi köylerini ilgilendirdiği zaman gidip görüşünü belirtebildiği bir komisyon olduğu için bu komisyon tabloda az tekrarlanan bir aktör olarak görülmektedir.

Kolektif eylem ile ilgili olarak,

Herhangi bir başarılı yönetimin arka planında güven, anlayış ve karşılıklılık, uyulan resmi ve gayri resmi sosyal ağlar, toplumsal hafıza ve liderlik gibi sosyal kaynakların varlığı ve bu kaynakların geliştirilmesi için harcanan çaba bulunmaktadır. Mera gibi görece küçük bir topluluğun istifadesine bırakılmış yerlerde bahsedilen sosyal kaynakların varlığı işbirliği sürecinin başlatılmasıyla ve zamanla kullanıcı halkın birbirini daha iyi tanımasıyla oldukça kolaydır.

Ostrom, müşterek mera yönetiminde topluluğun gücünün göz ardı edilmemesi gerektiği üzerine kurgulamıştır tüm teorisini. Oysaki bazen yönetimde başat rol oynaması gereken yerelin bu isteksiz tavra bürünmesi dikkate değer.

“...kendi içimizde olan bir şey yani mahalle halkından kaynaklanan sıkıntılar oluyor.... Mera işgallerine karşı bir müdahale şansımız yok. Sadece gerekli yazışmaları yaparak ilgili kurumlara durumları bildiriyoruz ve muhtarlarla yönetim birlikleri ile ve halkla bu konuda görüşmeler yaparak bunların önüne geçmeye çalışıyoruz”. (K5)

Meraların korunması alt temasında da yerel halka düşen görevin bir hayli fazla olduğu görülmüştü. Ancak burada önemli olan, ortak bir fayda etrafında toplanmak, belli bir amacı gerçekleştirmek veya var olan görünür bir sorunu ortadan kaldırmak için yerel halkın bir araya gelerek birlikte hareket edip edemedikleridir. K11 yerelin meralarla ilgili herhangi bir amaç etrafında toplanabileceği fikrine oldukça uzaktır. Ona göre yerel halk birbirinden iş bekler, bananeci bir tavır sergiler. Meraların bakımsızlığı hakkında bilgi verirken bu kanaatini net bir şekilde ortaya koymuştur.

“Bizim vatandaşımızın bir araya gelip çalışması zor. Yeter ki istesin... Köylüler bir araya geldiği zaman bunların hepsini hallederler. Ama geldiği zaman hallederler. Yani köylümüz bunu biliyor. Ama köylümüzün hepsi bir araya nasıl gelecek? Hayvancılık yapanların bir araya gelmesi lazım değil mi? Ben sana baştan söyleyeyim. Bir tanesi diyecek ki; bende büyükbaş var, küçükbaş yok. Bana ne kardeşim. Ben meraya yardım etmem, istiyorsa küçükbaş olan yapsın diyecek. Bir tanesi de diyecek; bende 50 tane var, onda 400 tane var, gitsin o yapsın diyecek”. (K11)

Katılımcı 3 ise yukarıdaki iddianın tersi düşüncelere sahiptir. Ona göre üst birimlerden esneklik sağlandığı takdirde yerel halk merasına kollayacaktır.

“Bizim meramız ıslah istiyor. Çok eskiden beri oyuk oyuk halde. Çok güzel bir güzergâhımız var. Islahı burada ne yapmak lazım? Greyderin arkasına büyük bir kazan takıp onu karıştıracaksın, tesviye edeceksin, ondan sonra tırmıklayıp bırakacaksın...ama çukurları dolduramazsın. Karşına Toprak Kanunu çıkar, Mera Kanunu çıkar. Mera Komisyonu inisiyatif olarak bunu Mera Yönetim Birliklerine bırakmalı.” (K3).

Ortak amacın gerçekleştirilmesi doğrultusunda topluluk içinden birinin gönüllü veya seçim yoluyla liderlik etmesi de kolektif eylemin başarısını artıracaktır. Nitekim K12 meralar söz konusu olduğunda sahayı en iyi bilen kanunen görev yüklenilenlerden ziyade kendileri olduğundan dem vurmaktadır.

“...yani insanların derdinden biz (muhtar olarak kendinden bahsediyor) anlıyoruz. Çünkü görüyorum insanı ben burada hayvanla. O işi de biz yaptık zamanında, şimdi koyunun ne halde olduğunu da bilirim yani. Hiç çıkmasam da bilirim nerde durur nerde yatar.” (K12)

Kolektif eylem büyük ölçüde karşılıklı güvene de dayanmaktadır. K13 “kendimizden başka kimseye güvenmiyoruz” derken köy halkına olan güvenini açıkça dile getirmiştir.

“Bir karar alırken genelde toplantı halinde olur, genelde hep birlikte yapmaya çalışırız. (zaten) Kendimizden başka kimseye güvenmiyoruz... Şimdi söylersin gitme o tarafa, zarar yapma dersin yapmaz”. (K13)

Görüşmelerde güvensizlik söylemlerinin yerini üst birimlerle işbirliğine bıraktığı söylemlere de rastlanmıştır. Özellikle meraların ıslahı hususunda yerelin kendi başına çözüme ulaşmakta zorluk çektiği ve belediyelerden yardım beklediği sonucuna birçok örnekte karşılaşılmıştır. Yerelin destek olmadan yaptıkları işi kendileri de beğenmediği örneklerde işbirliği ile meranın veriminin arttırılacağına dair bir inanç söz konusudur.

“Suni gübre yerine organik gübre olsa adamakıllı bir ıslah çalışması olsa elli çeşit ot var merada, çeşitler incelense. Hepsine bakılsa ilgilenilse, ne istiyor. 20 kg 20 kg hidrat mı, kafadan atılmasa. Biz bu tarlayı kum diye üreyi 30 kg atıyoruz, üç tarla yanına geçiyoruz, oraya 20 kg atıyoruz. Burada da mera var, burada da, burada da. Biz hepsine aynı işlemi yapıyoruz. Toprak aynı aslında, ama neyi istiyor. Organik olsa destek verilse, daha güzel ıslah olsa, her şey olur. Oluyor aslında da az oluyor”. (K1)

Bununla birlikte bulunulan yerin küçük bir mahalli birim olması dolayısıyla ilişkilerin de kırılabilir olabileceğine dikkat çekilmiştir. Katılımcı 6 meraların köye uzaklığını yerel halkın birbiriyle olan ilişkisini de etkileyebileceğini ifade ettiği düşüncesinde, bir hayvan sahibinin bile meraya yakın bir yerde tarlasının olmaması halinin komşuluk ilişkilerini bozabileceğini belirtmiştir. Ona göre,

“Şimdi meralarda hayvancılık yaparken büyük problem var. Eskiden avluları kurabiliyorlardı meraya, şimdi hiçbir şey kurdurmuyoruz. Hayvancılık yapan da bu sefer meraya çıkarmak isteyince, hayvan da buğday vs. yanından geçerken başka tarlalardan yiyor. İşte hep bu problemleri yaşıyoruz yani”.
(K6)

SONUÇ VE ÖNERİLER

İçerisinde bulunduğumuz kapitalist dünyada, topluluk ağlarını zayıflatan, eşitsizliği besleyen güçlü bir bireyci rasyonalite gelişmiştir. Bir tarihsel süreç olarak kapitalist birikim ve genişleme, doğanın metalaştırılması, çitleme, mülksüzleştirme ve temel malların özelleştirilmesi süreçleriyle desteklenmektedir. Bu bağlamda kapitalist birikim gerek insanın gerekse tüm çevrenin yaşamının sürdürülebilirliğini riske atmıştır ve bu risk devam da etmektedir.

Bu süreçten ortak olan, ortak olduğu için de yönetimine ortak katılım gerektiren müştereklerin de etkilendiği şüphesizdir. Müştereklerin karşılaştığı sorunlar artarak ve hatta yok olma tehlikesiyle karşılaşması muhtemel olacak şekilde devam ediyor. Özelleştirme ise çoğu kez bir kurtarıcı olarak bizlere sunulmaktadır. Bu konuda basit bir sokak röportajı yapılırsa halkın çoğu müştereklerin sürdürülebilirliği için, korunması için özelleştirmeyi en büyük sorunlardan biri olarak değerlendirecektir. Burada kendimize ayna tutarak şu soruyu sormalıyız: “Sorun olarak gördüğümüz şeye karşı müşteregimizi korumak için ne yapıyoruz?”

Aslında bu sorunun cevabı “*herkesin olanın hiç kimsenin olduğu*” fikrinde yatmaktadır. Eski ABD İçişleri Bakanı Walter Hickel’in meşhur alıntısı bu bağlamda bizlere durumun güzel bir özetini verecektir. Ona göre “*bir adamın cüzdanından on dolar çalarsanız muhtemelen kavga çıkar. Ancak aynı adamın çoluk çocuk birlikte sahip olduğu müştereklerden milyarlar çalsanız farkına bile varmayabilir*”. Verilen örnekte bireyin ,kendisine dedelerinden miras kalan ve kendi torunlarının yarınları için de koruması gereken müşterekler karşısında nasıl umursamaz olduğu, onu nasıl görmezden geldiği çarpıcı bir biçimde ortaya konmaktadır.

Çalışmanın literatür kısmında ayrıntılarıyla bahsedilen müştereklerin trajedisi de işte burada yatar. Hardin’in trajedi olarak yansıttığı alegoride görülen şey, insanların birlikte hareket ederek ortak bir hedefe birlikte ulaşıp ortak bir fayda sağlamak yerine rasyonel ve bencil davranışlarda bulunarak kendi çıkarlarına odaklanmalarıdır. Aslında bu düşünceye milattan önce 4. yüzyılda yaşamış olan Aristoteles’te de rastlıyoruz. Aristo’ya göre “*çok sayıda kişinin ortak olduğu şey, üzerinde en az özenin gösterildiği şeydir. Herkes öncelikle kendi çıkarını düşünür,*

ortak çıkarı neredeyse hiç düşünmez... Ayrıca, herkes verilen görevi bir başkasının yerine getirmesini umarak ihmal etmeye de meyillidir”.

Hayatını müşterekler üzerine çalışarak geçirmiş Nobel Ekonomi ödülü sahibi Ostrom ise bireysel çıkarlar ile kolektif çıkarlar bir terazinin iki ayrı kefesine konulduğunda ağırlığın kolektif çıkarlarda olduğunu söylemektedir. Bireylerin bu kolektif faydayı sağlamak için kendi kendini örgütleyebildiklerini ve bu sayede de devletin veya piyasanın başarısızlıkla sonuçlanma ihtimali yüksek olan müşterek yönetiminin, toplulukça başarıya dönüştürülebileceğini ifade etmektedir. Bireylerin kolektif eylemlerde bulunmak için kurumlar oluşturmaları ve işbirliği içerisinde davranmasını sağlayan güdüsü ise yalnızca kişisel çıkarları değildir.

Daha küçük ölçekte, belirli bir vizyona sahip kendi kendini örgütleyen kurumlar oluşmadan büyük ölçekte dışarıdan müdahalelerle oluşmuş kurumların müşterekler üzerinde planlama da dahil olmak üzere yapacakları tahminlerin hedefine ulaşabilmesi imkansızdır. Verilen çoğu örnekte de görüldüğü üzere kolektif refah odaklı düzenlemeler yoluyla kendiliğinden ortaya çıkan örgütler, bir amaca yönelik kasıtlı olarak oluşturulmuş örgütlerden daha başarılıdır.

Bu bağlamda müşteregin korunmasında herkese katılım ve söz hakkı verilmesi sözün özünü söylemek gerekirse herkesin masaya davet edilmesi gerekir. Şüphesiz ki topluluk üyelerinin vereceği katkı miktarı birbirinden farklı olacaktır. Ancak Ostrom'un da Tasarım ilkeleri 8'de belirttiği gibi, iç içe geçmiş tüm katmanlar arasındaki işbirliği en etkili stratejidir.

Ostrom'un çalışmaları bizlere karşı karşıya olduğumuz tehdidi nasıl karşılayacağımız konusunda genel bir fikir birliği içinde olmamız gerektiğini göstermektedir. Bize gerekli olan genel kabul görmüş bir yol haritasıdır. Ortak bir amacı gerçekleştirmek için gerekli koordinasyonu sağlayacak, üzerinde anlaşmaya varılmış genel bir strateji yeterli olup, ilk aşamada detaylara inmeye gerek yoktur. Özellikle bazı müştereklerin sürdürülebilirliği için ulusal ve hatta uluslararası düzeyde yardım gerekebileceği için yerelin oluşturacağı stratejinin elindeki kaynakları israfı yol açmayacak şekilde hazırlaması ve uygulaması önemlidir.

Çalışmanın üzerine kurulduğu konu hemen herkesi az ya da çok bir şekilde etkileme kapasitesine sahip meralardır. Kentte yaşayanlar için önemi doğrudan hissedilmese de meralar yerel halkın geçim kaynağıdır. Halkın büyük bir kısmı kendisinin ve ailesinin hayatını buradan elde ettiği kazançla devam ettirmektedir. Ekonomik anlamda olan bu uzun vadeli bağlılık, müşteregin sürdürülebilirliğini en çok isteyecek grup olarak karşımıza yerel halkı çıkaracaktır. Yerel halkın mera yönetiminde bulunduğu konuma bakmak da bu bağlamda önem arz etmektedir. Ostrom'un başarılı birçok örnekle de gösterdiği yönetim şeklinin –müşteregin aşağıdan yukarı yönetimi- Trakya meraları için de başarılı sonuçlar getirebilir mi, bu tez içinde cevabı aranılan soru olmuştur. Bulgulardan çıkan sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz.

1- Mera denilince hemen akla; hayvanlar gelir, bomboş bir yeşil alan gelir ve o alanda hayvanların otlamasını bekleyen çoban gelir. Gerçekten de mera sadece bu kadar kısa üç cümleye sığdırılacak kadar önemsiz bir yer midir? Çalışmanın alan araştırması tam da bu sorunun cevabına duyulan merak dolayısıyla meranın anlamını sorgulayarak başlamıştır. Tüm katılımcıların görüşleri bir arada değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuç, meranın insan hayatı için vazgeçilmez bir parça olduğudur. Belki de çoğumuz için şaşırtıcı olan bu sonuç, meraların onu kullanan yerel halka sağladığı fayda üzerinde değil de tüm topluma sağladığı katma değer üzerinde kafa yorulduğunda şaşırtıcı olmaktan çıkacaktır. Hayvancılık faaliyetinin gerçekleştiği yer olan ve faaliyetle ilişkisi “*olmazsa olmaz*” şartı üzerinden kurulan meraların nasıl korunup kollanacağı yani kısaca nasıl yönetileceği ise hakkında özenle eğilmeyi gerektiren bir durumdur

2. Yönetimin aşağıdan yukarı olması her bakımdan karlıdır. Fakat bu görev ve sorumlulukların tamamen halka bırakılmasıyla mı olmalıdır yoksa merkez-topluluk ortaklığı gibi her iki tarafın yönetimi paylaşması şeklinde mi olmalıdır? Her ne kadar görüşmelerden edinilen çıkarıma göre, köyde yaşayan, sorunlara bizzat şahit olan muhtarlar, mera yönetim birlikleri üyelerinin ve diğer kamu görevlilerinin yerel halkı birinci tehdit olarak görseler de mera eğer bir olmazsa olmaz ise, bu şekilde bir tanımlamaya sahipse, yerel halka bu müşteregi bir trajediye yol açmayacak şekilde kullanabileceği hususunda güvenmek gerekir. Meraların

korunmasında işbirliği şarttır. İşbirliğini başlatacak olan da merayı kullanan, meradan yararlananlar olmalıdır. Buradan gelecek taleplerin üst makamlarda ivedilikle değerlendirilmesi ülkemizde hayvancılığın geleceği açısından da önemlidir.

3. Görüşmelerde sıklıkla meraların zayıf mera vasfı öne çıkarılmıştır. Zayıf mera durumu hayvanların gittiği merada doymamasıyla başlayan ve kalitesi düşük sanayi yemi kullanımına iten bir sürecin başlangıcıdır. Hayvanların meralarda otlaması elzemdir. Mera Komisyonlarında belirlenen sürelerle yerel halkın uyması ve kendi aralarında oluşturacakları kurumlar ve kuralların işlerliğini sağlaması ile şüphesiz ki meralardan elde edilecek verim de fazlalaşacaktır. Birçok görüşmede halkın kendi tarlalarına da yem bitkisi ekerek hayvancılığın devamı hususunda sürece katkıda bulundukları görülmüştür. Yerel halk ilçeden veya ilden kendisine destek geleceğini bilmesi –bu destekler, tohum olabilir, organik gübre olabilir, yapacağı işe şevkle yaklaşmasını sağlayabileceği gibi işin devamlılığını da sağlayabilir. Meralarımızın sürdürülebilirliği için, köylünün kendi tarlasına tarla bitkisinin yanı sıra yem bitkisi ekmesi de gerekmektedir. Bu konuda asıl iş ilk olarak İl/İlçe Tarım Müdürlüklerine düşmektedir. Yılın belirli dönemlerinde verilecek eğitimlerde köylüye meranın korunması gereken ve her daim ihtiyaç duyulan bir varlık olduğu tekrarlanmalıdır. Aksi takdirde her katılımcı tarafından da vurgulandığı gibi kişisel çıkarlar, vurdumduymazlık, kısa görüşlülük öne çıkacak ve sürdürülebilirlik büyük zarar görecektir.

4. Meralar her ne kadar bir köyün sınırları içinde olsa da, yakın olan köy ile de onun korunması hususunda işbirliği yoluna gidilebilir. Her iki topluluğun da küçük olması, birbirini tanıması, birbirine benzemesi ortak çıkarlar konusunda birbirine güvenmelerine, birbiriyle çalışma konusunda istekli olmalarına yol açabilir. Örneğin gübre alımı gibi her iki köyün de ihtiyacı olan bir şey, birlikte alım yapılmak suretiyle maliyeti azaltabilir. Veya birisinin acil bir ihtiyacı ortaya çıktığında yardıma ilk koşacak olan diğer köy olabilir. Benzer mera özellikleri –toprak yapısı gibi- dolayısıyla ortak projeler oluşturulup daha üst birimlere sunulabilir, hibeler alınabilir. Aslında müşteregi yöneten/yönetecek toplumsal grup işbirliğine giden süreçte

kendine özgü bir bilgiyi kullanmaktadır. Örneğin, bir sulama sisteminin kurulması konusunda Ostrom şöyle der⁵⁸⁰:

“...böyle bir süreç, bireyler arasında yeni ilişki formlarının yaratılmasını gerektirir. Bunun köylülere standart bir tüzük vermekle hiçbir ilgisi yoktur. Bu ancak kullanıcıların kendi arasında tartışma ve pazarlıkların ürünü olabilir. Her duruma uygulanabilir bir örgütlenme modeli kaleme almak yerine, sulama şirketlerinin sorumluları, sulayıcılar ve köylülerin kendi kurumlarını tasarlama kapasitelerini güçlendirmeliler: kendi durumlarının bütün özelliklerini bilebilecek olanlar onlardır”.

Tabi ki, topluluk üyeleri tarafından belirli kurumlar oluşturulurken bazı topluluk üyelerinin bedavacı olarak kalabileceği ve bu şekilde de müşterekten elde edilecek faydaya ortak olabileceği unutulmamalıdır. Bu bağlamda burada maddi, manevi müşteregin sürdürülebilirliğine katkıda bulunacak üyelerin katkılarına devam edebilmeleri için muhakkak ki maddi olması gerekmeyen bazı teşviklerle ödüllendirilebilmelidir. Nasıl ki “*Köylü milletin efendisidir*” sözüyle memleketin dört bir yanındaki köylümüz onore edilebildi; şimdi de yerel bazda mera yönetiminde katkıları büyük olan köylüler örneğin isimleri açıkça belirtip teşekkür edilerek motive edilebilir. Bu normun zamanla içselleştirilmesi müşterek yönetiminin başarılı olmasına katkı sağlayacaktır.

Ayrıca köylerde kolektif bilincin yerleşmesi için uygulamalarına Türkiye’nin bazı köylerinde de rastladığımız meraya hayvan salma etkinlikleri düzenlenebilir ve bu gelenek haline getirebilir. Köylülerin o günü bir bayram havasında kutlayacaklarını bilmesi ve buna rağmen belirlenen tarihten önce meraya hayvan salınması hali kişilerde olumsuz duyguları besler. Bu durum eğer kendi isteğiyle gerçekleşmişse hissedilecek duygu suçluluktur. Bu normun çiğnendiğinin başkaları tarafından bilinmesi halinde ise utanç duygusuna yol açacaktır. Her iki duygu da bireyin karşılaşmaktan kaçınacağı duygulardır. O halde, bu tarz resmi olmayan kuralların varlığı müşteregin yönetiminde oldukça önemlidir.

Buraya kadar yazdıklarımdan bir sonuç çıkarmak gerekirse, Elinor Ostrom’a hak verdiğimi belirtmek isterim. Çevre sorunlarına çözümü tamamen özel ya da

⁵⁸⁰ Elinor Ostrom, **Crafting Institutions for Self Governing Irrigation Systems**, San Francisco, ICS Press, 1992, p.8.

tamamen kamusal tercihler arasında seçim yaparak cevap vermek zorunda değiliz. Gerçekte her iki yöntemin üstün niteliklerini birleştiren bir çözüm hem birçok sorun için en uygun çözüm olacak hem de çok merkezli yönetime olanak tanıyacaktır. Çevresel konular ve buna bağlı olarak ortaya çıkabilecek sorunlar karmaşık ve sürekli değişen bir yapıda olup potansiyelinde kötüye gitme ihtimali her zaman vardır. Bu sorunların ele alınırken insan faktörünü göz önünde bulundurmak ve insanı da çözümün bir parçası haline getirerek onun sınırsız yaratıcılığından faydalanmak önemlidir. Üreteceği fikirlerle kendine özgü bu eşsiz yetiyi kullanılabilen insan şüphesiz ki başarısızlıklarla da karşılaşacaktır. Ancak başarısızlıkların özümseyerek ders alınması halinde hem tüm çevresel yaşamının sürdürülebilirliği sağlanacak hem de biz insanlar ortak paylaştığımız şeylerin değerini yeniden keşfetmiş olacağız.

Son olarak ülkemizde mera yönetimini doğrudan etkilediğini düşündüğüm ve katılımcıların da söylemlerinde vurguladığı üç kanunu ele almak istiyorum. Kanımca, 4342 sayılı Mera Kanunu, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanuna yönelik bir takım eleştiriler ve çözüm önerilerinde bulunmak; meraların korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından oldukça önemlidir.

4342 sayılı Kanun 25 Şubat 1998’de hem iktidar hem de muhalefet partilerinin oybirliğiyle kabul edilen ve o dönemde “*iyi ki böyle bir düzenlemeye gittik*” anlayışıyla sevindirici bir gelişme olarak değerlendirilen bir kanundur. 1950’den kanunun çıkarıldığı 1998 yılına kadar mera topraklarının yaklaşık %50 oranında kaybedilmiş olması her ne kadar acı bir gerçek olsa da; arzu edilen durum, bu tarihten sonra meraların derli toplu bir kanun düzenlemesiyle korunacağı, geliştirileceği ve amacına uygun olarak kullanılacağıdır.

Kanunun birinci maddesinde meraların korunması, bakımı ve ıslahının sağlanması amaç olarak belirlenmiştir. İlgili maddenin devamının dikkat çekici tarafı “*gerektiğinde kullanım amacının değiştirilmesi*”nin de amaçlar arasında sayılmasıdır. Öyleyse bu maddedeki bu amaca dayanarak yapılacak değişikliklerle mera

topraklarının kanun çıkmadan evvelki gibi ciddi tehditlerle karşı karşıya kalması son derece doğaldır. Bu tehditlerin neler olabileceği ise yani meraların hangi durumlarda tahsis amacı değişikliğine gidileceği ise Kanunun 14. maddesinde bentler halinde belirtilmiştir. Son bendi 2018’de eklenmiş on iki ayrı konuda meraların tahsis amacı değiştirilebilir.

Ülkemizde hayvancılığın meralar üzerinden yapıldığı bilgisinin önemi doğrultusunda 14.maddenin gözden geçirilmesi ve revize edilmesine inanıyorum. Bir yerin mera vasfının ortadan kalkması için muhakkak ki o merayı kullanan, o meradan faydalanan yerel halkın söz hakkı olmalıdır. İlgili müdürlüğün talebi komisyon ve defterdarlığın uygun görüşü üzerine valilikçe yapılan tahsis değişikliklerinin hiçbir yerinde halk yoktur. Oysaki mera orada yaşayanlar için olmazsa olmazdır. Meranın varlığı yerel halkın yaşam kalitesini doğrudan etkiler; meralar yereli köye bağlar.

Tahsis amacı değişikliği, çok iyi ve iyi meralar için düşünülmemelidir; orta veya zayıf meralar için ise yerel halka sorularak yapılmalıdır. Yerel halkta ise salt çoğunluktan ziyade 4/5 gibi, 2/3 gibi bir nitelikli çoğunluk aranmalıdır. Meranın varlığının da kamu yararı sağladığı unutulmamalıdır.

Çalışmanın bulgularında da görüldüğü üzere OSB’lerin mera topraklarını da içine alacak şekilde genişlemesi yerel halkın en çok şikayet ettiği konuların başında gelmektedir. Şüphesiz ki bölgenin İstanbul’a ve Avrupa’ya yakınlığı ve geçen sene yeniden yüzleştığımız deprem gerçeği sanayinin meralar üzerindeki baskısını daha da arttırmasına sebep olacaktır. Ayrıca bu çalışmada katılımcılarla yapılan görüşmeler bittikten sonra 6 Şubat depremleri yaşanmıştır. Dolayısıyla depremin mera toprakları üzerindeki etkisine yönelik herhangi bir katılımcının düşüncesini belirtmemesi normal karşılanmalıdır. Ancak deprem sonrasında kitle iletişim araçları ile hemen her yerde Trakya illerinin depremde az etki alacak yerler olduğu sıklıkla tekrarlanmıştır. Trakya’ya doğru bir göç olduğu sokakta yoğunluğu gözlenen insan ve araba sayısından kira fiyatlarındaki artışa, yükselen ve yapımına başlanan yeni binalara kadar her yerde gözle görünür bir hal almış ve almaya da devam etmektedir. Yeni yerleşimler için arsa varlığı sıkıntısından şuan için bahsedilmemektedir. Bu durum belki şu an değil ama gelecekte mera toprakları için önemli bir tehdit olarak karşımıza çıkacaktır. Mera Kanunun 14. maddesi doğal afetler durumunda da tahsis

değişikliğine gidilebileceğini kanunun çıkarıldığı 1998 yılından itibaren belirtmiştir. Kanun maddesinde kısıtlama yapılması mera toprakları için elzemdir. Bu durum belki de bizi mera topraklarının korunmasında üstün kamu yararı ilkesinin işletilmesi gerektiğine kadar götürebilir.

4342 sayılı Kanun üzerinden yapılabilecek bir diğer eleştiri ve öneri de Mera Komisyonu üzerinedir. Mera Komisyonu bu kanunun getirdiği önemli bir kurumdur. Kanuna göre Mera Komisyonları valinin onayıyla oluşturulur ve bu komisyona valinin görevlendireceği bir vali yardımcısı başkanlık etmektedir. Meraların yaylak ve kışlakların tespit, tahdit ve tahsisi başta olmak üzere bir çok yetki ve sorumlulukla da donatılmıştır bu komisyon. Bulgularda katılımcılarca valinin komisyondaki etkisinin eleştirildiği görülmüştür. En son sözü valinin söylemesi veya valiyle fikren ters düşülse bile valinin konumu dolayısıyla onun sözünün üstüne sözün dile getirilemeyecek olması mera yönetimini olumsuz etkilemektedir. Burada komisyon yapısına bir öneri getirilebilir. Komisyonda vali yardımcısının yer almaması aslında en iyi çözümdür. Ancak vali yardımcısının komisyona başkanlık etmesi bir şartsa, bu başkanlık moderatörlük gibi toplantıyı yöneten kişi konumuna indirilebilir ve vali yardımcısı gündem hakkında hiçbir yorum yapmadan sadece toplantıyı yönetebilir. Eğer toplantı sonunda bir oylamaya gerek duyulacaksa bu oylamada ancak eşitlik olması halinde, vali yardımcısı görüşünü belirterek oy kullanmalıdır.

Kentsel dönüşümde yeni bir dönem başlatan ve Kentsel Dönüşüm Kanunu olarak da bilinen 6306 sayılı Kanun, kırsal alanları yeni baştan düzenlemeye alan bir kanun olarak da karşımıza çıkmaktadır. İdareye geniş yetkiler vermesinin yanı sıra afet riskiyle mücadele kisvesi altında rezerv yapı alanlarının tanımının da oldukça geniş tutulduğu Kanunun; 6. maddesi çalışma konusu meraları doğrudan ilgilendirmektedir. Doğal afet bölgelerinde yerleşim yeri için ihtiyaç duyulması halinde meraların Hazineye devredileceğini ifade eden madde, meraların imara açılmasının önünü açmaktadır. Mera vasfının ortadan kaldırılarak arsa haline getirilen yerin bu vasfını geri kazanması mümkün değildir.

Afetin tanımına bu bağlamda yeniden bakılmalıdır. Afet sadece deprem değildir ve kentsel dönüşüm de depremin yıkıcı etkilerinden korunmak için tek çare değildir. Vikipedi afeti, “*insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar ortaya*

çıkaran, insanın normal yaşantısını ve eylemlerini durduracak veya kesintiye uğratacak, imkânların yetersiz kaldığı olaylara verilen genel bir isim” olarak tanımlamaktadır. O halde meraların günden güne azalması da doğrudan yerel halkı dolaylı olarak da milleti etkileyeceği için bir afet olarak değerlendirilmeli ve afet kavramına geniş çerçeveden bakılıp meraları ilk vazgeçilecek alanlar olarak görmek bırakılmalıdır.

6360 sayılı Kanun, bulguları ortaya koyarken de değinildiği gibi, içinde Tekirdağ’ın da bulunduğu on üç il belediyesini büyükşehir belediyesine dönüştüren ve Türkiye’nin mülki idare sistemini önemli ölçüde değiştiren bir kanundur. Kanun kapsamında köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği ortadan kaldırılmış; köy ve belde belediyeleri bağlı bulundukları ilçenin belediyesine mahalle olarak katılmıştır.

6360 sayılı Kanun kuşkusuz ki meraları doğrudan etkilemiştir. Kanunun 16. maddesinde köylülerin ya da yeni unvanıyla mahallelilerin ve varsa diğer hak sahiplerinin meralardan yararlanma haklarının eskiden olduğu gibi devam edeceği belirtilmiştir. Ancak köy tüzel kişiliğini temsil eden muhtar açısından herhangi bir açıklamada bulunulmamış; köy muhtarları mahalle muhtarına dönüşerek belli ölçülerde özerkliğini kaybetmiş, yerel yönetimin aracı bir birimi haline gelmiştir.

Oysaki yerelle iç içe ve onlardan biri olan hatta çoğunluğu hayvancılıkla uğraşan muhtarlar meraların yönetiminde başat bir aktördü. Kanun yürürlüğe girmeden evvel birçok konuda yetkili olan köy muhtarları, kanunla birlikte mahalle muhtarlarına evrildiğinde etkisizleştirilmiş ve yetkisizleştirilmiştir. Kanunun getirdiği bu yenilik, Tekirdağ’da yapılan görüşmelerde katılımcının muhtarlık statüsüne sahip olup olmadığına bakılmaksızın hemen hemen tüm katılımcılar tarafından eleştirilmiştir. Ben de katılımcıların konuya ilişkin görüşlerinden feyz alarak eski köy şimdi ise mahalle muhtarlarına yetkilerinin geri verilmesinin yerinde olacağını düşünüyorum. 2020’de kabul edilen 7254 sayılı Kanun ile eskiden köy olan mahallelere kırsal sıfatı eklenerek kırsal mahalle denmeye başlanmıştır. Bu bir anlamda yapılan yanıltan geri dönülmesi için ilk adım olarak değerlendirilebilir. Merayla ilgili herhangi bir konuda yerelin kısa bir sürede ulaşip isteğini/sorununu paylaşacağı bir yetkilinin olması; kilometrelerce uzakta ve görüşmek için belki de saatler harcayacağı bir yetkiliye ulaşmasından çok daha yeğdir. Yetkilinin uzakta

olmasının yerelin meraya karşı ilgisini kaybetmesine de yol açabileceği unutulmamalıdır. Ayrıca izleme faaliyetinin etkinliği de tartışmaya açılabilir. Hardin'in rasyonel çıkarıcı bireyi, topluluğun diğer bireylerini de etkileyerek merayı amaç dışı kullanabilir. Sonuçta yetkili uzaktadır ve şikayet de yoktur. Bu bağlamda üst birimlerle yerel halk arasındaki aracı konumda olan muhtarlığın kırsal mahallelerde geri kazanılmasını önemli buluyorum.

KAYNAKÇA

- Abacı, Zeynep
Dörtok: Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S. 20, 2006, ss. 105-115.
- Adams, Richard,
Adam Gabbatt: “BP Oil Spill Report – As It Happened”, The Guardian, 8 Eylül 2010, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/environment/blog/2010/sep/08/bp-oil-spill-report-live>, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2017.
- Agrawal, Arun, Clark
C. Gibson: “Enchantment and Disenchantment: The Role of Community in Natural Resource Conservation”, **World Development**, Vol. 27, No. 4, 1999, pp. 629-649.
- Agrawal, Arun,
Elinor Ostrom: “Collective Action, Property Rights, and Decentralization in Resource Use in India and Nepal”, **Politics & Society**, Vol. 29, No.4, 2001, pp. 485-514.
- Agrawal, Arun: “Common Property Institutions and Sustainable Governance of Resource”, **World Development**, Vol. 29, No. 10, 2001, pp. 1649-1672.
- Ağırel, Murat: “Büyükada İskeleyi ihalesiz, bedelsiz, TUGVA’ya verildi iddiası”, 30.04.2019, (Çevrimiçi), <https://gazetemanifesto.com/2019/buyukada-iskeleyi-ihalesiz-bedelsiz-tugvaya-verildi-iddiasi-260291/>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2019.

- Ahn, Toh-Kyeong,
Ostrom, Elinor: “Social Capital and the Second-Generation Theories of Collective Action: An Analytical Approach to the Forms of Social Capital”, 2010, s.10, (Çevrimiçi), http://localgov.fsu.edu/readings_papers/regional%20governance/AhnOstrom2002SocialCapital.pdf, Erişim Tarihi: 1 Aralık 2016.
- Akdemir, Özer: “Coca Cola’ya İzmir’in Suyu Beleş”, Evrensel Gazetesi, 15.12.2016.
- Akdemir, Özer: “Karaburun’da RES Talanı Doludizgin Devam Ediyor”, Evrensel Gazetesi, 09.05.2019.
- Akdeniz, Halil: “Meraların Tüzel Yapısı ve Bir Örnek Olay”, **Harita ve Kadastro Mühendisliği Dergisi**, S. 84, 1998, ss. 68-85.
- Akdoğan,
Abdurrahman: **Kamu Maliyesi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009.
- Akgün, Zerrin: **Mera Hukuku-Mera, Yaylak ve Kışlaklar ve Üzerindeki Kaynak ve Akarsular**, Ankara, Sanat Basımevi, 1955.
- Akgün, Zerrin: **Mera Hukuku ve Meralarla İlgili Arazi ve Tapulama Davaları**, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 1964.
- Akmehmet Şekerler,
Sibel: “Derinlemesine Görüşme”, **Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları**, Eds. Fatma Nevra Seggie, Yasemin Bayyurt, Ankara, Anı Yayıncılık, 2017 ss. 186-201.
- Aktan, Coşkun Can: “Devlet mi, Piyasa mı? Mal ve Hizmetler Hangi Sektör Tarafından Hangi Yöntemlerle Sunulmalı”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 2011, C. 3, S.1, s. 96-114.

- Amin, Samir: "Theory and Practice of the Chinese 'Market Socialism' Project: Is Market Socialism an Alternative to Liberal Globalization?", **The Chinese Model of Modern Development**, Ed. Tian Yu Cao, Oxon, Routledge, 2005, s. 128-148.
- Andersen, Erik Andre ve Birgit Lindsnaes: "Public Goods, Concept, Definition and Method", **Towards New Global Strategies: Public Goods and Human Rights**, Eds. Erik Andre Andersen ve Birgit Lindsnaes, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, s. 29-52.
- Andersen, Kirsten Ewers: "Communal Tenure and the Governance of Common Property Resources in Asia- Lessons of Experiences in Selected Countries, **Land Tenure Working Paper 20**, FAO, 2011.
- Anderson, Lee G.: "Selection of a Property Rights in Management System", **Use of Property Rights in Fisheries Management**, Ed. Ross Shotton, Rome, FAO Fisheries Technical Paper 404/, 1999, s. 26-38.
- Anderson, Lee G: "Privatizing Open Access Fisheries: Individual Transferable Quotas." **The Handbook of Environmental Economics** Ed. Daniel W. Bromley, Oxford, UK: Blackwell, 1995.
- Anderson, Terry L. ve Peter J. Hill, "Privatizing the Commons: An Improvement?", **Southern Economic Journal**, Vol. 50, No. 2, 1983, s. 438-450.
- Angus, Ian: The Myth of the Tragedy of the Commons, 25 Ağustos 2008, (Çevrimiçi) <http://links.org.au/node/725>, Erişim Tarihi: 8 Ocak 2017.
- Anomaly, Jonathan: "Public Goods and Government Action", **Politics, Philosophy&Economics**, C.14, S. 2, 2015, s. 109-128.

- Ansell, Christopher, Eva Sørensen, Jacob Torfing: **Co-Creation for Sustainability**, Leeds, Emerald Publishing Limited, 2022.
- Anthony, Denise L. vd.: “States, Social Capital and Cooperation: Looking Back on Governing the Commons”, **International Journal of the Commons**, C.5,S. 2, 2011, s. 284-302.
- Arisi, Regina O.: “Good Governance: A Panacea for Paece and Stability in Nigeria Nation” **Public Policy and Administration Research**, C.3, S. 4, 2013, 121-125.
- Armitage, Derek R. vd.: “Adaptive Co-management for Social– Ecological Complexity”, **Frontiers in Ecology and the Environment**, C.7, S. 2, 2009, s. 95-102.
- Arora, Arti: **Saraswati Social Science Class 10: Educational Book**, New Delhi, New Saraswati House Pvt. Ltd, 2018.
- Ascher, William: **Why Governments Waste Natural Resources: Policy Failures in Developing Countries**, Baltimore, John Hopkins University Press, 1999.
- Avcıoğlu, Rıza, Hüseyin Soya, Hayrettin Kendir: “Meralarımızın Korunması ve Kullanımı”, **Türkiye Ziraat Mühendisleri VII Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı**, Ankara, 11 - 15 Ocak 2010, ss. 199-211.
- Avcıoğlu, Rıza: “Türkiye Meraları ve Mera Kanunu’nun Getirdikleri”, **Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi**, C. 5, S. 1, 2012, ss. 24-32.

- Bailey, Robert C., Genevieve Head, Mark Jenike, Bruce Owen, Robert Rechtman, Elzbieta Zechenter: "Hunting and Gathering in Tropical Rain Forest: Is It Possible?", **American Anthropologist**, Vol. 91, No.1, 1989, pp. 59-82.
- Bakır, Ömer: **Çayır ve Mera Amenajmanı**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987.
- Bakırtaş, İbrahim: Dışsallıklar Sorunun İçselleştirilmesinde Düzenleyici Vergiler ve Sübvansiyonların Etkinliği: Analitik Bir Yaklaşım", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 4, S.7, 2002, s. 57-72.
- Balabanlı, Cahit, Selahattin Albayrak, Mevlüt Türk, Osman Yüksel: "4342 Sayılı Mera Kanunu Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları", **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, S. 1, 2006, ss. 75-81.
- Baland, Jean-Marie, Jean-Philippe Platteau: **Halting Degradation of Natural Resources, Is There a Role for Rural Communities?**, Oxford, Clarendon Press, 1996.
- Baltacı, Adem: "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 5, S. 2, 2019, ss. 368-388.
- Barnes, Peter: "Müştereklerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi", **Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey**, Ed. Bengi Akbulut, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 74-77.

- Basurto, Xavier vd.: “Cooperative and Non-cooperative Strategies for Small-scale Fisheries’ Selfgovernance in the Globalization Era: Implications for Conservation”. **Ecology and Society**, Vol.18, No. 4, 2013, pp. 317-343.
- Baş, Türker, Ulun Akturan: **Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Başpınar, Veysel: “Su Mülkiyeti Açısından Türk Medeni Kanunu, Yer Altı Suları Hakkında Kanun ve Su Kanunu Tasarısı Hükümlerinin Değerlendirilmesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, No. 4, 2016, s. 2725-2754.
- Beck, Tony, Cathy Nesmith: “Building on Poor People's Capacities: The Case of Common Property Resources in India and West Africa”, **World Development**, Vol. 29, No. 1, 2001, pp. 119-133.
- Berkes, Fikret vd.: “Co-management: The Evolution of the Theory and Practice of the Joint Administration of Living Resources”, **Alternatives-Perspectives on Society, Technology and Environment**, Vol. 18, No. 2, 1991, pp. 12–18.
- Berkes, Fikret, Johan Colding, Carl Folke: “Rediscovery of Traditional Ecological Knowledge as Adaptive Management”, **Ecological Applications**, Vol. 10, No. 5. 2000, pp. 1251-1262.
- Berkes, Fikret: “Evolution of Co-management: Role of Knowledge Generation, Bridging Organizations and Social Learning”, **Journal of Environmental Management**, Vol. 90, No. 5, 2009, pp. 1692-1705.
- Berki, Şakir: **Toprak Hukuku**, Ankara, Güzel Sanatlar Matbaası, 1957.

- Bilgenoğlu, Sinan K.: “Formula İnşaatı Ağaçları Katletti”, *Birgün Gazetesi*, 19.05.2005.
- Blaikie, Piers: “Is Small Really Beautiful? Community-based Natural Resource Management in Malawi and Botswana”, **World Development**, Vol. 34, No. 11, 2006, pp. 1942-1957.
- Boal, Iain: “Specters of Malthus: Scarcity, Poverty, Apocalypse”, *Counterpunch*, 11 Eylül 2007, (Çevrimiçi), <https://www.counterpunch.org/2007/09/11/specters-of-malthus-scarcity-poverty-apocalypse/> Erişim Tarihi: 03 Eylül 2017.
- Bosselmann, Klaus: “Governing the Global Commons the ‘Planetary Boundaries’ Approach”, **Policy Quarterly**, C. 13, S. 1, 2017, s. 37-42.
- Bosworth, Steven J., “Cooperation, Motivation and Social Balance”, **Journal of Economic Behavior&Organization**, Vol. 126-B, 2016, pp. 72–94.
- Tania Singer, Dennis Snower:
- Boudreaux, Karol C.: “Community Conservation in Namibia: Devolution as a Tool for the Legal Empowerment of the Poor”, *Mercatus Center Working Paper*, No. 10-64, 2010.
- Bouma, Jetske, Erwin Bulte, Daan van Soest: “Trust and Cooperation: Social Capital and Community Resource Management”, **Journal of Environmental Economics and Management**, Vol. 56, No. 2, 2008, pp.155–166.
- Braimah, Imoro, Rudith King, D. Sulemana: “Community-based Participatory Irrigation Management at Local Government Level in Ghana”, **Commonwealth Journal of Local Governance**, No. 15, 2014, pp. 141-159.

- Bray, David Barton, Leticia Merino-Perez, Patricia Negreros-Castillo, Gerardo Segura-Warnholtz, Juan Manuel Torres-Rojo, Henricus Vester: “Mexico’s Community-Managed Forests as a Global Model for Sustainable Landscapes”, **Conservation Biology**, Vol. 17, No. 3, 2003, pp. 672-677.
- Brinkmann, Swend, Steiner Kvale: **Doing Interview**, Thousand Oaks, Sage Publications, 2018.
- Buchanan, James: “An Economic Theory of Clubs”, **Economica**, Vol. 32, No. 125, 1965, pp.1-14.
- Buchanan, James: **The Collected Works of James Buchanan: Vol. 4, Public Finance and Democratic Process**, Chapel Hill, The University of North Caroline Press, 1967.
- Buck, Susan: **The Global Commons: An Introduction**, Washington DC, Island Press, 1998.
- Bull Joseph W., Martine Maron: “How Humans Drive Speciation as well as Extinction”, **Proceedings of the Royal Society B**, Vol. 283, No. 1833, 2016, pp.1-10.
- Burgt, Nienke van der: The Contribution of International Fisheries Law to Human Development: An **Analysis of Multilateral and ACP-EU Fisheries Instruments**, Leiden, Martinus Nijhoff, 2013.
- Büyükakın, Tahir vd.: **Nobel’in İzinde İktisat Kuramının Gelişimi**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2010.

- Büyüköztürk, Şener
Ebru Kılıç Çakmak,
Özcan Akgün, A.,
Şirin Karadeniz,
Funda Demirel:
- Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Pegem Akademi
Yayıncılık, 2013.
- Bychkova, Olga:
- “Categories of Goods in Economics and Public Choice Literature, Applied to Heat and Water Utilities”, **Political Theory and Community Building in Post-Soviet Russia**, Eds. Oleg Kharkhordin ve Risto Alapuro, London, Routledge, 2011, pp. 57-84.
- Byrne, J. Peter:
- “Property and Environment: Thoughts on an Evolving Relationship”, **Harvard Journal of Law and Public Policy**, Vol. 28, 2005, pp.679-689.
- Caffentzis, George
Silvia Federici:
- “Kapitalizme Karşı ve Kapitalizmin Ötesinde Müşterekler”, **Herkesin Herkes İçin-Müşterekler Üzerine Bir Antoloji**, Ed. Fikret Adaman, Bengi Akbulut, Umut Kocagöz, İstanbul, Metis Yayınları, 2017, s. 128-143.
- Cardenas, Juan
Camilo, John
Stranlund, Cleve
Willis:
- “Environmental Control and Institutional Crowding-out”, **World Development**, Vol. 28, No. 10, 2000, pp. 1719-1733.
- Carlsson, Lary, Fikret
Berkes:
- “Co-management: Concepts and Methodological Implications”, **Journal of Environmental Management**, Vol. 75, No. 1, 2005, pp 65-76.
- Cevher, Celal,
Coşkun Ceylan,
Özdal Köksal:
- “Türkiye’de Mera Kanunu Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi”, **Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi**, C. 17, S. 1-2, 2008, ss. 1-10.

- Cheema, G. Shabbir, "From Governing Decentralization to Decentralized Governance", **Decentralizing Governance: Emerging Concepts and Practices**, Ed by. G. Shabbir Cheema, Dennis A. Rondinelli, Washington, Brookings Institution Press, 2007, pp. 1-20.
- Chhotray, Vasudha, **Governance Theory and Practice: A Cross-Disciplinary Approach**, New York, US, Palgrave Macmillan, 2008.
- Stoker, Gerry:
- Christensen, Karen: "Thought Leader Interview: Elinor Ostrom", **Rotman Management**, 2010, pp. 10-15.
- Cin, Halil: **Eski ve Yeni Türk Hukukunda Mera, Yaylak ve Kışlaklar**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1975.
- Cin, Halil: **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1985.
- Cin, Halil: **Türk Hukukunda Mera, Yaylak ve Kışlaklar**, Ankara, Turhan Kitabevi 1980.
- Clark, Colin W. vd.: "Limits to the Privatization of Fishery Resources", **Land Economics**, Vol. 86, No. 3, 2010, pp. 614-618.
- Colchester, Marcus: "Sustaining the Forests: The Community-based Approach in South and South-East Asia", **Development and Change**, C.25, S. 1, 1994, s. 69-100.
- Conkin, Paul K.: **The State of the Earth: Environmental Challenges on the Road to 2100**, Kentucky, The University Press of Kentucky, 2007.

- Conyers, Diana: “Decentralization: The Latest Fashion in Development Administration?”, **Comperative Public Administration: The Essential Readings**, Eds. Eric Otenyo ve Nancy Lind, New York, JAI Press, 2006, pp. 447-462.
- Corbetta, Piergiorgio: **Social Research theory, Methods and Techniques**, London, Sage Publications, 2003.
- Cornes, Richard, Todd Sandler: **The Theory of Externalities, Public Goods, and Club Goods**, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
- Cox, Michael vd.: “A Review of Design Principles for Community-based Natural Resource Management”, **Ecology and Society**, Vol.15, No. 4, 2010, pp. 1-19.
- Cox, Susan Buck: “No Tragedy on Commons”, **Environmental Ethics**, Vol. 7, No. 1, 1985, pp. 49-61.
- Crawford, Sue, Elinor Ostrom: “A Grammar of Institutions”, **The American Political Science Review**, Vol. 89, No. 3, 1995, pp. 582-600.
- Cundill, Georgina, Christo Fabricius: “Monitoring the Governance Dimension of Natural Resource Co-management”, **Ecology and Society**, C.15, S. 1, 2010, <https://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss1/art15/> Erişim Tarihi: 12 Mart 2018.
- Çaan, Erdal, Alaattin Yüksel: “Çayır ve Meraların Bölgesel Kalkınma Üzerine Etkisi”, **ÜNİDAP Bölgesel Kalkınma Konferansı**, Muş, 2016, ss. 521-531.
- Çağlar, Yücel: **Hukuki Kıskaçtaki Ormanlar ve Ormancılık**, Ankara, Barolar Birliğı Yayını, 2014.

- Çağlar, Yücel: **Kırsal Çevre Yıllığı 2003**, Ankara, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, 2003.
- Çemrek, Fatih, Naci Bayraç: “Sürdürülebilir Kalkınma Skorunun Hesaplanması”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 14, S. 2, 2013, s. 131-152.
- Çoban, Aykut: “Ekolojik Ortaklaşım (Müşterekler) ve Türkiye’de Uygulanan Çitleme Politikaları”, **Teoriden Mücadeleye Müşterekler Siyaseti**, Eds. Erkin Erdoğan, Nuray Yüce, Özdeş Özbay, İstanbul, Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 2018, ss. 27-47.
- Dağlar, Ali: “Vahşi Bir Rantın Anatomisi: Ataköy Sahilinde Ne Yeşil Kaldı Ne Kıyı”, 26.01.2016, (Çevrimiçi), <http://www.diken.com.tr/vahsi-bir-rantin-anatomisi-atakoy-sahilinde-ne-yesil-kaldi-ne-kiyi/> Erişim Tarihi: 12 Haziran 2019.
- Dahlam, Carl J.: “The Problem of Externality”, **Journal of Law and Economics**, C. 22, S. 1, 1979, s. 141-162.
- Daly, George, J. Fred Giertz: “Externalities, Extortion, Efficiency”, **The American Economic Review**, C. 65, S. 5, 1975, s. 997-1001.
- Dardot, Pierre Cristian Laval: “**Müşterek-21.Yüzyılda Devrim Üzerine Bir Deneme**”, Çev. Emine Sarıkartal, Ferhat Taylan, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Datta, Kanshan: “Governance-A Simple Attempt to Measure”, **Economic Affairs**, 2013, Vol. 58, pp. 485-491.

- Daw, Tim, Tim Gray: "Fisheries Science and Sustainability in international Policy: A Study of Failure in the European Union's Common Fisheries Policy", **Marine Policy**, Vol. 29, 2005, pp. 189-197.
- De Moor, Tine: **The Dilemma of the Commoners**, Cambridge, Cambridge University Press, 2015.
- De Young, Raymond K.: "Tragedy of The Commons", **Encyclopedia of Environmental Sciences**, Eds by. David Alexander and Rhodes Fairbridge, Kluwer Academic Publishers, 1999, s. 601-602.
- Derbil, Süheyp: **İdare Hukuku**, Ankara Yeni Desen Matbaası, 1959.
- Desai, Meghnad: "Public Goods: A Historical Perspective," **Providing Global Public Goods: Managing Globalization**, Ed. Inge Kaul, Oxford, Oxford University Press, 2003.
- Desrochers, Pierre, Joanna Szurmak: "Population Growth and the Governance of Complex Institutions: People More Than Mouths to Feed", **The Environmental Optimism of Elinor Ostrom**, Eds. Megan E. Jenkins, Randy T. Simmons, Camille H. Wardle, Utah, Center for Growth & Opportunity at Utah State University, 2020, s. 91-147.
- Dietz Thomas vd., "The Struggle to Govern the Commons", **Science**, Vol. 302, 2003, s. 1907-1912.
- Direk, Mithat, Bilal Acar, Aykut Gül: "Konya Ovasında Tarımda Yer Altı Suyu Kullanımının Sosyal Açından Değerlendirilmesi", **TMMOB Su Politikaları Kongresi**, C. 1, Ankara, 21-23 Mart 2006, s. 79-87.

- Dixit, Avinash: “Governance Institutionas and Economic Actitivity”, **American Economic Review**, Vol.99, No. 1, 2009, pp. 5-24.
- Doğan, Çağrı: “AB Balıkçılık Politikası ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Durumu”, 2011, (Çevrimiçi) http://www.izto.org.tr/portals/0/iztogenel/dokumanlar/ab_balikcilik_politikasi_25.06.2012%2012-37-22.pdf, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2019.
- Dorji, Lam Edward
Webb, Ganesh
Shivakoti: “Forest Property Rights under Nationalized Forest Mnagement in Bhutan”, **Environmental Conservation**, Vol. 33, No. 2, 2006, pp. 141-147.
- Döker, Mehmet Fatih: “İstanbul İli Marmara Denizi Kıyı Çizgisinde Meydana Gelen Zamansal Değişimin Belirlenmesi”, **International Journal of Human Sciences**, C. 9, S. 2, 2012, ss. 1350-1370.
- Druzin, Bryan H.: “The Parched Earth of Cooperation: How to Solve The Tragedy of the Commons in International Environmental Governance”, **Duke Journal of Comparative &International Law**, C. 27, S. 47, 2016, s. 73-116.
- Earl Peter E., Jason
Potts: “A Nobel Prize for Governance and Institutions: Oliver Williamson and Elinor Ostrom”, **Review of Political Economy**, 2011, C. 23, S.1, s.1-24.
- Edenhofer, Ottmar
vd.: “The Atmosphere as a Global Commons- Challenges for International Cooperation and Governance”, **MCC Working Paper**, S.1, 2013, s. 1-44.

- Ekiz, Hayrettin: “Çayır ve Mera Yönetimi”, 2017, (Çevrimiçi), https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/33753/mod_resource/content/0/%C3%87AYIR%20VE%20MERA%20Y%C3%96NET%C4%B0M%C4%B0%20DERS%20MATERYAL%C4%B0%201.%20KONU.pdf, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2018.
- Engel, Stefanie, Charles Palmer: “Complexities of Decentralization in a Globalizing World”, **Environmental and Resource Economics**, C. 50, S. 2, 2011, s. 157-174.
- Engels, Friedrich: **Socialism: Utopian and Scientific / Appendix-The Mark**, New York, New York Labor News Company, 1902.
- Eren, Fikret, Veysel Başpınar: **Toprak Hukuku**, Ankara, Savaş Kitabevi, 2017.
- Eşiyok, Ali: **Kalkınma Sürecinde Tarım Sektörünün Ekonomideki Yeri, Yapısı ve Gelişme Dinamikleri (1923-2004)**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Matbaası, Ankara, 2004.
- Étienne, Julien, Matthew Wendeln: “Compliance Theories: A Literature Review”, **Revue Française de Science Politique** (English Edition) Vol. 60, No. 2, 2010, pp. 139-162.
- European Commission, “The Common Fishery Policy”, (Çevrimiçi), https://ec.europa.eu/fisheries/cfp_en, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2019.
- Febriani, Rika, Ade Dani: “Environmental Crisis and Local Wisdom; Learning from the Cosmology of the Minang and Javanese Communities”, **Digital Press Social Sciences and Humanities**, Vol. 9, 2023, pp. 1-7.

- Feeny, David, Fikret Berkes, Bonnie J. McCay, James M. Acheson: "Tragedy of the Commons: Twenty-two Years Later", **Human Ecology**, Vol. 18, No. 1, 1990, pp. 1-19.
- Fehr, Ernst, Simon Gächter: "Cooperation and Punishment in Public Goods Experiments", **American Economic Review**, C. 90, S. 4, 1999, s. 980-994.
- Feldman, Allan M., Robero Serrano: **Welfare Economics and Social Choice Theory**, New York, Springer, 2006.
- Fidan, Tuncer, İnci Öztürk: "Perspectives and Expectations of Union Member and Non-union Member Teachers on Teacher Unions", **Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi- Journal of Educational Sciences Research**, Vol. 5, No. 2, 2015, ss. 191-220.
- Fisunoğlu, Mahir: "Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi", **Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı**, Ankara, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1990, s. 39-49.
- Flakus, Greg: "Study: Mississippi River Overwhelmed by Agricultural Chemicals", 22 Mayıs 2014, (Çevrimiçi) <https://www.voanews.com/a/study-mississippi-river-overwhelmed-by-agricultural-chemicals/1920682.html>, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2017.
- Frankfort-Nachmias, Chava David Nachmias: **Research Methods in the Social Sciences**, London, St. Martin's Press Inc, 1996.
- Freankel, Jack. R Norman E. Wallen: **How to Design and Evaluate Research in Education**, New York, Von Hoffman Press. 2006.

- Frey, Bruno S., Felix Oberholzer-Gee: "The Cost of Price Incentives: An Empirical Analysis of Motivation Crowding- Out", **The American Economic Review**, C. 87, S. 4. 1997, s. 746-755.
- Garrity, Edward: "Tragedy of Commons, Business Growth and the Fundamental Sustainability Problem", **Sustainability**, Vol. 4, No. 10, 2012, pp. 2443-2471.
- Gedikli, Bahar: "Kıyıyı Yaşamak, Kıyıyı Planlamak", **7. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Ankara, Mattek Matbaacılık, 2011, ss. 23-33.
- Gelcich, Stefan vd.: "Engagement in Co-management of Marine Benthic Resources Influences Environmental Perceptions of Artisanal Fishers", **Environmental Conservation**, C. 35, S. 1, 2008, s. 36-45.
- Giritlioğlu, Pelin Pınar: "Planlama Perspektifinden Orman Sınırı Dışına Çıkarılan Alanlar Sorunu: İstanbul Örneği", **Planlama Dergisi**, C. 30, S. 2, 2020, s. 198-220.
- Giroux, Henry A.: "Neoliberalism, Corporate Culture, and the Promise of Higher Education: *The University as a Democratic Public Sphere*", **Harvard Educational Review**, Vol. 72, No. 4, 2002, pp. 425-463.
- Gökkuş, Ahmet, Ali Koç: **Mera ve Çayır Yönetimi**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yayınları, 2001.
- Gökkuş, Ahmet: "Organik Hayvancılığın Kaba Yem Kaynakları: Çayır-Mera ve Çalılı Alanlar", **VI. Organik Tarım Sempozyumu**, 2019, s. 148-158.

- Gözler Kemal: **İdare Hukuku**, C.2, Bursa, Ekin Kitabevi, 2003.
- Grafton, R. Qunetin: “Individual Practice Transferable Quotas”, **Theory and Practise, Reviews in Fish Biology and Fisheries** Vol. 6, 1996, pp.5-20.
- Gravitz, Michael: “The Gulf: From Overfishing to Healthy Waters”, **Environment Texas Research and Policy Center Report**, 2008.
- Greif, Avner,
Christopher Kingston: “Institutions: Rules or Equilibria?” **Political Economy of Insitutions, Democracy and Voting**, eds. Norman Schofield, Gonzalo Caballero, Springer, 2011.
- Guilbert, Kieran: “Africa’s Great Green Wall could Halt Your Youth Migration, Extremism: Experts”, Reuters, 5 Mayıs 2016.
- Gunatilake, Herath,
Franklin D. De
Guzman: “Market-Based Approaches for Managing the Asian Environment: A Review”, **ADB Economics Working Paper Series**, No. 124, Manila, Asian Development Bank, 2008, pp. 1-36.
- Gül, Hüseyin: “Bilim ve Araştırma Etiği”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 42, Özel Sayı. 1, ss. 103-120.
- Gülan, Aydın: “Kamu Malları”, **Gün Işığında Yönetim**, İl Han Özay, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2004, ss. 659-720.
- Gülöksüz, Elvan: “Doğal Kaynağa Dayalı Sermaye Birikimi ve Orman Sayılan Alanlarda Mülkiyet Hakları “, **Memleket Siyaset Yönetim**, 5, S. 12, 2010, ss. 70-90.

- Gümüş, Turgut: “Dışsallık ve Kayıtdışı Ekonomi Kavramına Dair Bir Değerlendirme”, **G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, C.2, S. 3, 2000, s. 63-70.
- Gümüşcan, İpek: “Ortak Malların Trajedisinden Ortak Malların Fırsatına: Bir Elinor Ostrom Portresi”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, C. 8, S. 32, 2010, s. 49-60.
- Güneş, Hüseyin Haşimi: “İktisat Tarihi Açışından Nüfus Teorileri ve Politikaları”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 8, S. 28, 2009, s. 126-138.
- Hackett, Steven, Schlager Edella, James Walke: “The Role of Communication in Resolving Commons Dilemmas: Experimental Evidence with Heterogeneous Appropriators”, **Journal of Environmental Economics and Management**, Vol. 27, No. 2, 1994, pp. 99-126.
- Hahnel, Robin: **Yeşil İktisat**, Çev. Pınar Ertör, İstanbul, Bgst Yayınları, 2014.
- Hardin, Garreth: “The Tragedy of the Commons”, **Science**, Vol. 162, No: 3859, 1968, pp. 1243-1248.
- Hart, Jeffrey, Peter Cowhey: “Theories of Collective Goods Reexamined”, **The Western Political Quarterly**, C. 30, S. 2, 1977, s. 351-362.
- Hartley, Tilman: “External Costs, Common Pools and, Public Goods: Relating the Property Rights Analyses of Coase, Ostrom, and Samuelson”, Mart 2016, (Çevrimiçi), <http://tilmanhartley.com/Hartley2016ExternalCostsCommonPoolsAndPublicGoods.pdf>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018.

- Hayek, Friedrich: "The Use of Knowledge in Society", **The American Economic Review**, C. 35, S.4, 1945, 519–530.
- Hayes, Tanya, Lauren Persha: "Nesting Local Forestry Initiatives: Revisiting Community Forest Management in a REDD+ World. **Forest Policy and Economics**, C. 12, S. 8, 2010, s. 545-553.
- Head, John G.: **Public Goods and Public Welfare**, Durham, Duke University Press, 1974.
- Held, David, Anthony McGrew: "Political Globalization: Trends and Choices", **Providing Global Public Goods: Managing Globalization**, ed. İnge Kaul, Oxford, Oxford University Press, 2003, pp. 185-199.
- Hess, Charlotte, Elinor Ostrom: "Ideas, Artifacts, and Facilities; Information as a Common-Pool Resource", **Law and Contemporary Problems**, Vol. 66, No. 1, 2003, pp. 111-145.
- Hess, Charlotte: "Mapping the new Commons", 12th Biennial Conference of the International Association for the Study of the Commons, Cheltenham, UK, 19 Temmuz 2008.
- Hoffman, Robert, Derek Ireland: "Elinor Ostrom, Institutions and Governance of the Global Commons", Second Draft, 2013, s. 16-17, (Çevrimiçi) https://clubofromeagm2013.files.wordpress.com/2013/08/ostrom_institutions_commons_draft_2013_july_22.docx, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018.
- Holzinger, Katharina: "Common Goods, Matrix Games and Institutional Response", **European Journal of International Relations**, C. 9, S. 2, 2003, s. 173-212.

- Houde, Nicolas: “The Six Faces of Traditional Ecological Knowledge: Challenges and Opportunities for Canadian Co-Management Arrangements”, **Ecology and Society**, C. 12, S. 2:34, 2007, <https://www.ecologyandsociety.org/vol12/iss2/art34/>
- Hunter, Philip: “The Human Impact on Biological Diversity. How Species Adapt to Urban Challenges Sheds light on Evolution and Provides Clues about Conservation”, **EMBO Reports**, C.8, S. 4, 2007, s. 316-318.
- Huong, Ta Thi Thanh, Fikret Berkes: “Diversity of Resource Use and Property Rights in Tam Giang Lagoon, Vietnam”, **International Journal of Commons**, Vol. 5, No. 1, 2011, pp. 130-149.
- Ilgar, Rüştü: “Türkiye’de Hayvan Hakları İhlallerine Coğrafi Açısından Bakış”, **Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 16, S. 1, 2007, s. 347-360.
- Illich, Ivan: “Ekonomik Güçsüzlüğümüzün Kökenleri”, **Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey**, Ed. Bengi Akbulut, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 85-86.
- Islam, Shahidul: “Perspectives of the Coastal and Marine Fisheries of the Bay of Bengal, Bangladesh”, **Ocean&Coastal Management**, Vol. 46, No. 3, 2003, pp. 763-796.
- IUCN: International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, United Nations Environment Programme, World Wildlife Fund, Food ve Agriculture Organization of the United Nations ve Unesco: **World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development**. Gland, Switzerland, IUCN, 1980.

- İnan, Mahmut: “Kamu Ekonomisi ve Dışsallıkların İçselleştirilmesi”, **Harran Üniversitesi İİBF Dergisi**, C. 2, S. 2, 2018, s. 76-107.
- İztuzu Kumsalını Kurtarma Platformu (İKUP), “İztuzunda İhale Tartışması”, 11.02.2015, (Çevrimiçi), <https://iztuzu.org/iztuzunda-ihale-tartismasi/>, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2019.
- Jain, Anıl: “Efficient Public Good Provision in Networks: Revisiting the Lindahl Solution”, **FRB International Finance Discussion Paper**, S.1210, 2017, s. 1-36.
- James, Michelle: “Co-operative Management of the Geoduck and Horse-clam Fishery in British Columbia” R.E. Townsend, R. Shotton, and H. Uchida (eds). **Case Studies in Fisheries Self-governance**. FAO Fisheries Technical Paper 504. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2008, pp. 397–406.
- Jamshed, Shazia: “Qualitative Research Method-Interviewing and Observation”, **Journal of Basic and Clinical Pharmacy**, Vol. 5, No. 4, 2014, pp. 87-88.
- Janssen, Marco, Elinor Ostrom: “Critical Factors That Foster Local Self-governance of Common-pool Resources: The Role of Heterogeneity”, Conference on Inequality, Collective Action and Environmental Sustainability, Sante Fe Institute, New Mexico, 21-23 September 2001, pp. 1-48.
- Janssen, Marco, Robert Holahan, Allen Lee, Elinor Ostrom: “Lab Experiments for the Study of Social-Ecological Systems”, **Science**, Vol. 328, No. 5978, 2010, pp.613-617.

- Janssen, Marco: "A Behaviour Perspective on the Governance of Common Resources", **Current Opinion in Environment Sustainability**, Vol. 12, 2015, pp. 1-5.
- Jenkins, Megan E., Randy T. Simmons: "Introduction", **The Environmental Optimism of Elinor Ostrom**, Eds. Megan E. Jenkins, Randy T. Simmons, Camille H. Wardle, Utah, Center for Growth & Opportunity at Utah State University, 2020, s. VII-XI.
- Jentoft, Svein, Paul Onyango, Mohammad Mahmudul Islam: "Freedom and Poverty in the Fishery Commons", **International Journal of Commons**, Vol. 4, No.1, 2010, pp. 345–366.
- Jodha, Narpal: "Common Property Resources: A Missing Dimension of Development Strategies", **World Bank Discussion Paper 169**, 1992.
- Kammersgaard, Jesper: "Causalities between Social Capital and Social Funds", **Social Protection Discussion Paper**, No. 9908, 1999, pp. 1-34.
- Kanunname-i Arazi, Kabul Tarihi: 07.07.1274 (1858), Takvimi Vekayi Tarihi: 09.10. 1274.
- Kapan, Gazi: Kamu Toprakları ve Belediyeler, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, C. 6, S. 3, 1997, s. 22-44.
- Kapan, Gazi: Mera Kanunu ve Getirdikleri, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, C. 7, S. 2, 1998, ss. 49-63.
- Karabeyli Levent vd.: **Sayıştay Başkanlığı Performans Denetimi Raporu-Kıyıların Kullanımının Planlanması ve Denetimi**, Ankara, 2006.

- Karakuş, Emine: “Devletin Taşınmaz Mülkiyeti”, **Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildirileri**, Ed. Sonay Bayramoğlu Özüğurlu, Ankara, Memleket Yayınları, 2010, ss. 132-149.
- Karasar, Niyazi: **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2012.
- Kartal, Filiz: “Public Goods”, **Political and Civil Leadership: A Rerence Handbook**, Ed. by. Richard A. Couto, Thousand Oaks CA, Sage Publications, 2010, pp. 153-161.
- Kaul Inge v.d.: “Defining Global Public Goods”, **Global Public Goods: International Cooperation in The 21st Century**, Ed. by. Inge Kaul, Isabelle Grunberg, Marc A. Stern, New York, Oxford University Press, 1999, pp.2-19.
- Kayıran, Meltem: “Kamu Malları: Piyasa Başarısızlığı mı Teorilerin Başarısızlığı mı?” **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 68, S. 4, 2013, s. 147-184.
- Kemp G. Paul vd.: “The Central Role of the Mississippi River and Delta in Restoration of the Northern Gulf of Mexico”, 2011, (Çevrimiçi)
<http://www.mississippiriverdelta.org/files/2011/10/Central-Role-of-Mississippi-in-Restoring-Gulf-7-6-11-4.pdf> , Erişim Tarihi: 10 Kasım 2017.
- Keskinkılıç, Kenan: “Bir Canlı Hayat-Mera: Meraların Yaşam Döngüsündeki Yeri ve Önemi”, İzmir Ticaret Odası, 2023, (Çevrimiçi), <https://itb.org.tr/makale/9-bir-canli-hayat--mera-meralarin-yasam-dongusundeki-rolu-ve-onemi>, Erişim Tarihi: 23.10.2023.

- Kim, Oliver, Mark Walker: “The Free Rider Problem: Experimental Evidence”, **Public Choice**, Vol. 43, No. 1, 1984, pp. 3-24.
- Kiwango, Wilhelm A.: “Decentralized Environmental Governance: A Reflection on its Role in Shaping Wildlife Management Areas in Tanzania”, **Tropical Conservation Science**, Vol. 8, No. 4, 2015, pp. 1080-1097.
- Klooster, Daniel: “Institutional Choice, Community, and Struggle: A Case Study of Forest Co-Management in Mexico”, **World Development**, Vol. 28, No. 1, 2000, pp.1-20.
- Kolusarı, Sadık: “Başarısız Devlet ve Türkiye”, (Çevrimiçi), <http://www.gelecek.ch/gelecek/wp-content/uploads/2015/04/Basarisiz-Devletler-Endeksi.pdf>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2018.
- Koontz, Tomas M., Craig W. Thomas: “What Do We Know and Need to Know about the Environmental Outcomes of Collaborative Management?”, **Public Administration Review**, Vol. 66, No. 1, 2006, pp. 111-121.
- Korkmaz, İsa: “Nicel Araştırmalarda Evren, Örneklem, Örnekleme Teknikleri” **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ed. Behçet Oral, Ahmet Çoban, Ankara, Pegem Akademi Yayınları,2020, ss. 147-159.
- Kosfeld, Michael, Akiro Okada, Arno Riedl: “Institution Formation in Public Goods Games”, **The American Economic Review**, Vol. 99, No. 4, 2009, pp. 1335-1355.

- Kuntreuther, Howard, Douglas Easterling, William Desvousges, Paul Slovic: "Public Attitudes Toward Sitting a High Level Nuclear Waste Repository in Nevada", **Risk Analysis**, Vol. 10, No. 4, 1990, pp. 469-484.
- Lam, Wai-Fung: "Incentives Facing Irrigation Officials and Farmers in Nepal", **Institutions, Incentives and Irrigation in Nepal**, Eds. Paul Benjamin, Wai Fung Lam, Elinor Ostrom, Ganesh Shivakoti, Burlington, 1994, pp. 43-57.
- Landolt, Gabriela, Tobias Haller: "Alpine Common Property Institutions under Change: Condition for Successful and Unsuccessful Action by Alpine Farmers in the Canton of Grisons, Switzerland", **Human Organization**, Vol. 74, No. 1, 2015, pp. 100-111.
- Larson, Anne M., Fernanda Soto: "Decentralization of Natural Resource Governance Regimes", **Annual Review of Environmental and Resources**, Vol. 33, No.1, 2008, pp. 213-239.
- Lawrence, Theodore, Cristy Watkins: "It Takes more than a Village: The Challenges of Co-management in Uganda's Fishery and Forestry Sectors", **International Journal of Sustainable Development & World Ecology**, Vol. 19, No. 2, 2012, pp. 144-154.
- Lawry, Steven W.: "Tenure Policy toward Common Property Natural Resources in Sub-Saharan Africa", **Natural Resources Journal**, Vol. 30, No. 2, 1990, pp. 403-422.
- Leach, John: **A Course in Public Economics**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- Leach, Melissa: "Environmental Entitlements: Dynamics and Institutions in Community-Based Natural Resource Management", **World Development**, Vol. 27, No. 2, 1999, pp. 225-247.

- Lemos, Maria C.,
Arun Agrawal: “Environmental Governance”, **Annual Review of Environmental Resources**, C. 31, 2006, s. 297-325.
- Lesorogol, Carolyn
Kornfeld: “Cutting up the Commons: The Political Economy of Land Privatization among the Sambaru of Kenya”, **American Anthropologists**, Vol, 105, No. 3, 2003, pp. 531-541.
- Li, Tania Murray: “Engaging Simplifications: Community-Based Resource Management, Market Processes and State Agendas in Upland Southeast Asia”, **World Development** Vol. 30, No. 2, 2002, pp. 265-283.
- Libecap, Gary D.: “Property Rights Allocation of Common Pool Resources”, in. **Regulation, Deregulation and Reregulation: Institutional Perspectives** Eds. Claude Menard ve Michel Ghertman, Edward Elgar Publishing, Cheltham, 2009, s. 27-44.
- Libecap, Gary D.: “Regulation and Deregulation: Property Rights Allocation Issues in De Regulation of Common Pool Resources”, **ICER Working Paper**, No. 28, 2007.
- Linebaugh, Peter: “Özgürlük ve Herkesin Müşterekleri Magna Carta’nın Unutulmuş Anlamı”, **Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey**, Ed. Bengi Akbulut, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 87-89.
- Lutz, Ernst, Herman
Daly: “Incentives, Regulations, and Sustainable Land Use in Costa Rica”, **Environmental and Resource Economics**, Vol. 1, 1991, pp. 179-194.

- Madhoo, Yethi Nisha: "An Illustration of the Tragedy of the Commons: The Demise of the Aral Sea", **Saving Small Island Developing States: Environmental and Natural Resource Challenges**, Eds. Shyam Nath, John L. Roberts, Yethi Nisha Madhoo, Commonwealth Secretariat, London, 2010, pp. 133-144.
- Madulu, Ndalawa F.: "Impacts of Population Pressure and Poverty Alleviation Strategies on Common Property Resource Availability in Rural Tanzania", **AJEAM-RAGEE**, C.10, 2005, 26-49.
- Makino, Mitsutaku, Hiroyuki Matsuda: "Co-management in Japanese Coastal Fisheries: Institutional Features and Transaction Costs", **Marine Policy**, Vol. 29, No. 5, 2005, pp. 441-450.
- Maldonado, Jorge Higinio, Rocio del Pilar Moreno-Sanchez: "Does Scarcity Exacerbate the Tragedy of the Commons"?, **Evidence From Fishers' Experimental Responses**, Annual Meeting, 27-29 July 2008, Orlando, American Agricultural Economics Association.
- Malkin, Jesse, Aaron Wildavsky: "Why the Traditional Distinction between Public and Private Goods should be Abandoned", **Journal of Theoretical Politics**, Vol. 3, No. 4, 1991, pp. 355-378.
- Malthus, Thomas: **An Essay on the Principle of Population**, London Printed for J. Johnson, 1798.
- Marin, Andres, Fikret Berkes: "Network Approach for Understanding Small-scale Fisheries Governance: The Case of the Chilean Coastal Co-management System", **Marine Policy**, Vol. 34, No. 5, 2010, pp. 851-858.
- Marshall, Gordon: **A Dictionary of Sociology**, Oxford, Oxford University Press, 1998.

- Masclet, David,
Charles Noussair,
Steven Tucker,
Marie-Claire Villeval:
“Monetary and Nonmonetary Punishment in the Voluntary Contributions Mechanism”, **The American Economic Review**, Vol. 93, No.1, 2003, pp. 366-380.
- McCay Bonnie J.,
James M. Acheson:
The Question of the Commons. The Culture and Ecology of Communal Resources, Tucson, University of Arizona Press, 1987.
- McKibben, Bill:
“Müşterekler Gelecek İçin Yeni Bir Hikaye Sunuyor”, **Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey**, Ed. Bengi Akbulut, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 16-18.
- McNally, David:
Piyasanın Ucubeleri Zombiler, Vampirler ve Küresel Kapitalizm, Çev. İdil Çetin, Ankara, Dipnot Yayınları, 2016.
- McNutt Patrick:
“Public Goods and Club Goods”, Encyclopedia of Law and Economics, Vol.1, **The History and Methodology of Law and Economics**, Eds. Boudewijn Bouckaert ve Gerrit De Geest, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2000.
- Mekbebe, Tessema,
Robert J. Lillieholm,
Dale Blahna, Linda
Kruger,
“Resource Use, Dependence and Vulnerability, Community-Resource Linkages on Alaska’s Tongass National Forest”, **Ecosystems and Sustainable Development**, Vol. 122, 2009, pp. 263-272.
- Mellström, Carl,
Magnus Johannesson:
“Crowding Out in Blood Donation: Was Titmuss Right?”, **Journal of the European Economic Association**, C.6, S. 4, 2008, s. 845–863.
- Menger, Carl:
Principles of Economics, Çev. James Dingwall ve Bert Hoselitz, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2007.

- Merriam, Sharan: **Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber**, Çev. Ed. Selahattin Turan, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2018.
- Miles, Matthew B. **An Expanded Sourcebook: Qualitative Data Analysis**, Michael Huberman: California, Sage Publications, 1994.
- Mill, John Stuart: **On Liberty**, Kitchener, Batoche Books, 2001.
- Mincey, Sarah K., “Structuring Institutional Analysis for Urban Ecosystems: A Miranda Hutten, Key to Sustainable Urban Forest Management”. Urban Ecosystems, Vol. 16, No. 3, 2013, pp. 553–571.
- Burnell C. Fischer, Tom P. Evans, Susan I. Stewart, Jessica M, Vogt:
- Mincher, Russell: “New Zealand’s Challenger Scallop Enhancement Company: from reseedling to self-governance”, **Case Studies in Fisheries Self-governance**, Eds: Ralph Townsend, Ross Shotton, Nirotugu Uchida, FAO, Rome, 2008, s. 307-321.
- Mitchell, Kine “Identifying Barriers to Dalit and Janajati Women’s Valvik: Successful Leadership in Community Based Forest Management in Nepal”, **Hariyo Ban Program**, No. 29, 2013.
- Moller, Henrik, Fikret “Combining Science and Traditional Ecological Berkes, Philip Knowledge: Monitoring Populations for Co- Management”, O’Brien Lawyer, **Ecology and Society**, Vol. 9, No. 3:2, 2004.
- Mine Kışlalıoğlu:

- Moloney, David,
Peter Pearce: “Quantitative Rights as an Instrument for Regulating Commercial Fisheries”, **Journal of the Fisheries Research Board of Canada**, Vol. 36, 1979, pp. 859–866.
- Momeni, Fatemeh: “Voluntary and Mandatory Provision of Common Pool Resources with Heterogeneous Appropriators”, **SPI Working Paper**, No. 131, 2015, pp. 1-30.
- Murota, Takesi ve
Irina Glazyrina: “Common Pool Resources in East Russia: A Case Study on the Creation of a New National Park as a Form of Community-based Natural Resource Governance”, **Environmental Economics and Policy Studies**, Vol.11, No.1, 2010, pp. 37-52.
- Murphree, Marshall: “Communities as Resource Management Institutions”, Gatekeeper Series, No: 36, **International Institute for Environment and Development**, 1993, pp. 1-14.
- Musgrave, Richard: **Public Finance in Democratic Society**, Brighton, Wheatsheaf Books, 1986.
- Musgrave, Richard: **The Theory of the Public Finance: A Study in Public Economy**, New York, McGraw-Hill, 1959.
- Musu, Ignazio: “Economic Analysis, Sustainability and Environmental Commons”, **CESifo Working Paper**, No. 4544, 2013, pp. 1-20.
- Nabli, Mustapha,
Jerremy B. Nugent: “The New Institutional Economics and its Applicability to Development”, **World Development**, Vol. 17, No. 9, 1989, pp. 1333-1347.

- Nasuchon, Nopparat, Anthony Charles: Community Involvement in Fisheries Management: Experiences in the Gulf of Thailand Countries. **Marine Policy**, 2010, Vol. 34, No. 1, pp. 163-169.
- National Resource Council: **Proceedings of the Conference on Common Property Resource Management**, Washington, National Academy Press, 1986.
- Nelson, Fred ve Arun Agrawal: "Patronage or Participation? Community-based Natural Resource Management Reform in Sub-Saharan Africa", **Development and Change**, Vol. 39, No. 4, 2008, pp. 557-585.
- Nergiz, Hatice Güçlü: "Trakya Turizm Rotası", **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, C. 28, S. 1, 2017, ss. 200-202.
- Neumann, W. Lawrence: **Toplumsal Araştırma Yöntemleri- Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I**, Çev. Seda Özge, İstanbul, Yayın Odası, 2017.
- Nielsen, Jesper Raakjaer vd.: "Fisheries co-Management: An Institutional Innovation? Lessons from South East Asia and Southern Africa", **Marine Policy**, Vol. 28, No. 2, 2004, pp. 151-160.
- North, Douglas: **Institutions, Institutional Change and Economic Performance**, Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- Nuggehalli, Roshni, Linda Stalker Prokopy: "Motivating Factors and Facilitating Conditions Explaining Women's Participation in Co-management of Sri Lankan Forests", **Forest Policy and Economics**, Vol. 11, No. 4, 2009, pp. 288-293.

- Oğuz, Arzu: “Fikri Mülkiyet Hakları ve Geleneksel (Yerel) Bilgi ve Folklorun Hukuki Korunması”, **Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi**, C. 9, S. 3, 2009, ss. 9-52.
- Olson, Mancur: **The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups**. Massachusetts, Harvard University Press. 1971.
- Onar, Sıddık Sami: **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, İstanbul, Hak Kitabevi, C. 2, 1952.
- Ørebech, Peter: “Getting It Right”: The Birth of a New EU Common Fishery Policy?-Legislative and Legal Perspectives on the Annuling of the “Five Structural Failings”, **Arctic Review on Law and Politics**, Vol. 6, No. 2, 2015, pp. 111-131.
- Orman Genel Müdürlüğü, **2019 Yılı İdare Faaliyet Raporu**, Ankara, 2020.
- Ostmann, Axel: “External Control may Destroy the Commons”, **Rationality and Society**, Vol. 10, No. 1, 1998, pp. 103-122.
- Ostrom, Elinor vd.: “Revisiting the Commons: Local Lessons, Global Challenges”, **Science**, Vol. 284, 1999, pp. 278-282.
- Ostrom, Elinor, Michael Cox: Moving Beyond Panaceas: A Multi-Tiered Diagnostic Approach for Social-Ecological Analysis. **Environmental Conservation**, Vol. 37, No. 4, 2010, pp. 451-463.
- Ostrom, Elinor, Roy Gardner, James Walker: “Rules, Games and Common Pool Resource Problems”, **Rules, Games and Common Pool Resources**, Ed. by. Elinor Ostrom, Roy Gardner, James Walker, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1994, pp. 3-22.

- Ostrom, Elinor,
Vincent Ostrom: “The Quest for Meaning in Public Choice, **American Journal of Economics and Sociology**, Vol. 63, No. 1, 2004, pp. 105-147.
- Ostrom, Elinor: “Reformulating the Commons”, **Swiss Political Science Review** Vol. 6, No. 1, 2000, pp. 29-52.
- Ostrom, Elinor: **Governing the Commons: The Evolution of Institutions**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.
- Ostrom, Elinor: “Collective Action and the Evolution of Social Norms”, **Journal of Economics Perspectives**, No. 14, 2003, pp. 137-158.
- Ostrom, Elinor: “Coping with Tragedies of the Commons”, **Annual Review of Political Science**, Vol. 2, 1999, pp. 493-535.
- Ostrom, Elinor: “Self-governance and Forest Resources”, Eds: Parth Shah ve Vidisha Maitra, **Terracotta Reader: A Market Approach to the Environment**, New Delhi, Academic Foundation, 2005a, pp. 131-154.
- Ostrom, Elinor: “The value-added of Laboratory Experiments for the Study of Institutions and Common-pool Resources”, **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 61, No. 2, 2006, pp. 149-163.
- Ostrom, Elinor: **Understanding Institutional Diversity**, New Jersey, Princeton University Press, 2005.
- Ostrom, Elinor: **Understanding Institutional Diversity**, Princeton, Princeton University Press, 2005b.

- Özdemir, Murat: Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 11, S. 1, 2010, ss. 323-343.
- Özden, Begüm Fırat: “Maliye’ye ‘Müşterekler’den Bakmak”. **İstanbul Üniversitesi İktisat Dergisi**, S. 522, 2012.
- Özel, Hüseyin: “Liberalizmin “Ütopyac” Toplum Tasarımı”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 26, S. 1, 2002, s. 101-123.
- Öztürk, Nazım: **Piyasa Başarısızlığından Kamu Ekonomisinin Başarısızlığına: Ekonomide Devletin Değişen Rolü**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2007.
- Pamak, Mehmet: “Türkiye’de Toprak Reformu”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, S. 18, 1980, s. 127-159.
- Papenfuss, Mary: “U.S. Lashed As ‘Main Threat’ To Environment At UN Ocean Conference”, Huffington Post, 6 Temmuz 2017, (Çevrimiçi) https://www.huffingtonpost.com/entry/us-main-environmental-threat-united-nations_us_593618e4e4b0099e7faeaac2, Erişim Tarihi: 10 Kasım 2017.
- Parsons, Wayne: **Public Policy: An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis**, Aldershot, Edward Elgar Publishing, 1995.
- Patton, Michael
Quinn: **Qualitative Research&Evaluation Methods**, Thousand Oaks, Sage Publications, 2002.
- Pigou, Arthur C.: **The Economics of Welfare**, London, Macmillan Press, 1932.

- Pimbert, Michel, Jules Pretty: "Parks, People and Professionals: Putting "Participation" into Protected Area Management". **Discussion Paper**, UNRISD, No. 57, 1995.
- Pindyck, Robert S., Daniel L. Rubinfeld: **Microeconomics**, New Jersey, Prentice Hall, 2012.
- Platteau, Jean-Philippe: "Behind the Market Stage Where Real Societies Exist-Part 2: The Role of Moral Norms", **The Journal of Development Studies**, Vol. 30, No. 3, 1994, pp. 753-817.
- Pomeroy, Robert, Brenda M. Katon, Ingvild Harke: "Conditions Affecting the Success of Fisheries Co-management: Lessons from Asia", **Marine Policy**, Vol. 25, No. 3, 2001, pp. 197-208.
- Porter, Gareth: **Fisheries Subsidies and Overfishing: Towards a Structured Discussion**, Geneva, UNEP, 2003.
- Porto, Monica, Francisco Lobata: "Mechanisms of Water Management: Command & Control and Social Mechanisms" **REGA**, Vol. 1, No. 2. 2004, pp. 113-129.
- Poteete, Amy, Marco A. Janssen, Elinor Ostrom: **Working Together: Collective Action, the Commons and Multiple Methods in Practice**, Princeton, Princeton University Press, 2010.
- Pretty, Jules: "Social Capital and the Collective Management of Resources", **Sciences**, Vol. 302, No. 5652, 2003, ss. 1912-1914.
- Rabinovich, Anna vd.: "Protecting the Commons: Predictors of Willingness to Mitigate Communal Land Degradation among Masaai Pastoralists", **Journal of Environmental Psychology**, Vol. 72, 2020, pp. 1- 12.

- Rauhut, Daniel: “Adam Smith: A Champion for the Poor”, **Economists and Poverty: From Adam Smith to Amartya Sen**, Eds. Daniel Rauhut, Neelambar Hatti, Carl-Axel Olsson, New Delhi, Vedam Books, 2005, pp. 21-40.
- Ray, Biswajit, Rabindra Bhattacharya: Transaction Costs, Collective Action and Survival of Heterogeneous Co-management Institutions: Case Study of Forest Management Organizations in West Bengal, India’, **Journal of Development Studies**, Vol. 47, No. 2, 2011, pp. 253–273.
- Reddy, S.R.C., Shanti P. Chakravarty: “Forest Dependence and Income Distribution in a Subsistence Economy: Evidence from India”, **World Development**, Vol. 27, No. 7, 1999, pp. 1141-1149.
- Reddy, V. Ratna, M. Sirinivasa Reddy, Sanjit Kumar Rout: “Groundwater Governance: A Tail of Three Participatory Models in Andhra Pradesh, India”, **Water Alternatives**, Vol. 7, No. 2, pp. 275-297.
- Ribot, Jesse C. vd.: “Recentralizing While Decentralizing: How National Governments Reappropriate Forest Resources”, **World Development**, C. 34, S. 11, 2006, s. 1864-1886.
- Ricard, Mattiheu: **The Power of Compassion to Change Yourself and the World**, New York, Boston, London: Little, Brown and Company, 2015.
- Rifkin, Jeremy: “Zenginlerin Yoksullara Karşı Devrimi”, **Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey**, Ed. Bengi Akbulut, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 84.
- Robson Colin: **Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Gerçek Dünya Araştırması**, Çev. Şakir Çinkır, Nihan Demirkasımoğlu, Ankara, Anı Yayıncılık, 2017.

- Romero, Claudia vd.: “Effects of Commercial Bark Harvesting on *Adansonia Digitata* (baobab) in the Save-Odzi valley, Zimbabwe, with Considerations for its Management”, **IES Working Paper 18**, 2001, s. 28–50.
- Rosen, Harvey S., **Public Finance**, New York, McGraw-Hill, 2008.
 Ted Gayer:
- Royal Swedish Academy of Science, “Economic Governance”, 12 Ekim 2009, s. 1-19.
- Röller, Lars-Hendrik, “Bundling of Social and Private Goods and the Soft Budget Constraint Problem”, **Journal of Comparative Economics**, Vol. 33, No. 1, 2005, pp. 47-58.
 Zhentang Zhang:
- Ruddle, Kenneth: “Traditional Community-based Coastal Marine Fisheries Management in Viet Nam”, **Ocean & Coastal Management** Vol. 40, No.1, 1998, pp. 1-22.
- Rutherford, M.C., L. Powrie: “Impacts of Heavy Grazing on Plant Species Richness: A Comparison across Rangeland Biomes of South Africa”, **South African Journal of Botany**, C. 87, 2013, s. 146–156.
- Samuelson, Paul A.: “The Pure Theory of Public Expenditure”, **The Review of Economics and Statistics**, C. 36, S. 4. 1954, s. 387-389.
- Sandier, Todd: “Common-Property Resource: Privatization, Centralization and Hybrid Arrangements”, **Public Choice**, Vol. 143, No.3-4, 2010, pp. 317-324.
- Sandler, Todd, John Tschirhart: “Club Theory: Thirty Years Later”, **Public Choice**, Vol. 93, No. 3, 1997, s. 335-355.

- Sankar, Ulaganathan: "Global Public Goods", **Madras School of Economics Working Paper**, No. 28, 2008.
- Satia, Riban, Yuli
İsnadi, Nunuk Dwi
Retnandari: "Common Pool Resources of Lake Takapan: Environment Degradation, Institution, and Solution", **International Journal of Scientific Research**, Vol. 5, No. 3, 2016, pp. 1-13.
- Schneider, Friedrich,
Andreas Buehn: "Shadow Economies in Highly Developed OECD Countries: What Are the Driving Forces?", , **IZA Discussion Series**, No. 6891, 2012, pp. 1-32.
- Screpanti, Ernesto: "Taxation, Social Goods and the Distribution of Freedom", **Metroeconomica**, Vol. 57, No. 1, 2006, pp. 1-12.
- Seçilmiş, Erdem, M.
Cahit Güran: "Kamusal Malların Sağlanmasında Bedavacılık Problemi ve Deneysel İktisat Uygulamaları Perspektifinden Değerlendirilmesi", **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 28, S. 2, 2010, s. 221-256.
- Sedjo, Roger, Juha
Siikamaki: "Forests, Biodiversity, and Avoided Deforestation in the LAC Region", **Latin American Development Priorities**, Ed. Bjorn Lomborg, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, pp. 163-226.
- Serdaroğlu Sağ,
Neslihan, Hami
Yıldırım: "Kıyı Mevzuatında Kamu Yararı Kavramının Değerlendirilmesi", **Selçuk Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi**, C. 26, S. 2, 2011, s. 38-54.
- Seth, Tushar: "Goods and Services Meaning and Classification of Goods and Services", 2014, (Çevrimiçi)
<http://www.economicdiscussion.net/articles/goods-and-services-meaning-and-classification-of-goods-and-services/2014>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2018.

- Sezen, Seriye: **Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye’de Planlama**, Ankara, TODAİE, 1999.
- Shenton, Andrew K.: “Strategies for Ensuring Trustworthiness in Qualitative Research Projects”, **Education For Information**, Vol. 22, No. 2, 2004, pp. 63-75.
- Shiffman, Gary, Ravi Gupta: “Crowdsourcing Cyber Security: A Property Rights View of Exclusion and Theft on the Information Commons”, **International Journal of the Commons**, C.7, S. 1, 2013, s. 92–112.
- Singhal, Puja: “Environmental Regulations: Lessons from the Command-and-Control Approach”, DIW Roundup Berlin, 4 Eylül 2018.
- Singleton, Sara: **Constructing Cooperation: The Evolution of Institutions of Comanagement**, Michigan, University of Michigan Press, 1998.
- Smith, Adam: **An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**, Ed. by. Roy H. Campbell, Andrew S. Skinner, William B. Todd, Vol. 1-2, Oxford, Clarendon Press, 1976.
- Soedomo, Soedarsono: “Failure of Forestry Political Economy of Indonesia”, **Jurnal Manajemen Hutan Tropikai**, Vol. 23, No. 2, 2017, pp. 111-118.
- Sönmez, Veysel Füsün Alacapınar: **Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2019.

- Söyler, İlhami: **Devlet Mallarının Kamu Finansman Açısından Değerlendirilmesi**, Ankara, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 2005/368, 2005.
- Spooner, Alecia M.: **Environmental Sciences for Dummies**, New Jersey, John Wiley&Sons, 2012.
- Spulber, Nicolas, Asghar Sabbaghi: **Economics of Water Resources from Regulation to Privatization**, Vol. 13, Kluwer Academic Publishers, 1998.
- Squires, Dale vd.: "Individual Transferable Quotas as a Fisheries Management Tool", **Reviews in Fisheries Science**, Vol. 3, No. 2, 1995, pp. 141-169.
- Stavins, Robert: "Transaction Costs and Tradeable Permits." **Journal of Environmental Economics and Management**, Vol. 29, No. 2, 1995, pp. 133–148.
- Stevenson, Glenn G.: **Common Property Economics: A General Theory and Land Use Applications**, Cambridge, Cambridge University Press, 1991.
- Strotz, Robert: "Two Propositions Related to Public Goods", **Review of Economics and Statistics**, Vol. 40, No. 4, 1958, pp. 329-331.
- Sugden, Robert: "Reciprocity: The Supply of Public Goods Through Voluntary Contributions", **The Economic Journal**, Vol. 94, No. 376, 1984, pp. 772-787.
- Sumaila, Rashid: "A Cautionary Note on Individual Transferable Quotas", **Ecology and Society** C.15 S.3: 36. 2010.

- Susilowati, Nurdian, Amir Mahmud, Lyna Latifah, Anis Susanti, Puji Novita Sari: “Analyzing the Environmental Sustainability of the Rural Water Management in Community Self-help Group (CSHG) – A Case study of Gunungpati District”, **IOP Conference Series: Earth and Environmental Science**, Vol. 1098, No. 1, 2022, pp. 1-9.
- Şahin, Cemile: “Osmanlı Toprak Sistemi Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, C.5, S. 6, 2012, s. 435-461.
- Şakıyan, Ruhi: **Açıklamalı ve İctihatlı Türk Mera Hukuku**, Isparta, Yeni Matbaa, 1971.
- Şaylan, Gencay: **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1995.
- Şilil, Tolga: “Ayrı Gayrı Yok”, Yeni Alanya Gazetesi, 13.07.2002.
- Tanrıver, Süha: Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulhler, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 49, S. 1, 1994, s. 333-348.
- Tanzi, Vito, Ludger Schuknecht: **Public Spending in the 20th Century**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- TBMM: **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Toplantı: III, C. 16, Ankara, 1949.
- Tekeli, İlhan: “Mülkiyet Kurumu, Kamu Yararı Kavramı ve İmar Planları Üzerine”, **Planlama Dergisi**, C. 2, 1988, ss. 6-13.

- Tekeli, Servet vd.: “Meraların Korunma ve Kullanımı”, Türkiye VI. Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara, (Çevrimiçi),
http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/4affa4f6b27df04_ek.pdf?sube=&tipi=14, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2018.
- TEMA, “37 Yıl Sonra Mera Kanunu Çıktı” **TEMA Vakfı Faaliyet Dergisi**, S. 5, 1998, s. 18.
- Thompson, Earl A.: “The Perfectly Competitive Production of Collective Goods”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 50, No. 1, 1968, pp. 1-12.
- Thompson, Ross: “Ground-breaking Co-management in the Split Lake Resource Management Area of Manitoba, Canada”, **Rangifer**, No. 9, 1996, pp. 259-262.
- Thomson, Kaleekal, Tim Gray: “From Community-based to co-management: Improvement or Deterioration in Fisheries Governance in the Cherai Poyil Fisgerirs in the Cochin Estuary, Kerala, India?”, **Marine Policy**, Vol. 33, No. 4, 2009, pp. 537-543.
- Tietenberg, Tom: “The Tradable Permits Approach to Protecting the Commons: What Have We Learned?”, **FEEM Working Paper**, No. 36, 2002.
- Tilcsik, András, Chris Clearfield: “Five Years After the Deepwater Horizon Oil Spill, We Are Closer Than Ever to Catastrophe”, *The Guardian*, 17 Nisan 2015, (Çevrimiçi)
<https://www.theguardian.com/sustainable-business/2015/apr/17/deepwater-horizon-oil-spill-catastrophe-five-years>, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2017.

- TMMOB Şehir Plancıları Odası, “Anayasa’nın Kıyılardan Yararlanma Başlıklı 43. Maddesinde Yapılmak İstenen Değişiklik Hakkında Odamızın Görüşü”, 13.07.2003, (Çevrimiçi), http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=70&tipi=15&sube=0, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2019.
- Topçu, Gülcan
Demiroğlu, Şükrü
Sezgî Özkan: “Türkiye ve Ege Bölgesi Çayır-Mera Alanları ile Yem Bitkileri Tarımına Genel Bir Bakış”, **ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 1, 2017, ss. 21-28.
- Townsend, Ralph E.,
Ross Shotton,
Hirotsugu Uchida,
(Eds): Case Studies in Fisheries Self-governance. FAO Fisheries Technical Paper. No. 504. Rome, FAO. 2008.
- Townsend, Ralph E.: “Transactions Costs as an Obstacle to Fisheries Self-Governance in New Zealand”, **Australian Journal of Agricultural and Resource Economics**, C. 54, S. 3, 2010, s. 301–320.
- Townsend, Ralph ve
Shotton, Ross: “Fisheries Self-governance: New Directions in Fisheries Management”, **Case Studies in Fisheries Self-governance**, Eds. R. Townsend, R. Shotton, & H. Uchida, Rome, FAO, 2008, s.1–20.
- Trogen, Paul C.: “Public Goods”, **Handbook of Public Sector Economics**, Ed. by. Donijo Robbins, New York, Taylor&Francis, 2005, pp. 169-207.
- Turhanoglu, Ayşın
K., “Toplumsal Gruplar”, **İnsan ve Toplum**, Ed. Nadir Suğur, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, s. 3-17.
- Tutar, Hasan Ahmet
T. Erdem: **Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve SPSS Uygulamaları**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2022.

- Tutkun, Murat, Esra İmamoğlu: “Mevcut Yapılar ve Tarihi Yapıların Yeniden Kullanıma Kazandırılmasında Ekolojik Yaklaşımlar ve Etkileri”, **2nd International Sustainable Buildings Symposium**, 28-30 Mayıs 2015, Ankara, s. 592-599.
- Tükel, Tuncay, Rüştü Hatipoğlu: “Çayır Mera Ekolojisi”, **Çayır-Mera Amenajmanı ve Islahı**, T.C. Tarım ve Köyisleri Bakanlığı, Matsa Basımevi, Ankara, 1999.
- Ulbrich, Holley H.: **Public Finance in Theory and Practise**, Oxon, Routledge, 2011.
- Ulucak, Nihat: “Mera Islahında Bitki Türü Seçimi”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C. 31, S. 2, 1981, ss. 95-108.
- Ulucak, Nihat: “Türkiye’de Meraların Hukuksal Niteliği”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C. 27, S. 2, 1972, ss. 46-51.
- Uluocak, Nihat: “Mera ve Mera Amenajmanı ile İlgili Kavramlar ve Bazı Önemli Terimler”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C. 25, s. 1, 1975, ss. 147-168.
- Ulutan Burhan: **İktisadi Doktrinler Tarihi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1978.
- Uphoff, Norman: “Community-based Natural Resource Management: Connecting Micro and Macro Process and People with their Environment”, **International CBNRM Workshop**, Washington D.C., USA, 10-14 Mayıs 1998.
- Uphoff, Norman: “Local Institutions and Participation for Sustainable Development”, **Gatekeeper Series No. 31**, 1992, pp. 1-16.

- Uygur, Tanju: "Suların Hukuki Rejimi", **Ankara Barosu Dergisi**, S. 2, 1975, s. 158-168.
- Van Hoof, Luc, Jan van Tatenhove: EU Marine Policy on the Move: The Tension between Fisheries and Maritime Policy, **Marine Policy**, Vol. 33, No.4, 2009, pp.726-732.
- Van Laerhoven, Frank, Clare Barne: "Communities and Commons: The Role of Community Development Support in Sustaining the Commons". **Community Development Journal**, Vol. 49, 2014, pp.18-32.
- Vardar, Nilay: "Ceratepe'de Tahribat Başladı", Yeşil Artvin Derneği, 15.08.2017, (Çevrimiçi), <http://yesilartvindernegi.org/ceratepede-tahribat-basladi/>, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2020.
- Varughese, George: "Population and Forest Dynamics in the Hills of Nepal: Institutional Remedies by Rural Communities", **People and Forests: Communities, Institutions and Governance**, Eds. Clark C. Gibson, Margaret A. McKean, Elinor Ostrom, Cambridge, MIT Press, 2000, pp. 193-226.
- Ver Eecke, Wilfried: "Public Goods: An Ideal Concept", **Journal of Socio-Economics**, C.28, S.2, 1999, pp. 139-156.
- Viswanathan, Kuperan vd.: **Fisheries Co-management Policy Brief: Finding from a Worldwide Study**, Penang, WorldFish Center, 2003.
- Wade, Robert: "The Management of Common Property Resources: Collective Action as an Alternative to Privatisation or State Regulation". **Cambridge Journal of Economics**, Vol. 11, No. 2, 1987, pp. 95-106.

- Wade, Robert: **Village Republic: Economic Conditions for Collective Action in South India**, Cambridge University Press, Cambridge, 1987.
- Wallis, Joe, Brian Dollery: **Market Failure Government Failure, Leadership and Public Policy**, New York, St. Martin's Press, 1999.
- Walljazer, Jay: **Müştereklerimiz-Paylaştığımız Herşey**, haz. Bengü Akbulut, İstanbul, Metis Yayınları, 2014.
- Werthmann, Christine: "Water Managemet in Seasonal Floodplainsof the Mekong Delta", The Challenge of Self-governance in Complex, **Globalizing Economies: Collection of Revised Papers of a PhD Seminar**, Eds. Elinor Ostrom ve Achim Schlüter, Freiburg, 2007, pp. 203-224.
- Wiber, Melanie G., Murray A. Rudd, Evelyn Pinkerton, Anthony T. Charles, Arthur Bull: "Coastal Management Challenges from a Community perspective: The Problem of 'Stealth Privatization' in a Canadian Fishery", **Marine Policy**, Vol. 34, No. 3, 2010, pp. 598-605.
- Williams, Raymond: **Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Söz Varlığı**, çev. Savaş Kılıç, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.
- Wilson, Douglas Clyde vd.: "Fisheries Co-management Institutions in Southern Africa: A Hierarchical Analysis of Perceptions of Effectiveness", **International Journal of the Commons**, C. 4, S. 2, 2010, s. 643-662.

- Wilson, James R.: “The Joint Planning Agreement Experience in Canada”, Case Studies in Fisheries Self-governance, Eds. Ralph Townsend, Ross Shotton ve Hirotugu Uchida, **FAO Fisheries Technical Paper**, No. 504, Rome, FAO, 2008. pp. 125-135.
- Winchester, Angus J. L, Eleanor A. Straughton: “Stints and Sustainability: Managing Stock Levels on Common Land in England, c.1600–2006*”, **Agricultural History Review**, Vol. 58, No.1, pp. 29-47.
- Wollenberg, Eva vd.: “Between State and Society: Local Governance of Forests in Malinau, Indonesia”, **Forest Policy and Economics**, Vol. 8, No. 4, 2006, pp. 421-433.
- World Bank, “Good Governance”, (Çevrimiçi) <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>, Erişim Tarihi: 17 Ekim 2017.
- Yakar, Mustafa, Hakkı Yazıcı: “Emirdağ İlçesinde Göçlerin Tarım Alanlarına Etkileri”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, C 7, S. 2, 1999, s. 163-176.
- Yandle, Boris, Andrew P. Morriss: “The Technologies of Property Rights: Choice Among Alternative Solutions to the Tragedy of the Commons”, **Ecology Law Quarterly**, Vol. 28, No. 1, 2001, pp. 123-168.
- Yandle, Tracey, Christopher M. Dewees: “Privatizing the Commons... Twelve Years Later: Fishers’ Experiences with New Zealand’s Market-Based Fisheries Management”, Eds. N. Dolšak ve Elinor Ostrom, **The Commons in the New Millennium**,. Cambridge, MA, MIT Press, 2003, 101–127.

- Yang, Yu Wen vd.: “Self-governance within a QMS framework--The evolution of self-governance in the New Zealand Bluff oyster fishery”, **Marine Policy**, 2010, Vol. 34, No. 2, pp. 261-267.
- Yavuz, Yusuf: “Golf Uğruna Yasal Ağaç Katliamı”, Odatv, 04.12.2014, (Çevrimiçi), <https://odatv4.com/golf-ugruna-yasal-agac-katliami-0412141200.html>, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2020.
- Yazar, Taha, İsmail Keskin: “Nitel Araştırmada Örneklem”. **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ed. Behçet Oral, Ahmet Çoban, Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2020, ss. 229-246.
- Yıldırım, Ali, Hasan Şimşek: **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Yıldırım, Ali: “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”, **Eğitim ve Bilim**, 1999, ss.7-17.
- Zagorsky, Nick: “Profile of Elinor Ostrom”, **Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America**, Vol.103, No. 51, 2006, pp.19221-19223.
- (Çevrimiçi): “Çayır Mera Amenajmanı”. (Çevrimiçi), <http://www.bingol.edu.tr/documents/%C3%87AYIRMERA%20AMENAJMANI.pdf>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2018, s. 46.
- (Çevrimiçi): “Çayır ve Mera Yem Bitkileri”, (Çevrimiçi), <http://www.bingol.edu.tr/documents/Tarla%20Bitkileri.pdf>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2018.

- (Çevrimiçi): “Çevreciler Yenildi, Datça Marina İçin Dolgu Başladı”, 21.04.2014, (Çevrimiçi), <http://www.turksail.com/bodoslama/10067-cevreciler-yenildi-datca-marina-icin-dolgu-balad>, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2019.
- (Çevrimiçi): “Elinor Ostrom, Nobel Laureate”, (Çevrimiçi), <http://elinorostrom.indiana.edu/>, Erişim Tarihi: 17 Kasım 2016.
- (Çevrimiçi): “Güneş Enerjisi Santrali Kurmak İçin Ağaçları Kestiler”, Birgün Ege, 01.10.2020, (Çevrimiçi), <http://www.egedesonsoz.com/haber/Karaburun-ormanlarında-GES-katliami/1044866>, Erişim Tarihi: 9 Ekim 2020.
- (Çevrimiçi): “İztuzu Plajının İşletmesi Muğla Çevre Vakfı'na Geçti”, Hürriyet Gazetesi, 13.04.2019, (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/mugla/ortaca/iztuzu-plajinin-isletmesi-mugla-cevre-vakfin-41181832>, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2019.
- (Çevrimiçi): “Konya’da Oluşan Dev Obruklar Köylüleri Tedirgin Ediyor”, Habertürk, 06 Aralık 2017, (Çevrimiçi) <http://www.haberturk.com/konya-da-olusan-dev-obruklar-korkutuyor-1742994>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2017.
- (Çevrimiçi): “Lara-Kundu Alanında Yürütmeyi Durdurma Kararı”, Arkitera, 16.08.2008, (Çevrimiçi), <http://v3.arkitera.com/h30296-lara-kundu-alaninda-yurutmeyi-durdurma-karari.html> Erişim Tarihi: 11 Haziran 2019.

- (Çevrimiçi): “Lara İmar Planları Mahkemeye Taşındı”, Ayyıldız Toros Gazetesi, 11.03.2010.
- (Çevrimiçi): “Mera Alanları Rant Amaçlı Kullanımın Önü Açıldı”, 22 Mart 2016, (Çevrimiçi), [http://www.sakarya54.net/mera-
alanlari-rant-amacli-kullaniminin-onu-tamamen-acildi/](http://www.sakarya54.net/mera-alanlari-rant-amacli-kullaniminin-onu-tamamen-acildi/), Erişim Tarihi: 2 Haziran 2018.
- (Çevrimiçi): “Ortak Kaynakların Yönetimi”, Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ağustos 2014, (Çevrimiçi) http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/surdurulebilir_yasam/109565/Ortak_kaynaklarin_yonetimi.html, Erişim Tarihi: 02 Ekim 2017.
- (Çevrimiçi): “Plajlar Halkın Malıdır, Özel Mülk Olamaz”, (Çevrimiçi), [https://www.change.org/p/plajlar-halk%C4%B1n-
mal%C4%B1d%C4%B1r-%C3%B6zel-m%C3%BClk-
olamaz](https://www.change.org/p/plajlar-halk%C4%B1n-mal%C4%B1d%C4%B1r-%C3%B6zel-m%C3%BClk-olamaz), Erişim Tarihi: 11 Haziran 2019.
- (Çevrimiçi): “Protecting the Global Commons 20 Years Post Rio”, **12th Delhi Sustainable Development Summit**, The Energy and Resources Institute, 2-4 Şubat 2012, New Delhi.
- (Çevrimiçi): “Sakarya’da 300 Yıllık Ağaçları Kestiler, Halk Ayaklandı”, Milli Gazete, 30.04.2018, (Çevrimiçi), [https://www.milligazete.com.tr/haber/1536840/sakaryada-
300-yillik-agaclari-kestiler-halk-ayaklandi](https://www.milligazete.com.tr/haber/1536840/sakaryada-300-yillik-agaclari-kestiler-halk-ayaklandi), Erişim Tarihi: 9 Haziran 2020.
- (Çevrimiçi): “The Great Pasific Garbage Patch”, 27 Ağustos 2011, (Çevrimiçi) [http://www.cookiesound.com/2011/08/the-
great-pacific-garbage-patch/](http://www.cookiesound.com/2011/08/the-great-pacific-garbage-patch/), Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2017.

(Çevrimiçi): “Traktör Sayısı Ekim İtibariyle 1 milyon 823 bin 850 Oldu”, Hürriyet, 12.12.2017, (Çevrimiçi), <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/traktor-sayisi-ekim-itibariyle-1-milyon-823-bin-850-oldu-40675790>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2018.

(Çevrimiçi): “Urla’da Sancak Ailesine Ait RES İçin Ağaç Kesimi Başladı”, Sözcü, 19.01.2016, (Çevrimiçi), <https://www.sozcu.com.tr/2016/ekonomi/urlada-sancak-ailesine-ait-res-icin-agac-kesimi-basladi-1048936>, Erişim Tarihi: 09 Ekim 2020.

Resmi Gazete: 167 sayılı Yer Altı Suları Kanunu, Kabul Tarihi: 16.12.1960, RG. 23.12.1960.

Resmi Gazete: 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu, Kabul Tarihi: 09.06.1932, RG. 19.06.1932.

Resmi Gazete: 23419 sayılı Mera Yönetmeliği, RG. 31.07.1998.

Resmi Gazete: 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kabul Tarihi: 18.10.1982, RG. 09.11.1982.

Resmi Gazete: 3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uygulama Yönetmeliği, Kabul Tarihi: 22.11.1984, RG. 1.12.1984

Resmi Gazete: 3402 sayılı Kadastro Kanunu, Kabul Tarihi: 21.06.1987, RG. 09.07.1987.

Resmi Gazete: 4342 sayılı Mera Kanunu, Kabul Tarihi: 25.02.1998, RG. 28.02.1998.

Resmi Gazete: 442 sayılı Köy Kanunu, Kabul Tarihi: 18.03.1924, RG. 07.04.1924.

Resmi Gazete: 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 22.11.2001, RG. 08.12.2001.

Resmi Gazete: 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, Kabul Tarihi: 22. 11. 2001, RG. 08.12. 2001

Resmi Gazete: 6831 sayılı Orman Kanunu, Kabul Tarihi: 31.08.1956, RG. 08.09.1856.

EKLER

EK-1: Türkiye’de Mera Alanlarının Değişimi

TÜRKİYE’DE MERA ALANLARININ DEĞİŞİMİ									
Bölgeler	1970 Köy Hizmetleri		1991 Tarım Sayımı		2001 TÜİK Sayımı		1998-2022 Mera Kanunu*		Kuru Ot Verimi (Kg/ha)
	Alanı (ha)	%	Alanı (ha)	%	Alanı (ha)	%	Alanı (ha)	%	
Ege	1.027.900	1,32	615.900	0,79	802.879	1,03	440.166	0,56	600
Marmara	463.600	0,59	564.100	0,72	552.662	0,71	292.238	0,37	600
Akdeniz	1.002.400	1,29	434.300	0,56	659.334	0,85	579.041	0,74	500
İç Anadolu	5.884.200	7,54	3.890.300	4,99	4.570.182	5,86	4.221.480	5,41	450
Karadeniz	1.993.100	2,56	1.556.000	1,99	1.533.605	1,97	1.130.918	1,45	1.000
Doğu Anadolu	9.162.100	11,75	4.573.400	5,86	5.485.449	7,03	5.585.789	7,16	900
Güneydoğu Anadolu	2.165.100	2,78	743.600	0,95	1.012.576	1,3	690'868	1,15	450
Toplam	21.698.400		12.377.600		14.616.687		13.147.701		

* 4342 sayılı Mera Kanunu kapsamında yerleşim yeri bazında Tespit-Tahdit çalışmaları tamamlanmış olup kadastro çalışmaları tescil harici bırakılmış alanlarda çalışmaları devam etmektedir. Hesaplamada Türkiye yüz ölçümü 78.000.000 hektar olarak alınmıştır.

EK-2: Etik Kurul Raporu

Tarih ve Sayı: 18.08.2022-1157021

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
Başkanlığı

Sayı :E-35980450-663.05-1157021
Konu :İlknur GÜL

Sayın İlknur GÜL

İlgi : 21.07.2022 tarihli, 1071755 sayılı yazı

Sorumlu araştırmacıyı üstlendiğiniz 2022/245 dosya numaralı "Çevresel Müştereklerin Yönetiminde Yetki Meselesi: Trakya'da Müşterek Mera Yönetimi Üzerine Bir Alan Araştırması" başlıklı çalışma, Kurulumuzun 01.08.2022 tarih ve 07 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ
Başkan

Ek:Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BS4UER8KEZ Pin Kodu :09592

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/istanbul-universitesi-ebys>

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü

34452 Beyazıt/Fatih-İstanbul

Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88

e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ağ : www.istanbul.edu.tr

Kep Adresi : istanbuluniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için : Süleyman ARIK

Dahili : 10689

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

Tarih ve Sayı: 11.08.2022-1143562

İlgili makama,
İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Doktora Öğrencisi **İlknur GÜL** "Çevresel Müştereklerin Yönetiminde Yetki Meselesi: Trakya'da Müşterek Mera Yönetimi Üzerine Bir Alan Araştırması" başlıklı, **2022/245** dosya numaralı 21.07.2022 tarih ve **1071755** sayılı başvurusu ile İ.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na başvurmuştur. 01.08.2022 tarihinde gerçekleştirilen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Unvanı / Adı / Soyadı	Kurumu	Araştırma ile ilişkisi	Karar	İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ (Başkan)	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Çiğdem Börke TUNALI (Başkan Yardımcısı)	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Eray YURTSEVEN (Başkan Yardımcısı)	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	İlahiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Yasemin IŞIKTAÇ	Hukuk Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	İZİNLİ
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Seyhan NİŞEL	İşletme Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	İZİNLİ
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selim YAZICI	Siyasal Bilgiler Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Rasim İlker GÖKBULUT	Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Enes KABAKCI	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	İZİNLİ
Prof. Dr. Haluk ZÜLFİKAR	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	İZİNLİ
Prof. Dr. Hanife Özlem SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Şerife Sema KARAKELLE	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Göklem TEKDEMİR YURTDAS	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	İZİNLİ
Dr. Öğr. Üyesi Bengi PİRİM DÜŞGÖR	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	İZİNLİ
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif YAVUZ SEVER	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	İZİNLİ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven GÜNVER	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK-3: Görüşme Soruları

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Doçent Dr. Sevim BUDAK danışmanlığında yürütülen “Çevresel Müştereklerin Yönetiminde Yetki Meselesi: Trakya’da Müşterek Mera Yönetimi Üzerine Bir Alan Araştırması” başlıklı doktora tezinin veri toplama aracı olarak hazırlanmıştır.

Araştırma sürecinde TC kimlik numarası, isim gibi hiçbir kimlik belirten bilgi katılımcılardan istenmeyecek, kişilerden alınan bilgiler sadece bilimsel araştırmalarda veri olarak kullanılacaktır. Soruların samimi ve içtenlikle cevaplanması araştırmanın geçerlik ve güvenirliği açısından oldukça önem taşımaktadır. Çalışma süreci ve/veya sonuçları ile ilgili bilgi almak isterseniz aşağıdaki elektronik iletişim adresine erişebilirsiniz. Değerli vaktinizi ayırıp katıldığınız için teşekkür ederim.

Araştırmacı: Arş. Gör. İlknur GÜL

ARAŞTIRMA SORULARI

Tarih/ Saat:

1. Genel Bilgiler:

(a) Mesleğiniz:

2. Doğa Koruma ve Trakya Bölgesi

- (d) Mera sizin için ne anlam ifade etmektedir?
- (e) Size göre, son zamanlarda Trakya Bölgesi mera toprakları için en büyük tehdit nedir? Acilen çözülmesi gereken sorunlar nelerdir?
- (f) Size göre, daha önceden adlandırılan tehditlerden meraları korumak için ne yapılması gerekir?

3. Meralardaki Doğa Koruma ve Meracılık Faaliyetlerindeki Düzenlemeler

- (e) Doğanın korunması ve meracılık için hangi kurallar uygulanmaktadır? Nerede, ne zaman, ne kadar hayvan otlatılacağına kim izin veriyor?
 - iv. Bu kurallar nasıl gelişti?

* Karar alma sürecine katılma ya da karar alma sürecini etkileme olanakları var mı? Hangilerine?

* Meraların yönetimine katılım mümkün mü? Nasıl?

- v. Sizin için en önemli kurallar/düzenlemeler hangileridir ve bunlardan hangilerinin mantıksız olduğunu düşünüyorsunuz?
- vi. Bu kuralların etkinliğini nasıl derecelendirirsiniz? Mevcut mevzuatın eksikliklerini nerelerde görüyorsunuz?
- (f) Meracılıkta herhangi bir sosyal norm veya diğer yazılı olmayan kurallar / gelenekler var mı? (ahlaki standartlar vs.)? Ne tür normlar?
- (g) Kurallara / normlara uyulmadığında veya ihlal edildiğinde verilecek olan herhangi bir ceza çeşidi var mıdır?
- iii. Uygunluk/ uygunsuzluk nasıl izlenmektedir?
- iv. Cezanın sorumlusu kimdir?
- (h) Mera yönetiminin performansının izlenmesi söz konusu mudur?

4. Mera Yönetimindeki Aktörler

- (j) Meralarda hangi aktörler önemlidir?
- (k) Tüm gruplar / aktörler eşit olarak temsil edilmekte midir? Hangi grup / aktörler meracılık ve / veya doğayı koruma konusunda en etkili / aktiftir?
- (l) Başka aktörlerle (diğer çobanlar, hayvan sahipleri, koruma uzmanları, yerel yönetimler, STK'lar vb.) ilişki içerisinde misiniz? Hangileriyle ve ne tür bir ilişki (arkadaş, meslektaş, danışman)?
- (m) Siz ve meslektaşlarınız arasında ortak normlar ve algılamalar var mıdır? Meracılık ve doğanın korunması konusunda ortak bir anlayış var mı?
- (n) Mera yönetiminde söz sahibi olabileceğini düşündüğünüz diğer aktörler ve sizin aranızda ortak normlar ve algılamalar var mıdır? Yetkililer, diğer organizasyonlar vs.
 - iii. Kimlerle benzer tutum/algı/değer/norma sahip olduğunuzu düşünüyorsunuz?
 - iv. Karşı olanlar kimlerdir? Neden böyle olduğunu düşünüyorsunuz?
- (o) Meralardaki aktörler arasındaki güveni nasıl değerlendirirsiniz?
 - iii. Diğer paydaşları (çobanları, hayvan sahiplerini, STK'ları, yerel yönetimleri vs.) güvenilir olarak değerlendiriyor musunuz? Lütfen açıklayınız.
 - iv. En çok ve en az kime güveniyorsunuz? Neden?
- (p) Kimlerle işbirliği yapıyorsunuz? Meralar ve doğa koruma hakkında bir çeşit network var mı?
- (q) Eğer işbirliği varsa, bu işbirliğini nasıl derecelendirirsiniz?
 - v. Uyumlu mu hoşnutsuz mu?
 - vi. İşbirliği için teşvikleriniz nelerdir?
 - vii. Başkalarının işbirliği yapması için teşvikleriniz nelerdir?

- viii. Karar verme süreci nasıl düzenlenir? (Hiyerarşik yapılar, katılımcı yöntemler veya tüm paydaşların eşit katkıları)
- (r) İşbirliğini arttırmanın gerekli olacağını düşünüyor musunuz?
 - iii. Eğer öyleyse, hangi koşullar altında ve kiminle? Sizce, potansiyel faydaları neler olabilir?
 - iv. Değilse, lütfen açıklayınız
- 4. Eklemek istediğiniz bir şey var mı?
- 5. Bu konu hakkında konuşmamı önerebileceğiniz birileri var mı?

ÖZGEÇMİŞ

Öğrenim Bilgisi

Doktora	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ/SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ/SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BÖLÜMÜ/SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ PR./
2009	Tez Danışmanı:(SEVİM BUDAK)
Yüksek Lisans	TRAKYA ÜNİVERSİTESİ/İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ/MALİYE BÖLÜMÜ/
2005-2009	Tez Adı: Devletin Ekonomide Değişen Rolü: 18.yüzyıldan Günümüze Devlet Anlayışındaki Değişmeler Tez Danışmanı:(AYKUT TAVŞANCI)
Lisans	TRAKYA ÜNİVERSİTESİ/İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ/SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BÖLÜMÜ/KAMU YÖNETİMİ PR./
1999-2003	
Önlisans	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ/AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ/HUKUK BÖLÜMÜ/ADALET PR. (AÇIKÖĞRETİM)/
2014-2017	
Önlisans	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ/AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ/BİLGİSAYAR TEKNOLOJİLERİ BÖLÜMÜ/WEB TASARIMI VE KODLAMA PR. (AÇIKÖĞRETİM)/
2017-2019	
Önlisans	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ/AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ/MÜLKİYET KORUMA VE GÜVENLİK BÖLÜMÜ/ACİL DURUM VE AFET YÖNETİMİ PR. (AÇIKÖĞRETİM)/
2021	

Akademik Görevler

ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ/İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ) 2016

ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ/SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ) 2009-2016

Eserler

Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler:

1. AKDOĞAN MUZAFFER, SAYGIN DİDEM, GÜL İLKNUR (2021). Sağlık ve Çevre Etkileşimine AB Perspektifinden Yaklaşmak. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 129-155., Doi: 10.47140/kusbder.1024972 (Yayın No: 7380538)
2. SEZGİN SEZGİN, GÜL İLKNUR (2019). Haller ve Gıda Güvenliğinde Hallerin Önemi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Bayrampaşa Hali Örneği. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM - UHAD)(13. ULUSLARARASI KAYSEM BİLDİRİLERİ ÖZEL SAYISI), 105-118. (Yayın No: 5261520)

Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitaplarında (Proceedings) Basılan Bildiriler:

1. GÜL İLKNUR, SAYGIN DİDEM (2008). The Effects and Importance of NGO's in Government's Struggle with Poverty". First International Conference of Social Sciences, 3, 243-253. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:7162432)
2. GÜL İLKNUR, SOLMAZ FULYA (2016). The Relationship Between the Right to Environment and the Right to Information: An Analysis Over Call Centers. IX European Conference on Social and Behavioral Sciences (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:7162452)
3. GÜL İLKNUR (2016). Neither a Dream nor a Delusion: An Understanding of Urban Government with a Green Vision. 4th International Annual Meeting of Sosyoekonomi Society (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:7162458)
4. GÜL İLKNUR, BUDAK SEVİM (2017). A New Approach in Protection of Environment: Green State. XIV. European Conference on Social and Behavioral Science, 244-245. (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:4085022)
5. BUDAK SEVİM, GÜL İLKNUR (2016). Handicaps of Urban Environmental Management in Turkey Istanbul Case. 9. European Conference on Social and Behavioral Sciences (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3161120)

6. CENGİZ EMRE, GÜL İLKNUR, ÖZDEN PELİN PINAR (2015). Mega Events as a Tool in Urban Transformation. 7. European Conference on Social and Behavioral Sciences (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:1537891)
7. GÜL İLKNUR, CENGİZ EMRE (2014). Turkish Energy Policy and Environmental Security Within the Frame of New Great Game in Eurasia. 5. European Conference on Social and Behavioral Sciences (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:1537886)

8. BUDAK SEVİM, YURTCANLI DUYMAZ SEDA, GÜL İLKNUR (2014). 20. Yılında Türkiye’de Çevresel Etki Değerlendirme Süreci: Değişimler, Dönüşümler, Kırılganlıklar, İsyanlar.. XII. KAYFOR Adnan Menderes Üniversitesi İİBF, 148-167. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:4090727)

Yazılan Ulusal/Uluslararası Kitaplar veya Kitaplardaki Bölümler:

Yazılan Ulusal/Uluslararası Kitaplardaki Bölümler:

1. GÜL İLKNUR (2019). Avrupa Birliği’nde Bölgesel Kalkınma Ajansları, Bölüm adı: (Avusturya’da Bölgesel Kalkınma Ajansları), Editör: Didem Saygın, Mesut Savrul, Beta Basım Yayım, Basım sayısı:1, ISBN:9786053332282, Türkçe (Bilimsel Kitap), (Yayın No: 716233)

Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitaplarında Basılan Bildiriler:

1. GÜL İLKNUR (2008). Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Regülasyon Alanında Yaşanan Gelişmeler ve Sorunlar. Yönetim ve Ekonomi Bilimleri Konferansı (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:7162371)

2. GÜL İLKNUR, OKAY TOPRAK ASLI (2009). AB ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’nin Bölgesel Kalkınma Politikasındaki Eksiklikler. 1. Trakya Bölgesi Kalkınma ve Girişimcilik Stratejileri Sempozyumu (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3547834)

3. GÜL İLKNUR, AK AYŞECAN HAZAL (2014). Küresele Karşı Yereli Savunmak: Alternatif Bir Çevre Hareketi Olarak “Slow Food”. ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:7118269)

4. GÜL İLKNUR, SOLMAZ FULYA (2016). Küresel Kentlerin Yönetiminde Kalkınma Ajanslarının Rolü: İstanbul Örneği. 1.Ulusal Kentleşme Forumu (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:7162354)

5. GÜL İLKNUR, SOLMAZ FULYA (2018). Sosyal Medya Kullanımı Üzerinden Çevre Yönetimine Vatandaş Katılımı: İstanbul Örneği. 3.Ulusal Kentleşme Forumu (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:7162365)